

1381

Pliny's Letters

808

p-44

1938

ՀԻՍՅ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

№ 1

ԲՆԱԳԻՐՆԵՐ ՀԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

№ 1

Թ Է Ո Վ Ն Ե Ա Յ

Յ Ա Ղ Ա Գ Մ

ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

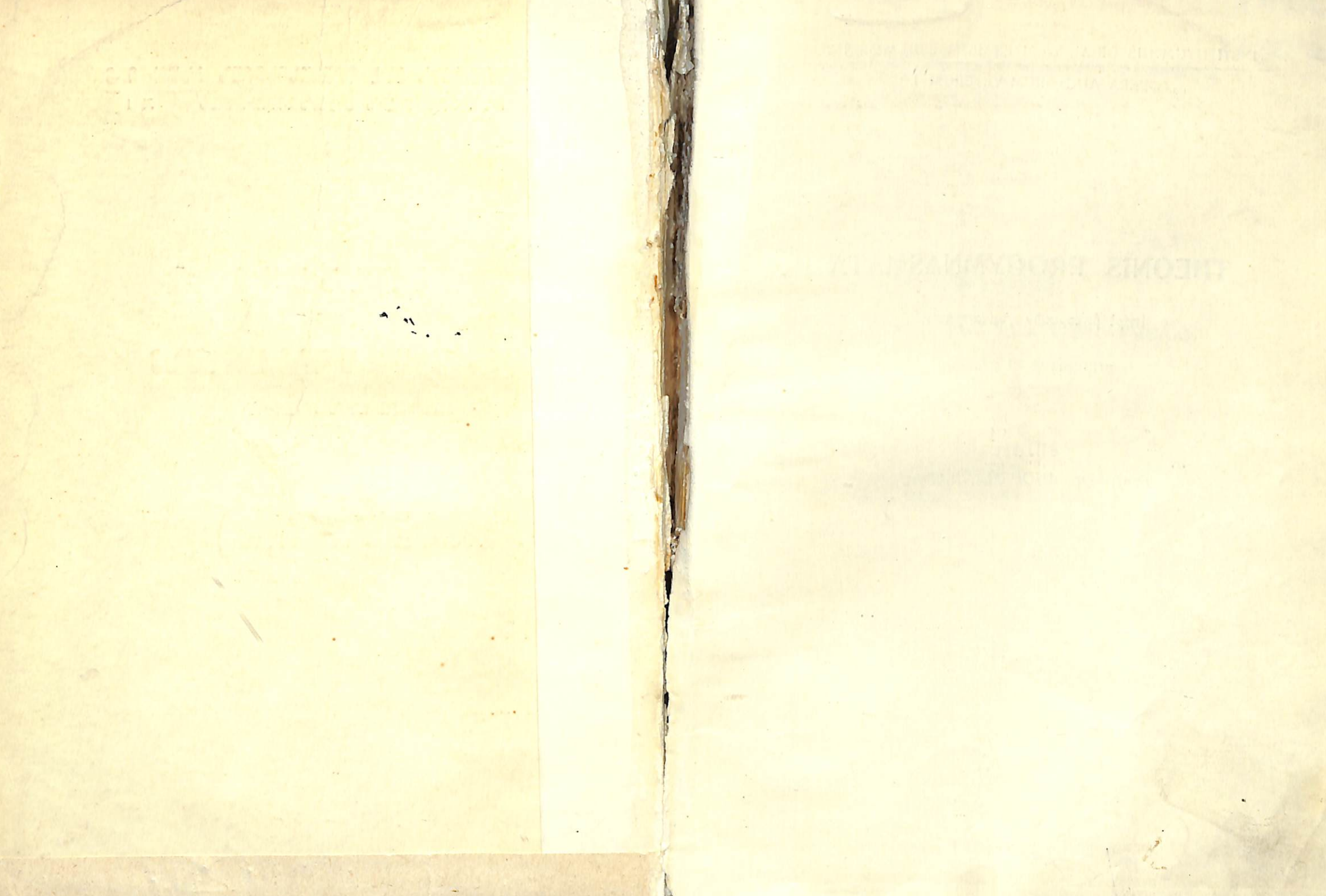
ՀԱՆԳԵՐՉ ՅՈՑՆ ԲՆԱԳՐԱԻ

Ա. Շխասուրյամբ

Պրոֆ. ՀԱԿՈՒՄԱՆՄԱՆԻՅԱՆԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1938

808
2474

INSTITUTUM HISTORIAE ET LITERARUM SSR. ARMENIAE

OPERA AUCTORUM VETERUM. I.

THEONIS PROGYMNASMATA

[περὶ ῥητορικῶν γυμνασμάτων]

armeniace et graece

edidit

Prof. Dr. AGOP MANANDIAN

EREVANI—1938

30 MAY 2009

12 OCT 2009

ՀԽՍՀ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

№ 1 ԲՆԱԳԻՐՆԵՐ ՀԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ № 1

808
P-44 U8

ԹԵՈՎՆԵԱՅ

ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

Ա. Շխատրյամբ

Պրոֆ. ՀԱԿՈՒՄԱՆՆԳՅԱՆԻ

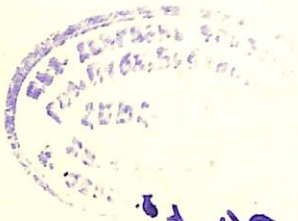
ՅԵՐԵՎԱՆ—1938

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

1. Թեոնի այս գրվածքի հայերեն հին թարգմանություն միակ ձեռագիրը գտնվում է Հայկ. ԽՍՀ պետական կենտրոնական թանգարանում: Այդ թարգմանության վրա առաջին անգամ ուշադրություն և գործրել Ն. Ակինյանը:

1934 թվին «Հանդէս Ամսօրեայ»-ի մայիս-հունիս (թ. 5—7) համարում Ն. Ակինյանը հրատարակել էր ընդարձակ մի հոդված՝ «Թէոնեայ, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց», վորի մեջ նա համեմատել էր Թեոնի հունարեն ընագրի վերնագրերն իր գտած հայերեն թարգմանություն վերնագրերի հետ և ցույց էր տվել վոր Պետական թանգարանի վերահիշյալ № 870 883 ձեռագրի մեջ պահպանված «Տոնականի, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքը համապատասխանում է Թեոնի ճարտասանական հայտնի աշխատության, տես Theonis progymnasmata—Rhetores graeci, Bibl. Teubn., ed. L. Spengel, vol. II, Lipsiae 1854, էջ 59—130, կամ նաև այլ հրատարակություններ՝ Ch. Walz, Rhetores graeci, vol. I., Stuttgart 1832, էջ 145—256, և առանձին հրատարակությամբ՝ E. Finkh, Stuttgart 1834:

2. Թեոնի հունարեն այս աշխատությունը յեղել է ճարտասանական վարժությունների գործնական մի ձեռնարկ, վորը՝ ինչպես հնագույն դարերի հոետորական նման յերկերը՝ ճարտասանական արվեստի ուսման հետ միասին պարունակել է իր մեջ մասամբ նաև քերականություն և վոճարանություն: Գրական նորագույն ուսումնասիրությունների համաձայն՝ Թեոնի այս գիրքը, վորը հունարեն ընագրում կոչվում է «Նախակրթութիւնք» (Προγυμνάσματα),

3258E
38

խակ հայերեն թարգմանութեան մեջ՝ «Յագագս ճարտասանական կրթութեանց», ամենահինն է մեր ձեռքը հասած «Նախակրթութեանց»-ից և անհամեմատ ավելի լրջմիտ ու արժեքավոր աշխատութեան է, քան հետագայում կազմված ձևամոլական ու սքոլաստիկական նման յերկերը: Ուշագրավ է սակայն, վոր Հայաստանում ավելի հայտնի ու ավելի տարածված է յեղել վնչ այնքան թեոնի «Նախակրթութեանց» հին թարգմանութեանը, վորքան Ափթոնիոսի «Նախակրթութեանց»-ից քաղված ու թարգմանված ճարտասանական տեսութեանները և վարժութեանները, վորոնք հիմնական մասն են կազմում Մովսես քերդողին վերագրված «Յագագս պիտոյից» գրքի (տես «Մովսեսի Սորենացույ մատենագրութիւնք», Վենետիկ 1843, էջ 341—581): Այս վերջին «Նախակրթութեանց», վոր հորինել էր Ափթոնիոսը 4-րդ դարում իբրև ճարտասանութեան տարրական դասագիրք, շնորհիվ իրանց պարզութեան ու մտաշնչիլութեան՝ անասման գերակշռութեան էյին ձեռք բերել նաև բյուզանդական գրականութեան մեջ միջին դարերում:

3. «Յագագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքի հեղինակի մասին մեր ունեցած տեղեկութեանները խիստ անբավարար են ու կցկտուր: Բյուզանդական միայն շրջանում, աստերորդ դարում, յերկու Աղեքսանդրացի թեոնների մասին մի քանի վկայութեաններ մեջ են բերված Սուրբ Գասի բառարանի հետևյալ հասվածներում (թեոն անվան տակ).

ա) «Թեոն Աղեքսանդրացի՝ ստոյիկյան փիլիսոփա. ապրել է Ոգոստոսի ժամանակ Առիոնից հետո. գրել է մեկնութեան ընախասական ներածութեանն Ապոլլոնիոսի և ճարտասանական արվեստների մասին Գ. գիրք»:

բ) «Թեոն Աղեքսանդրացի՝ սոփեստես, վորի անունն էր Ելիոս. գրել է արվեստ նախակրթութեանց, մեկնութեան Քսենոփոնի, Իսոկրատի, Դեմոսթենեսի, ճարտասանական տարրերք, հետախուզումներ խոսքի կազմութեան մասին և ուրիշ շատ աշխատութեաներ»:

Սուրբատը, ինչպես պարզ յերևում է նրա այս վկայու-

թեաներից, գիտե յերկու Աղեքսանդրացի թեոն. մեկը՝ ստոյիկյան փիլիսոփան, իսկ մյուսը՝ սոփեստեսը, վորի անունն էր Ելիոս թեոն: Մրանցից առաջինը ժամանակակից է յեղել ըստ Սուրբատի Ոգոստոս կայսեր (31 մեր թվ. առաջ — 14 մեր թվ. հ.) և, ինչպես յենթադրում են, յեղել է վարիչ Աղեքսանդրյան պարոցի Արիոս Դիդիմոսից հետո և Ապիոնից առաջ¹: Իսկ յերկրորդի ժամանակը, վորը ճարտասանական «Նախակրթութեանց» հեղինակն է, մնում է անորոշ և զեւես չէ լուսարանված հաստատուն ու վերջնական կերպով:

4. Բանասերներից վոմանք կարծում են, վոր Սուրբատի վերոհիշյալ վկայութեաններում հիշված թեոնները միևնույն անձն են:

Թեոն սոփեստեսի նույնութեանը համանուն ստոյիկյան փիլիսոփայի հետ նրանք հավանական են համարում, վորովհետև հոմոնիական հոշակավոր մանկավարժ Կվինտիլիանը, ոգտվելով իր Institutiones oratoriae գրվածքի մեջ թեոնի նախակրթութեաններից՝ անվանում է նրան թեոն (III, 6, 48) կամ նաև թեոն Ստոյիկյան (IX, 3, 76)²: Բացի այդ՝ գերմանական բանասեր Ռեյխելը, հիմնվելով նախակրթութեանների առանձին դատողութեանների և արտահայտութեանների վրա՝ փորձել է արացուցել, վոր Ելիոս թեոնը յեղել է, հավանորեն, հետևող ստոյիկյան իմաստասիրութեան³:

Վերոհիշյալ թեոններին միևնույն անձն ընդունողները

¹ Ապիոն անվան տակ Սուրբատը վկայում է, վոր սա «յեղել է թեոն գրամատիկոսի հաջորդը»: Այս վկայութեանից ետեցնում են վոր թեոն գրամատիկոսը և թեոն ստոյիկյան փիլիսոփան միևնույն անձն են:

² Տես Ալկինյան, Հանդ. Ամս. 1934, էջ 199. հմտե G. Thiele, Hermagoras, Strassburg 1893, էջ 5, ծ. 1: Կվինտիլիանի 1829 թվի հրատարակութեան մեջ մենք չգտանք թեոն Ստոյիկյանի հիշատակութեանը վերև մատնանշված յերկրորդ հատվածում. հմտե M. Fabii Quintilliani, De institutione oratoria libri XII, T. II, Lipsiae 1829, էջ 147—148:

³ Տես G. Reichel, Quaestiones progymnasticae, Leipzig 1909. էջ 24 են:

յենթադրում են, բնականաբար, վոր Նախակրթությանց հեղինակ Ելիոս Թեոնը ապրել է, ինչպես վկայում է Սուլդասը, Ուոստոս կայսեր ժամանակաշրջանում և յեղել է Ազեքսանդրյան դպրոցի վարիչ Արիոս Դիդիմոսից հետո, վորը, ինչպես հայտնի յե, Ուոստոսի ուսուցիչն եր և Մեկենասի բարեկամը:

5. Տարբեր կարծիքի յեն Ելիոս Թեոնի ժամանակի մասին Վիլամովիցը և Սրիստը:

Նախակրթությանց հեղինակի ժամանակը Վիլամովիցը գնում է կալիգուլիայի (37—41 մեր թ. հ.) ժամանակակից Ապիոն գրամատիկոսից հետո, վորի անունը, նրա յենթադրությամբ, հիշատակված է Ելիոս Թեոնի գրվածքում: Նախակրթությանց մեջ «ἐξ τῶν Ἀρίωνος ἐλέγχων» (հայերենում՝ «Առինոսայ յանդիմանութեանցն») նա առաջարկում է ուղղել և կարգալ փոխանակ Ἀρίωνος Ἀπίωνος, «Ապիոնայ»¹: Այս ուղղումը դժվար է սակայն ընդունել, վորովհետև հայերեն հին թարգմանության մեջ ևս ունենք «Առինոսա» կամ «Առնիոնա»² ընթերցվածը, վորը համապատասխանում է հունարեն բնագրի Ἀρίωνος ընթերցվածին:

Անկախ Վիլամովիցի յենթադրությունից, — վորը, ինչպես տեսնում ենք, չէ հաստատվում, — Թեոնի ժամանակը վորոշվում է հենց առաջին դարում (մեր թվ. հ.)՝ Ուոստոսի և Տիրեբիոսի ժամանակակից հեղինակներից՝ Անտիփիլոսից, Դիոնիսիոս Հաղիկաոնացուց և Թեոգորոս Գաղարացուց հետո, վորոնց գրական յերկերը հիշատակված են Ելիոս Թեոնի գրվածքում: Նախակրթությանց բովանդակությունը ևս՝ նրա արձարժված մտքերը և նրա վոճն ու արտաքին ձևա-

վորումը՝ հիմք են տալիս դարձյալ յենթադրելու, վոր Ելիոս Թեոնն ապրած պիտի լինի, իրոք, դասական մատենագրության վերջին այս շրջանում:

Սրիստի «Հունաց գրականության պատմության» մեջ Ելիոս Թեոնի ժամանակը ցույց է տրված առաջին դարի վերջերում կամ յերկրորդ դարի սկզբում¹, սակայն հազիվ թե կարելի լինի նրա ժամանակն այդքան առաջ տանել: Արդեն առաջին դարի վերջերում Նախակրթություններից հավանորեն ոգավել եր, ինչպես վերև տեսանք, Կվինտիլյանն իր Institutiones oratoriae գրվածքում:

6. Թեոնի Նախակրթությունների այժմյան հունարեն բնագիրը, ինչպես միանգամայն ճիշտ նկատել են գերմանական պիտանակաները, մեղ չէ հասել իր սկզբնական ձևով: Բնագրի վերջում պակասում են չորս կամ հինգ գլուխ. բացի այդ՝ պահպանված գլուխները տեղափոխված ու յեա և առաջ են դասավորված, իսկ վերջին 13-րդ գլխում (περὶ γόρου) գուրս է ընկած կեսից ավելին: Գլուխների տեղափոխությունները կատարված են հունարենում հատուկ նպատակով, վորպեսզի Թեոնի Նախակրթությունները համաձայնեն ըստ ձևի Հերմոգենիսի և Ափիոնիոսի Նախակրթությունների գլխակարգություններին և համապատասխանեն ճարտասանական վարժությունների այն նոր շապրոնային դասավորությանը, վորը սովորական եր ու ընդունված հետագույն դարերում:

Հունարեն սկզբնագրի նախկին գլխակարգությունները, վոր յենթադրաբար փորձել եր վորոշել ու ճշտել գերմանական պիտանականներից, գլխավորապես, Ռեյխելը², հաստատուն կերպով և ըստ ամենայնի համաձայն Ռեյխելի կռահումների տալիս և այժմ հայերեն թարգմանությունը, վորը ներկայացնում է մեզ Թեոնի հունարեն բնագիրը համեմատաբար իր հին անաղարտ վիճակում:

¹ Wilhelm von Christ's Geschichte der griechischen Literatur, II, München 1920, էջ 460:

² SEu G. Rhei-chel, Quaestiones progymnasticac, Diss., Leipzig 1909.

¹ SEu Wilamowitz-Möllendorff, Asianismus und Atticismus, Hermes 35, 1900, էջ 6—7:

² Հայերեն թարգմանությունն ունի «առ ի նոսա» ընթերցվածը, վորը լուսանցքում ուղղված է «Առնիոնա»: Ահինյանը կարծում է, վոր հայերենում պակասում են թե Առնիոնի մասին հատվածը և թե Նախակրթությանց ամբողջ Զ. գլուխը (տես Հանդ. Ամս. 1934, էջ 199, ծան 2): Սակայն, իրապես, անհարազատ համարված ամբողջ այդ գլուխը գտնվում է «Յաղագս պատմության» գլխի վերջում:

Շատ պարզ է, ուրեմն, վոր Նախակրթութեանց հունարեն բնագրի վերականգնման ու վերահրատարակութեան համար հայերենը ունենալու յե բացառիկ մեծ կարևորութեան:

7. Թեոնի հունարեն ձևագիր որինակներում: Ինչպես և ազգիր հրատարակութեան մեջ (տես Spengel, Leipzig 1854), գլուխները դասավորված են համաձայն Հերմոգենյան գլխակարգութեան հետևյալ հաջորդականութեամբ.

1. Առաջարան, προσίμιον.
2. Սերժ տից տօն նեօն օրօրից (Յաղագս մանկանց վարժման).
3. Սերժ մնթօս (Յաղագս առասպելի).
4. Սերժ ծնդդիմատօս (Յաղագս պատմութեան).
5. Սերժ չրեւիս (Յաղագս պիտոյից).
6. Սերժ տօպօս (Յաղագս տեղոյ).
7. Սերժ օրչաւմիօս և փօրչօս (Յաղագս ներբողենի և պարսաւանացն).
8. Սերժ սոյգրիսեօս (Յաղագս բողոքատութեան).
9. Սերժ քրօսօքօսիս (Յաղագս դիմառնութեան).
10. Սերժ օքքրօսեօս (Յաղագս արտասանութեան).
11. Սերժ փեօսեօս (Յաղագս գրութեան).
12. Սերժ յօմօս (Յաղագս օրինաց):

Իսկ հայերենը, վորը համապատասխանում է Թեոնի հունարեն սկզբնագրին, ունի գլուխների հետևյալ դասավորութեանը.

- Ա. Առաջարան (προσίμιον).
- Բ. Յաղագս մանկանց վարժման (Սերժ տից տօն նեօն օրօրից).
- Գ. Յաղագս պիտոյիցն (Սերժ չրեւիս).
- Դ. Յաղագս առասպելի (Սերժ մնթօս).
- Ե. Յաղագս պատմութեան (Սերժ ծնդդիմատօս).
- Զ. Յաղագս տեղոյ (Սերժ տօպօս).
- Է. Յաղագս արտասանութեան (Սերժ օքքրօսեօս).
- Ը. Յաղագս դիմառնութեան (Սերժ քրօսօքօսիս).
- Թ. Յաղագս ներբողենի և պարսաւանացն (Սերժ օրչաւմիօս և փօրչօս).

Ժ. Յաղագս բողոքատութեան (Սերժ սոյգրիսեօս).

ԺԱ. Յաղագս գրութեան (Սերժ փեօսեօս).

ԺԲ. Յաղագս օրինաց (Սերժ յօմօս).

ԺԳ. Յաղագս վերձանութեան և վերձանման (Սերժ օրչաւմիօս և փօրչօս).

ԺԴ. Յաղագս լսելութեան (Սերժ օքքրօսեօս).

ԺԵ. Յաղագս տարասութեան (Սերժ քրօսօքօսիս).

ԺԶ. Յաղագս արտագործութեան (Սերժ օքքրօսիս):

Հայերեն թարգմանութեանն ու այժմյան հունարենը բողոքատելով իրար հետ՝ ստանում ենք, ուրեմն, գլուխների դասավորութեան համեմատական հետևյալ պատկերը.

Ա. Առաջարան = 1. προσίμιον, Բ. = 2, Գ. = 5, Դ. = 3, Ե. = 4, Զ. = 6, Է. = 10, Ը. = 9, Թ. = 7, Ժ. = 8, ԺԱ. = 11, ԺԲ. = 12, ԺԳ., ԺԴ., ԺԵ., ԺԶ. = հունարենում չիք:

8. Հայերեն թարգմանութեան մեջ պահպանված են, ինչպես տեսնում ենք՝ հունարեն սկզբնագրի նաև վերջին գլուխները՝

ԺԳ. Յաղագս վերձանութեան և վերձանման (Սերժ օրչաւմիօս և փօրչօս).

ԺԴ. Յաղագս լսելութեան (Սերժ օքքրօսեօս).

ԺԵ. Յաղագս տարասութեան (Սերժ քրօսօքօսիս) և

ԺԶ. Յաղագս արտագործութեան (Սերժ օքքրօսիս):

Վերոհիշյալ իր ուսումնասիրութեան մեջ Ռեյխելը մատնանիշ է արել, վոր այժմյան հունարենում բացի այս չորս գլուխներից պակասում է մի գլուխ ևս՝ Սերժ օրչաւմիօս (Յաղագս հակաձառնութեան): Վորովհետև այս գլուխը չկա նաև հայերեն թարգմանութեան մեջ՝ Ն. Ակիւնյանը Ռեյխելի յենթագրութեանը համարում է անհավանական (Հանդ. Ամս. 1934, էջ 201):

Ուշագրով է սակայն, վոր Եջմիածնի 1223 թվի № 2093 (= Մայր Յուզակ № 2050) ձեռագրի վերջում (թ. 200—204) գտնվում է ճարտասանական վարժութեանների մի համապատասխանութեան («Գլուխ ճարտասանութեան ի Պղատոնէ՝ բանաստեղծութեամբ գրամարտ շարագրաց»), վորի մեջ հի-

շատակված և ἀντιῤῥήσις — հակաճառությունը հետևյալ հատվածում՝

«Փլուխ հակաճառութեան նախերգանհան:— Անհաւատաւրագոյն, անկարողագոյն, անհաւանագոյն, անճշմարտագոյն, անծայրաժապաւորագոյն (°), մեղկագոյն, անյայտագոյն, ինքնամարտագոյն, տաճաւրինագոյն, անվայելչագոյն, անբարեձեւագոյն, անաւգտակարագոյն, հաւաշըջագոյն(°), անդասագոյն, անկերպագոյն, ի վերա բանին կազմութե»:

Համառոտագրութեան հեղինակը, ինչպէս յերևում և «պատմութեան», «աւրինաւորութեան», «վերձանութեան», «արտագործութեան» և «տարասութեան» վերաբերյալ հատվածներին, սգոված պիտի լինեք բացի Պիտոյից գրքից նաև Թեոնի հայերեն թարգմանութեանից: Իմ կարծիքով, «հակաճառութեան» վերաբերյալ վերև մեջ բերված հատվածը կարող և նույնպէս ընդունվել իբրև ուշագրութեան արժանի մի վկայութեան և ակնարկ, զոր Թեոնի հայերեն թարգմանութեան հին որինակը, զորից ոգտովել եր ճարասասնական համառոտագրութեան հեղինակը, կարող եր ունեցած լինել «Յաղագս հակաճառութեան» (Περὶ ἀντιῤῥήσεως) ժի գլուխը, զորը պակասում և Թեոնի թարգմանութեան Երևանի Թ. 870 ձեռագրում:

Այս յենթագրութեանն անհավանական չե, զորովհետև և ἀντιῤῥήσις-«հակաճառութիւն»-ը, ինչպէս և Թեոնի հայերեն թարգմանութեան վերոհիշյալ ԺԳ.— ԺԶ. գլուխները, չկան Հերմոգենյան-Ափթոնյան Նախակրթութեաններում և կարող եյին ծանոթ լինել հայ մասնագիրներին, հավանորեն, Թեոնի գրվածքից:

9. Թեոնի գիրքը հունարեն բնագրում կոչվում և, ինչպէս ասացինք, Προγυμνάσματα «Նախակրթութիւնք»: Սուրբասի մոտ նույն այս աշխատութեանն անվանված և «Արուեստ յաղագս նախակրթութեանց» (Τέχνη περὶ προγυμνασμάτων): Իսկ հայերեն թարգմանութեան մեջ նրա վերնագիրը, ինչպէս տեսանք, բոլորովին տարբեր և՛ «Յաղագս ճարասասնական կրթութեանց»:

Վերն և այս վերնագրերից հինը:

Ն. Ակինյանը հին և համարում հունարենի Προγυμνάσματα «Նախակրթութիւնք» վերնագիրը: Նրա կարծիքով՝ «Յաղագս ճարասասնական կրթութեանց» թարգմանութեան և հունարեն «Περὶ προγυμνασμάτων» վերնագրի, իսկ «Նախակրթութիւնք», նրա ասելով, «հիներուն անձանօթ է პროγυμνάσματα իմաստով» (տես Հանգ. Ամս. 1934, էջ 204):

Այս կարծիքը, ինձ թվում և, առարկելի չե և վիճելի: Προγυμνάσματα բառը «նախակրթակ» և թարգմանել հենց ինքը Թեոնի թարգմանիչը նախաբանի հետևյալ հատվածում՝

«Եւ դատուինք ըթին նախակրթակացն այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ ի պիտացն, զի սուղ է և զիւրայուշ. և ապ՝ հետո՝ նառասպելէն և պատմութեանէն»:

Միանգամայն հավանական և, ուրեմն, զոր թարգմանիչը հունարեն Προγυμνάσματα վերնագիրը կը թարգմանեք «Նախակրթակք», իսկ Περὶ προγυμνασμάτων՝ «Յաղագս նախակրթակաց»:

Հայերեն թարգմանութեան մեջ պահպանված և ըստ իս Թեոնի գրվածքի հին իսկական վերնագիրը: Ուրեմն՝ համաձայն հայերեն թարգմանութեան Թեոնի ճարասասնութեան հունարեն հին վերնագիրը կարող եր յեղած լինել սկզբնագրում վնջ թե Προγυμνάσματα «Նախակրթութիւնք» կամ Περὶ προγυμνασμάτων «Յաղագս նախակրթութեանց», այլ Περὶ ῥητορικῶν γυμνασμάτων «Յաղագս ճարասասնական կրթութեանց»:

10. Թեոնի «Յաղագս ճարասասնական կրթութեանց» այս գրվածքը, ինչպէս և Դիոնիսիոս Թրակացու քերականութեանը, Փիլոնը, Պիտոյից գիրքը, Արիստոտելի իմաստասիրական յերկերն ու նրանց մեկնութեանները, այն հին Հունարան Դպրոցի արտագրութեաններին և, զորի ծագումը, ժամանակը և զարգացման շրջանները մանրամասն ուսումնասիրված են իմ նախորդ աշխատութեաններին մեկուսում (տես Հունարան Դպրոցը և նրա զարգացման շրջանները, Ազգ. մատեն. ՃԺԹ, Վիեննա 1928):

Թարգմանությունը կատարված և նյութական տառացի փոխադրության յեղանակով, բոլորովին հունարենի համեմատ՝ հունարան բառակազմությամբ և հույն լեզվի համաձայնությամբ:

Ինչպես և մյուս հունարան թարգմանությունները՝ այս գրվածքը ևս ունի լեզվական ու քերականական բնորոշ առանձնահատկություններ, վորոնք հնարավորություն են տալիս վորոշելու նրա կապակցությունը հունարան թարգմանությունների այն խմբերից վորևե մեկի հետ, վորոնց ժամանակը լուսարանված և վերոհիշյալ իմ ուսումնասիրության մեջ:

Ըստ իր լեզվի Թեոնի հայերեն թարգմանությունը խմբակից է, իմ կարծիքով, վնչ թե Դիոնիսիոս Թրակացու քերականության թարգմանության հետ, ինչպես յենթադրում է Ակինյանը (Հանդ. Ամս. 1934, էջ 204), այլ հունարան թարգմանությունների յերկրորդ խմբի հետ, վորին պատկանում են հետևյալ յերկերը.

ա. «Հակաճառութիւն Տիմոթէոս Էլուբոսի».

բ. «Ներածութիւն Պորփիւրի».

գ. «Ստորոգութիւնք Արիստոտէլի».

դ. «Պերիարմէնիաս կամ Յաղագս մեկնութեան Արիստոտէլի».

ե. «Մեկնութիւն Ստորոգութեանցն Յամրգիբոսի».

զ. «Մեկնութիւն Պերիարմէնիաս գրոցն Յամրգիբոսի»:

Այս յերկերը, ինչպես մանրամասն ցույց է տրված վերոհիշյալ իմ ուսումնասիրության մեջ (տես «Յունարան գրարոցը և նրա գարգացման շրջանները», էջ 95—102 և 124—142), թարգմանված են վեցերորդ դարի յերկրորդ կիսում հակաքաղքեղոնական միարնակների միջավայրում: 552—564 թվականների ժամանակամիջոցում թարգմանված էր Տիմոթէոս Կուզի «Հակաճառութիւն»-ը, իսկ հույն դարի յոթանասնական թվականներին Հովնանես կաթողիկոս Գարեգինացու հրամանով թարգմանվել էլին «Արիստոտէլի Ստորոգութիւնք»-ը, «Պերիարմէնիաս»-ը և Յամրգիբոսի մեկ-

նությունները¹, վորոնք սխալմամբ վերագրվել են Դավիթ Անհաղթին: Հենց հույն այս ժամանակաշրջանում, այսինքն՝ վեցերորդ դարի յերկրորդ կիսում՝ թարգմանված պիտի լինի նաև Թեոնի յերկը:

Ժամանակի այս վորոշմանը հիմք են ծառայում լեզվական ու քերականական ներքև մեջ բերված գիտողությունները, վոր թվում են ինձ ուշագրավ ու կարևոր:

11. Թեոնի թարգմանիչը ծանոթ է յեղև, ինչպես և յերկրորդ խմբի վերոհիշյալ մյուս յերկերի թարգմանիչները, Թրակացու քերականության և թերևս նաև Փիլոնի և Պիտոյից գրքի թարգմանություններին, և ճարտասանական ու քերականական ընդհանուր տերմինները և Փիլոնյան հատուկ բառերը ծագում են այս թարգմանության մեջ ևս, հավանորեն, հունարան առաջին խմբի հնագույն թարգմանություններից: Այսպիսի տերմիններ և բառեր են.

1. Այլափոխութիւն, այլափոխեմ μετέληψις, μεταλαμβάνω, μετὰβάλω, ἐναλλάττω 26. 40. 42. 44. 60. 84. 181. Փիլ. լին. 128. 163. 285. Փիլ. Սամփս. 560.²

2. անցեալ [ժամանակ] παρ᾽ἐληλυθῶς [χρόνος] 68. Թրակ. քեր. 23. Պիտ. 407. Արիստ. պերիարմ. 494. Յամրգ. պերիարմ. 538.

¹ Յամրգիկյան այս խմբի իմաստասիրական թարգմանություններին է վերաբերում «Էսակոց գրքի» հայտնի հիշատակարանը (տես «Յունարան գրարոցը», էջ 136—142): Ակինյանը յենթադրում է (տես «Գառական հայերեն և վիեննական Միթարեան գոթոցը», վիեննա 1932, էջ 117), վոր «Էսակոց գրքը» անվան տակ պետք է հասկանալ այն «իմաստասիրական մանր գրուածներու հաւաքածոքը, որ պահպանուած է էսական մասով Էջմիածնի Չեռագրատան նոր ժող. Թ. 528 ձեռագրին մէջ, յամս 1280»: Սակայն նրա մատնացույց արած այս գրությունը հունարան առանձին թարգմանություն չէ, այլ հարց ու պատասխաններ են, քաղված և կազմված իմաստասիրական հայ թարգմանություններից:

² Համեմատած բառերը տես հետևյալ հրատարակություններում. ա. Ն. Աղոնց, «Արուեստ Դիոնիսեայ քերականի», Պետրոպոլ 1915. բ. Փիլոն երբայցի. Հ. Մ. Ավգերյանի 1822 և 1826 թ.թ. հրատարակությունները, նաև Փիլոնի ճառերի 1892 թվի հրատարակությունը. գ. «Մովսէսի Պորենացույ մատենագրութիւնք», վիեննա 1843 («Յաղագս պի-

3. ապարանիւմ, ապարանութիւն ἀπολογόμα, ἀπολογία 26.
28. 136. Փիլ. նիւ. ր. 74. Փիլ. լին. 47. 297. Փիլ.
Լիւս. 161. Փիլ. Սամիւս. 564. Իրեն. հերձ. 105. 106.
Տիմ. Կուղ 16. 225.
  4. ապասեմ 6. ապասոցել Արիստ. պերիարմ. 466. 511.
ապասութիւն թր. քեր. 33. Արիստ. ստորոգ. 397.
429.
  5. ապացուցանիւմ, ապացոյց, ապացուցորէն ἀποδείκνυμι,
ἀπόδειξις, ἀποδεικτικῶς 14. 40. 108. ապացուցանիւմ
Իրեն. հերձ. 46. 213. Տիմ. Կուղ 84. 139. Յամբլ.
պերիարմ. 511. ապացոյց Փիլ. նիւ. ա. 29. Իրեն.
հերձ. 23. 150. Իրեն. ցոյցը 1. Տիմ. Կուղ 168. ա-
պացուցական Փիլ. Լիւս. 147. Արիստ. ստոր. 446.
Յամբլ. ստոր. 447. Յամբլ. պերիարմ. 487. ապացու-
թիւն Տիմ. Կուղ 22. 294:
  6. ապերեկցուցանիւմ ἀποφάσσω 10. 112. 182. ապերեու-
թիւն ἀπόφασις թր. քեր. 33. տես նաև «բացերեկ-
ցուցանիւմ».
  7. առանկանիւմ προσπίπτω 10. Փիլ. նիւ. ր. 92. Փիլ. լին.
8. առաջարան προσίμωσ 108. 110. առաջարանի Իրեն.
հերձ. 162. յառաջարան Պիտ. 386. տես նաև «նա-
խերգան».
  9. առաջադրեմ, առաջադրութիւն προσέθημι, προσεστία 68.
158. առաջադրութիւն Փիլ. լին. 134. 408. Փիլ. Ել.
446. Արիստ. ստոր. 393. առաջադրեմ Իրեն. հերձ.
40. Յամբլ. ստոր. 417. Յամբլ. պերիարմ. 490. ա-
ռաջադիր թր. 5. Փիլ. Ել. 457.
  10. առասեմ, առասական προσαγορεύω, προσαγορευτικός 88.
92. առասեմ Տիմ. Կուղ 54 ևն. Արիստ. ստոր. 359.
386. առասական προσηγορικόν թր. քեր. 17. 18. 19.
- տոյից», էջ 341—581). դ. «Իրենիտի, Ընդդէմ հերձուածոց», Leipzig
1910 և «Իրենիտի, Յոյք առաքելական քարոզութեանն», Leipzig 1907.
ե. «Տիմոթէոսի եպիստոլոսոսպետի Աղեքսանդրեայ, Հակածառութիւն»,
հրատ. Կարապետ ձ. վարդապետի և Երվանդ վարդապետի, Եջմիածին
1908 և գ. «Կորին վարդապետի, Մամբրէի վերձանողի և Դաւթի Ան-
յաղթի մատենագրութիւնք», Վենետիկ 1833.

- առասութիւն προσηγορία թր. քեր. 12. Տիմ. Կուղ
54. Արիստ. ստոր. 368. Յամբլ. ստոր. 411. Յամբլ.
պերիարմ. 497.
11. առարկութիւն, առարկեմ πρόβλημα, προτείνω, παραβάλλω
28. 32. 62. 112. 148. 158. առարկութիւն Փիլ. Սամիւս.
566. Իրեն. հերձ. 109. Տիմ. Կուղ 149. Յամբլ. պե-
րիարմ. 487. առարկեմ Փիլ. լին. 391. Փիլ. նիւ. ր.
81. Իրեն. հերձ. 8. Արիստ. պեր. 476. 512.
12. առդնեմ, առդրութիւն προσέθημι, προσθήκη, πρόσθημα
36. 46. 191. 184. 185. առդնեմ Պիտ. 551. Տիմ.
Կուղ 1 ևն. Արիստ. պերիարմ. 474. 475. Յամբլ.
պերիարմ. 493. ներ. Պորփ. 238. առդրութիւն Յամբլ.
պեր. 523.
13. առդանութիւն προσφάσ 166. 181. թր. քեր. 1. 2. 38.
14. առուածադանութիւն δειος 80. առուածան Պիտ. 414.
Տիմ. Կուղ 135. 286. Փիլ. առուածադանագոյն Փիլ.
այլար.
15. արտարեղեմ, արտարեղութիւն ἐκφέρω, ἐκφορά 10. 22.
40. 88. 90. 92. 94. 166. 175. 176. 182. արտարե-
ղեմ թր. քեր. 9. 24. 25. 35. Պիտ. 347. Տիմ. Կուղ
132. Յամբլ. պերիարմ. 491. 521. արտարեղութիւն
Յամբլ. պեր. 491. Յամբլ. ստոր.
16. արտադրեմ, արտադրութիւն, արտադրական ἐκπέθημι,
ἐκθεσις, [ἐπόκεισις], ἐκδοτικός 22. 32. 54. 60. 62.
68. 110. 156. 175. 181. Պիտ. 470. Տիմ. Կուղ 6.
Յամբլ. ստոր. 451. արտադրութիւն Պիտ. 374. 386.
Տիմ. 28. Յամբլ. ստոր. 448. արտադրական Պիտ. 413.
17. արտասանութիւն, արտասանեմ ἐκφράσσω, ἐκφράζω 6.
16. 22. 32. 62. 116. 118. 120. 180. արտասանի
Պիտ. 529. արտասանութիւն Պիտ. 529. 533. 537 ևն.
18. արտասուեմ, արտասուր ἐκδίδωμι, ἐκδοτος 86. արտա-
սուեալ Պիտ. 348. արտասուր Տիմ. Կուղ 333.
19. արտելութիւն, արտուղութիւն ἐκβάσσω, παρέκβασις 72.
112. 146. 164. 176. Պիտ. 386. Իրեն. հերձ. 200.
20. արտօրէն παράνομος 106. Փիլ. ժ բան և իմաստ. ար-
տօրինագոյն Փիլ. Լիւս. 157. տես նաև տարօրէն.

- րակայական թր. քեր. 23. 24. 46. 47. Իրեն. հերձ. 178.
53. *յարացոյց παρόδειγμα* 18. 24. 40. 42. 44. 82. 102. 150. 152. 179. *Փիլ. Լիւս.* 171. *Պիտ.* 341. *տարացոյց թէն* 156. 184. *Փիլ. լին.* 161. 304. *Փիլ. Սամիս.* 563. *Պիտ.* 383. *Տիմ. Կուղ* 322. *Յամբլ. պերիար.* 538 կն.
54. *յորդորական προτροπτικός* 122. *Պիտ.* 356.
55. *ներակրթիմ ἐγγυμνάζομαι* 8. 179. 185. *Պիտ.* 347.
56. *ներբողիմ, ներբողեան, ներբողական ἐγκώμιον, ἐγκωμιάζω, ἐγκωμιαστικός* 16. 24. 32. 108. 130. 132. 136. 138. 146. 175. *Փիլ. Սամիս.* 554. *Փիլ. Յոնն* 607. *Պիտ.* 353. 363. 413 կն.
57. *ներգործիմ, ներգործութիւն, ներգործական ἐνεργέω, ἐνεργεια, ἐνεργητικός* 38. 46. 114. 118. 184. *թր. քեր.* 22. 23. 45. *Փիլ. լին.* 177. 261. *Փիլ. Սամիս.* 551. *Իրեն. հերձ.* 49. 69. 76. 99. 110. 113. *Իրեն.* *ցոյց* 26. *Տիմ. Կուղ* 17. 22 կն. *Յամբլ. ստոր.* 448. *Արիստ. ստոր.* 471. *Յամբլ. պերիար.* 502 կն.
58. *ներկայ [ժամանակ] ἐνεστώδ [չրնոց]* 68. *թր. քեր.* 23. 24. 45. *Փիլ. լին.* 158. *Պիտ.* 344.
59. *ներշրջանակը ἐγκύκλις* 4. *Փիլ. լին.* 190. *Փիլ. Ել.* 451. *ներշրջանական, ներշրջանակութիւն Փիլ. ստեղ.*
60. *շողկապ սնցեսմոս* 94. *թր. քեր.* 12. 35. *Փիլ. նիւ. բ.* 83. *Իրեն. հերձ.* 158. *Արիստ. պերիար.* 465. *Յամբլ. պերիար.* 489. *անշողկապ սնցեստոս թեոն* 94. *Արիստ. պերիար.* 465.
61. *շարագիր, շարագրող, շարագրած, շարտարածութիւն συγγραφεύς, σύγγραμμα* 6. 18. 30. 62. 100. 102. 175. 178. 179. 180. *թր. քեր.* 1. 2. *Փիլ. նիւ. բ.* 52. 64. *Փիլ. Լիւս.* 161. *Պիտ.* 377. 379. *Իրեն. հերձ.* 21. *Տիմ. Կուղ* 19. 83. 256 կն.
62. *շարագասեմ, շարագասութիւն* *սոցտասո, սոցտաչի* 76. 166. 168. 180. *Փիլ. լին.* 336. *Փիլ. նիւ. բ.* 77. *Իրեն.*
- հերձ.* 236. *Պիտ.* 418. *Յամբլ. ստոր.* 457. *Արիստ. պերիար.* 465. 507 կն.
63. *շարագրեմ, շարագրութիւն, շարագիր* *սոցտնդիլ, սոցտեսիս, սոցտետոս* 30. 168. 170. 177. 180. 182. *թր. քեր.* 12. *Փիլ. լին.* 206. 210. 359. *Փիլ. Լիւս.* 142. *Փիլ. Սամիս.* 561. 573. *Իրեն. ցոյց* 2. *Տիմ. Կուղ* 115. 178. *Ներած.* *Պորփ.* 246. *Արիստ. պերիար.* 465. *Յամբլ. պերիար.* 492.
64. *շոյեմ ἀφαιρέω* 112. *Պիտ.* 404. *Փիլ. քն. ժա.*
65. *որբակ տոցոս* 175. *թր. քեր.* 3. 33. 39. *համորբակ* *Փիլ. Լիւս.* 171.
66. *ողբերութիւն տրաչոճիւ* 176. *թր. քեր.* 2. *Պիտ.* 369. 411. *ողբերակ, ողբերական թր. քեր.* 7. *Փիլ. լին.* 413. *Պիտ.* 369. *Իրեն. հերձ.* 182.
67. *որակութիւն քոտոցի* 170. 172. *որակ, որականամ, որակութիւն Փիլ. լին.* 376. *Փիլ. նիւ. ա. Պիտ.* 464. *Իրեն. հերձ.* 171. *Տիմ. Կուղ* 324. *Ներած.* *Պորփ.* 235. 246. *Արիստ. ստոր.* 362. 386. *Յամբլ. ստոր.* 410. 430 կն.
68. *ուղղական [հոլով] ὀρθῶς [քտոցի]* 44. 78. *թր. քեր.* 17. 28. *Յամբլ. պեր.* 500.
69. *ունակութիւն էչիւ* 16. 104. 183. 185. *Փիլ. լին.* 77. *Փիլ. Լիւս.* 166. *Պիտ.* 360. 506. *Իրեն. հերձ.* 166. *Իրեն. ցոյց* 6. *Տիմ. Կուղ* 31. 66 կն. *Արիստ. ստոր.* 378. *Յամբլ. ստոր.* 431.
70. *շափարեր մետրոս* 134. *Փիլ. նիւ. բ. և Լիւս.* *շափարերութիւն Փիլ. լին.* 125. 323.
71. *պատահ սլմբոն* 46. *թր. քեր.* 19. *Պիտ.* 368. *Ներած.* *Պորփ.* 239 կն.
72. *պարագրեմ քերտնդիլ* 6. *Իրեն. ցոյց* 9. *Տիմ. Կուղ* 98. 163.
73. *պարտեմ քերքոտեւ* 16. *Փիլ. սլար.*
74. *պարունակեմ, պարունակութիւն, պարունակական քերտեւ, քերտեւի կն.* 112. 116. 150. 156. 162. 177. *թր. քեր.* 2. 18. *Փիլ. լին.* 1. 119. 223. *Պիտ.* 354. 415. *Իրեն. հերձ.* 14. 41. 64. 144. 226. *Իրեն. ցոյց*

8. Տիմ. Կուղ 83. 270. Ներած. Պորփ. 228. 242. Յամբլ. ստոր. 413. Յամբլ. պերիար. 495:
75. սահաւելիշխանութիւն ձկնաբան 134. սահաւելիշխանական ձկնաբանական Փիլ. ժ. բան. սահաւելիշխանութիւն Փիլ. լին. 305. Փիլ. ժ. բան.
76. սեղանակապութիւն ներօսնա 112. սեղանակապութիւն Պրա. 386.
77. սեռական [հորով] յեղինակ [պտօսի] 44. 78. Թր. քեր. 17. 18. 21. 28. Յամբլ. պերիար. 500.
78. դարպար 168. Թր. քեր. 19.
79. վերաբերեմ, վերաբերեմ նախնայ 34. 48. 58. 60. 64. 78. 179. Թր. քեր. 10. 11. 41. Փիլ. լին. 373. Պրա. 341. 414. 422. 457. Տիմ. Կուղ 198. 238. Յամբլ. ստոր. 448. Յամբլ. պերիար. 489.
80. վերծանութիւն, վերծանումն նախնայ, նախնայ 16. 175. 177. 179. Թր. քեր. 1. 2. Տիմ. Կուղ 100. 241. Յամբլ. պերիար. 488. 508.
81. տած 28. Փիլ. լին. Պրա. անտած Պրա. 472. Փիլ. նիւր. 46.
82. տար էπος 32. Թր. քեր. 2. Փիլ. լին. 245.
83. տառ սτοιχειον 68. 102. 104. Թր. քեր. 4. 9. Փիլ. լին. 163. 212. 335. Պրա. 386. Արիստ. ստոր. 404. Յամբլ. պեր. 506.
84. տարօրէն պարանոմոս 173. 185. Փիլ. Յոն. Իրեն. հերձ. 205. Պրա. 354. տարօրէնութիւն Փիլ. նիւր. 97. Փիլ. Սամփա. 562. Պրա. 380. տես նաև «տարօրէն».
85. տիպ, տիպարիմ 178. 182. Փիլ. Լիւս. 138. Փիլ. լին. Իրեն. հերձ. 71. Յամբլ. պերիար. 490.
86. տրական [հորով] ձուկնակ [պտօսի] 46. 78. Թր. քեր. 17. 28.
87. տրամարանեմ, տրամարան, տրամարանական ձուկնակ, ձուկնակ, ձուկնակ 24. 52. 58. 76. 88. 94. Փիլ. նիւր. 77. Փիլ. Լիւս. 147. Տիմ. Կուղ 18. 144. Յամբլ. ստոր. 417. 426. 443. Յամբլ. պերիար. 508. 511. 513.
88. տրամարանեմ, տրամարանութիւն ձուկնակ, ձուկնակ 26.

68. 122. 138. 179. Թր. քեր. 22. Փիլ. լին. 366. 381. 401. Յամբլ. ստոր. 453.
89. փաղանունութիւն, փաղանունարար սոցոնոմիա, սոցոնոմիա 80. 166. Թր. քեր. 17. 19. Ներած. Պորփ. 232. Արիստ. ստոր. 359. 367. Յամբլ. ստոր. 457. Յամբլ. պերիար. 519.
90. հոմանունութիւն, հոմանուն, հոմանունարար ձուկնակ, ձուկնակ, ձուկնակ 36. 64. 74. 76. 132. 166. 168. Թր. քեր. 17. 19. Փիլ. Լիւս. 139. Տիմ. Կուղ 78. 105. Յամբլ. ստոր. 415. Ներած. Պորփ. 232. Յամբլ. պերիար. 498. 504. 533.
91. փաստ, փաստաւոր աւելի, աւելածից 36. փաստական, փաստականական Թր. քեր. 17. 35. 36. Փիլ. լին. 262. փաստարանեմ Փիլ. նիւր. 96. փաստարանութիւն Պրա. 407.
92. փիմ յաբոս 110. Փիլ. լին. և ժ. բան.
93. փոխադրութիւն 182. փոխադրեմ մետափոր Պրա. 353. 420. Տիմ. Կուղ 41. Արիստ. պերիար. 476. Յամբլ. պերիար. 498.
94. քանակութիւն քանակ 170. 172. Թր. քեր. 32. Փիլ. լին. 246. Փիլ. նիւր. 78. քանակ Արիստ. ստոր. 372 ևն. Յամբլ. ստոր. 410.
95. քաջազգայութիւն շնորհից 130. Փիլ. լին. և իմաստ. Պրա. 430.
96. քաջազգայ քոնոմիոս 30. Փիլ. ժ. բան. Պրա. 399. 437.
97. քաջազգայեղութիւն 184. քաջազգայութիւն Պրա. 347. 504.
98. քաջարութիւն նախնայ 108. Փիլ. լին. և ք. Պրա. 350. 491.
99. քառակեմ, քառակութիւն յարմար, յարմար 14. 28. 177. 180. Փիլ. լին. Տիմ. Կուղ 11. 213. 277.
100. քերդոյ, քերդոյական քերդոյ, քերդոյ 6. 10. 18. 24. 28. 32. 34. 72. 74. 98 ևն. Թր. քեր. 1. 2. 4. Փիլ. նիւր. 53. 73. Փիլ. Լիւս. 148. Փիլ. լին. 187. 384. Փիլ. Լիւս. 472. Պրա. 359. 361. 364. Արիստ. պերիար. 478. Յամբլ. պերիար. 488.

12. Պիտոյից-Փիլոնյան յերկերի վերոհիշյալ ճոխ ու հարուստ բառապաշարը, վոր գործ և ամված թեոնի գրքվածքում, թողնում և առաջին հայացքից այն սպաւորությունը, վոր այս թարգմանությունը ևս խմբակից և Փիլոնյան շերտի հունարան հնագույն թարգմանություններին:

Ուշագրավ և այդ տեսակետից, վոր ինչպես թրակացու քերականության, նույնպես և թեոնի թարգմանության մեջ՝ հունարան բառակազմությունը դեռևս բավականաչափ հաստատուն չէ և նախդիրներով բարդված հունարեն բառերը հայերենում թարգմանված են յերբեմն աարբեր բառերով: Որինակ՝

1. ἀποφάγιω, ἀπόφασις թարգմանված են «ապերեկցուցանեմ», «ապերեւեթիւն» 10. 112. 182. և «բացերեկցուցանեմ», «բացերեւեթիւն» 34. 36. 38. 40 են:
2. προσίμιον «առաջարան» 108. 110. «նախերգան» 54. 62. 134 են:
3. παρόνομος «արտորէն» 106. և «տարորէն» 173. 185.
4. διαφορά «զարմագանութիւն» 4. և «տարբերութիւն» 56. 146 են:
5. ἀντιλογία «թերարանութիւն» 16. և «հակարանութիւն» 28. 44:
6. διαλογικός «խօսական» 6. իսկ διλόγος «արամարան» 24. 58. են:
7. συντίθημι «շաղագրեմ» 6 և «շարագրեմ» 30. 168. 177 են: թեոնի բառապաշարի ու բառակազմության հետաքրքիր այս առանձնահատկությունները, վոր հավանական նշաններ են նրա հնության (տես «Յունարան գալրոցը» իմ ուսումնասիրության մեջ էջ 119—122), բնավ չեն աղացուցանում ըստ իս այս թարգմանության խմբակիցությունը հունարան առաջին խմբի թարգմանությունների հետ, այլ ցույց են տալիս, վոր սրա ժամանակը բավական մոտ յեղած պիտի լինէր թրակացու քերականության, Պիտոյից գրքի և Փիլոնի ու Իսենհոուէ թարգմանությունների ժամանակաշրջանին:

13. Հաջորդելով հունարան թարգմանությունների հընագույն խմբին և գանվելով նրանց բառապաշարի և նրանց

ստեղծած քերականական ու ճարտասանական տերմինաբանության ազդեցության տակ՝ թեոնի հայերեն թարգմանությունը ունի նաև լեզվական ու քերականական այն կարեւոր առանձնահատկությունները, վորոնք բնորոշ են հունարան յերկրորդ խմբի վերոհիշյալ թարգմանությունների համար (տես «Յունարան գալրոցը», էջ 125—136):

Ուշագրության արժանի յեն այս տեսակետից թեոնի թարգմանության այն հունարան կամ հազվագեղ բառերը, վորոնք անմանոթ լինելով վոսկեգարյան անվանված մասենագրության և, հավանորեն, նաև Պիտոյից-Փիլոնյան խմբի թարգմանություններին՝ առաջին անգամ կազմված ու գործածված պիտի լինեն հենց այս յերկրորդ խմբի թարգմանությունների ժամանակաշրջանում: Այդպիսի բառեր են, որինակ՝

1. արտունութիւն ἐξοχί 34. Արիստ. ստոր. 373. Մհմ. Դաւթի 154 են.
2. բացորոշեալ ἀφωρισμένος 166. բացորոշեմ, բացորոշութիւն Տիմ. Կուղ 11. Ներած. Պորփ. 228. 239. Արիստ. ստոր. 368. 385. Յամբլ. ստոր. 440. Յամբլ. պերիար. 523.
3. նախերգան προσίμιον 54. 62. 134. 146. 179. 183. Տիմ. Կուղ 48. 283. Յամբլ. ստոր. 448 են. προσίμιον բառը, վորը կազմված և προ=«նախ» և οίμιος=«շաւիղ» բառերից, հունարան առաջին խմբին պատկանող Պիտոյից գրքում (էջ 399, 413, 445, 551) թարգմանված և միանգամայն ճիշտ «նախաշաւիղ», իսկ յերկրորդ խմբի թարգմանություններում οίμιος «շաւիղ» շփոթված և οίμη «երգ» բառի հետ և προσίμιον բառը թարգմանված և սխալ «նախերգան» (տես Աստուց, «Արուեստ Դրոնխետայ քերականի», էջ CLX XXIX—CXC, հմմտե «Յունարան գալրոցը», էջ 132—133):
4. ներածեմ εἰσάγω 6. ներածեմ, ներածութիւն Ներած. Պորփ. 227. Տիմ. Կուղ 94 են.
5. ներընդունիմ ἐνδέχομαι 88. 92. 94. 164. ներընդունիմ,

ներընդունական ներած. Պորփ. 239. Արիստ. պեր. 467. 478 ևն. Յամբլ. պեր. 521 ևն.

6. ներհակ, ներհական ἐνάντιος 50. 62. 66. 78. 112. 114. 136. 140. 148. 150. 152. 154. 158. 162. 164. 166. 173. 174. Տիմ. Կուզ 160. Արիստ. ստոր. 368. Յամբլ. ստոր. 413. 416. 417. Արիստ. պերիար. 466. 475: Հունարան առաջին խմբի յերկերը ἐνάντιος բառը թարգմանել են «ընդդիմակ».

7. պարարտանամ περιαιρέω 10. Արիստ. ստոր. 381.

8. ստորասեմ κατὰφάσκα 94. ստորասեմ, ստորասութիւն, ստորասական ևն Արիստ. ստոր. 362. 399. Յամբլ. ստոր. 431 ևն. Արիստ. պերիար. 461 ևն. Յամբլ. պերիար. 500. 512 ևն.

9. տարբերեմ, տարբերութիւն διαφέρω, διαφορά 34. 36. 56. 90. 108. 118. 146. 148. 170. Տիմ. Կուզ 262. Արիստ. ստոր. 359. 367. Յամբլ. ստոր. 413. Արիստ. պերիար. 471. Յամբլ. պեր. 496 ևն.: Առաջին խմբի յերկերը նույն հունարեն բառերը թարգմանում են «զարմայանութիւն», «զանազան» ևն.

10. հակասեմ 185. հակասութիւն, հակաաբար Արիստ. պերիար. 472. Յամբլ. պերիար. 511. 510:

14. Բերականական իր առանձնահատկություններով ևս Թեոնի թարգմանությունը հարում է հունարան թարգմանությունների յերկրորդ խմբին և, ինչպես կըտեսնենք, մոտ է առանձնապես Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանության:

Հունարան Դպրոցի մասին իմ վերոհիշյալ աշխատության մեջ յես մասնացույց եյի արել (տես «Յունարան Դպրոցը», էջ 130), վոր հունարան թարգմանությունների առաջին (Թրակացու քերականության մեջ) և յերկրորդ խմբերում հունարենն ըն նախդիրը թարգմանված է ըն, և որինակ՝

ըն բազդատութեան Թր. քեր. 15. ներկինս Տիմ. Կուզ 48. նըֆեզ Տիմ. Կուզ 54. 60. նենթակայում ներ. Պորփ. 239. ըն մարմնի Արիստ. ստոր. 360. 363. ըն

գոյացութեան, ըն քանակի Յամբլ. ստոր. 410. ըն ճարտասանութեանն Արիստ. պերիար. 465. ըն շարարանութիւնն Յամբլ. պերիար. 487 ևն:

Արդ՝ նույն այս նախդիրը գործածվել է նաև Թեոնի թարգմանության հետևյալ հատվածներում՝

1. էջ 4—«և ևս յոյս յանձին եղեալ պիտաոցել նասելն յօժարեցելոց».

2. էջ 14—«ստանց սոցա ըն եզման եւ ստեղծման».

3. էջ 78—«պեղրայր սպանեալ զԲլուվոսս նընթրոջ»:

Ուշագրավ է դարձյալ, վոր նույն այս և կամ ըն նախդիրը, վոր Թրակացու քերականության մեջ¹ գործածված է հաճախ հունարենն ἐκ և ὅπδ նախդիրների նշանակությամբ՝ մի անգամ նաև Թեոնի թարգմանության մեջ համապատասխանում է հունարենն ὅπδ նախդիրին. տես էջ 14—«եսսասպելէն և պատմութեւնէն» = ὅπδ τοῦ πύθου καὶ τῆς διηγῆσεως (յերկրորդ խմբի թարգմանություններից Պորփ. ներած. ևս ունի մի անգամ «ներկոցուց» էջ 230 և Արիստ. ստոր. ունի նույնպես մի անգամ «նորոզ», էջ 383):

15. Թեոնի թարգմանության ժամանակը վորոշելու համար մեծ կարեորություն ունեն, մասնավանգ, նրա այն քերականական առանձնահատկությունները, վորոնք հավանական նշաններ են, վոր այս թարգմանությունը սերտ աղնջություն ունի, գլխավորապես Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանության հետ:

ա. Այդ տեսակետից ուշագրության արժանի յի, ամենից առաջ, սեռական հոլովի վերջավորության x տառը, վորը գործ է ածված վնջ միայն «Ներածութեան» ընագրում, ինչպես մասնանիշ եր արված իմ «Յունարան Դպրոցը» ուսումնասիրության մեջ (էջ 187—188), այլ նաև այս թարգմանության հետևյալ հատվածներում.

1. էջ 46—«Իսոկրատու ճարտասանի գրաջարոյս յաշակերտացն աստուածոց մանկուսս ասացելոյր գոլ ճատեցեալն յիշատակի եհաս»:

¹ Տես «Արուեստ Դիոնիսեայ քերականի», էջ 9, 16, 18, 19 ևն. հմտոս «Յունարան Դպրոցը», էջ 152:

2. Եջ 46—«Ներկաւորեկի փողատարի ըմբռնեցելոյ ի շնութեան և դանուանէն կախեցելոյր՝ պատահն յիշատակի հնաս».

3. Եջ 46—«Լաւորնացոյ հարցելոյր ուրումն պնա, ուր պատահան երկրին ունին Լակեգեմոնացիքն, և ցուցեալ զնիպահն, գործեցեալն յիշատակի հնաս»:

բ. Նուէն էն նախգիրը, վորը Թրակացու քերականութեան, Պորփյուրի «Ներածութեան» մեջ և Յամբղիկյան խմբի յերկերում թարգմանված և նաև ԱՅԻ¹, ունի համապատասխան թարգմանութեամբ նաև Թեոնի ճարտասանական գրվածքը. որինակ՝

ներ ամինեսին 54. ներ առասպելան 58. ներ [յազագս] առասպելացն 84. ներ լինելութեանցն 179. ներ յազագս գասու 158. ներ յազագս պատմութեան 64. ներ յազագս պիտիցն 58. ի ներ պիտոջն 44.

Խիստ ուշագրավ է, բացի այդ, վոր «ԱՅԻՄ» նախգիրն ունի վնչ միայն Պորփյուրի «Ներածութիւն»-ը, ինչպես մասնանշված էր «Յունարան Դպրոցը» իմ աշխատութեան մեջ (Եջ 188—189), այլ և Թեոնի թարգմանութեանը. այսպես՝

ներում յազագս վերձանութեան 179. ներում յազագս պատկին 184. ներում վոր ըստ Բահսիփոնաայն 184. («ներում բարւոյն» ունի Արիստ. պերիար., Եջ 486):

գ. Թեոնի թարգմանութեանը հատուկ են նաև այն արվեստական հունարանութեանները և քերականական ուրույն ձևերը, վորոնք սովորական են Պիտոյից-Փիլոնյան և Յամբղիկյան խմբերի թարգմանութեաններում. որինակ՝

1. ըստմասինքն τὸ κατὰ μέτρος 62. ըստմասնեայքն ներած. Պորփ. 233. ըստմասինցն ներած. Պորփ. 234.

2. ի վախճանէցն 66. ի վախճանիցն 86. ի վախճանիան 84. 86. հովսե ի նոցանէց, զըստմասնէց ներած. Պորփ. 240. ըստ բոլորէցն Արիստ. պերիար. 466. 469. զյաջմէցն Տիմ. Կուղ 230.

¹ Տես Թրակ. քեր. 2. 32. ներած. Պորփ. 233. Արիստ. ստոր. 362. Արիստ. պերիար. 461. 462 ևն.

- 3. յառաջնմէն էն τῆς πρώτης 20. Փիլ. լինել 120.
- 4. պիտառոցել συλλήψεσθαι 4. հովսե յարառոցին Թր. քեր. 36. ներած. Պորփ. 238. յարառոցեալ Թր. քեր. 15. 37:

Լեզվական ու քերականական վերոնիշյալ բոլոր գիտողութեաններն իրանց ամբողջութեամբ, թվում և ինձ, վոր Թեոնի թարգմանութեան ժամանակը վորոշում են հունարան յերկրորդ խմբի թարգմանութեաններին ժամանակաշրջանում՝ վեցերորդ դարի յերկրորդ կիսում: Ինչպես տեսնում ենք, այս թարգմանութեանը քերականական մի քանի բնորոշ իր առանձնահատկութեաններով հարում և, գլխավորապես, Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանութեան: Ավելի քան հավանական է, բացի այդ, վոր նրա ժամանակը բավական մոտ յեղամ պիտի լիներ Թրակացու քերականութեան և Պիտոյից-Փիլոնյան թարգմանութեաններին ժամանակաշրջանին, վորը պետք է, հավանորեն, ընդունել վեցերորդ դարի առաջին կիսի սահմաններում (համեմ. «Յունարան Դպրոցը», Եջ 235—236):

16. Թեոնի թարգմանիչը ծանոթ և յեղել, ինչպես ասացինք, քերականական այն հատուկ հունարան բառապաշարին, վորի մեծագույն մասը կազմված է յեղել, ըստ յերևույթին, Թրակացու քերականութեան թարգմանութեան ժամանակ:

Նիկ. Ազոնցն իր «Արուեստ Դիոնիսեայ քերականի» աշխատութեան մեջ (Եջ CLXX) մասնացույց էր արել, վոր փաղանուն կամ բազմանուն գաղափարի բացատրութեան Թրակացու հատվածը՝ հունարեն ἄορ, ξίφος, μάχαιρα, σπάδι, φάσγανον բառերը՝ թե Թրակացու քերականութեան (Եջ 19) և թե Նիխասին վերագրված Արիստոտելի Ստորագրութեանց մեկնութեան մեջ (Եջ 51 և 55) թարգմանված են «խապ, գալազը, մարտացու, սուսեր, նբան»: Միևնույն բացատրութեանը, ինչպես մատնանշված էր «Յունարան Դպրոցը» իմ ռետեմասիրութեան մեջ (Եջ 179—180), հայտնի չէ յեղել Թրակացու քերականութեան թարգմանութեանից վնչ միայն

Ելիասի մեկնության, այլ և Արիստոտելի «Յագագս մեկնութեան» գրոց թարգմանիչների:

Հետաքրքրական և այժմ, վոր ընդհանուր ընդունված նույն այդ բացատրությունը և թրակացու քերականության թարգմանչի գործածած հազվագյուտ ու ստարտի «գալապը» բառը մեջ են բերված նաև թեոնի հեռեկայ հատվածում՝ էջ 180—«Առ բազմանուանութիւն՝ յորժամ ընդգէմ այնր նշանակեալ լինի մի իցէ (°) և անուանք բազումք, որդան սուսեր, գալապը»:

Ինչպես այս, նույնպես և տերմինաբանական վերոհիշյալ բազմաթիվ նմանությունները՝ ուշագրավ ու հաշիւնական նշաններ են ըստ իս, վոր «Յագագս ճարտասանական կրթութեան» թարգմանության վրա լեզվական մեծ ազդեցություն և ունեցել հատկապես թրակացու քերականության թարգմանությունը:

17. «Յագագս ճարտասանական կրթութեան» գրվածքը վորը թարգմանված և Պրոտոյից գրքից հետո՝ թեև ունի սրա հետ հունարան բառապաշարի և, գլխավորապես, տերմինաբանության վորոշ նույնություն, սակայն՝ լինելով հունարան յերկրորդ շերտի թարգմանություն՝ ունի նաև լեզվական բնորոշ տարբերություններ, վորոնք պարզ նկատելի յեն, մանավանդ, հունարեն համանման հատվածների թարգմանություններում:

Նման ու համապատասխան այդպիսի հատվածներ են, որինակ, հեռեկայները.

1. Թեոն, էջ 32

«Պէտք են համառօտ և արագ բացիբեութիւն կամ գործ հանդիպողութեամբ վերբերեալ յորոշեալ ինչ գէմս կամ համեմատեալ գիմաց».

Χρεία ἐστὶ σύντομος ἀπόφασις ἢ πράξις μετ' εὐστοχίας ἀναφερομένη εἰς τι ὄρισμένον πρόσωπον ἢ ἀνζλογοῦν προσώπω.

հմմտե Պրոտոյից գիրք, էջ 341

«Պէտք են բացախիշատակք համառօտ քաջադիպութեամբ ի գէմս ինչ վերաբերեալ».

2. Թեոն, էջ 36

«Թէանով Պլաթարեան հարցեալ յուսմինէ՝ քանօրեակի՞ն յառնէ մաքուր ի թեամորոնն իջանէ. ասաց՝ յիւրմէն և նոյնժամայն, յօտարէն և երբէք ոչ».

Θεανὼ ἢ Πυθαγορικὴ φιλόσοφος ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τινος ποστὰία γυνή ἀπ' ἀνδρὸς καθ'αρχὰ εἰς τὸ θεομοφορεῖον κάτεισιν, εἶπεν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου παραχρημα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου οὐδέποτε.

հմմտե Պրոտոյից գիրք, էջ 352

«Գթէանով սին Պլաթարեական էհարց, էթէ յետ քանի՞ սուր կնոջ առ այր մերձաւորութեան արժան է մտանել ի տէրունիսն: Եւ նա ասէ. յիւրմէն՝ նոյնօրին, յօտարէն՝ և ոչ ընաւ երբէք»¹.

3. Թեոն, էջ 38

«Իրողենէս նուական տեսանելով մանուկ զի ուտէր թան՝ դմանկալարժն մակաւն էհար».

Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν ὀψοφάγον παῖδα τὸν παιδαγωγὸν τῆ βακτηρία ἐπαίσει.

հմմտե Պրոտոյից գիրք, էջ 342

«Իրողենէս տեսալ դմանուկ ստամբուկ, դմանկաւ ծուն գաւազանոււն էհար».

4. Թեոն, էջ 116

«Արատասանութիւն է բան պարունական յայանապէս ի գուրս ածելով գաղղեցեալն».

Ἐκφρασις ἐστὶ λόγος περιγηγηματικὸς ἐναργῶς ὑπ' ὄψιν ἄγων τὸ δηλούμενον.

հմմտե Պրոտոյից գիրք, էջ 529

«Արատասանութիւն է բան պատմական ի գէմս ածելով երեւրապէս գլայանեալն».

5. Թեոն, էջ 116

«Եւ գիմաց, իրր թէ Հովերական».

¹ Այս հատվածի լեզվական տարբերությունները Թեոնի համապատասխան հատվածից նկատելի են. Աղինյանը վերահիշյալ իր հազվածում (տես Հանդ. Ամս. 1934, էջ 207—208):

«բորբուհութիւն զթիկամբք և աջմայա,
գանգրահեր».

Προσώπων μὲν οὖν, οἷον τὸ Ὀμηρικόν,
γυρὸς ἔην ὤμοις, μελανόχροος, οὐλοκάρητος.

Համան Պիտոյից գիրք, էջ 529՝

«Զգէմս, որպէս Հոմերոս՝ զՈղիւսիս,
հրդնի էր թիկամբք՝ սեպոյն, գանգրահեր»:

Համադատասիրան այս հատվածներում միևնույն հունարեն բառերը թարգմանված են, ինչպես տեսնում ենք, տարբեր կերպով:

ա. Հունարեն εὐστοχίη բառը թեոսի հատվածում թարգմանված է «հանդիպողութիւն», իսկ Պիտոյից գրքի հատվածում՝ «քաջագիտութիւն» (տես վերև վկ. 1).

բ. հունարեն ἰσομορφείον, վոր Դեմեոբիոսի տաճարի անունն էր, թեոսի հատվածում թարգմանված է «թեոսմոփոսն», իսկ Պիտոյից գրքում՝ «տէրունիք» (տես վկ. 2).

գ. հուն. παλιδρωγός — թեոսի մեջ՝ «մանկավարժ», Պիտ. «մանկավաճու» (վկ. 3).

դ. հուն. βακχυρία — թեոսի մեջ՝ «մակ» (= «մական»), Պիտ. «գաւազան» (վկ. 3).

ե. հուն. ἐνζοργῶς — թեոսի մեջ՝ «յայտնադէս», Պիտ. «երևելադէս» (վկ. 4).

զ. հուն. τὸ θελοῦμενον — թեոսի մեջ՝ «գաղղեցեալն», Պիտ. «գյայտնեալն» (վկ. 4).

է. հուն. γυρὸς — թեոսի մեջ՝ «բարբուհութիւն», Պիտ. «հրդնի» (վկ. 5).

ը. հուն. μελανόχροος — թեոսի մեջ՝ «աջմայա», Պիտ. «սեպոյն» (վկ. 5):

Այս տարբերութիւնները, վոր չեն կարող պատահական համարվել, ապացուցանում են ըստ իս, վոր այդ թարգմանութիւնները վնչ միայն միևնույն թարգմանչի գործ չեն, այլ պատկանում են, ինչպես վերև տեսնուք, թարգմանչական հունարան տարբեր խմբերի:

18. Թեոսի ճարտասանական յերկը հայոց մասնագրութեան մեջ հիշատակված է, վորքան ինձ հայտնի յե, Համամ Արեւելցու (9-րդ դար) քերականութեան մեկնութեան և Գրիգոր Մագիստրոսի (11-րդ դար) թղթերից մեկի հետեյալ հատվածներում.

ա. «Համամ Արեւելցույ, Մեկնութիւն քերականին», տես Ադոնց, «Արուեստ Ինոնիսեայ», էջ 269՝

«Եւ թէ ընդէր յիսուն եզ գրանախութիւն սորին թուոց. զի իմաստասիրացն բանք և պրակք սահմանեալն և չափեալն գեղեցիկ թուին, որպէս քառեակն և ութնեակն Պիթագորականացն և Պլատոնականացն վեցեակն և զերկեակն ի բազմաւորականն անլով և թէոփեականացն երկից եօթնեակն գլուխ ճարտասանութեան ևն».

բ. Նույնը, էջ 280՝

«Պարզն Հոմերոսեան է եւ ջոկամանքն Արիստոտելեանց եւ ամանականքն թէոփեականաց և սահմանականքն Պիթագորեանց և գեղեցկաբանելն Պլատոնի ևն».

գ. Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, հրար. Կ. Կոստանեանցի, Աղէքսանդրապոլ 1910, էջ 97—98 («Առ Գաղիկ որդի Արասայ յազազս գիտնական կրօնաւորին Գրիգորի Հնձացույ»)՝

«Զի տեսանեմք զքեզ ի Հոմերական տաղան վերտառեալ չափաբերական և ստանաւորս հագնեղական կարկատեալ. զի և դա յայնսոսիկ յարդարեալ, զի թէոփեայն՝ արհեստն հետտորական յորդորեալ շարժել զքեզ մակտառեսցէ զօրէն Արիստոտէլի, որ առ Աղէքսանդրոս կամ գփերեքդէս յԱրգացի ապարանն և զՊլատոն ի Սիկիլիա, թողում զՀոմերոսին, որ առ Աքիւղղաս աստուածարանական հանդէս և առ Արամազդ, որ զՈ-

1 Տղագրված է «թոփեան», սակայն Կոստանյանցի սպառնալուծած ձեւագիրները (տես էջ 265), ինչպես մատնանշել է Ակիւնյանը (Հանդ. Ամս. 1934, էջ 204), ունեցել են նաև «թիոփեան» ընթերցվածը:

լումպիոս գրէ շարժիլ ի խիզախել դիւցազանն և յակնարկել յօնիցն»:

Այս վկայութիւններէց յերրորդում «արհեստն հռետորական» յերկը պարզապէս Թեոնի «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքն և, վորի հայերեն թարգմանութիւնը ծանոթ է յեղել Գրիգոր Մագիստրոսը: Նրա թըղթերում կան հատվածներ, վորոնց աղբյուրը պետք է յեղած լինի հենց Թեոնի հայերեն թարգմանութիւնը: Այս վերջինից է առնված, որինակ, իր նամակներէց մեկում հետեյալ հատվածը.

Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, Եջ 5 («Առ տէր Պետրոս»)

«Սոկրատէս մեռանի սակա համբակացն գիտողութեան և ի կատական հեղնարանութիւնսն՝ Անիրաւ, ասեն, մեռանիս. պատասխանեալ՝ Կամիր, զի յիրաւի».

համակ, Թեոն, Եջ 40՝

«Սոկրատէս իմաստասէր Ապոլլոգորայ յաշակերտաց ուրումն նմա ասացեալ՝ Անիրաւ մահ հատին ի վերայ քո Աթենացիքն, ընդդէմ ծիծաղեալ ասէ՝ Նւ դու կամէիր թէ յիրաւի»:

Կարևոր է առանձնապէս Համամ Արևելցոց վերև մեջ բերված առաջին վկայութիւնը, վորի մեջ մատնանշված է, վոր «Թէոփիլականացն երկից Խոթնեակն գլուխ ճարտասանութեան»: Նւ իրավի, Թեոնի ճարտասանական յերկի հայերեն թարգմանութիւնն ունի՝ յեթե չհաշվենք առաջաբանը և «յաղագս մանկանց վարժման» ներածականը՝ բուն ճարտասանութիւն վերաբերյալ ընդ ամենը տասն և չորս գլուխ, այսինքն՝ «երկից Խոթնեակն»: Համամ Արևելցուն հայտնի չէ յեղել, ըստ յերևույթին, Թեոնի թարգմանութիւն «յաղագս հակաճառութեան» 15-րդ գլուխը, վորը պահասում է Երևանի № 870 ձեռագրում, սակայն ծանոթ է յեղել ինչպէս վերև յենթադրեցինք, Եջմիածնի 1223 թվի № 2093 ձեռագրում պահպանված ճարտասանական համառոտագրութիւն հեղինակին:

19. Թեոնի Նախակրթութիւնց նորագլուտ այս թարգմանութիւն հրատարակութիւնը պարզվում է այժմ, վոր Մովսես Խորենացին ոգտված է յեղել իր պատմութիւն մեջ վնջ թէ Թեոնի հունարեն բնագրից, ինչպէս այդ յենթագրել ևր գերմանական գիտնական Ադոլֆ Բաումգարտները¹, այլ հայերեն թարգմանութիւնից:

Բաումգարտների մատնանշած համապատասխան հատվածները մեջ ենք բերում, դնելով միմյանց հետեւից Խորենացու պատմութիւն և Թեոնի հայերեն թարգմանութիւն բնագրերները.

ա. «Մովսիսի Խորենացու, Պատմութիւն Հայոց», Տըփզիս 1913, II, Բ, Եջ 104՝

«Ե Արշակ տիրէ երրորդ մասին աշխարհիս, որպէս յիրականացն պատմութեանց Հերոդոտեայ է ուսանել ի չորրորդէն, որ յաղագս բաժանելոյ զբոլոր երկիրս յերիս մասունս, և կոչել զոմն Եւրոպէ, և զոմն Լիբիէ, և զոմն Ասիայ, որում և տիրեաց Արշակ».

համակ Թեոն, Եջ 20՝

«Ե յերականացն պատմութեանց են ինչ, զորս և ի Հերոդոտայ առնուլ, որպէս զայն որ ի չորրորդէն յաղագս բաժանելոյն զբոլոր երկիր յերիս մասունս և կոչել զոմն Եւրոպէ, և զոմն Ասիա և զոմն Լիբիա»².

բ. Խորենացի, III, ԺԹ, Եջ 278՝

«քաջ և արի երևեալ [Արշակ] քան զԱքիլլեա, իսկ արդեամբք Թերսիտեայ նմանեալ կաղի և սրագլխոյ».

¹ Տես Adolf Baumgartner, Ueber das Buch „die Chrie“, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. 40, Leipzig 1886, Եջ 513—514.

² Տես նաև Պրոկոպիոս (De bello Goth. IV. 6)՝

«Արդ՝ Հերոդոտ Հալիկարնացին իր պատմութիւնց չորրորդ գրքում ասում է, վոր ամբողջ յերկիրը մեկ է և բաժանվում է յերեք մասի, վորոնք անվանվում են Լիբիա, Ասիա և Եվրոպա»:

համատե Թեոն, Էջ 116՝

Եւ զյաղագս Թերսիտեայն.—

«Լեպեշտի էր և սրագլուխ և կազ
ի միոջէ ոտանէ»¹.

դ. Սորենացի, I, Ը Էջ 28—29՝

«Եւ քաղաք թագաւորութեան տայ նմա [Վաղարշակայ] զՄծբին, և սահմանս հատանէ նմա զմասն ինչ յարեմտեայ Ասորւոց և զՊաղեստին և զԱսիա և զամենայն Միջերկրեայս և զԹեսալիա, ի ծովէն Պոնտոսի մինչև ի տեղին՝ ուր կաւկաս յարեմտեանն յանգի ի ծով, և զԱսորւոց պատական. «և այլ սրչափ միտք քո և քաջութիւն հասանիցեն. զի ստեմանք բաշտց, առէ, զէնն իւրեանց, որբան հոստնէ՝ այնբան ունի».

համատե Թեոն, Էջ 40՝

«Եւ ևս Լակոնացի այր հարցեալ որումն զնա՝ ո՞ւր զսահմանս երկրին բնին Լակեդեմոնացիքն՝ եցոյց զնիղակն».

նույնն ունի նաև Պիտոյից գիրքը, Էջ 350՝

«ԶԼակոնացի ոմն հարցեալ, թէ ո՞ւր սահմանք Սպարտաց. և նորա զնիղակն ցցեալ առէ, Յնյսմ վայրի»:

Սորենացու աղբյուրը մեջ բերված յերկրորդ և յերրորդ հատվածների նկատմամբ կարող է, ինչպես տեսնում ենք, վիճելի լինել, վորովհետև Սորենացին կարող էր ոգտված լինել, իրապես, վնչ թե Թեոնից, այլ Նոննոսից և Պիտոյից գրքից: Միանգամայն անտարակուսելի յե սակայն, վոր վերոհիշյալ առաջին հատվածը քաղված է Թեոնի հայերեն թարգմանությունից: Խալաթյանցի կարծիքը (տես Армян-

¹ Հակոտակ Բառեղարտների յենթադրության Խալաթյանցը (Армянские Аршакиды в „истории Армении“ Моисея Хоренского, Москва 1903, էջ 238) Սորենացու պատմության աղբյուր է համարում Թերսիտեսի վերաբերյալ Նոննոսի հետևյալ հատվածը՝ «Հոմերոս ի ներքս մեծանէ զայր ոմն Թերսիտէս, որ էր կաղ, և խեղ աչաք, կորովի և լեպեշտի, լերկ և սրագլուխ, և յառաջախաւս» (տես Die Scholien zu fünf Reden des Gregor von Nazianz, Marburg 1903, էջ 72):

ские Аршакиды, էջ 16), վոր այդ հատվածը Սորենացին վերցրել է Պրոկոպիոսից (De bello Goth. IV, 6), ալելիքան անհավանական է, վորովհետև այս վերջինի վկայությունը զգալի տարբերություններ ունի Սորենացու հատվածից, վորը գրեթե բառ առ բառ համապատասխանում է Թեոնի հայերեն թարգմանության վերևի մեջբերումին:

20. Սորենացին հետևող է, ինչպես հայտնի յե, պատմագրության հետադարձական ուղղության և նրա պատմության վորոշ մասերը, գլխավորապես, ներբողները, պարսավները և նամակները գրված են Պիտոյից գրքի կանոններով (համատե Մ. Աբեղյան, Հայ ժողովրդական առասպելները, Վաղարշապատ 1901, էջ 429—433): Հետադարձական արվեստի հիմնական ձեռնարկը, վորից նա մեծ չափով ոգտված է յեղել, Պիտոյից գիրքն է, անշուշտ, վորն իններորդ դարում վերստին խմբագրել ու վերամշակել էր հենց ինքը Սորենացին (տես «Սորենացու առեղծուածի լուծումը» իմ ուսումնասիրության մեջ՝ էջ 158—172):

Բացի Պիտոյից գրքից Սորենացին, ինչպես պարզվում է այժմ, ունեցել է իր ձեռքի տակ նաև Թեոնի հայերեն թարգմանությունը, վորի ճարտասանական ցուցումները ևս առաջնորդող ուղեցույցներ են յեղել հետադարձական ուղղությամբ գրված նրա պատմության: Որինակ՝ Սորենացին իր պատմագրության մեջ հաճախ շեշտում է կամ ակնարկում, վոր պատմագրության ու պատմական փաստերի ու նկարագրությունների գլխավոր արժանիքներն են նրանց «հաւաստութիւն»-ը, «համառօտութիւն»-ը և «հաւանութիւն»-ը:

Ուշագրության արժանի յեն այդ տեսակետից «Հայոց պատմութեան» հետևյալ վկայությունները.

ա. Սորենացի, I, Ա, էջ 7 (Տիգրիս 1913)՝

«Իսկ զՀայաստանեայցս նախարարութիւնս, զամենեցուն զուստն և զգիրարդն յայտնելով համառօտ և հաւաստի, որպէս ի յունականս ոմանս կայ ի պատմութիւնս».

բ. Նույնը, I, Ե էջ 17՝

«Զորոց մեք սկսեալ ձառեսցուք՝ որքան է կա-

բողութիւն, որպէս գտաք զհաւաստին ի հնոց պատմութեանց, մերով մասամբ ամենեկին անսուտ».

գ. Նույնը, I, 2, էջ 22՝

«Ձհաւաստին որչափ կարացեալ ի բարձրացն ընարեալ բանից՝ կարգեցաք զձնունդս երկից որդւոցն Նոյի ցԱբրահամ և ցՆինոս և ցԱբամ».

դ. Նույնը, I, 1Բ, 87՝

«Երկուք այսոքիկ են, որք աշխատութիւն տագնապաւ մեզ ի վերայ ի քումմէդ հասուցանեն հարցասիրութիւնէ—համառօտասիրութիւն, արագաբանութիւն. և այսոքիկ՝ պերճք և պայծառք, պղատոնականք իբր եղանել բանք. հեռի ի սըտութեանէ, և լի որ ինչ ընդդէմ ստութեան».

ե. Նույնը, II, ԺԳ, էջ 126՝

«Արդ՝ ես հաւատարմութեան արժանի համարիմ զայսոսիկ պատմութիւնս».

Հմտե նաև I, Ե, էջ 20. 2, էջ 24. ԻԲ, էջ 68. ԼԱ, էջ 85. II, է, էջ 109. ԾԹ, էջ 188. ԿԳ, էջ 198. ԿԸ, էջ 205. Հ, էջ 207. ՁԲ, էջ 224 ևն ևն:

Արդ՝ պատմութեան նույն «առաքինութիւնները» մատնանշված են նաև Թեոնի հայերեն թարգմանութեան հետեյալ հատվածում,

Թեոն, էջ 70՝

«Եւ առաքինութիւնք պատմութեան երեք՝ հաւաստութիւն, համառօտութիւն, հաւանութիւն»:

Մեր այս թուուցիկ և հարեանցի իսկ զխոզութեաններէից զժվար չև ըստ իս հետեյնել, վոր Սորենացին ըսցի Պիտոյից գրքից ոգավել և նաև Թեոնի հայերեն թարգմանութեանից:

21. Մի քանի խոսք հրատարակութեան արտաքին հանգամանքներէ մասին:

Թեոնի հայերեն թարգմանութեանը՝ հասած լինելով մեզ միայն մի, նոր ժամանակի ձեռագրով՝ պարունակում և, ըրնականաբար, աղավաղութեաններ: Մեր հրատարակած ըր-

նագրում պարզ ու ակնեքե աղավաղութեաններն ուղղված են հունարեն բնագրի ոգնութեամբ, վորն ամբողջութեամբ տարված և հայերեն բնագրի դէմ: Յերկու բնագրի համեմատութեանից պարզ յերևում և, վոր հայերենը՝ թարգմանված լինելով առ առավելն վեցերորդ դարի հունարեն ձեռագրից՝ առաջնակարգ նշանակութեան և ունենալու Թեոնի նախնական հունարեն բնագրի վերականգման համար: Հայերենը բավական հաճախ ուղղագրում և փոփոխում և այժմյան հունարեն հրատարակութեաններէ սխալ ու աղճատված ընթերցվածները:

Թեոնի նորագուտ թարգմանութեանը պահպանված և, ինչպէս ասացինք, Սորհրդային Հայաստանի Պետական կենտրոնական Թանգարանի № 870 ձեռագրում, վորի նկարագրութեանն անհրաժեշտ և մեջ բերել մանրամասնորեն:

Չես. ք. 870 Պետական Թանգարանի.

Թուղթը՝ 321:—Մեծութեան՝ 16×11:—Տողք՝ 25:—Գիր՝ նոսրգիր և բոլորգիր:—Նյութ՝ սղորկ հաստ թուղթ:—Կազմ՝ կաշեպատ տախտակ, կազմի վրա կապիչներէի հետքեր:—Հանգամանք՝ միջակ:—Թվական՝ չունի, ըստ Ալկինյանի—«գլըլում ժէ գարուն» (Հանդ. Ամս. 1934, էջ 197):—Դրէջ՝ Միքայել և Պոլոս դպիր:

Բովանդակաբար.—

1. «Սահմանք իմաստասիրութեան» (էջ 1ա—94 ա):

Սկիզբն և (էջ 1ա). «Որք միանգամ իմաստութեան տեսչան բանից և առ ի նմանէն հեշտութեան ծայրիւ միայն մասին հանդիպին ի ճաշակեալք, ամենայն կենցաղական հոգոց բարեաւ մնալ ասացեալք, ողջախոն իմն մտլութեամբ առ այսոսիկ վարեալք բերին»:

Վերջ (94 ա). «Արգ զգիտնական զօրութիւնան զարդարէ ի ձեռն տեսականին, իսկ զկենդանականն ի ձեռն գործնականին, որպէս զի մի զսուտ գիտութիւն ի կարծեաց ընկալցուք և մի շար ինչ գործեսցուք»:

«Դաւթի մեծի և անյազթ փիլիսոփայի ընդդէմ

չորից առարկութեանցն Պիոնոնի իմաստակի և սահմանք և տրամատութիւն իմաստութեան մինչև ցայս վայր»:

2. Եջ 94 ա—95 ա. «Ամենայն չար տանջելի, ոչ ոք տանջեալ անապական, ոչ ոք ապականացու անեղ. է չար ապականացու. չար ուրեմն ոչ է անեղ» ևն:

Վերջ (95 ա). «Եւ ընդ բամբասանօք է սատանայ, ապա ուրեմն՝ ոչ է անեղ»:

«[Ա.]յս գծածք հանգիստդիր խըմբից առաջնոցն տառից տրամախոհ իմաստասէր մակացու արանց ներբողեալ ի Դաւթէ Եւամեծէ ևն թաղրեցաւ»:

3. Եջ 99 բ—99 ա. Տաղ նվիրված Դավիթ Անհաղթ փելիստփային: Տաղի քառյակները կարմիր գրված սկզբնատառերը մատնացուցց ևն անուամ հեղինակի անունը՝ «Մովսեսի աշակերտի Գեորգայ վարդապետի տաղս կոչի»:

Սկիզբն և (Եջ 95 բ).

«Մեծ հրեատորն հայոց ազգի,
Որոյ Անյաղթ անուն կոչի,
Յարեկեանըն գաւառի,
Պալհաւունեան ազգատոհմի»:

Վերջ (99 ա).

«Ի յանգուածի մեր այս բանի,
Զեղկելի անձն իմ գատեցիի^(*),
Պատճառ բարի բազմաց թողի,
Փառքք Փրկչին անլրուելի»:

4. Եջ 100 ա—206 բ. «Առաքելի Եւամեծի և քաջ հոկատորի և յանյաղթ փելիստփայի, աշակերտի երից երանելւոյն Գրիգորի տիեզերալոյս վարդապետի՝ արարեալ բան խրատականս, ողէշահս ևւ հանճարս իմաստասէրս ի մեկնութիւն Սահմանաց զբոց ի յեղց մաղթանաց ոմանց բանասիրաց՝ հղբարց հարագատաց նորին աշակերտացն»:

Սկիզբն և (100 ա) «քանի նշանակութիւն ցուցանէ. լծ. այսինքն՝ ժ. յատկութեամբ զանազանի. նախ թէ՛

զինչ է սահման ըստ անուանն, երկրորդ՝ զինչ է ըստ իրին» ևն:

Վերջ (Եջ 206 բ). «Իններորդ՝ զի ասէ աստուած՝ հոգի յինէն ելցէ և զամենայն շունչ ևս»:

5. Եջ 207 ա—280 ա. «Տոնակամի, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց»:

6. Եջ 280 բ—281 ա. «Յաղագս Պիտոյից»:

Պիտոյից գրքի տեսություններն առանց վարժությունների:

Սկիզբն և (Եջ 280 բ). «Պէտք ևն լացայլիշատակք համառուս քաջաղիպութեամբ ի դէմս ինչ արարեալ»:

Վերջն (Եջ 281 ա). «Եւ աւարտեսցես զպէտան զուզնաքեա ի վերա բանիւ»:

7. Եջ 281 ա—281 բ. «Յաղագս խրատու»:

Սկիզբն (281 ա). «Սրտա է բան բացասութեամբ գլխաւորեալ՝ յորդորելով ինչ և կամ հրաժարեցուցանելով»:

Վերջ (281 բ.) «Զանագանեցաւ խրատ ի պիտոյից, զի խրատն առանց զիմաց զուր իսկ զպէտան հանդերձ զիմօք զնել. գարձեալ զի խրատն միշտ բանական, բայց պէտքն երբեմն գործականք»:

8. Եջ 281 բ—282 ա. «Յաղագս եղծման»:

Սկիզբն (281 բ). «Եղծումն է ի բաց բարձումն առաջիկա իրի»:

Վերջ (282 ա). «Վասն զի ամենայն արուեստիս զաւրութիւն եղծմամբք և ստեղծմամբք զատեալ լինին»:

9. Եջ 282 ա—282 բ. «Սահման հասարակաց տեղո»:

Սկիզբն և (282 ա). «Հասարակ է տեղի՝ բան աճեցական էից բարեաց կամ չարեաց»:

Վերջ (282 բ). «Եւ փակեցես զբանն կատարելական գրլխովք՝ իբաւացեաւն և աւգտակարաւն և կբաւզաւն»:

10. Եջ 282 բ—283 բ. «Սահման ներբողենի»:

Սկիզբն և (282 բ). «Ներբողեան է բան արտադրական եղելոց բարեաց»:

Վերջ (283 բ). «Եւ ապա զի վերս բանին ի կատարման ըստ սրտաճառի»:

11. Եջ 283 բ. «Յաղագս պարսաւի»:

Սկիզբ (283 բ). «Պարսաւ է բան արտաբերական էից չարեաց՝ հակառակ գովութեան լեալ»:

Վերջ (283 բ). «Եւ զ'ի վերայ բանին՝ պատճառին ձայնակցեալ»:

12. Եջ 284 ա—284 բ. «Սահման բազդատութեան»:

Սկիզբն և (284 ա). «Բազդատութիւն է յարազրական բան ընդդէմ հարցաքննել առ մեծագոյնան»:

Վերջ (284 բ). «Վասն զի արագագոյն ճարտասանի պէտս ունի աշակիսոյս ձեռնարկութեան արուեստ»:

13. Եջ 284 բ—285 բ. «Սահման բարանութեան»:

Սկիզբ (Եջ 284 բ). «Բարանութիւն է նմանութիւն բարուց բնութեան ենթակա գիմաց»:

Վերջ (285 բ). «Եւ գործեսցես զնա՝ փոխանակ գլխոց և բիւք ժամանակաւք՝ ներկայիւ և անցելովն և ապանովն»:

14. Եջ 285 բ—286 բ. «Սահման արտասանութեան»:

Սկիզբն և (286 ա). «Արտասանութիւն է բան պատմական պարունական պատուական ի դէմն ամելով երևելապէս զյայտնեալն»:

Վերջ (286 բ). «Եւ պարտ է ասացածին զաշնակաւոր գործ և ծաղկեալ և շարամանեալ ամենայն ձեովք»:

15. Եջ 286 բ—287 ա. «Սահման գրութեան»:

Սկիզբ (286 բ). «Գրութիւն է այցելութիւն տեսութեան իբիք իբի»:

Վերջ (287 ա). «Առաջին ի կրթութեանց ընդգիմադրութիւն ընդունի և լուծումն ըստ կարողութեան»:

16. Եջ 289 ա—321 ա. ընդարձակ մի գրություն առանց վերնագրի կրօնական բովանդակութեամբ:

Սկիզբն և (289 ա). «Մերոյ է ամենաբնեալ ծնունդն ի կուսէն, մանաւանդ յղութիւնն ի հոգոյն սրբոյ» ևն:

Վերջ (321 ա). «Եւ աւարտէ ասելով՝ գիտէք զի յետ Բաւուր զատիկ լինի և որդի մարդոյ մասնի ի խաչ ելանել»:

Հիւստակագրութիւնք.

Եջ 287 բ. «Փառք ամենասուրբ Երբորդութեանն հօր և

որդս և հոգոյն սրբոյ յաւիտեանս ամէն: Գրեցաւ ձեռամբ մեղաւոր Միքայիլին ի վայելումն վարդապետին: Արդ աղաչեմ զամենեսեանդ որք կարգայք՝ զմեղապարտ գրիչս յիշեցէք, և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւս անգամ գալուստն. ամէն. Հայր մեր որ յերկին...»:

Եջ 321 ա. «Այս գիրս մեղաւոր և անարժան ձեռամբ Պօղոս դպրիս. ով ոք յիշէ... Հուպ կատարումն է որ ասէ իմաստասիրութիւն է խոկումն մահու: Հեռի կատարումն՝ որ ասէ իմաստասիրութիւն է նմանութիւն Աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան. զի եթէ ոչ նախ մեռելութիւն գործէ ախտից, ոչ կարէ նմանիլ Աստուծոյ»:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

Եջ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ	Ե—ԽԳ
1. Թեոնի գրվածքի հայերեն թարգմանություն մասին Ն. Ակինյանի հոդվածը	Ե
2. Թեոնի «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գլը- վածքն ավելի լրջմիտ աշխատություն է, քան հետա- գայում կազմված նման յերկերը	Ե—Զ
3. Սուրբատի վկայությունները յերկու Աղեքսանդրացի Թեոնների մասին	Զ—Է
4. Բանասերներից ումանք յերկու այդ Թեոններին ըն- դունում են միևնույն անձն	Է—Ը
5. «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքի հեղինակ Ելիոս Թեոնի ժամանակը	Ը—Թ
6. Թեոնի գրվածքի հունարեն բնագիրը մեզ չէ հասել իր սկզբնական ձևով	Թ—Ժ
7. Հայերեն թարգմանության ու այժմյան հունարենի գլխակարգությունները	Ժ—ԺԱ
8. Հայերեն թարգմանության մեջ սրահայնված են հունարեն սկզբնագրի վերջին գլուխները	ԺԱ—ԺԲ
9. Վոթն է Թեոնի գրվածքի հին խակական վերնագիրը	ԺԲ—ԺԳ
10. Թեոնի յերկը թարգմանված է վեցերորդ դարի յերկ- րորդ կիսում	ԺԳ—ԺԵ
11. Թրակացու բերականության ու Փիլոնյան հատուկ բա- նաստանը Թեոնի հայերեն թարգմանության մեջ	ԺԵ—ԻԳ
12. Թեոնի թարգմանության ժամանակը մոտ յեղած պի- տի լինելը Պիտոյից-Փիլոնյան թարգմանությունների ժամանակաշրջանին	ԻԴ
13. Հունարան յերկրորդ խմբի թարգմանությունների հա- տուկ բառերը Թեոնի հայերեն թարգմանության մեջ	ԻԳ—ԻԶ
14. Քերականական առանձնատիպություններով Թեոնի թարգմանությունը հարում է հունարան առաջին և յերկրորդ խմբերի թարգմանություններին	ԻԶ—ԻԷ
15. Քերականական մի քանի բնորոշ իր առանձնատի- պություններով Թեոնի թարգմանությունը սերտ ա- ռնչություն ունի, գլխավորապես, Պորփյուրի «Նե- րածութեան» թարգմանության հետ	ԻԷ—ԻԹ

16. Թեոնի թարգմանության վրա լեզվական մեծ ազդեցութիւնը և ունեցել հատկապէս թրակացու քերականութեան թարգմանութիւնը	Իթ—1
17. Լեզվական տարբերութիւնները Թեոնի և «Պիտոյից գրքի» թարգմանութիւններում	1—1Բ
18. Թեոնի ճարտասանական յերկը հիշատակված և Համամ Արեւելցու քերականութեան մեկնութեան մեջ և Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերում	1Գ—1Դ
19. Թեոնի հայերէն թարգմանութիւնից սլավել և իր պատմութեան մեջ Մովսէս Սորենացին	1Ե—1Է
20. Թեոնի գրվածքի ճարտասանական ցուցումներն առաջնորդող ուղեցույց են յիղել հետադարձական ուղղութեամբ գրված Սորենացու պատմութեան	1Է—1Ը
21. Պետական թանգարանի թ. 870 883 ձեռագրի մանրամասն նկարագրութիւնը	1Թ—1Պ
ԹԷՈՎԼԵՆԱՅ, ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍՏՆՈՒԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՅ	
THEONIS PROGYMNASMATA	4—185
Առաջարան	
Προσίμιον	4—17
Յաղագս մանկանց վարժման	
Περὶ τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς	18—33
Յաղագս պիտոյից	
Περὶ χρείας	34—55
Յաղագս տուտայելի	
Περὶ μύθου	56—67
Յաղագս պատմութեան	
Περὶ διηγήματος	68—107
Յաղագս տեղոյ	
Περὶ τόπου	108—115
Յաղագս արտասանութեան	
Περὶ ἐκφράσεως	116—121
Յաղագս գիմառնութեան	
Περὶ προσωποποιΐας	122—129
Յաղագս ներբողենի և պարսաւանացն	
Περὶ ἐγκωμίου καὶ ψόγου	130—137
Յաղագս բաղդատութեան	
Περὶ συχρίσεως	138—145
Յաղագս դրութեան	
Περὶ φέσεως	146—165
Յաղագս օրինաց	
Περὶ νόμου	166—174
Յաղագս վերձանութեան և վերձանման	175—178
Յաղագս լսելութեան	179—180

Յաղագս տարասութեան	181—183
Յաղագս արտագործութեան	184—185
ՅԱՆԿ ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԵՎ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐԻ	189—203
Progimnasmy Feona, arмянский и греческий тексты, издал проф. Я. А. Манандян. Краткое содержание предисловия	205—209
Die Progimnasmen des "Theon, armenisch und griechisch, hrsgg. von Prof. Dr. Agop Manandian. Zusammenfassung der Einleitung	210—214
Նկատված վրիպակներ և ուղղումներ	18Ը

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ ՅԵՎ ՈՒՂՂՈՒՄՆԵՐ

ԵԶ	ՏՈՂ	ՏՊՎԱԾ Ե	ԿԱՐԴԱԼ
6	2	շարագրեցէ	շարագրեցէ
40	14	խրատականաբար	խրատաբանականաբար
42	33	շնոհաւորէն	շնոհաւորէն
58	16	պա.....	պատմեմք
58	17	զն.....	զնա ըստ

Թ Է Ո Վ Ն Ե Ա Յ
ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՅ

THEONIS PROGYMNASMATA

(Περὶ ῥητορικῶν γυμνασμάτων)

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵՋ ԳՈՐԾԱՆՎԱԾ ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐԸ.

A. = Ձև. թ. 870 Պետական թանգարանի:

A. լուս. = A. ձեռագրի լուսանցքի ուղղումները (գրիչը
և թանաքը չեն տարբերվում ընդգրի գրչից ու թանաքից):

Լուս. ուղղ. = լուսանցքում ուղղված է:

Ծանոթությունների մեջ չենք նշանակած A. ձեռագրի
այն ընթերցվածները, վորոնք վերաբերվում են օ կամ աւ,
և կամ է, օ կամ ո, բառի մեջում ը՛ երի և յ՛ ով կամ առանց
յ՛ ի (բառի վերջում) ուղղագրություններին: Որինակ՝ գրել
ենք «սակաւ» փխ. «սակօ», «կարօտեն» փխ. «կարաւտեն»,
«ասող» փխ. «ասաւղ», «գտաք» փխ. «գըտաք», «այլոյ»
փխ. «այլո» և այլն:

ԹԷՆՈՎԼԵԱՅՅՅՅ, ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍՍԵՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՅ

Քանզի վաղք ճարտասանացն, եւ յաւէտ բարգաւա-
ճեալքն, ոչ արժան համարեցան փոյթ աւնել ճարտասանու-
թեան, նախ քան որչափ կար ուրուք ընդ իմաստութիւն
հարկանել և անդուստ առնուել մեծամտութեամբ. իսկ այժմ
բազումք այսչափ կարօտեն այսպիսեաց բանից զլսելիս
մատուցանել, մինչ զի և ոչ ի ներշնչանակացն անգամ կո-
չեցելոց ուսմանց զինչ և իցէ ընկալեալք սսեն յասել, և որ
քան զամենայն վայրագագոյն՝ ոչ որովք վայել էր հրա-
հանգեալք յատենականս և ի դաստգականս ենթադրութիւնս
լատ ասացելում առակին՝ ի կարաս զբրտութիւն ուսանել:
Արդ՝ յաղագս այլոցն, զորս պարտն է ուսանել՝ այլք գրե-
ցին. բայց զորս յառաջ քան զենթադրութիւնսն հարկաւոր
է գիտել և մեծապէս կրթել՝ գայս և փորձեցայց ընձեռել,
ոչ իբրու թէ այլոյ ուրուք ոչ գրեցելոյ յաղագս այսոցիկ,
այլ ոչ փոքր ինչ և ես յոյս յանձին եղեալ պիտառոցել²
նասելն յօժարեցելոց: Քանզի և ոչ եթէ որ արդէն իսկ ըն-
ձէռեալ հրահանգք՝ այլ ինչ ի վերայ գտաք, այլ և իւրա-
քանչիւր ումեք սահման փորձեցաք հատուցանել. զի հար-
ցեալ զիւրաքանչիւր ոք զինչ իցէ ի նոցանէն՝ ունել սսել,
որդոն առասպել է բան սուտ՝ որ կերպարանէ զճշմարտու-
թիւն. նաև զարմազանութիւնն ևս նոցա գառ միմեանս յայտ-
նեցաք, և զբաղայն³ զիւրաքանչիւր ուրուք⁴ բանից մատ-
նեցաք, և առցուցաք՝ որպէս զի արդ նոքօք ներշնչանակա-
պէս վարեցի:

Եւ որպէս ամենեւին է օգտակար ոյց զճարտասանական
գորութիւն ընկալեալ է՝ և ոչ այս անյայտ:

¹ A. Տոնականի: ² A. պիտառոցել, լուսանցում՝ պարտ աւգնել

³ A. լուս.՝ զպատճառն: ⁴ A. լուս.՝ ումեք:

Οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν ῥητόρων, καὶ μάλιστα οἱ εὐδοκιμηκό-
τες, οὐκ ᾔφροντο δεῖν ἐφικέσθαι τρόπον τινὰ τῆς ῥητορικῆς,
πρὶν ἀμωσγέπως ἀψασθαι φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμπλησ-
θῆναι μεγαλονοίας· νῦν δὲ οἱ πλείους τοσοῦτον δέουσι τῶν
τοιούτων λόγων ἐπαίειν, ὥστε οὐδὲ τῶν ἐγκυκλίων καλουμένων
μαθημάτων ὅτιοῦν μεταλαμβάνοντες ἄπτουσι ἐπὶ τὸ λέγειν, καὶ
τὸ πάντων ἀγροικότατον, ὅτι οὐδὲ οἷς προσήκόν ἐστιν ἐγγυμ-
νασάμενοι, ἐπὶ τὰς δικανικὰς καὶ δημηγορικὰς ἔνται ὑποθέσεις,
τὸ δὴ λεγόμενον κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐν πίστῳ τὴν κεραμείαν
μανθάνοντες. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ἃ χρὴ μανθάνειν τὸν
μέλλοντα ῥητορεύειν, ἄλλοι γραφέτωσαν, ἃ δὲ πρὸ τῆς ὑποθέ-
σεως ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰδέναι τε καὶ ἐπιεικῶς ἐγγυμνάζεσθαι,
ταῦτα νῦν πειράσομαι παραδοῦναι, οὐχ ὡς οὐχὶ καὶ ἄλλων τι-
νῶν συγγεγραφότων περὶ τούτων, ἀλλ' οὐ μικρόν τι καὶ αὐτὸς
ἐλπίζων συλλήψεσθαι τοῖς λέγειν προαιρουμένοις. οὐ γὰρ μόνον
τοῖς ἤδη παραδεδομένοις γυμνάσμασιν ἕτερα ἄττα ἐπεξεύρομεν,
ἀλλὰ καὶ ἐκάστου ὅρον ἐπειράθημεν ἀποδοῦναι, ὥστε ἐρωτη-
θέντα, τί ἐστιν ἕκαστον αὐτῶν, ἔχειν εἰπεῖν, οἷον ὅτι μυθὸς ἐσ-
τι λόγος ψευδοῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, ἔτι τε καὶ τὴν διαφορὰν
αὐτῶν πρὸς ἄλληλα δεδηλώκαμεν, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν εἰς
ἕκαστον λόγων παραδεδώκαμεν, προσυπεδείξαμεν δὲ καὶ ὡς ἂν
τις αὐτοῖς ἐπιμελέστατα χρῆσαιο.

Ὡς δὲ καὶ παντελῶς εἰσιν ὠφέλιμα τοῖς τὴν ῥητορικὴν
δύναμιν ἀναλαμβάνουσιν, οὐδὲ τοῦτο ἄδηλον. ὅ τε γὰρ καλῶς

Քանզի որ բարիօք և բազմայեղանակի պատմութիւն և առասպել զրուցէ, բարիօք և հնագիտութիւն շարագրեցէ, և զ'ի յատկի¹ ենթադրութեանցն աւր պատմած (քանզի ոչ այլ ինչ հնագիտութիւն, այլ շողհասած պատմութեանց) և որ յեղծանելն և ստեղծանելն դայս կարէ. փոքր ի բացէ թողանի ի յենթադրութիւնսն² ստորաց. քանզի ամենայն զոր ինչ անկեմք յատենական ենթադրութեանդ՝ սատ է. և է առաջին նախերգան և պատմած, և ապա հետոյ առ իւրաքանչիւր ասացելոցն ի պատմածին կամ յառասպելին փորձիմք ապասել և յիւրաքանչիւրսն պատարել յանդիմանութիւն, և հոգամք, եթէ որպէս բարիօք դասեցուք զիւրաքանչիւր ի ձեռնարկելոցն, և և ածեցուցանեմք և ի քարշարկանեմք և որ այլ ինչ՝ յաղագս յարելումս³ երկար է ասել: Եւ համայն պիտոյիւքն կրթութիւն ոչ միայն զօրութիւն բանից գործէ, այլ և ազիւս արարս կրթելով մեր յիմաստնոցն բարբառեալս:

Իսկ որ տեղին կոչի և արտասանութիւնսն՝ նախերկ զօգտութիւնսն ունին՝ ամենայն ուրեք հնոցն հնագիտական յաճախ արտասանութեամբն, իսկ ճարտասականացն տեղեան վարեցելոց:

Եւ զիմաստութիւն ուրեմն ոչ միայն ճարտասանեան կրթութիւն էր, այլ և հնագիտական և խօսական և քերական, և յօր ըստ օրէ կենցաղսն, և յառ միմեանս հոմենալ բաղումօգտակ, և առ հանդիպել շարագրածաց կարի պիտանացու:

Եւ վասն այսորիկ զձոմերոս գովեմք, զի ընտանի բանս պարաչրեաց⁴ զիւրաքանչիւրս ներածելով զիմացն. և և զԵւրիպիդէս պախարակեմք. այլ սակայն բաղդատութեան վարժ և յատենականն բանս է պիտանացու, բաղդատելով զի անծամ նմա Եկարեւ իմաստասիրակէ^(*)....:

¹ A. լուս.՝ յատկակի: ² A. լուս.՝ ի ստորագրոք: ³ լուս.՝
 է=ի յարելումս: ⁴ A. պարագրեաց:

και πολυτρόπως διήγησιν και μύθον απαγγείλας καλῶς και ἱστορίαν συνθήσει, και τὸ ἰδίως ἐν ταῖς ὑποθέσεσι καλούμενον [ἴδιον] διήγημα (οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ἐστὶν ἱστορία ἢ σύστημα διηγήσεως) [ἔταν] ὁ ἀνασκευάσαι ταῦτα ἢ κατασκευάσαι δυνάμενος, μὴ μικρὸν ἀπολείπηται τῶν τὰς ὑποθέσεις λεγόντων πάντα γὰρ ὅσα ποιοῦμεν ἐν ταῖς δικανικαῖς ὑποθέσεσι, και ἐνταῦθα ἐστὶν πρῶτον μὲν προσίμιον και διήγημα, ἔπειτα δὲ πρὸς ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἐν τῷ διηγήματι ἢ τῷ μύθῳ περὶ μίθῃ ἀπαντᾷ, και ἐφ' ἐκάστῃ πορίζεσθαι ἔλεγχον, ἔτι δὲ και φροντίζομεν, ὅπως καλῶς τάξομεν ἕκαστον τῶν ἐπιχειρημάτων, και ἀξάνομεν δὲ και διασύρομεν και τᾶλλα, περὶ ὧν ἐπὶ τοῦ παρόντος μακρὸν ἂν εἴη λέγειν. και μὴν ἢ διὰ τῆς χρείας γυμνασία οὐ μόνον τινὰ δύναιμι λόγων ἐργάζεται, ἀλλὰ και χρηστόν τι ἦθος ἐγγυμαζομένων ἡμῶν τοῖς τῶν σοφῶν ἀποφθέγμασι.

(1) δὲ καλούμενος κοινὸς τόπος και ἡ ἔκφρασις προφανῆ τὴν ὠφέλειαν ἔχουσι, πανταχοῦ τῶν παλαιῶν τῶν μὲν ἱστορικῶν πάντων ἐπὶ πλείστον τῇ ἐκφράσει, τῶν δὲ ῥητορικῶν τῷ τόπῳ κεχρημένων.

Και ἡ προσωποποιῆσα δὲ οὐ μόνον ἱστορικὸν γυμνασιμὸν ἐστίν, ἀλλὰ και ῥητορικὸν και διαλογικὸν και ποιητικόν, και τῷ καθ' ἡμέραν βίῃ, και ταῖς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίαις πολυωφέλιστότατον, και πρὸς τὰς ἐντεῦξεις τῶν συγγραμμάτων χρησιμώτατον.

Διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν Ὀμηρον ἐπαινοῦμεν, ὅτι οἰκείους λόγους περιτέθεικεν ἐκάστῃ τῶν εἰσαγομένων προσώπων. τὸν δὲ Εὐριπίδην καταμεμφομένη, ὅτι παρὰ καιρὸν αὐτῷ Ἐκάβη φιλοσοφεῖ. ἀλλὰ μὴν και τὸ τῆς συγκρίσεως γυμνασιμὸν και ἐν τοῖς δικανικοῖς λόγοις ἐστὶν χρήσιμον, συγκρινόντων ἡμῶν ἦτοι τὰ ἀδικήματα τοῖς ἀδικήμασι, ἢ τὰ εὐεργετήματα τοῖς εὐεργετήμασι, ὁμοίως δὲ και ἐν τοῖς ἐγκωμίοις ἀντιπαράβαλλόντων ἡμῶν τὰς εὐπραγίας. ἐν δὲ ταῖς συμβουλαῖς και πάνυ ἐκδηλὸς ἢ ὠφέλεια. περὶ γὰρ τὸ αἰρετώτερόν εἰσιν οἱ τῶν συμβουλευόντων λόγοι. περὶ δὲ τῆς θέσεως τί ἂν τις λέγοι; οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῆς ὑποθέσεως διαφέρει, πλὴν ὅτι προσώπων ὄρισμένων

Եւ զԱնտիփիլիւ,¹ զգործս, թէ ոչ եւ նորա գրել ձեռ-
նարկեսցեն, աշտակի և ոյք ճարտասաներն կամիցին ոչ
երիցունեսցն բանքն² և ոչ տրամիմացութեանն հոյք³, ոչ
բառիկքն մաքուր և ոչ բաղադրութիւն յարմարեալ, և ոչ
ունկնդրութիւն քաղաքացի, և ոչ բարբառիւն ինչ ի ճարտա-
սական բարութեանցն ոչինչ է պիտանացու, թէ ոչ ինքնին
իսկ իւրաքանչիւր ոք ըստ իւրաքանչիւր գիրս ներակեր-
թիցի:

Եւ տարասանութիւն՝ ոչ որպէս թուեցաւ ոմանց՝
անպիտան է. քանզի բարբառքն ասել միանգամ միայն հեր-
քէ լինել, այլ երկիցս ոչ ընդունի. արդ՝ սոքա կարի յոյժ

¹ A. Անտիփիլիւ:

² A. բարքն փն. բանքն:

³ A. հոյք:

και τόπου και χρόνου και τρόπου και αιτίας ἐστὶν ἀπαρέμ-
φατον, οἷον θέσις μὲν εἰ προσήκει πολιορκουμένοις στρατεύμα
πέμπειν εἰς τὴν ὑπερορίαν, ὑπόθεσις δὲ εἰ Ἄθηναίους προσήκει
πολιορκουμένοις ὑπὸ Πελοποννησίων εἰς Σικελίαν στρατεύμα
πέμπειν. ὁμοίως δὲ και-ἢ τῶν νόμων κατηγορία και ἢ ἀπο-
λογία οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῆς ὑποθέσεώς ἐστίν. οἱ γοῦν κάλ-
λιστοι τῶν Δημοσθενικῶν λόγων εἰσὶν, ἐν οἷς περὶ νόμου [τὶ]
ἢ ψήφισματος ἀμφισβητεῖται, λέγω δὲ τὸν τε περὶ στεφάνου
και τὸν κατὰ Ἀνδροτίωνος και Τιμοκράτους και πρὸς Λεπτί-
νην και κατὰ Ἀριστοκράτους· ὀλίγον γὰρ διήνεγκεν, εἰ μὴ
νόμον ἀλλὰ ψήφισμα ὁ Ἀριστοκράτης ἔγραψε. τὸ δὲ ἐγκώμιον
οὐδὲ αὐτὸς μὲν ἀγνοῶ, ὅτι εἰδὸς ἐστὶν ὑποθέσεως· τῆς γὰρ
ὑποθέσεως εἶδη τρία, ἐγκωμιαστικόν ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτι-
κόν οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην, δικανικόν, συμβουλευτικόν· ἀλλ'
ἐπεὶ και τοῖς νεωτέροις προβάλλειν πολλάκις εἰώθαμεν ἐγκώ-
μια γράφειν, διὰ τοῦτο ἐν τοῖς προγουμνάσμασιν αὐτὸ ἔταξα,
και ἅμα τὴν μὲν ἀκριβῆ τούτου τεχνολογίαν ὑπερεδέμην εἰς
τὴν προσήκουσαν χώραν, νῦν δὲ ἀπλουτέραν πεποίημαι τὴν
διδασκαλίαν. ἢ δὲ ἀνάγκωσις, ὡς τῶν πρεσβυτέρων τις ἔφη,
Απολλώνιος δοκεῖ μοι ὁ Ῥόδιος, τροφή λέξεώς ἐστὶ τυπούμε-
νοι γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπὸ καλῶν παραδειγμάτων κάλλιστα και
μιμησόμεθα· τὴν δὲ ἀκρόασιν τίς οὐκ ἂν ἀσμενίσσειε, τὰ μετὰ
πόνων τοῖς ἄλλοις εἰργασμένα ἐτοίμως λαμβάνων; ἀλλ' ὥσπερ
τοῖς ζωγραφεῖν βουλομένοις οὐδὲν ὄφελος κατανοεῖν τὰ τε Ἀ-
πελλοῦ και Πρωτογένους και Ἀντιφίλου ἔργα, ἐὰν μὴ και αὐ-
τοὶ γράφειν ἐπιχειρῶσιν, οὔτω και τοῖς ῥητορεύειν μέλλουσιν
οὔτε τῶν πρεσβυτέρων οἱ λόγοι, οὔτε τῶν διανοημάτων τὸ
πλήθος, οὔτε τὸ περὶ τὴν λέξιν καθαρὸν, οὔτε σύνθεσις ἤρμοσ-
μένη, οὔτε ἀκρόασις ἀστεία, οὔτε ὅλως τῶν ἐν τῇ ῥητορικῇ
καλῶν οὐδὲν ἐστὶ χρήσιμον, ἐὰν μὴ και αὐτὸς ἕκαστος ταῖς
καθ' ἑκάστην ἡμέραν γραφαῖς ἐγγυμνάζηται.

Ἡ δὲ παράφρασις οὐχ ὡς τισιν εἴρηται ἢ ἔδοξεν, ἀχρησ-
τὸς ἐστὶ· τὸ γὰρ καλῶς εἰπεῖν, φασιν, ἀπαξ περιγίνεται, δις
δὲ οὐκ ἐνδέχεται· οὔτοι δὲ σφόδρα τοῦ ὀρθοῦ διημαρτήμασι.

փրթեան: Քանզի արամատութեանն ի միում իրս ոչ ըստ միում յեղանակի խողացելոյ, իբրև թէ զառանկալն նմա երևումն սոյնօրինակ առաջաբերել. այլ ըստ աւելիս, եւ է ուրումն ապերեկցուցանելով մեր, և երբեմն հարցանելով, և երբեմն ուսանելով, և երբեմն ըղձալով, և երբեմն ըստ այլում իմն յեղանակի զմացեալն արտաբերելով¹ ոչինչ արգելու ըստ ամենայն յեղանակացն զերևեալն զոյգ բարուք արտաբերել:

Եւ վկայութիւն սորա առ քերզոզս է՝ զնոսին իսկ ըզքերզոզն տարասանելով², և առ ճարտասանս և հնազրտակս. եւ մեկնակի ամենեին հինքն երևին տարասանութեամբ կարի յոյժ վարեցեալք, ոչ միայն զիւրեանցն, այլ զմիմեանց փոխաստեղծանելով:

Զի և Հոմերոս իսկ ասէ, թէ

«այսպունակ միտք են սանդարամետակաճանաց մարդկան, իբր ի վերայ ածցէ մակացուցէ օր հայր մարդկան և աստուածոց»:

Իսկ Արքիլոքոս՝

«մարդկան այս խաժ՝ այշիդիպիրա(°) որդի մահկանացուաց է, հիզան ի վերայ Որմիդդ ածցէ օր»

Եւ զարձեալ Հոմերոս զասումն քաղաքի զայս յեղանակ ասաց, թէ

«սպանանեն զարս, և զքաղաքն մղեղակ հուր կիզու, զհամբախան ասնին այլք և զխորագոտի⁴ կանսյսն»:

Իսկ Դիմոսթենէսն այսակի լի՝ «յորժամ այժմ երթայաք ի Դելփում՝ հարկ էր տեսանել մեզ զայս ամենայն՝ տունս խարխարեալս, զգարիսպս սրարարարձեալս, զկանանի և զմանկունս սղայս և զձերունի մարդիկ խանդաղատելիս»:

Եւ Իսքենէս այսպէս, թէ «աղէ՛ զմտաւ ածելով հայեցարուք յաղէտն և թուեցարուք տեսանել առեալ զքաղաքս սղարսպց կործանումն, կիզումն տանց, մեհեանս կապտեալս, վարեալս զկանայս և զորդիս ի ծառայութիւն, երիցունս

¹ A. արտաբերելով: Խաժ=γλαυκός, կապուտակ:

² A. լուս.՝ օտարասանելով:

³ A

⁴ A. զխորագոտի:

տից զար ծիանոյցս օփ՝ ըն իրագրաւ իմ կաթ՝ ընա տրօպոն կուումնց, օտտե տից քոսքոսոսան աւտի քանտասիան Օմոյօց քոսքոնէկասթաւ, ալլա կաթա քլէոյց, կալ քոթէ մէն աքոքանոմէնօն իմօն քոթէ ձէ էրօտօնտօն, քոթէ ձէ քունքանոմէնօն, քոթէ ձէ էւքոմէնօն, քոթէ ձէ կաթ՝ ալլոն տինա տրօպոն տօ նօիթէն էքքերօնտօն, օւծէն կալօւէ կաթա քանտաս տօյց տրօպոս տօ քանտասթէն էքսիքցէ կալօց էքքոնքոսին.

Մարտրիա ձէ տօտտօ կալ քարա քոիքալց

կալ էստոքոքոյց, կալ ալքօց քանտէ օլ քալալօլ քանոնտալ տի քարաքրասէ աքստա կեքրիմէնօլ, օւ մօնօն տա էքաւտօն ալլա կալ տա ալլիլօն մետաքլասսոնտէ.

Օմիքոն մետաքրալցօն, օտէ քիսլ,

տօյց զար նօց էստին էքսիքթոնլօն անքրօքօն, օլօն էք՝ իմար ալքիսլ քաթիքր անքրօն տէ քիէօն տէ,

Օ Արքիլօքօց,

տօյց անքրօքոսլ քիսմօց Գլաւքէ Աէքտինէօ քան, ղինքտալ քնիքոյց, Օքօլօն Զէս էք՝ իմէրից ալքլ.

Կալ քանլն Օմիքրօց ալքօսլն քօլէօց տօտտօն տօն տրօպոն էքրիքոն, անքրազ մէն կտէնօսլ, քօլլլն ձէ տէ քր ալքաթնօնլ, տէքնա ձէ տալլօլ ալքօսլ, քաթիսլցօնօց տէ ղունալկազ.

Օ ձէ Դիմօսթէնցէ օտտօց, օտէ ղօւն էքօքրէսօմէթա էլց Դէլքօսլց, էք անալքիքէ Օրալն իլն տաւտա քանտա, օլկիազ կաթէսքալմէնազ, տէլքիք քերլիքրիմէնա, կօրալն էրմօն տօն էլն իլկիալ, ղունալա ձէ կալ քալլձարալա Օլլիլա, կալ քրէսքրտազ անքրօքօսլ օլկքրօսլց.

Օ ձէ Ալսքինցէ օտտօց, ալլա տալց ղէ ծիանոյցս աքօքլէքատէ աւտօն էլց տազ սլմքօրազ, կալ նօմլսատէ Օրալն ալկսքօմէնցիլն տիլն քօլլլն, տէլքօն կաթա-սքաքաքազ, էքքրիքսլց օլկօն, էքրա սլլօմէնա, ալքօմէ-

մարդիկս և ծերունի կանայս՝ յետոյ ևրևուսնի^(^o) փոխուսեալ զազատութիւն՝¹։

Եւ այլևս դարձեալ Թուկիդիդէսն ասէ, թէ «նախանձ կենդանեաց առ հակառակամարտն, իսկ որ ոչ ընդ ոտս անկեալ և անպարտ՝ բարեմտութեամբ և պատուեալ»։

Իսկ Թէոպոմպոս՝ թէ «կացեալ եմ ի վերայ, զի զկենդանիսս բազումք զժկամակութեամբ հարցանեն, իսկ զվաղճանեցելոցն վասն բազմութեան ամացն թողան ի նախանձութիւն»։

Եւ Դիմոսթենէս այսպէս, թէ «^o ոչ գիտէ յամենեցունց, զի կենդանեացն ամենեցուն² գոյ արեկ կամ սուղ նախանձ, իսկ զմեռեալն և ոչ ի թշնամեացն որ անգամ ատեալ»։

Եւ համայն և Փիլիստոսն՝ զԱտտիկական պատերազմն ի Սիկիլացոց յաշխարհին ի Թուկիդիդէսեալ անտի փոխեալ եհան. և Դիմոսթենէս զընդդէմ Մեդեայն և զԼիւսիայն ի թշնամեացն բանից, և զԻսեայն ի Դիոյկիլեայն³ թշնամեաց։

Նա և գտցես ևս և առ Իսոկրատոյ ի ժողովրդականին, ի Լիւսեայ ի դամբանականէն և Ոլոմպիականէն։

Տինա և ինքն իսկ Դիմոսթենէս բազում անգամ զինքն տարասէ, ոչ միայն զայլն բանս զիւրս ստացեալն այլուր բանատանելով⁴, այլ և ի միում բանի երեւի զնոյնս բիւր անգամ ասացեալ, և մեկնութեան զանազանութեամբ մուսնի լսողացն։

Չի յորում Մեդեայն⁵ ասէ, թէ «^o ոչ գիտէ ի ձէնջ զի բազում ընդ այսպիսի ինչ լինելի՝ չստակելի գմեղուցեալս պատճառք են, իսկ ոչդ ուրեք թշնամանս առնելոյն⁶ յարդարն ըմբռնեցելոյն⁷, զոր արժան է տարով միայն պատճառք լինել»։

¹ A. փոխուսեալ ուր, լուս. ուղղված է՝ փոխուսեալ զազատութիւն։

² «զի կենդանեացն ամենեցուն» շուցի A., ուղղված է լուսացբաւմ։

³ A. Իսոյկիլեայն փիւ. ի Դիոյկիլեայն։ ⁴ A. բանատանելով։

⁵ A. լուս. ուղղված է՝ Մեդեայն։ ⁶ A. լուս. ուղղ.՝ առնելով։

⁷ A. ըմբռնեցոյս։

նազ ցυναικας και παιδας εις δουλειαν, πρεσβυ-
τας ανθρωπους, πρεσβυτιδας γυναικας, οψε με-
ταμηνθάνοντας την ελευθερίαν.

Ἔτι δὲ ὁ μὲν Θουκυδίδης φησί· φθόνος γὰρ τοῖς
ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον, τὸ δὲ μὴ ἐμποδὼν ἀναν-
ταγωνίστω εὐνοία τεπέιμηται.

Ὁ δὲ Θεόπομπος· ἐπίσταμαι γάρ, ὅτι τοὺς μὲν
ζῶντας πολλοὶ μετὰ δυσμενείας ἐξετάζουσι,
τοῖς δὲ τετελευτηκόσι διὰ τὸ πλήθος τῶν ἐτῶν
ἐπανιάσι τοὺς φθόνους.

Ὁ δὲ Δημοσθένης οὕτω· τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν πάν-
των, ὅτι τοῖς μὲν ζῶσιν ἅπασιν ὑπεστὶ τις ἢ
πλείων ἢ ἐλάττων φθόνος, τοὺς τεθνεῶτασ δὲ
οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν τις μισεῖ.

Καὶ μέντοι γε ὁ Φίλιστος τὸν Ἀττικὸν ὄλον πόλεμον ἐν
τοῖς Σικελικοῖς ἐκ τῶν Θουκυδίδου μετενήνοχε, καὶ Δημοσθέ-
νης εἰς τὸν κατὰ Μειδίου τὰ τε Λυσίου καὶ Λυκούργου ἐκ
τῶν τῆς ὕβρεωσ λόγων, καὶ τὰ Ἰσαίου ἐκ τῶν κατὰ Διοκλέουσ
ὕβρεωσ.

Εὖροις δ' ἂν καὶ παρὰ Ἰσοκράτει ἐν τῷ πανηγυρικῷ τὰ
ἐν τῷ Λυσίου ἐπιταφίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπικῷ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης πολλάκις ἑαυτὸν πα-
ραφράζει, οὐ μόνον τὰ ἐν ἄλλοις λόγοις αὐτῷ εἰρημένα ἀλλα-
χόσε μεταφέρων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ πολλάκις φαίνεται ταῦ-
τὰ μυριάκις εἰρηκῶσ, τῇ δὲ τῆς ἐρμηνείας ποικιλία λανθάνει
τοὺς ἀκούοντασ.

Ἐν μὲν γε τῷ κατὰ Μειδίου φησί· τίς γὰρ ἡμῶν οὐκ
οἶδε τοῦ μὲν πολλὰ τοιαῦτα γενέσθαι τὸ μὴ κο-
λάζεσθαι τοὺς ἐξαμαρτάνοντασ αἷτιον ὄν, τοῦ
δὲ μηδένα ὑβρίζειν τὸ λοιπὸν τὸ δίκην τὸν ἀεὶ
ληφθέντα, ἦν προσήκει, διδόναι, μόνον αἷτιον
γενόμενον.

Եւ զԴիմոկրատայն (և զի նոյն¹ և զԱնդրոյդիոնեայն)՝ «քանզի ոչ եթէ որ երբէք ինչ ուրեք ըստ օրէնս գործեցաւ և դու դաշտ քատակեցէր, վասն այսորիկ քեզ ապրել արժան է, այլ զընդգէնսն՝ ևս առաւել ըմբռնել վասն այսորիկ. քանզի գոր օրինակ եթէ ի նոցանէ որ ըմբռնեալ էր՝ քս դաշտ ոչ էր կրեալ (°). նոյնպէս և դու այժմ եթէ դատ աայցես՝ այլ որ ոչ կրեսցէ»:

Եւ ի Փիլիսոփայականն զնոյն իրս ի վեր և ի վայր կատարեաց. եւ առ Ղեմենտենէսն՝ եթէ ոչ է արժան որք բարի ինչ առնեն՝ ի բաց հոնել դատեալն, ոչ սակաւ անգամ սասց. իսկ ի Յաղագս պատկին՝ թէ ոչ ի վախճանի գործոցն իրաւ է, այլ ըստ իւրաքանչիւր քաղաքափարութեան յանդիմանել, առ ամենայն բանիւն սերմանեալ է. բայց յաղագս փրկութեանց գերելոցն, ոչ ոչ գիտէ ի տարհրեշտակութեան հոգեալ:

Եւ սակայն արտագործութեան տեսակ՝ բազում և այլ ուրեք է օգտակար, և մանաւանդ ի յերկրանութեան² ի զերագիրսն:

Եւ զգառսում³ ըթին նախակրթակացն այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ ի պիտացն, զի սուղ է և զիւրայուէ⁴, և ապ հետո՝ նառասպելէն⁵ և պատմութենէն. առանց սոցա ըն եղծման և ստեղծման, զի սորտ հուսկ յետոյ իմն այլոցն երևին լինել:

Քանզի խոստովանեալ է յամենեցունց, զի ճարտասանի գործն ապացուցելն⁶ զքողախնդրեալն և աճեցուցանել դապացուցեալն. նախակէ և բնութեամբ և վարարութեամբ ապացուցականն բանն և երկակէ աճեցականն. զի նախ պարտ է զօրն մասնիչ յանդիմանել և ապա իբրև ի վերայ մեծի անիրաւութեան մասն լինելով՝ զլսողն զայրացուցանել:

Սակայն ոչ որպէս բնութեամբ նախակել դապացոյցն սասց աճեցութեան, այսպէս և ըստ կրթութեան դէպ կղև, այլ ասն ընդդէմ:

¹ A. զի նոյն, լուս. ուղղ.՝ Ձինսնին: ² A. ի յերկրանութե, լուս. ուղղված է՝ ի թերարանութեան: ³ A. զգիտում: ⁴ A. զիւրայուէ: ⁵ A. առասպելին. լուս. ուղղված է՝ նառասպելէն: ⁶ A. ապացուցելն:

Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους (τὸ δὲ αὐτὸ καὶ κατὰ Ἀνδρότιωνος) οὐ γὰρ εἶ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικάϊως, ἀλλὰ τοῦναντίον, πολὺ μᾶλλον ἀλίσκεσθαι διὰ ταῦτα. ὡς περ γὰρ εἶ τις ἐκείνων ἐάλω, σὺ τὰδ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ δίκαιον εἶπες, ἄλλος οὐ γράψει.

Ἐν δὲ τοῖς Φιλιππικοῖς τὰ αὐτὰ πράγματα ἄνω καὶ κάτω λέγων διατετέλεκε, καὶ ἐν τῷ πρὸς Λεπτίην, ὅτι μὴ δεῖ τοὺς εὖ ποιήσαντας ἀφελέσθαι τὰ δοθέντα, οὐδ' ὀλιγάκις εἴρηκεν. ἐν δὲ τῷ ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πεπραγμένων κατηγορεῖν δίκαιον ἦν, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτευμάτων ἐλέγχειν, παρ' ὅλον τὸν λόγον παρέσπαρται. τὰ δὲ περὶ τῆς λύσεως τῶν αἰχμαλώτων, τίς οὐκ οἶδεν ἐν τῷ περὶ τῆς παραπροσβείας διατεθρυλημένα;

Καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς ἐξεργασίας εἶδος, παλλαχοῦ τε ἄλλοθεν ὠφέλιμον, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς δευτερολογίαις. ἡ δὲ ἀντιβῆσις ἐν ταῖς ἀντιγραφαῖς.

Τὴν δὲ τάξιν τῶν γυμνασμάτων αὐτῶν οὕτω ποιησόμεθα. πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς χρείας βραχὺ τε γὰρ τοῦτο καὶ εὐμνημόνευτον, ἔπειτα δὲ τοῦ μύθου καὶ τῆς διηγῆσεως, πλὴν τῆς τούτων ἀνασκευῆς τε καὶ κατασκευῆς. ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ὕστερα ἔοικέ πως εἶναι.

Ὡμολόγηται γὰρ παρὰ πᾶσιν, ὅτι τοῦ ῥήτορος ἔργον ἐστὶ τό τε ἀποδείξει τὰ ἀμφισβητούμενα καὶ τὸ αὐξῆσαι τὰ ἀποδεδειγμένα: προτερεῖ μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῇ χρήσει ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ἔπεται δὲ ὁ αὐξητικὸς: πρότερον γὰρ δεῖ τινα ὡς προδότην ἐλέγχειν, εἶτα ὡς ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξύναι.

Οὐ μὴν ὡς περ τῇ φύσει προτερεῖν τὴν ἀπόδειξιν ἔφαμεν τῆς αὐξήσεως, οὕτω καὶ τὴν γυμνασίαν ἔχειν συμβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοῦναντίον.

Քանզի նախ է զիւրինն քան զգլխագոյնն¹, զի զիւրին է² աճեցուցանել զերեւելին քան զաներևոյթն ապացուցել. վասն որոյ և մեր սկիզբն արարեալ յանձին գորութենէ ձեռնարկել և եղծանել՝ հաւաքեցուք ի տեղոյն, յետոյ յարտասանութենէն, զինի ի գիմանութենէն, ապա ի ներբողենին կրթեցուք, ապա ի բողոատութեան. զի այս է խոստովանեալ և ոչ մի ինչ թերաբանութիւն ոչ ունի. և զինի այսորիկ և ի քողայցմանն կրթակս զկազմութիւն արասցուք:

Եւ է նախ առաջի նոցա պիտացն եղծումն, ապա Եսոպեան բանիցն և հնագիտակացն և առասպելականացն պատմութեանց, ապա դրոցն, և զայսր զհետ օրինացն. բայց վերձանութեամբն վարեցուք ի սկզբանէ, իսկ արտագործութեամբն և ևս արեկ թերաբանութեամբն, յորժամ ունակութեան ինչ պարարասցուք:

¹ Ա. զգլխագոյնն:
զիւրին է:

² Ա. գիւր է. յուսանցում ուղղված է:

Πρότερα γὰρ τὰ ῥᾶστα τῶν δυσχερεστέρων ῥᾶον δὲ αὐξήσαι τὸ φανερόν ἢ τὸ ἀφανὲς ἀποδείξαι, διόπερ αὐτοὶ ἀρχόμενοι ἐξ ἰδίης δυνάμεως ἐγχειρεῖν καὶ ἀνασκευάζειν ἢ κατασκευάζειν ἀρξόμεθα ἀπὸ τοῦ τόπου, εἶτα τῆς ἐκφράσεως, ἐξῆς δὲ τῆς προσωποποιίας, εἶτα ἐν τοῖς ἐγκωμίοις γυμνασόμεθα, εἶτα ἐν ταῖς συγκρίσεσι ταῦτα γὰρ ἔστι τὰ ὁμολογούμενα καὶ μηδεμίαν ἀντιλογίαν ἔχοντα· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς τοῖς ἀμφισβητούμενοις γυμνάσασι τὴν ἄσκησιν ποιησόμεθα.

Ἔστι δὲ πρῶτον αὐτῶν ἢ τῶν χρεῶν ἀνασκευή, εἶτα τῶν Αἰσωπέων λόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ μυθικῶν διηγήσεων, εἶτα ἢ τῶν θέσεων, καὶ ἐξῆς ἢ τῶν νόμων· τῇ δὲ ἀναγνώσει καὶ τῇ ἀκροάσει καὶ τῇ παραφράσει χρησόμεθα ἀπ' ἀρχῆς, τῇ δὲ ἐξεργασίᾳ καὶ πολλῷ μᾶλλον τῇ ἀντιῤῥήσει, ὅταν ἔξιν τινὰ περιποιησώμεθα.

ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՆԿԱՆՑ¹ ՎԱՐԺՄԱՆ.

յարսւմ յարսագս առ հիմսն ի կիւ առնիայ կերպրեալսն

Առաջին քան դասնայն պարտ է վարդապետին՝ զիւ-
րաքանչիւր կրթութենէ որ գեղեցիկ ունին յարացոյցս ի
հնոցն շարազրածաց ընտրելով՝ հրաման առ ժանկանց ու-
սանել: հիւրաբ ի պիտոյից՝ որպէս է առ Պղատոնին յառա-
ջնում քաղաքավարութեանն՝ «Սոփոկլէի երբեմն քերզովի
մերձեցեալ ոմն՝ իմիր, առէ, սվ Սոփոկլիս ունիս առ Աս-
տղղեանն. աջպիսի՞ իբրու թէ ի կանայս զիտանար: Եւ սա՛
բարեհամբաւ լեր, առէ, սվ մարդ², զի խնդութեամբ աջն-
պէս ի բաց փախեալ իբրե ի կատարի ոմն և ի վայրենի և
ի դազան տեաննէ³ փախուցեալ»:

Իսկ յառասպելէ՛ որպիսի է աջն որ առ Հերոդոտի փո-
ղահարն և առ Փիլիստոսի⁴ ձիոյն և եղջերուին յերկաքան-
չիւրումն յառաջնումն և յերկրորդումն, և ի քաներրորդումն⁵
Թէոպոմպոսի Փիլիստիականացն սրատերազմին և թշնամեացն.
զորս Փիլիստ(°) . . . . .
ի յերկրորդում բացայլեշատականացն շանն առ սխարն:

Եւ պատմութեան յարացոյցք եզրիցին գեղեցիկէք առաս-
պելականացն Պղատոնին յերկրորդում քաղաքավարութեան
յազագս մատանոյն Գիգեայ, և ի գիներբումն՝ յազագս լի-
նելութեան տարփին, և յազագս ի դժոխսն ի Փիլոպիի և
Գորգոլ, ի սասներրորդումն քաղաքավարութեանն⁶, և ի
Թէոպոմպոսի յաթերրորդում Փիլիստիականացն Սիլենոսին. և
իբրականացն յազագս Կիլոպիին⁷ առ Հերոդոտայ և Թուկի-

1. A. մանդանց: 2. A. տերով մարդ, լուս. սղղ. ե՛ առէ սվ մարդ:
3. A. տեանէ: 4. A. Փիլիստոսի: 5. A. ի քաներրորդումն:
6. A. քաղաքավարութեանն: 7. A. Կելոպիին:

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΙΩΓΗΣ.

ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς παρὰ τοῖς παλαιοῖς χρήσεως τῶν
προγυμνασμάτων.

Πρῶτον μὲν ἀπάντων χρῆ τὸν διδάσκαλον ἐκάστου γυμ-
νάσματος εὖ ἔχοντα παραδείγματα ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμ-
μάτων ἀναλεγόμενον προστάττει τοῖς νέοις ἐκμανθάνειν, οἷον
χρείας μὲν ὅποις ἐστὶν ἢ παρὰ Πλάτωνι ἐν τῷ πρώτῳ τῆς
πολιτείας, Σοφοκλεῖ ποτε τῷ ποιητῇ προσελθόν-
τις, πῶς ἔφη, Σοφοκλεῖς, ἔχεις πρὸς τὰ ἀφρο-
δίσεια; ἔτι οἷός τε εἰ γυναιξὶ συγγίνεσθαι; καὶ ὅς,
εὐ φήμει, ἔφη, ᾧ ἄνθρωπε: ἀσμενέστατα μέντοι
αὐτὰ ἀπέφυγον, ὡσπερ λυττῶντά τινα καὶ ἄγ-
ριον δεσπότην ἀποδράς.

Μύθου δὲ ὅποιός ἐστι παρὰ Ἡροδότῳ τοῦ ἀθλητοῦ, καὶ
παρὰ Φιλίστῳ τοῦ Ἴππου καὶ τῶν ἐν ἑκατέρῳ ἐν τῇ πρώτῃ
καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ, καὶ ἐν τῇ εἰκοστῇ Θεοπόμπου τῶν Φιλιπ-
πικῶν ὁ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὕβρεως, ὅν ὁ Φίλιππος διεξέρ-
χεται πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῶν Χαλκιδέων, καὶ Ξενοφών-
τος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων ὁ τοῦ κυνὸς καὶ
τῶν προβάτων.

Διηγῆσεως δὲ παραδείγματα ἂν εἴη κάλλιστα τῶν μὲν μυ-
θικῶν ἢ Πλάτωνος ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς πολιτείας περὶ τοῦ δακ-
τυλίου τοῦ Γύγου, καὶ ἐν τῷ συμποσίῳ περὶ τῆς γενέσεως τοῦ
ἔρωτος, περὶ δὲ τῶν ἐν Ἄιδου ἐν τῷ Φαίδωνι καὶ τῷ δεκάτῳ
τῆς πολιτείας, καὶ παρὰ Θεοπόμπῳ ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν Φιλιππι-
κῶν ἢ τοῦ Σειληνοῦ: τῶν δὲ πραγματικῶν ἢ περὶ Κύλωνος
παρ' Ἡροδότῳ καὶ Θεουκυδίδῃ, καὶ περὶ Ἀμφιλόχου τοῦ Ἀμ-

գիդեայ, և յազազս Ալիմիոյնի Ամիրեբեայ յերրորդում թու-
կիդիդեայ, և զյազազս Կրովրայն և Բիտոնիեայ յառաջն-
մէն Հերողոտայ, և ունի և յազազս վարդապետի դարստեան
առ Կովկարն Սիւկացոց թագաւոր Եփարոս յեթներորդում¹
և Փիլիստոս գնոյն զայս յառաջնում լաւագոյն:

Բայց զայցես և ի տարուհրեշտակութեանունն նուրբ և
պայծառ և շնոհաւոր պատմութիւն յազազս առնութեանցն
Ոլիմպեայցն² ի Փիլիպպոսէ յետ Եղեթայ առմանն³:

Ունիմք և եղծս առ հինան պիտոյից և խրատուց և բաց-
երևութեանց և այսպիսեացն և առ այլս բարեւոյ:

Եւ յարմարիցի իսկ յայս տեսակ, որքան միանգամ ա-
սացեալ ինչ լինի յԵփորայ⁴ ի հինգերորդում հնագիր պատ-
մութեանցն առ ի հնոցն յազազս Նեղոսի կոչեցեալ զբացե-
րութիւնն. և պատմութեանց առասպելականացն յերկրոր-
դում Հերողոտայ սոցա յազազս, որոց Ելլենայիքն առաս-
պելարանեն, որպէս Եփրատացիքն զՀերակլէս եկեալ անգր
զոհ մաստեցանել՝ ձեռնարկէին Արամազդայ, իսկ սա բարում
բիւրս ի նոցանէ կոտորեաց. և առ Եփարոսի⁵ յառաջ-
նունն զյազազս յիսնիցն թեպեալ⁶ զստերայցն, զորս յորովս
կոչսս երով, ասեն, համանգամայն պիտանալ զՀերակլէս. և
զյազազս Արիստոգիւմոսի⁷ թէ վախճանեցաւ շանդահար եղ-
եալ. և յիրականացն պատմութեանց են ինչ, զորս և ի Հե-
րողոտայ առնուլ, որպէս զայն որ ի չորրորդէն յազազս
բաժանելոյն զբար⁸ երկիր յերիս մասունս⁹ և կոչել զոմն
Եւրոպէ և զոմն Ասիա և զոմն Լիբիա. և առ թուկիդիդոսի
յառաջնմէն զյազազս սատակմանն Հրպարքոսին յԱրմոգիւ-
նեայցն և Արիստոգիւմոսեանց. և շատ ունիմք և յայլոց
հնագէտ պատմագրացն առնուլ՝ յԵփարոսէ¹⁰ յառաջնմէն
զյազազս բաժանմանն Պելոպոնէս(°) ըստ Հերակլեանցն իջի
և ի Թէոպոմպոսէ ի հինգերորդէն¹¹ և ի քսաներորդէ Փի-

φιάρειο ἐν τῇ τρίτῃ Θουκυδίδου, καὶ τὰ περὶ Κλέοβιν καὶ Βί-
τωνα ἐκ τῆς πρώτης Ἡροδότου· ἔχουσι δὲ καὶ περὶ Δαιδάλου
τῆς ἀφίξεως πρὸς Κώκαλον τὸν Σικανῶν βασιλέα Ἐφορος μὲν
ἐν τῇ ἐβδόμῃ, Φίλιστος δὲ ἐν τῇ πρώτῃ. [Ἐύροις] δ' ἂν καὶ ἐν
τῷ περὶ τῆς παραπρεσβείας Δημοσθένους· ἰσχνὸν καὶ γλαφυρὸν
διήγημα περὶ τῶν ἀγομένων Ὀλυμπίων ὑπὸ Φιλίππου μετὰ τὴν
Ολύμπου ἄλωσιν.

Ἐχομεν δὲ καὶ ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς παρὰ τοῖς πα-
λαιοῖς χρεῖων καὶ γνομῶν καὶ ἀποφάσεων καὶ τοιοῦτων.

Καὶ δὴ ἀρμόττοι ἂν εἰς τοῦτο τὸ εἶδος, ὅσα λέγεται ὑπὸ
τοῦ Ἐφόρου ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν
παλαιότερων περὶ τοῦ Νείλου καταβεβλημένας ἀποφάσεις· διη-
γημάτων μὲν μυθικῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἡροδότου τούτων πέρι,
ὧν Ἕλληγες μυθεύουσιν, ὡς Αἰγύπτιοι μὲν Ἡρακλέα ἐπιδημή-
σαντα θύειν ἐπεχείρουν τῷ Διὶ, ὁ δὲ πολλὰς μυριάδας αὐτῶν
κατεφόνευσε· καὶ παρὰ Ἐφόρῳ ἐν τῇ πρώτῃ τὸ περὶ τῶν πεν-
τήκοντα Θεσπίου θυγατέρων, αἷς ἀπάσαις παρθένους οὖσαις
φασὶν ἄμα μιγῆναι τὸν Ἡρακλέα· καὶ περὶ τοῦ Ἀριστοδήμου,
ὡς ἐτελεύτησε κεραυνόβλητος γενόμενος. τῶν δὲ πραγματικῶν
διηγήσεων ἐστὶ μὲν τινα καὶ παρὰ Ἡροδότου λαβεῖν, ὡς τὰ
ἐκ τῆς τετάρτης περὶ τοῦ διαιρεῖσθαι τὴν ὅλην γῆν εἰς τρία
μέρη, καὶ καλεῖσθαι τὸ μὲν Εὐρώπην, τὸ δὲ Αἰβύην, τὸ δὲ
Ἀσίαν· καὶ παρὰ Θουκυδίδου ἐκ τῆς πρώτης τὰ περὶ τῆς ἀν-
αιρέσεως Ἰππάρχου ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτο-
να· πλείω δὲ ἔχομεν καὶ παρ' ἄλλων ἱστορικῶν λαβεῖν, παρὰ
μὲν Ἐφόρου ἐκ τῆς πρώτης τὰ περὶ τὴν διαίρεσιν τῆς Πελο-
ποννήσου κατὰ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κἀνοσον, παρὰ δὲ Θεο-
πόμπου ἐκ τῆς πέμπτης καὶ εἰκοστῆς τῶν Φιλιππικῶν, ὅτι Ἐλ-
ληνικὸς ὄρκος καταψεύδεται, ὃν Ἀθηναῖοί φασιν ὁμόσαι τοῦς

1. A. յեթներորդում: 2. A. Ոլիմպեայցն, լուս. ուղղ. Ե՝ Ուլ-
իմպեայցն: 3. A. Եղեթա առմանն, լուս. ուղղ. Ե՝ յետ Եղեթա
առմանն: 4. A. յԵփերա, լուս. ուղղ.՝ յԵփորա: 5. A. Եփերոսի:
6. A. Թեպեալ: 7. A. Արիստոգիւմոսի. լուս. ուղղ.՝ Արիստիգիւմոսի:
8. A. աբար Վի. զբար: 9. A. մանունս Վի. մասունս: 10.
A. յԵփերոսէ: 11. A. ի հինգերորդէն:

լիպարահանացն զՈլիմպիտահանացն¹, զի հելլենական երգումն սուա եղև, որը Աթենացիքն ասեն երգնուլ զԵլլենացիս² յառաջ քան զԼուրեն՝ զայն որ ի Պղատէա³ առ խուժադուժս, եւ որք առ թագաւորն Դարեհ⁴ Աթենացիք(°) յազագս Ելլենացոց դաշինք. և ես և զայն որ ի Մարաթոն ի կուռին ոչ որպիսի ամենեքին զարմացեալ գովեանն կղեալ, «եւ որքան միանգամ այլ ինչ, ասէ, Աթենացոց քաղաքն այլանդակէ և զրկէ զլանալ զԵլլենացիսն»:

Եւ նմանապէս և որ կոչի տեղի⁵ առ հինսն գտանել է, որպէս Դեմոսթենականն յայնմ որ յազագս պատկին՝ «քանչի առ Ելլենացիս ոչ առ ոմանս, այլ առ ամենեքին նմանապէս բերք և արկածք մատնչաց և կաշառակրծաց և սուտուածոց թշնամեաց մարդկան այնքան պատահեաց լինել որքան ոչ ուրեք երբէք յառաջագոյն յիշեալ» և զհնիքն:

Եւ է և Լիկուրգոսի զշանէն, յայնմ որ ընդդէմ Լիկուրգոսի, և Հիպերիդալ ընդդէմ բողոց՝ յայնմ որ ընդդէմ Արիստագորացն. և նմանապէս և որքան յայլս յազագս տեղեացն արտադրեսցուք:

Եւ բազումք և արտասանեալք առ հինսն, որպէս առ Թուկիդիդոսի յերկրորդումն զժանգախան, եւ յերրորդումն պարապարսպութիւն Պղատայոցն⁶, եւ այլուր նաւամարտութիւն և հետեակամարտութիւն և ձիամարտութիւն. և առ Պղատալիս ի Տրմէոսի զյազագս..., և առ Հերոդոտի յառաջնումն եւ թն պարիսպքն՝ այնք որ յեկրատանսն. եւ ունիւք և յիններորդումն⁷ Փիլիպպարահանացն Թէոպոմպոսի զայն որք ի Թետապլիա Տրմպէ, որք են ի մէջ երկուց լերանց մեծամեծաց Հոսսայ և Ոլիմպոսի, և հոսի ընդ նոցա մէջ Պենիոս, յոր ամենայն որ ի Թետապլի գետք ի միասին հստեալք խոռնին. եւ Փիլիսոսի յութերորդումն⁸ զայն որ յազագս պատրաստութեան որ ի Կարքեդոնացիս Դիոնիսեալ գոսդի և զինուցն և նաւաց և գործեացն զարարչութիւն, իսկ ի մետասաներորդում⁸ զյազագս արտադրութեան նորա և խարուկին զբազմազանութիւն:

1. A. զՈլիմպիտահանացն, լուս. ուղղ.՝ զՈլիմպիտահանացն: 2. A. զԵլլենացիս: 3. A. ի Պղատէա: 4. A. տեղիէն փխ. տեղի: 5. A. Պղացոցն: 6. A. յիններրորդումն: 7. A. յութերրորդումն: 8. A. ի մետասաներրորդումն:

«Ελληνας πρό της μάχης της ἐν Πλαταιαῖς πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ αἱ πρὸς βασιλέα [Δαρειὸν] Ἀθηναίων [πρὸς Ἕλληνας] συνθήκαι· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην οὐχ ἅμα πάντες ὕμνοῦσι γεγενημένην, καὶ ὅσα ἄλλα, φησὶν, ἡ Ἀθηναίων πόλις ἀλαζονεύεται· καὶ παρακρούεται τοὺς Ἕλληνας.»

«Ομοίως καὶ τὸν καλούμενον τόπον παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐστὶν εὔρειν, καθάπερ τὸ Δημοσθενικὸν ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ στεφάνου· παρὰ γὰρ τοῖς Ἕλλησιν, οὐ τισὶν ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως, φορὰν προδοτῶν καὶ δωροδόκων καὶ θεοῖς ἐχθρῶν ἀνθρώπων συνέβη γενέσθαι τοσαύτην, καὶ τὰ ἐξ ἧς.»

«Ἐτι δὲ καὶ Λυκούργου κατὰ μοιχοῦ ἐν τῷ κατὰ Λυκόφρονος, καὶ Ἰπερίδου κατὰ τῶν ἑταιρῶν ἐν τῷ κατὰ Ἀρισταγόρας· ὁμοίως καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τῷ περὶ τόπων ἐκδησόμεθα.»

Πολλὰ δὲ καὶ ἐκπέφρασται παρὰ τοῖς παλαιοῖς, ὥσπερ καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ ὁ λοιμός, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ὁ περιτειχισμὸς τῶν Πλαταιῶν, καὶ ἄλλοι· ναυμαχία καὶ ἵππομαχία· καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν τῷ Τιμαίῳ [ὧς] τὰ περὶ τὴν Σάιν καὶ παρὰ Ἡροδότῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ τὰ ἑπτὰ τεύχη τὰ ἐν Ἐκβατάνοισ· ἔχομεν δὲ καὶ ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν Φιλιππικῶν Θεοπόμπου τὰ ἐν Θετταλίᾳ Τέμπη, ἃ ἐστὶ μὲν μεταξὺ δύο ὄρων μεγάλων τῆς τε Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ρεῖ δὲ δι' αὐτῶν μέσος ὁ Πηγνεῖς, εἰς ὃν ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν Θετταλίαν ποταμοὶ συρρέουσι· καὶ παρὰ Φιλίστῃ ἐν μὲν τῇ ὀγδόῃ τὰ περὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐπὶ Καρχηδονίους Διονυσίου τοῦ τυράννου καὶ τῶν ὅπλων καὶ τῶν νεῶν καὶ τῶν ὀργάνων τὴν ποίησιν, ἐν δὲ τῇ ι' αὖ τὰ περὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ καὶ τῆς πυρᾶς τὴν ποικιλίαν.

Իսկ զիմանութեան զի՞նչ ինչ եղիցի յարացոյց զեղեցիկ քան զՀովերոնի արարածոյն¹ և Պղատոնին, և այլոց Սոկրատայ մանկանց արամբանից, և Մենանդրի քերական ճանիցն:

Եւ ունիմք և զԻսոկրատայ զներբողեայն և զՊղատոնի և զԹուղիզիզեայ, և զԵրբիպիզեայ, և ևս և զԼիսեայ զառ ի Թաղուսն զերեզմանացն, և և Թէոպոմպոսի զՓիլիպպոսի ներբողեայն² և զԱղեքսանդրի, և Քսենոփոնտեայ զԱզիսիլաոնն:

Եւ են և բազմատութիւնք առ հինսն եւ առ Դիմոսթենի յառ Լիկոփրենէսն, յորժամ կամի յարգել զԿոնոսիլաոն³ քան զԹեմիստոկլէս, և գացեա և առ Քսենոփոնտայ⁴ ի զիներբուսն զՍոկրատէս Կալլեայ վիսայեայ զի կարի յոյժ լաւագոյն է անձին քան մարմնոյ տարփութիւնք: Եւ յարացոյցք զզրոց կրթութենէ առնու յԱրիստոտելեայ և ի Թէոփրաստոսէ. քանզի բազում զրեան զրութեանցն մալ կապրեալք:

Տի ահա իմն և առ ճարտասանս ասացեալ է զրահանք գրուիք, և յայտք բանք թուեսցին զրեալ գոլ զրութիւնքն, զորս յաղագս երեսացէիցն մալագրեալ Լիսեայ և որ յաղագս վիժելոյն, որոց ի միւսուսն⁵ ինչքրի, և ապա^(?) տուեալ երեսացեայքն կնոջ հարսն հաստատուն ունել զայս պարա է, և ի միւսուսն⁵, թէ յգացեալ սաղմն մարդ է, և եթէ անխոշտանգելիք և անպարաք վիժութեանցքն կանանց:

ԶԼիսեայ⁶ ոչ ասեն գոլ զայս բանս, բայց սալայն և ոչ անպիտան է և մանկանցն յաղագս կրթութեան և ընդ սոսա ընդհարկանել:

Եւ է յիւրաքանչիւրում⁷ ի բանի գտանել ինչ զրահան գրուի, իբրու թէ որպէս յայնմ որ Դիմոսթենին է ընդգէմ Ոնեատորայ եքսուղէս՝ թէ ճշմարիտ են խոշտանգանք կուսոյն, և առ Եսքինեայ յայնմ որ ընդգէմ Տիմարքոսին⁸, թէ ճշմարիտ են համբաւքն, և այլուրք:

1. A. արարածուն, լուս. ուղղ.՝ արարածոյն: 2. A. ներբողեայն, լուս. ուղղ.՝ ներբողեանսն: 3. A. զԿոնոսիլաոն: 4. A. Քսենոփոնտայ, լուս. ուղղ.՝ Քսենոփոնտե: 5. A. ի միւսուսն: 6. A. զՍոկրատէս վիս. զԼիսեայ: 7. A. յիւրաքանչիւրում, լուս. ուղղ.՝ է յիւրաքանչիւրում: 8. A. Տիմարքոսին, լուս. ուղղ.՝ Դիմարքոսին:

Սոկրատայ մանկանց արամբանից, և Մենանդրի քերական ճանիցն:

Իսոկրատայ զներբողեայն և զՊղատոնի և զԹուղիզիզեայ, և զԵրբիպիզեայ, և ևս և զԼիսեայ զառ ի Թաղուսն զերեզմանացն, և և Թէոպոմպոսի զՓիլիպպոսի ներբողեայն² և զԱղեքսանդրի, և Քսենոփոնտեայ զԱզիսիլաոնն:

Եւ են և բազմատութիւնք առ հինսն եւ առ Դիմոսթենի յառ Լիկոփրենէսն, յորժամ կամի յարգել զԿոնոսիլաոն³ քան զԹեմիստոկլէս, և գացեա և առ Քսենոփոնտայ⁴ ի զիներբուսն զՍոկրատէս Կալլեայ վիսայեայ զի կարի յոյժ լաւագոյն է անձին քան մարմնոյ տարփութիւնք: Եւ յարացոյցք զզրոց կրթութենէ առնու յԱրիստոտելեայ և ի Թէոփրաստոսէ. քանզի բազում զրեան զրութեանցն մալ կապրեալք:

Տի ահա իմն և առ ճարտասանս ասացեալ է զրահանք գրուիք, և յայտք բանք թուեսցին զրեալ գոլ զրութիւնքն, զորս յաղագս երեսացէիցն մալագրեալ Լիսեայ և որ յաղագս վիժելոյն, որոց ի միւսուսն⁵ ինչքրի, և ապա^(?) տուեալ երեսացեայքն կնոջ հարսն հաստատուն ունել զայս պարա է, և ի միւսուսն⁵, թէ յգացեալ սաղմն մարդ է, և եթէ անխոշտանգելիք և անպարաք վիժութեանցքն կանանց:

Տի ահա իմն և առ ճարտասանս ասացեալ է զրահանք գրուիք, և յայտք բանք թուեսցին զրեալ գոլ զրութիւնքն, զորս յաղագս երեսացէիցն մալագրեալ Լիսեայ և որ յաղագս վիժելոյն, որոց ի միւսուսն⁵ ինչքրի, և ապա^(?) տուեալ երեսացեայքն կնոջ հարսն հաստատուն ունել զայս պարա է, և ի միւսուսն⁵, թէ յգացեալ սաղմն մարդ է, և եթէ անխոշտանգելիք և անպարաք վիժութեանցքն կանանց:

Տի ահա իմն և առ ճարտասանս ասացեալ է զրահանք գրուիք, և յայտք բանք թուեսցին զրեալ գոլ զրութիւնքն, զորս յաղագս երեսացէիցն մալագրեալ Լիսեայ և որ յաղագս վիժելոյն, որոց ի միւսուսն⁵ ինչքրի, և ապա^(?) տուեալ երեսացեայքն կնոջ հարսն հաստատուն ունել զայս պարա է, և ի միւսուսն⁵, թէ յգացեալ սաղմն մարդ է, և եթէ անխոշտանգելիք և անպարաք վիժութեանցքն կանանց:

Տի ահա իմն և առ ճարտասանս ասացեալ է զրահանք գրուիք, և յայտք բանք թուեսցին զրեալ գոլ զրութիւնքն, զորս յաղագս երեսացէիցն մալագրեալ Լիսեայ և որ յաղագս վիժելոյն, որոց ի միւսուսն⁵ ինչքրի, և ապա^(?) տուեալ երեսացեայքն կնոջ հարսն հաստատուն ունել զայս պարա է, և ի միւսուսն⁵, թէ յգացեալ սաղմն մարդ է, և եթէ անխոշտանգելիք և անպարաք վիժութեանցքն կանանց:

Եւ զիւրաւ հնարս գտցուք և օրինացն եղծման¹ բա-
զում իսկ առ յորովս ճարտասանացն, բայց կատարելագոյն
առ Դիմութենի յայնմ որ ընդդէմ Տիմոկրատսին² և առ Լիմ-
բիտինէսն, և ստեղծմանց առ այլն, և առ Լիւսեայ յայնմ
որ առ Դիոկլէսն յաղագս ընդդէմ հռետորացն³ օրինաց:

Չի եթէ և ամենեքումք վարին հինքն ի մէնջիցս ըն-
ձեռեցելոց պատճառանացս վասն ոչն առ կրթութիւն, այլ
առ մարտս զբանսն առնել՝ այլ սակայն զբոլոր զտրամա-
զրութիւն աներևոյթ ցուցանեն զայսպիսեաց⁴ բանիցս:

Եւ զի և ոչ յայլափոխութենէ⁵ մեկնութեան անփոյթ
առնեն հինքն՝ յայտ է յայնց որ սակաւ մի յառաջագոյն
ասացեալ եղեն:

Եւ բազումք են և արտագործեալք ևս և առ ընկերս
նոցս: Արդ՝ զԿիրոնեայն վերագարոնեայն⁶(^o) պարտութիւն
առաւել քան զՀերոդոտայ և զՆիորոսի⁷ արտագործեալ է
Թուկիդիդեայ, և Դիմութենէս առաւել քան զՀիպերիդեայն
զեղեալ Աթենացոց խռովութիւն, «յորժամ եկն երեկուսն
պատմելով առ պրիտանիսն, իբր թէ Պղատէա(^o) առեալ
եղև»:

Եւ է հնագէտ պատմութեանց և զբոլոր զբանս ընդ
միմեանս հարկանել զիտելով և նկատելով զլուսագոյն ար-
տագործեալն, իբրու թէ որպէս Դիմութենի զայն որ ընդ-
դէմ Կոնոպլայն⁸ բանս⁹ առ Հիպերիդայն, և Թէսոքոմպոսի
զԵլլենակրան պատմութիւնսն առ Քսենոփոնսի:

Եւ զհակաճառութիւն գտանել է յաւէտ ի բանս յորս
միքն գատախազէ և միւսն ապարանէ աղերսելով յաղագս
գատախազանացն, որպէս յայնմ որ ընդդէմ Քսենոփոնտայ¹⁰
Եսքրինոսին¹¹ և Դիմութենի յաղագս պսակին, և ևս յեր-
կաքանչիւրումն յաղագս տարահրեշտակութեան:

1. A. եղծման, լուս. ուղղ.՝ եղծումն: 2. A. Դիմոկրատսին, լուս.
ուղղ.՝ Տիմոկրատսին: 3. A. հռետորացն: 4. A. զայսպիսից,
լուս. ուղղ.՝ զայսպիսեաց: 5. A. յայլափոխութէ այլափոխութի է:
6. A. վերագարոնեայն, լուս. ուղղ.՝ վերագարոնեայն: 7. A. զՆիկե-
րոսի: 8. A. Կոնոպլայն: 9. A. բանս, լուս. ուղղ.՝ զգանս:
10. A. Քսենոփոնտա վիս. Քսենոփոնտայ: 11. A. Եսքրինոսին՝ լուս.
ուղղ.՝ Իսքրինոսին:

Εὐπορήσομεν δὲ καὶ νόμων ἀνασκευῆς πολλαχοῦ μὲν πα-
ρὰ πλείστοις τῶν ῥητόρων, ἐντελέστατα δὲ παρὰ Δημοσθένει
ἐν τε τῷ κατὰ Τιμοκράτους καὶ Ἀριστοκράτους καὶ πρὸς
Λεπτίνην, κατασκευῶν δὲ παρὰ τε ἄλλοις καὶ παρὰ Λυσίᾳ ἐν
τῷ πρὸς Διοκλέα ὑπὲρ τοῦ κατὰ τῶν ῥητόρων νόμου.

Καὶ γὰρ εἰ μὴ πάσαις κέρηγται οἱ παλαιοὶ ταῖς ὑφ' ἡμῶν
παραδεδομέναις ἀφορμαῖς τῷ μὴ πρὸς γυμνασίαν ἀλλὰ πρὸς
ἀγῶνας τοὺς λόγους πεποιθῆσθαι, ἀλλ' ὅμως τήν γε ὅλην διά-
θεσιν ἐμφαίνουσι τῶν τοιούτων λόγων.

Ὅτι δὲ οὐδὲ τῆς παραφράσεως ἡμέλουν οἱ παλαιοί, δῆ-
λον ἐκ τῶν μικρὸν ἔμπροσθεν εἰρημένων.

Πολλὰ δὲ ἐστὶ καὶ ἐξειργασμένα μᾶλλον παρὰ ἑτέροις αὐ-
τῶν τὸ γοῦν Κυλώνειον ἄγος μᾶλλον [δὲ] Ἡροδότου καὶ Εὐ-
φρονος ἐξείργασται Θουκυδίδη, καὶ Δημοσθένης δὲ μᾶλλον Ὑ-
περίδου τήν γεγενημένην Ἀθηναίους ταραχήν, ὅτε ἦκεν ἐς
πέρας ἀγγέλλων τις ὡς τοὺς πρυτάνεις, ὡς ἡ Ἑ-
λάτεια κατεΐληπται.

Ἔστι δὲ καὶ ἱστορίας καὶ ὅλους λόγους ἀλλήλοισ ἀντιπα-
ραβάλλειν σκοποῦντα τὸ ἄμεινον ἐξειργασμένον, οἷον Δημοσθέ-
νους μὲν πρὸς τοὺς Ὑπερίδου, Θεοπόμπου δὲ τὰς Ἑλληνικὰς
ἱστορίας πρὸς τὰς Ξενοφώντος.

Τήν δὲ ἀντιῤῥησίν ἐστὶν εὖρεῖν μάλιστα ἐν τοῖς λόγοις,
ἐν οἷς ὁ μὲν κατηγορεῖ, ὁ δὲ ἀπολογεῖται περὶ τῶν κατηγορου-
μένων, οἷον ἐν τῷ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος, καὶ Δημοσθέ-
νους ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, καὶ ἔτι ἐν τῷ ἑκατέρου περὶ τῆς πα-
ραπροσβείας.

Եւ ասոցես և ի հնազէս պատմութեան և արդէն իսկ և առ Թուղիղիղեայ՝ յառաջնում յորում Կորնթացոցն է հակաբանութիւն¹ յառ Կերկիրացիս², յերրորդում Դիոդորոսայ առ Կլիոնայ. և առ Պլատոնի և զարտագործութիւն և զհակաճառութիւն ի վերայ նոցունց իրաց է տեսանել. զի ի՞ Փեղրոսին նոյն ենթագրութիւնս Լիւսեայ ասելով՝ յորմէ³ և Երկրոցունց բանիցն հակառակ ասէ՝ և իւրում և Լիւսեայն. իսկ ի քաղաքավարութեան սկզբունս ի ձեռն այնց որ զԳլաւաւն և Ադիմանտաւ⁴ ջատագով եղեալ Թասսիմարայ ամբաստան եղելով զարդարութենէն. եւ յետ այսորիկ սնդրէն վագվագակի սպարանեալ աղերսէ առ ամենայն սոսխութիւնն:

Արդ՝ զայսոսիկ եղի առնթիւր, ոչ տածով կարծելով ի բաց տանել և պատրաստեալ⁵, քան եթէ ամենեցունց որ սկիզբն առնեն ի ճաճ և ի զէպ, այլ զի և մեք տեսցուք, զի կարի հարկաւոր է կրթութեանս այսորիկ վարժութիւն՝ ոչ միայն այնոցիկ որ հանդերձեալ են ճարտասանել, այլ և եթէ որ կամ քերթող⁶ կամ բանարար, կամ թէ այլ ինչ զօրութիւն բանից կամիցի ի ձեռն առնուր:

Են սքա իբրու թէ հիմունք ամենայն բանից տեսալանին, իբրու թէ զոսսա որ ի ներքոյ արկեալ հիմն զիցէ մանկանցն⁷ որոց. հարկաւոր է սոյն օրինակ և յետ այսոցիկըն⁸ պատահել⁹. վասն որոյ պարտ և արժան է առ սոսցելովքս նմին ինքն վարդապետին եղծս ոմանս և ստեղծս և յաւէս գեղեցիկս արարեալ՝ հրաման տալ մանկանցն պատմել, զի սպաւորեալք և գաղափարեալք ըստ նոցա վարժիցն քատակեալ և նմանութիւն բերել կարիցն, յորժամ ինքեանք գրել բաւական լիցին. բայց հրաման տալի և իմացուցանելի է սոցա զգասս զլիսոցն, եւ նշանակելի . . .

զբարս գառարկութեան. և խնամ տանելի և այցելի է և ի

1. A. կաճարանութի: 2. A. Կերկիրացիս: 3. A. զիւ վիս. զի ի: 4. A. յորմէ, լուս. ուղղ.՝ յորում: 5. A. Ասիմանտաւ: 6. A. քերթող, ուղղ. է՝ քերթող: 7. A. մանգրանցն: 8. A. այսոցիկըն, լուս. ուղղ.՝ այսոցիկըն: 9. A. պատահեալ:

Εὐροις δ' ἂν καὶ ἐν ἱστορίαις παρὰ Θουκυδίδη, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ Κορινθίων ἐστὶν ἀντιλογία πρὸς Κερκυραίους, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ Διοδότου καὶ Κλέωνος· παρὰ δὲ Πλάτωνι καὶ τὴν ἐξεργασίαν καὶ τὴν ἀντίρρησην ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν μὲν γε τῷ Φαίδρῳ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῷ Λυσίᾳ εἰπὼν ἕξῃς ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις ἀντιλέγει, τῷ τε αὐτοῦ καὶ τῷ Λυσίου, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ καταρχὰς διὰ τῶν περὶ τὸν Γλαύκωνα καὶ Ἀδείμαντον συναγορεύσας τῷ Θρασυμάχῳ περὶ τῆς δικαιοσύνης, μετὰ ταῦτα εὐθὺς ἀπολογεῖται πρὸς πᾶσαν τὴν κατηγορίαν.

Таῦτα μὲν οὖν παρεθέμην, οὐ νομίζων μὲν ἅπαντα εἶναι πᾶσιν ἀρχομένοις ἐπιτήδεια, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς εἰδῶμεν, ὅτι πᾶν ἐστὶν ἀναγκαῖον ἢ τῶν γυμνασμάτων ἀσκησις οὐ μόνον τοῖς μέλλουσι ῥητορεύειν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἢ ποιητῶν ἢ λογοποιῶν ἢ ἄλλων τινῶν λόγων δύναμιν ἐθέλει μεταχειρίζεσθαι.

Ἔστι γὰρ ταῦτα οἶονεῖ θεμέλια πάσης τῆς τῶν λόγων ἰδέας, καὶ ὥς ἂν αὐτὰ τις ὑπάγηται τῇ τῶν νέων ψυχῇ, ἀνάγκη τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάλειν· διόπερ χρὴ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον ἀνασκευάζειν καὶ κατασκευάζειν [μάλιστα] κάλλιστα ποιησάμενον προστάξει τοῖς νέοις ἀπαγγεῖλαι, ὅπως τυπωθέντες κατὰ τὴν ἐκείνων ἀγωγὴν μιμήσασθαι δυναθῶσιν· ἐπειδὴν δὲ γράφειν καὶ αὐτοὶ ἱκανοὶ γίνονται, ὑπαγορευτέον μὲν αὐτοῖς τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων, σημαντέον δὲ καὶ τὸν κωδὸν τῆς παρεμβάσεως καὶ τῆς ἀξήσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, δῆλον δὲ ποιητέον καὶ τὸ ἦθος τοῦ προβλήματος· ἐπιμελητέον δὲ καὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων, πάντα διδάσκοντα.

շարագրութեան¹ անուանցն, զամենեսին յուսուցանելով՝ յորոց ճողոպրիցեն² և զերծցին չարաշարն շարագրել³, և մանաւանդ՝ զչափաւորն և զյարդարականն և զյարմարաւոր բանն, իբրու բազում անգամ այնց որ Հեղեսուսի ճարտասանի Ասիանացոցն կոչեցելոց ճարտասանաց, և է ինչ այն որ Եպիկուրեանցն են, որպիսի ուրեմն և առ Իբուսիանայն գրէ, «որով զամենայն իմն զեռմունս և զկայտառմունս զուարճանալիս և հեշտալիս համարել ի մանկութենէ», և այնուցիկ որ ընդ աշխարհ շրջին իբր նորա (և մեք չեւս և ոչ այժմ՝ զայս գտանեմք ի շարագրածս նորա). «այ է եկ ընդ դու⁴ ինձ Բազմագովդ, զի բերկրեցայց, զի զուարճացայց, զի զիս մեծ խնդութիւն փակեցէ»:

Արդ՝ այսպիսիքս եւ կատարելագէս են պախարակելիք և բարգտանելիք, և քաջայայտ ունին զյոսութիւն շարագրութեանն⁵, և թողութեան արժանի է՝ յորժամ յայնս որ անկցի ի չափս, որ ունի նմանութիւն առ հետեակին, որպիսի է մեծալերջականն. վասն որոյ ամենայն շարագրողքն ահամայն անկանին յազգս յայս:

Զի և Եփորոս իսկ յայն ուր յազգս բառի, թէ ի ձեռն նորին հրաժարեցուցանողի և բացասողի բանիւն յարդարահանուն և յարմարականուն վարիլ խօսիւք, անդէն ի սկզբբանն առանդ իմոգիւնեացն⁶ (°) ասելով՝ «եւ գարձեալ և յազգս յարմարականին»:

Եւ բունն հարկանել ոչ վասն⁷ դոյնն ինչ և զգեղեցիկափայլէն, զի մի անդրէն ի սկզբան անդ մերկանալ զամթալիսն, այլ քողարար պատրուակելով ի ծածուկ պատմել որպէս Իսքենէս յանձառագործութեան բամբասելով զԴիմոսութենէս՝ սսէ զնա ոչ մարուք գոլ բերանով, և ոչ ուստի բզձայն արձակէ:

Եւ առ այսոքիւք եւս պարտ է և զմեկնութիւն հաւատարի և արդիւնաւոր դուր զի ոչ պատմել միայն պիտի, այլ

1. A. ի շարագրութի: 2. A. ճողոպրիցեն, լուս. ուղղ.՝ ճողոպրեցեն:
 3. A. շարագրել, ուղղ. Ե՝ շարագրել: 4. A. թու վիս. գու:
 5. A. շարագրութեն: 6. A. առանդ իմոգիւնեացն, լուս. ուղղ.՝ առան զիմոգիւնեացն (°):
 7. A. վաս:

էջ օն διαφεύζονται τὸ κακῶς συντιθέσθαι, καὶ μάλιστα δὲ τὴν ἔμμετρον καὶ ἐνρῦθμον λέξιν, ὡς τὰ πολλὰ τῶν Ἡγησίου τοῦ ῥήτορος, καὶ τῶν Ἀσιανῶν καλουμένων ῥητόρων, καὶ τινὰ τῶν Ἐπικούρου, οἷά που καὶ πρὸς Ἰδομενέα γράφει· ὦ πάντα τὰ μὰ κινήματα τερπνὰ νομίσεις ἐκ νέου· καὶ τῶν περιφερομένων ὀδῶς ἐκείνου (ἡμεῖς δ' οὐδέπω καὶ γὺν αὐτὰ εὐρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ)· λέγε δὴ μοι Πολύαινε συναπέριμεν μεγάλη χαρὰ γένηται.

Τὰ οὖν τοιαῦτα καὶ τελῶς ἐστὶν ἐπίμεμπτα καὶ πρόδηλον ἔχει τὴν κακίαν τῆς συνθέσεως, συγγνώμης δ' ἄξιον, ὅταν εἰς ἐκείνὰ τις ἐμπέσῃ ποτὲ τὰ μέτρα, ἅπερ ἔχει ὁμοίότητα πρὸς τὸ πεζόν, οἷόν ἐστι τὸ λαμβικόν· διὸ καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς ἄκοντες ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ γένος τοῦτο.

Ὁ γοῦν Ἐφορος ἐν τῇ περὶ λέξεως δι' αὐτοῦ τοῦ ἀπαγορεύοντος λόγου, μὴ τῇ εὐρύθμῳ χρῆσθαι διαλέκτῳ, εὐθύς ἐ ἀρχῇ στίχον εἶρηκεν εἰπὼν· πάλιν δὲ περὶ τῆς ἐνρῦθμου διέξειμι.

Περιέχεσθαι δεῖ οὐδὲν ἥττον καὶ τῆς εὐπρεπείας, ὥστε ἡγί ἐκ τοῦ εὐθέως γυμνῶσαι τὰ αἰσχρά, περιστάλμένως δὲ ἀπαγγέλλειν, ὡς Αἰσχίνης εἰς ἀρρήτοποῦσαν τὸν Δημοσοθένην διαβάλλων φησὶν αὐτὸν μὴ καθαρεύειν τὸ σῶμα, μήδ' ὄθειν τὴν φωνὴν προίεται:

Πρὸς δὲ τοῦτοις χρῆ τὴν ἐρμηνείαν καὶ σαφῆ καὶ ἐναργῆ εἶναι· οὐ γὰρ ἀπαγγεῖλαι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον

և զբանն ընծայեցուցանել¹ ի միտս և ի խորհուրդս լուս-
դասն, մինչ զի լինել քերթողին Հովնաթանայ ասացեալն՝

«Դիւրին ասեմ քեզ տաղ և ի միտ կարի քաջ տամ առ-
նուր»:

Եւ ուղղութիւն և կազմութիւն եղիցի ոչ ի սկզբանէ դամե-
նայն սխալման² և դյանցանս ի բայ բառնալով, այլ գաւ-
կաւս և դյաւէտ կարի քաջ յայտնին, զի մի տրամութիւն
կրել մանկանցն վատայոյս ի յետ այսորիկոն եղիցին. բայց
համանգամայն որ ուղղիցէն և կազմեցէ՝ ինչ ինչ³ (°) եղի
յանցանքն և զիւրոք գոյ հնար լաւագոյն ասնել:

Եւ կարի օգտակարագոյն գոյ երեւի հրաման տալ ման-
կանցն գրել յոմանս առարկութիւնս այնոցիկ՝ որ առ հինսն
արտագործեալք են, որդան գտեղի կամ դպաստութիւն, կամ
դարաստանութիւն, կամ զնեբրողեան, կամ զղեր, կամ զայլ
ինչ յայսպիսեացն. և յետ յայսորիկ ասնել գտցայցն սոցորն
ներդիպել. զի եթէ նմանապէս եղիցին գրեցեալքն՝ խնդա-
ցէ, ապա եթէ ոչ՝ ուղղիչս և կազմիչս ունիցին զհինսն:

Վասն զի ոչ ամենեքին առ ամենայն ինչ բնաւորեալք
եմք, այլ սմանք յարտիցն պակասեալ լինին, իսկ առ բա-
րդականն⁴ առաւել վճարութիւնս կազմութեան գործեն. և
սմանք ընդդէմ այսր և սմանք զերկոցունց պատմին, բայց
զմտածութիւնն լաւագոյն արտագործեն. և փորձելի է ըզ-
բնական աւերասացութիւնսն աճեցուցանել և զնուազան և
զպակասս ի ձեռն վարժից կրթութեան շնուր, զի և կարաս-
ցուք միմիայն զմեծամեծ առարկութիւնսն զիրաւ լսել՝
որպէս Իսքենէս, և մի զփոքունս, որպէս Լիւսիասն, այլ և
առ երկուսին կազմութիւն պատրաստութեան ունիցիմք, որ-
պէս Դիմոսթենէսն:

Եւ ի վերայ ամենեցուն զարժանաւորն արտագրու-
թիւն յիւրաքանչիւրում բանիցն տեսակի փորձելի է ար-
տուսանել:

1. A. ընծայեցուցանել: 2. A. սղխալման: 3. A. ինչ ինչ
լուս. ուղղ.՝ ոչ ինչ: 4. A. բարտականն:

էնուկեւօսաւ տղ ծիւնոյն տօն ականոնտօն, օստէ ցենէսն տօն օպօ
Օմիլոս լեցօմենոն,

Յիմօն տի էքոս էրէւ կալ էնլ քրէսլ միլոս.

Ի՞նչ օմիլոսիս էստլ ուն ան արիլս անտա տա անարիլ-
մաա քերալոսա, անլ՝ օմիլոս կալ մալիսա տա քրօնա, օքոս
մի անմալ օ նոս ծաքթիս օսէլքիստոս էլս տա մեքա տօնա
ցենդա: անա օմ օմիլոն օքօնկոնտա, քարա տի ցէցոն տօ
անարիլա, կալ քօս էնօնէքա ելէլոն քոլիսա:

Սոլօ օմօքլիմօտերոն կալ տօ քրօսքաքլի տօլս նոլս ցրա-
քիս էլս տնա քրօնլիմաա տօն յիժի տօլս քալալօլս էքլիքաքմե-
նոն, օլօն տօքոն յի ծիլլիցիս յի էքքրաքիս յի էքկալմոն յի մէսիս յի
տի անլո տօն տօլօտօն, մեքա օմ տօնա քոլիսա տօլս էքլեւոն
անտօլս էնտքանէն, էն՝ էլ մէն օմօլօլս էլէն ցէքրաքօթէս, քիս-
թօլս էլ օմ մի, անլա օմիլոն էքօլէն անտօլս տօլս քալալօլս:

Էքլէ օմ օմ անտէս քրօս անտա քեքոնաքմեն, անլ՝ օլ մէն
տօն քանօն անօլէլքոնա, քերլ օմ տա յիժի մալլոն կաքթօն-
սիս, օլ օմանալիս, օլ օմաքօլն օստերօլս, տա օմ էնմիմաա
անմոն էրգանտա, քերաքթոն տա մէն քսիկա քլեոնէքմաա
անէլէն, տա օմ էլլէլքոնա տալս անէլէլէս անաքլիքօլն, էնա ծոնդ-
թօլմեն մի մոնոն տա մեքալա քրօնլիմաա կալօլս լեքլէն օլս Ալս-
չինդս, միժէ տա միքրա օլս Ասիաս, անլա կալ քրօս անքօթերա
քարաքքէլն էքաքմեն, օլս Ադմոսթենդս:

Էքլէ քալս օմ կալ տղն քրօսիքոսան օքօքրիսիս էկաքթի տօն
լօգոն էժէք քերաքթոն էքմանօնէն:

ՅԱՂԱԳՍ ՊԻՏՈՅԻՑՆ.

Պէտք են համառօտ և արագ բացերեւութիւն կամ գործ հանդիպողութեամբ վերբերեալ յորոշեալ ինչ դէմս կամ համեմատեալ զիմաց, և կայ¹ առ դմս և խրատ բացայիշատակ. քանզի ամենայն խրատ ի համառօտ դէմս վերբերեալ պէտս առնէ:

Եւ բացայիշատակն գործ է կամ բան կենցաղօգուտ. և տարբերէ խրատն ի պիտոյից չորիւք. զի նմա ամենայն իրաւք վերբերիլ ի դէմս, իսկ խրատառն ոչ ամենայն իրաւք. և երբէք զլստորտրէ² և երբէք զմամուտրէ բացերեւցուցանել պպէտն, իսկ խրատառն զբոլորէն միայն. և ևս ծաղրածել և խրախ առնել պպէտն է երբէք ոչինչ ունելով կենցաղօգուտ, իսկ խրատն միշտ ի կենցաղիս յազագս պիտանացուաց գու. և չորբորդաւն՝ զի պէտքն գործ կամ բան է, իսկ խրատն բան միայն է:

Եւ բացայիշատակն երկուք աշտքիւք գատուքնալ է ի պիտոյից. քանզի նա համառօտ, իսկ բացայիշատակն է երբէք զի ձկաթ. և նա վերբերի ի դէմս ոմանս, բայց բացայիշատակն և ըստ ինքեան բացայիշեալ լինի:

Եւ ասացեալ է պէտք ըստ արտունութեան, զի առակել քան զայլս պիտանացու է կենցաղումս. որպէս գլոմերոն բազմաց ելոց քերզողաց ըստ արտունութեան միայն սովորեցայք քերզող կոչել:

Եւ պիտոյիցն վերագոյն սեռք են երեք. քանզի ոմանք են բանականք և ոմանք գործականք³ և ոմանք խստնք:

Եւ բանականք են՝ ոչք առանց գործոյ ի ձեռն բանից

1. A. կամ փիւ. կայ:
գործականք:

2. A. զտարտրէ:

3. A. գործանք փիւ.

ΠΕΡΙ ΧΡΕΙΑΣ.

Χρεία ἐστὶ σύντομος ἀπόφασις ἢ πράξις μετ' εὐστοχίας ἀναφερομένη εἰς τι ὄρισμένον πρόσωπον ἢ ἀναλογοῦν προσώπῳ, παράκειται δὲ αὐτῇ γνώμη καὶ ἀπομνημόνευμα· πᾶσα γὰρ γνώμη σύντομος εἰς πρόσωπον ἀναφερόμενη χρεῖαν ποιεῖ.

Καὶ τὸ ἀπομνημόνευμα δὲ πράξις ἐστὶν ἡ λόγος βιωφελῆς. διαφέρει δὲ ἡ μὲν γνώμη τῆς χρεῖας τέτρασι τοῖσδε, τῷ τὴν μὲν χρεῖαν πάντως ἀναφέρεσθαι εἰς πρόσωπον, τὴν δὲ γνώμην οὐ πάντως, καὶ τῷ ποτὲ μὲν τὸ καθόλου, ποτὲ δὲ τὸ ἐπὶ μέρους ἀποφαίνεσθαι τὴν χρεῖαν, τὴν δὲ γνώμην καθόλου μόνον· ἐτι δὲ τῷ χαριεντίζεσθαι τὴν χρεῖαν ἐνίοτε μὴδὲν ἔχουσαν βιωφελές, τὴν δὲ γνώμην αἰεὶ περὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ χρησίμων εἶναι· τέταρτον ὅτι ἡ μὲν χρεία πράξις ἢ λόγος ὑπάρχει, ἡ δὲ γνώμη λόγος ἐστὶ μόνον.

Τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα δυσὶ τοῖσδε κεχώρισται τῆς χρεῖας· ἡ μὲν γὰρ σύντομος, τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα ἔσθ' ὅτε ἐπεκτείνε-ται, καὶ ἡ μὲν ἀναφέρεται εἰς τινα πρόσωπα, τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα καὶ καθ' ἑαυτὸ μνημονεύεται.

Ἐῤῥηται δὲ χρεία κατ' ἐξοχίην, ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων πρὸς πολλὰ χρειώδης ἐστὶ τῷ βίῳ, καθάπερ καὶ Ὅμηρον πολλῶν ὄντων ποιητῶν κατ' ἐξοχίην τοῦτον μόνον καλεῖν εἰώθαμεν ποιη-τῆν.

Τῆς δὲ χρεῖας τὰ ἀνωτάτω γένη τρία· αἱ μὲν γὰρ εἰσι λογικαί, αἱ δὲ πρακτικαί, αἱ δὲ μικταί.

Λογικαὶ μὲν εἰσιν αἱ χωρὶς πράξεως διὰ λόγων ἔχουσαι

Եւ պատասխանականք են որք ոչ ըստ հարցման և ոչ ըստ հարցուման, բայց բան իմն ունելով, առ որ է պատասխանի, որդէն Պղատունի երբեմն Դիոգենի ի վաճառի իճաշեղելոյ և կոչեցեալ զնա առ ճաշն՝ սի Դիոգենէս¹, ասաց, զի շոհաւոր էր քո անպաճուճելիք, եթէ ոչ պաճուճելի էր. քանզի և ոչ Դիոգենէս² յաղագս իրիք հարցանէր և ոչ հարցանէր ուսանել ինչ ի նմանէ, այլ լով ի ճաշն կոչէր, որ է յայնցանէ այլ:

Եւ է քան զայսս արտաքոյ և այլ տեսակ, որ անկանի ի բանականս որ կոչի կրկին. և և կրկին է պէտք կամ երկուց զիմաց բացերևութիւնս ունելով, որոց և մին ընդ միւսում³ զէմն պէտս առնէ, հիբար Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն ի վերայ անցեալ եկաց Դիոգենի՝ որ մինչդեռ ի քուն կայր, ասաց՝

«ոչ է պարտ դամենայն զիշերն ի քուն կալ խորհրդակրի առն»:

Եւ Դիոգենէս⁴ պատասխանի ետ՝

«որում ժողովուրդ յանձնեն և այսքան հոգք»:

Զի էր և այսպէս պէտք՝ եթէ ոչ յաւելեալ էր պատասխանոյն:

Եւ գործականք են՝ որք առանց բանի երեցուցանեն իմն միտս. և գործականացն ոմանք են ներգործականք և ոմանք կրականք. և ներգործականք՝ որքան միանգամ ազգեն իմն ներգործութիւն, որքոն Դիոգենէս Շնական տեսանելով մանուկ զի ուտէր թան՝ զմանկավարժն մակաւն եհար:

Եւ կրականք են՝ որք կիրս ինչ նշանակեն, հիբար Երկուորեակ փողահար ըմբռնեալ ի շուքեան զանուանէն կախեցաւ:

Եւ խառնք են՝ որք միանգամ բանականին և գործականին հասարակութիւն կցորդութեան ունին, բայց ի գործականին զիսկութիւն ունին, որբար Պիւթագորաս իմաստա-

1. A. Դիոգենէս: 2. Դիոգենէս: 3. A. միւսում: 4. A. Դիոգենէս:

Ἀποκριτικαὶ δὲ εἰσὶν αἱ μῆτε κατ' ἐρώτησιν, μῆτε κατὰ πύσμα, λόγον δὲ τινα ἔχουσαι, πρὸς ὃν ἔστιν ἢ ἀπόκρισις, οἷον Πλάτων ποτὲ Διογένους ἀριστῶντος ἐν ἀγορᾷ καὶ καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄριστον, ὃ Διόγενης, εἶπεν, ὡς χάριεν ἂν ἦν σου τὸ ἄπλαστον, εἰ μὴ πλαστὸν ἦν· οὔτε γὰρ Διογένης περὶ τινος ἠρώτα τὸν Πλάτωνα, οὔτε ὁ Πλάτων πυνθάνεται αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς τὸ ἄριστον καλεῖ αὐτόν, ὅπερ ἔστι τῶν οὐδετέρων.

Ἔστι δὲ παρὰ ταῦτα καὶ ἄλλο εἶδος ἐπιπίπτον εἰς τὰς λογικὰς καλούμενον διπλοῦν, διπλῆ δὲ ἔστι χρεία ἢ δύο προσώπων ἀποφάσεις ἔχουσα, ὧν καὶ ἡ ἑτέρα μεθ' ἑνὸς προσώπου χρείαν ποιεῖ, οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐπιστάς Διογένει κοιμωμένῳ εἶπεν,

οὐ χρή παννύχιον εὐθεῖν βουλευφόρον ἄνδρα.

Καὶ ὁ Διογένης ἀπεκρίνατο,

ἦ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλεν.

Ἦν γὰρ καὶ οὕτω χρεία μὴ προστιθεμένης τῆς ἀποκρίσεως.

Πρακτικαὶ δὲ εἰσὶν αἱ χωρὶς λόγου ἐμφαίνουσαι τινα νοῦν, τῶν δὲ πρακτικῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἐνεργητικαί, αἱ δὲ παθητικαί, ἐνεργητικαὶ μὲν ὅσαι δηλοῦσί τινα ἐνέργειαν, οἷον Διογένης ὁ Κυνικὸς φιλόσοφος ἰδὼν ὀψοφάγον παιῖδα τὸν παιδαγωγὸν τῆ βακτηρία ἔπεισε.

Παθητικαὶ δὲ αἱ πάθος τι σημαίνουσαι, οἷον Δίδυμος ὁ ἀυλιτῆς ἀλοῦς ἐπὶ μοιχείᾳ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐκρεμάσθη.

Μικταὶ δὲ εἰσὶν ὅσαι τ. ὁ μὲν λογικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ κοινωνοῦσιν, ἐν δὲ τῇ πρακτικῇ τὸ κῶρος ἔχουσιν, οἷον Πυθαγόρας ὁ φιλόσοφος ἐοικηθεὶς πόσος ἔστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων

սէր հարցեալ՝ քանի՞աւն է մարդկան կենցաղս՝ ի վեր ելեալ ի տանիսն յառեցաւ սակաւ, ի ձեռն այսորիկ ազդելով ըզսորութիւն:

Եւ ևս Լակոնացի այր հարցեալ սրունն զիս՝ սեր ըզսահմանս երկրին ունին Լակեդեմոնիացիքն՝ կցոյց զնիզակն:

Արդ՝ տեսաւք պիտոյիցն այսորիկ ևն. բայց ի դուրս բերեալ լինին՝ ոմանք խրատարանականաբար, և ոմանք ապացուցօրէն, և ոմանք ըստ շնոհաւորին, ոմանք ըստ բաղբանականին, ոմանք ըստ մտածութեան, ոմանք ըստ յարացօցին, ոմանք ըստ ըղձի, ոմանք ըստ նշանակի, ոմանք յեղանակօրէն¹, ոմանք ըստ երկրայութեան, ոմանք ըստ այլափոխութեան, ոմանք լծորդակի, և յորոց իմիք և իցէ յառաջասացելոցս յեղանակաց բազկացեալք լինին:

Եւ խրատականաբար, սրգոն Բիսն իմաստակ դարձաթսիրութիւն մայրաքաղաք² սսէր ամենայն չարութեան գոր:

Եւ ապացուցօրէն, հիբար Իսկիրատէս ճարտասան խրատ այր աշակերտացն յարգել և մեծարոյ համարել քան զճնոզսն զվարդապետսն, զի նոքա կելոյ, իսկ բարիքն կելոյ վարդապետքն պատճառ կղեն. քանզի գրացերևութիւն սորա Իսկիրատէս հանդերձ ապացուցիւ արտաբերեաց:

Եւ ըստ շնոհաւորին, սրպակ Ոլոմպիաս հարցեալ ուսանէր զորդին զԱղեքսանդրոս Արամաղղալ զինքն երկեցուցանել. «ճչ դադարեցէ սա, սսէ, քսելով զինէն առ Երա և ի բերան հարկանելով»:

Եւ բաղբանաբար, հիբար Դիոգենէս³ Շնական տեսեալ համբակ կարի առաւել զարդարեալ, սսէ՝ թէ առ արս թըռուսանաս, և եթէ առ կոնայս՝ սնիրուես:

Եւ ընդմտածաբար, սրպակ Սոկրատէս իմաստասէր Ապոլլոդորալ⁴ յաշակերտաց ուրումն նմա ասացեալ՝ անիրաւ մահ հատին ի վերայ քո Աթենացիքն, ընդգէմ ծիծաղեալ սսէ՝ և դու կամէիր թէ յիրաւի:

Քանզի տալ խորհել և ընդ միտ ամել մեղ, զի լաւ է յանիրաւի, քան թէ յիրաւի ըստգտանս կրել, զոր ի պէտս աստ թուի բառնալ թողուլ և կարողութեամբ ազդեցեալ է:

1. A. յեղակօրէն, լուս. ուղղ.՝ յեղանակօրէն: 2. A. մայրաքաղաք: 3. A. Դիոգենէս: 4. A. Ապոլլոդորալ:

βίος, ἀναβάς ἐπὶ τὸ δωμάτιον παρέκλυψεν ὀλίγον, δηλῶν διὰ τούτου τὴν βραχύτητα.

Καὶ ἔτι Λάκων ἐρομένου τινὸς αὐτὸν ποῦ τοὺς ὄρους τῆς γῆς ἔχουσι Λακεδαιμόνιοι, ἔδειξε τὸ ὄρου.

Τὰ μὲν οὖν εἶδη τῶν χρειῶν ταῦτά ἐστι προφέρονται δὲ αἰ μὲν γνωμολογικῶς, αἰ δὲ ἀποδεικτικῶς, αἰ δὲ κατὰ χαριεντισμὸν, αἰ δὲ κατὰ συλλογισμὸν, αἰ δὲ κατὰ ἐνθύμημα, αἰ δὲ κατὰ παράδειγμα, αἰ δὲ κατ' εὐχὴν, αἰ δὲ συμβολικῶς, αἰ δὲ τροπικῶς, αἰ δὲ κατὰ ἀμφιβολίαν, αἰ δὲ κατὰ μετάληψιν, αἰ δὲ συνεξευγμένως ἐξ ὧν ὅποτε τῶν προειρημένων τρόπων συγκαίμεναι.

Γνωμολογικῶς μὲν οἷον Βίων ὁ σοφιστὴς τὴν φιλαργυρίαν μητρόπολιν ἔλεγε πάσης κακίας εἶναι.

Ἀποδεικτικῶς δὲ οἷον Ἴσοκράτης ὁ ῥήτωρ παρήγει τοῖς γνωρίμοις προτιμᾶν τῶν γονέων τοὺς διδασκάλους, ὅτι οἱ μὲν τοῦ ζῆν μόνον, οἱ δὲ διδάσκαλοι καὶ τοῦ καλῶς ζῆν αἵτιοι γέγονασιν τὴν γὰρ ἀπόφασιν αὐτοῦ Ἴσοκράτης μετὰ ἀποδείξεως ἐξενήνοχε.

Κατὰ χαριεντισμὸν δὲ οἷον Ὀλυμπιάς πυθομένη τὸν υἱὸν Ἀλέξανδρον Διδὸς αὐτὸν ἀποφαίνειν, οὐ παύσεται οὗτος, ἔφη διαβάλλων με πρὸς τὴν Ἑραν;

Συλλογιστικῶς δὲ οἷον Διογένης ὁ φιλόσοφος ἰδὼν μειράκιον περισσῶς καλλωπιζόμενον εἶπεν· εἰ μὲν πρὸς ἄνδρας, ἀτυχεῖς, εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀδικεῖς.

Ἐνθύμηματικῶς δὲ οἷον Σωκράτης ὁ φιλόσοφος Ἀπολλοδώρου τινὸς γνωρίμου λέγοντος αὐτῷ ἀδίκως σου θάνατον κατέγνωσαν Ἀθηναῖοι, γελᾶσας ἔφη, σὺ δὲ ἐβούλου δικαίως;

Προσενθυμείσθαι γὰρ ἡμᾶς δεῖ, ὅτι ἄρα βέλτιον ἀδίκως ἢ δικαίως κατεγνώσθαι, ὅπερ ἐν τῇ χρειᾷ δοκεῖ παραλείφθαι δυνάμει δηλούμενον.

Եւ ըստ յարացուցի, որդան Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն յորդորեալ ի բարեկամացն ինչս ժողովել, ասաց՝ «ոչինչ օգուտ արար և ոչ կրիւսոսի»:

Եւ ըղձականաբար, որպէս Դամնոն մանկամարդ ոտիւքն կող էր, գողացելոյ կօշկացն՝ «իցիւ, ասաց, թէ յարմարիցի գողոյն»:

Եւ նշանակարար, որպակ Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն հարցեալ յուսմեմէ, զի ունիցի դրանձս, ի սոսս, ասէ՝ ցուցեալ զբարեկաման:

Եւ յեղանակաբար¹, հիզան Պրատոն իմաստասէր ասէր, զառաքինութեան զոստս ի քրտունս և յերկս բուսանիլ:

Եւ ըստ երկբայութեան, որպէս Իսոկրատէս ճարտասան յանձնարարելոյ մանկան և հարցեալ ուսանել որ յանձնեացն⁽²⁾, իմ իմիք² սմա պէտք են, ասաց, պնակտի նորոյ և գրչի. քանզի յերկրայս լինիմք, եթէ պնակտի արդեօք նորոյ միայն ասէ և եթէ պնակտի նորոյ և գրչի:

Եւ ըստ աշխարհութեան է, յորժամ զասացեալն կամ զհարցեալն յայլ ինչ որ պատասխանին առնիցէ աշխարհեալ գուցէ⁽³⁾, որկէն Պիրրոս³ Յամաքայնոց թագաւորն խնդրե եղև մինչդեռ գինի ըմպէին, զի արդեօք լուսագոյն իցէ՝ Անտիգինիլոս եթէ Ստարատոս. ինձ, ասաց, Ստարատոս կարի առաւել լուսագոյն⁽⁴⁾:

Եւ լծորդ յեղանակն ոչ անհայտ է, զի բազմօրինակ լինի. քանզի եթէ յորժամ բաղբանական⁵ ինչ ընդ շնոհաւորին շարամանիցի կամ յարացոց ինչ ընդ նշանաւորին և կամ երկբայութիւն ընդ աշխարհութեան, կամ պարզաբար մեկնակ ըստ քանիս աշխ յեղանակս կարէ լինել լրծորդութիւն, կամ երկուց կամ յորովից յեղանակաց ի մի պէտս յարաւելոց, որպէս Դիոգենէս⁶ Շնական իմաստասէր տեսեալ զհամբակ ի շան տանէ քարինս արտաքս ընկենլով, դադարեան, ասէ, զի պատանեակ, մի գուցէ չգիտելով հարցես զհայր: Զի ունի համանգամայն և նշանակարար և շնոհաւորէն բացերևութիւնս:

1 A. յեղակաբար, լուս. ուղղ.՝ յեղանակաբար: 2. A. իմ իմիք: լուս. ուղղ.՝ ում ումեք: 3 A. Պիրրոս: 4 A. լուս լուսագոյն 5 A. բաղբանական, լուս. ուղղ.՝ գորովական: 6 A. Դիոգենէս:

Κατὰ παράδειγμα δὲ οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν φίλων συναγαγεῖν χρήματα, εἶπεν ἀλλὰ ταῦτα οὐκ ὄνησεν οὐδὲ Κροῖσον.

Εὐκτικῶς δὲ οἷον Δάμων ὁ παιδοτρύβης χολοὺς ἔχων τοὺς πόδας κλαπέτων αὐτοῦ τῶν ὑποδημάτων, ἔφη, εἶθε ἐναρμόσειε τῷ κλέπτῃ.

Συμβολικῶς δὲ οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, ποῦ ἔχει τοὺς θησαυρούς, ἐν τούτοις, ἔφη, δεῖξας τοὺς φίλους.

Τροπικῶς δὲ οἷον Πλάτων ὁ φιλόσοφος τοὺς τῆς ἀρετῆς κλώνας ἔφη ἰδρῶτι καὶ πόνοις φύεσθαι.

Κατὰ ἀμφιβολίαν δὲ, οἷον Ἴσοκράτης ὁ ῥήτωρ συνισταμένου αὐτῷ παιδίου καὶ ἐρωτῶντος τοῦ συνιστάντος, τίνας αὐτῷ δεῖ, εἶπε, πινακίδιου καὶ καινοῦ, καὶ γραφιδίου καὶ καινοῦ. ἀμφιβαλλόμενον γάρ, πότερον νοῦ καὶ πινακίδιου λέγει ἢ πινακίδος καὶ καινῆς καὶ καινοῦ γραφιδίου.

Κατὰ μετάληψιν δὲ ἐστίν, ὅταν τὸ λεγόμενον καὶ τὸ ἐρωτώμενον ἐπ' ἄλλο τις ἀποκρινόμενος μεταλαμβάνῃ, οἷον Πύρρος ὁ τῶν Ἑπειρωτῶν βασιλεὺς ζητούντων τινῶν παρὰ πότον, πότερος κρεῖττων ἀδελφῆς Ἀντιγεννίδας ἢ Σάτυρος, ἐμοὶ μὲν, εἶπε, στρατηγὸς Πολυσπέρχων.

Ὁ δὲ συνευγμένους τρόπος οὐκ ἄδηλός ἐστιν, ὅτι πολλὰ ἄλλως γίνεται. ἢ γὰρ γνωμικῶς χαριεντισμῶ συμπληκῆσεται, ἢ παραδείγματι συμβολικῶς ἢ ἀμφιβολία καὶ μετάληψις ἢ ἀπλῶς καθ' ὅσους καὶ ἄλλους τρόπους δύναται συγγενέσθαι συζυγία, ἦτοι δυοῖν ἢ καὶ πλειόνων τρόπων εἰς μίαν χρεῖαν παραλαμβάνομένων, οἷον Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν μειράκιον ἐκ μοιχοῦ λίθους βάλлон εἰς ἀγοράν, παῦσαι, ἔφη, παιδίον, μὴ ἀγνοοῦν παίσης τὸν πατέρα. ἔχει γὰρ ἅμα καὶ συμβολικῶς καὶ χαριέντως ἢ ἀπόφασις.

Եւ կըթուէթիւն ըստ պիտոյիցս խոնարհմամբ և պատմութեամբ, մահաճայնութեամբ, հակաբանութեամբ, և ճշկտեմբ ամփոփեմբ գպէտան, և առ այսօրիւք եղծանեմբ և ստեղծանեմբ:

Եւ պատմութիւն երևելի է, քանզի ճառեցեալ պէտս փորձիմբ և ըստ կարի նովիմբ անուամբք և կամ այլովք հաւաստագոյն մեկնել:

Բայց խոնարհումն է գանազան, քանզի ի ներ պիտոջն գէմքն ամենեքին յերիս թիւս այլափոխին. և դաշս ոչ վայրպար, այլ իբրու թէ միոյ առ մի և առ երկու և առ բազումս. և դարձեալ երկուց առ մի և առ երկուս և առ բազումս . . . :

Արդ՝ յառաջիկացելոյ պիտոյից, զի Բսողրատէս¹ ճարտասան գրաշարոյս յաշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէր գոլ. այսպիսի խոնարհեցուցուք գմիոյն առ մի, որդոն Բսողրատէս² ճարտասան գրաշարոյս աշակերտն աստուածոց մանուկ ասէր գոլ. և երկուց առ երկուս՝ Բսողրատիկոս³ ճարտասանիկոս գրաշարոյս աշակերտացն աստուածոց մանկունս⁴ ասէր գոլ. և յոքունց առ յոքունս՝ Բսողրատք ճարտասանք գրաշարոյս⁵ աշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէին գոլ:

Եւ երևելի է յայսցանէ, զիւրդ և ըստ այս յիդանակ խոնարհեցուցուք, շրջելով փոխելով և ի հինգսն հորովս:

Այլ զի պիտոյիցն ոմանք են բանականք և ոմանք գործականք, և ոմանք յերկոցունց սոցա խառնք, և սոցա դարձեալ այլք են տեսակք, ըստ իւրաբանչիւրումն միշտ փորձեսցուք ուսուցանել զխոնարհումն ընդ յարացուցիլ⁶:

Արդ՝ ուղղականն և մի ոչ ունի դժուարութիւն. քանզի ըստ սմա իւրաբանչիւր ոք ի պիտոյիցն սովորեաց յառաջաբերիլ:

Բայց զսեռական հորովս այսպէս խոնարհեցուցուք. թէ

1. A. զի Բսողրատէս: 2. A. Բսողրատէս փիլ. Բսողրատէս:
3. A. Բսողրատիկոս փիլ. Բսողրատիկոս: 4. A. մանգունս: 5. A. և գրաշարոյս:
6. A. արացուցիլ:

Գումնաձնում են ըստ պիտոյիցս խոնարհմամբ և պատմութեամբ, մահաճայնութեամբ, հակաբանութեամբ, և ճշկտեմբ ամփոփեմբ գպէտան, և առ այսօրիւք եղծանեմբ և ստեղծանեմբ:

Եւ պատմութիւն երևելի է, քանզի ճառեցեալ պէտս փորձիմբ և ըստ կարի նովիմբ անուամբք և կամ այլովք հաւաստագոյն մեկնել:

Բայց խոնարհումն է գանազան, քանզի ի ներ պիտոջն գէմքն ամենեքին յերիս թիւս այլափոխին. և դաշս ոչ վայրպար, այլ իբրու թէ միոյ առ մի և առ երկու և առ բազումս. և դարձեալ երկուց առ մի և առ երկուս և առ բազումս . . . :

Արդ՝ յառաջիկացելոյ պիտոյից, զի Բսողրատէս¹ ճարտասան գրաշարոյս յաշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէր գոլ. այսպիսի խոնարհեցուցուք գմիոյն առ մի, որդոն Բսողրատէս² ճարտասան գրաշարոյս աշակերտն աստուածոց մանուկ ասէր գոլ. և երկուց առ երկուս՝ Բսողրատիկոս³ ճարտասանիկոս գրաշարոյս աշակերտացն աստուածոց մանկունս⁴ ասէր գոլ. և յոքունց առ յոքունս՝ Բսողրատք ճարտասանք գրաշարոյս⁵ աշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէին գոլ:

Փανερον δε εκ τούτων, πώς και τους άλλους τρόπους κλινουµεν μεταλαµβάνονται γάρ και εις τὰς πέντε πτώσεις.

Ἄλλ' ἐπει τῶν χρειών αἱ μὲν εἰσι λογικαί, αἱ δὲ πρακτικαί, αἱ δὲ ἐξ ἀμφοῖν τούτων μικταί, και τούτων αὐ ἕτερα ἐστιν εἶδη, καθ' ἕκαστον αὐτῶν πειρασόμεθα διδάσκειν τὴν κλίσιν ἐπὶ παραδείγματος.

Ἡ μὲν οὖν ὀρθὴ οὐδεμίαν ἔχει δυσκολίαν· κατὰ γὰρ αὐτὴν ἐκάστη τῶν χρεῶν εἶωθε προφέρεσθαι.

Ἐπὶ δὲ γενικῇ πτώσει οὕτω κλινουµεν· εὐὰν μὲν λογικὴ ἦ

բանական են պէտքն՝ յաւելցուք սմա, դճառեալն յիշատակի եհաս կամ բան բացայիշեալ լինի ստորին:

Արդ՝ զառաջին յետ պատմութեան բոլոր պիտոյից վայելուչ է ի վերայ բերել, որքոն Իսկրատու ճարտասանի գրաջարոյս յաշակերտացն ստուածոց մանկունս ասացելոյր զոլ՝ ճառեցեալն յիշատակի եհաս, իսկ վերջինն միջեցելոյ սորա և բացերևութեան սկսեցելոյ, որքան Պիտտակոս Միտիլինացոյ հարցելոյ, եթէ ծածկի ոք յաստուածոցն վաթար ինչ գործելոյ, բանն բացայիշյալ լինի ստորին, և ոչ ընդ միտ ածելով:

Եւ յարմարի առաւել, բանն յիշեցեալ լինի, ամենայն բանականաց պիտոյիցն, բայց յայնցանէ որ ըստ կամաւորին բացերևութիւնն է. իսկ նմա ճառեցեալն յիշատակի եհաս:

Եւ եթէ իրական իցէ պէտքն, զի եթէ կրական իցէ՝ առգնելի է, պատահն յիշատակի եհաս:

Եւ եթէ ներգործական՝ գործեցեալն յիշատակի եհաս, նմանապէս և ի վերայ խօսին:

Բայց սակայն ի վաղճանին պիտոյիցն և ի սոցանէ զիւրաքանչիւր ոք առգնելի է, որբար Երկաւորելի փոզահարի ըմբռնեցելոյ ի շնութեան և զանուանէն կախեցելոյր՝ պատահն յիշատակի եհաս. և Դիոգենի Շնականի տեսելոյ զմանուկ ոք թան ուտէր և զմանկավարժն՝ մակաւն հարեալ, ներգործեալն յիշատակի եհաս. և Լակոնացոյ հարցելոյր ուրուին զնա ուր զսահմանս երկրին ունին կախեցեմանացիքն և ցուցեալ զնիզակն՝ գործեցեալն յիշատակի եհաս:

Եւ տրականուն յամենայնի պէտսն բայց ի կրականին առգրցուք հաճոյ եզնն, կամ երևեցաւ, կամ եկն ինչ, կամ յառաջի անկաւ, կամ ի միտ անկաւ, կամ այլ ինչ յայսպիսեացն, հրբար Դիոգենի Շնականի տեսելում համբալ անխրատ՝ հաճոյ թուեցաւ ասել կամ ի միտ անկաւ ասել՝ սա է ազտ արձաթապատ:

Բայց սակայն ի վերայ կրականացն առգրցուք զպատ-

1. A. զոլ, լուս. ուղղ.՝ լինել:

2. A. զմանկավարժն:

չրեւա, προσθήσομεν αὐτῇ, τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχεν, ἢ λόγος ἀπομνημονεύεται εἰπόντος.

Τὸ μὲν οὖν πρότερον μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν ὄλης τῆς χρείας εὐπρεπὲς ἐστὶν ἐπνεγεῖν, οἷον Ἴσοκράτους τοῦ ῥήτορος τοὺς εὐφρεῖς τῶν μαθητῶν θεῶν παιδᾶς λέγοντος εἶναι τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχε, τὸ δὲ δεύτερον μεσοῦσης αὐτῆς καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀρχομένης, οἷον Πιττακοῦ τοῦ Μιτυληναίου ἐρωτηθέντος εἰ λανθάνει τις τοὺς θεοὺς φαῦλόν τι ποιῶν, λόγος ἀπομνημονεύεται εἰπόντος, οὐδὲ διανοοῦμενος.

Ἀρμόττει δὲ μᾶλλον τὸ μὲν, λόγος ἀπομνημονεύεται, πάσαις ταῖς λογικαῖς χρείαις, πλὴν τῆς καθ' ἑκούσιον ἀπόφασιν ταύτη γὰρ τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχεν.

Ἐὰν δὲ πρακτικὴ ἢ χρεία, εἰ μὲν παθητικὴ εἴη, προσθετόν, τὸ συμβάν μνήμης ἔτυχεν.

Εἰ δὲ ἐνεργητικὴ, τὸ πραχθὲν μνήμης ἔτυχεν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μικτοῦ.

Ἐπὶ τέλει μέντοι τῶν χρεῶν καὶ τούτων ἕκαστον προσθετόν, οἷον Διδύμου τοῦ ἀληθοῦ ἀλόγτος ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος κρεμασθέντος τὸ συμβάν μνήμης ἔτυχε, καὶ Διογένους τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου ἰδόντος ὄψοφάγον παιδᾶ καὶ τὸν παιδαγωγὸν τῇ βακτηρίᾳ παίσαντος τὸ πραχθὲν μνήμης ἔτυχε.

Τῇ δὲ δοτικῇ ἐπὶ πάσης χρείας πλὴν τῆς παθητικῆς προσθήσομεν τὸ ἔδοξεν ἢ τὸ ἐφάνη ἢ τὸ ἐπήλθειν ἢ καὶ τὸ παρέστη ἢ τι τῶν τοιούτων, οἷον Διογένει τῷ Κυνικῷ φιλοσόφῳ ἰδόντι μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτον ἔδοξεν εἰπεῖν, οὐτὸς ἐστὶ ῥύπος περιηργυρωμένος.

Ἐπὶ μὲν τῆς παθητικῆς προσθήσομεν τὸ συνέβη, οἷον Δι-

տասնեացն, որպէս Դիդիմոսի փողոսարի ըմբռնեցելու՝ ի շնութեան՝ պատանեաց զանուանէն կախիլ:

Իսկ ի հարցականին առդիցուք ընթանուր ի վերայ ամենայն պիտոյիցն զբանն կամ զասին, որպէս Դիոգենէս Շնական տեսեալ զհամբալ մեծատուն՝ բան ասել կամ ասի՝ սա, ասէ, ազա արծաթապատ:

Իսկ հոշականն հաւատարի է, զի արասցուք զբանն իբր յանդիմանակաց ոք^(°) մեզ դէմս¹, յոր պէտքն վերաբերին², որպակ յէ՛ Դիոգենէս³ Շնական տեսանելով համբալ անխրատ՝ ասացեր, սա է ազա արծաթապատ:

Եւ մակձայնեին է բացերեցուցանել ընտանեպէս և համառօտ զասացեալսն ի ձեռն պիտոյիցս, կամ իբրու զի ճշմարիտ է, կամ իբր գեղեցիկ, կամ իբր օգտակար, կամ իբր այլոց սոյն սա հաճոյ թուեցաւ արանց փորձիցելոց և ճարտարաց, որպան պոէտն⁴ Իւրիպիզէս զմիտս մեր իւրաքանչիւրու՝ ասաց զոլ աստուած:

Եւ մակձայնեցուք ի ճշմարտութենէն այսպէս, զի աստուած արդարեւ իւրաքանչիւրու՝ միտք, յոր ինչ օգուտն է յորդորելով զմեզ և ի բաց արգելով ի վնասակարացն:

Եւ ի գեղեցիկէն այսպէս, քանզի գեղեցիկ է իւրաքանչիւր ումեք ոչ յոսկոջ և յարծաթու՝ զոլ զաստուածութիւնն, այլ յինքեան:

Եւ յօգտակարէն այսպէս. մի յերկար զընկենուլ զպատիժս պատուհասին, քանզի կարծիս բերելով բազումք զանխրաւութեան ունիցիմք զգիւրութիւն:

Եւ յիմաստնոցն վիսյութենէ, յորժամ կամ իմաստուն, կամ օրինադիր, կամ քերթող, կամ զայլ ոք յանուանացելոցն⁵ ասիցեմք միաբանել և մի կամ լինել մեզ ի ճառեցելու՝ որպէս ի վերայ յառաջիկայի պիտոյիցս ասացուք.

«Քանզի այսպիսի միտք են սանդարամետայնոց՝ մարդկան»:

Եւ ըստ Հոմերոսի՝

1. A. դէտս փիւ. դէմս: 2. A. վերայբերին: 3. A. Դիոգենէս:
4. A. պէտք փիւ. պոէտն: 5. A. յանուանացելոցն փիւ. յանուանացելոցն:
6. A. սանդարամետայնոց, լուս.՝ խորամիտ:

δύμω τῷ ἀδύλητῇ ἀλόντι ἐπὶ μοιχεΐα συνέβη ἐκ τοῦ ὀνόματος κρεμασθῆναι.

Ἐπὶ δὲ τῆς αἰτιατικῆς προσθήσομεν καθόλου ἐπὶ πάσης χρείας τὸ φασί, τὸ λέγεται, οἷον Διογένην τὸν Κυνικὸν φιλόσοφον ἰδόντα μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτὸν φασιν εἶπειν, ἢ λέγεται, οὗτός ἐστι ρύπος περιηργυρωμένος.

Ἡ δὲ κλητικὴ σαφές ἐστι ποιησόμεθα γὰρ τὸν λόγον πρὸς παρὸν ἡμῖν πρόσωπον, ἐφ' ᾧ ἡ χρεία ἀναφέρεται, οἷον Διόγενες Κυνικὲ φιλόσοφε, ἰδὼν μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτον, εἶπας, οὗτός ἐστι ρύπος περιηργυρωμένος.

Ἐπιφωνεῖν δὲ ἐστὶν ἀποδεχομένους οἰκειῶς καὶ συντόμως τὸ εἰρημένον διὰ τῆς χρείας, ἢ ὡς ἀληθές ἐστίν, ἢ ὡς καλόν, ἢ ὡς συμφέρον, ἢ ὡς καὶ ἄλλοις τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔδοξεν ἀνδράσι δεδοκιμασμένοις, οἷον Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς τὸν νοῦν ἡμῶν ἐκάστου ἐφησεν εἶναι θεόν.

Ἐπιφωνήσομεν δὲ ἐκ μὲν τοῦ ἀληθοῦς οὕτως· θεὸς γὰρ ὄντως ἐκάστω ὁ νοῦς, ἐφ' ᾧ μὲν συμφέρει προτρέπων ἡμᾶς, ἀπείργων δὲ τῶν ζημιούντων.

Ἐκ δὲ τοῦ καλοῦ οὕτω· καλὸν γὰρ ἕκαστον μὴ ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ νομίζειν εἶναι τὸν θεόν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ.

Ἐκ δὲ τοῦ συμφέροντος οὕτως· ἵνα μὴ διὰ μακροῦ κείσθαι τὸ τιμωροῦν οἰόμενοι πολλὴν τοῦ ἀδικεῖν ἔχοιμεν εὐχέρειαν.

Ἐκ δὲ τῆς τῶν εὐδοκίμων μαρτυρίας, ὅταν ἡ σοφὸν ἢ νομοθέτην ἢ ποιητὴν ἢ ἄλλον τινὰ τῶν διωνομασμένων λέγομεν ὁμογνωμονεῖν τῷ βῆθέντι, οἷον ἐπὶ τῆς προκειμένης χρείας φήσομεν.

τοῖος γὰρ νόσος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, οἷον ἐπ' ἡμᾶρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

«հիբար օր ի վերայ ածցէ հայր արանց և ասու-
ուածոց»:

Եւ հակաբանեալք պէտք ի ներհակացն սոցա, իբր թէ
առ Իսոկրատես¹ ասացեալ, զի զվարդապետս յարգելի և
մեծարելի է քան զհալոս. զի սոքա զկեանքն, իսկ վարդա-
պետքն զբարիքը կեանքն մատուցին:

Զի² սոքա ընդդէմ ասելով, թէ ոչ գոյր բարիքը կեանքն,
թէ ոչ զկեանքն սոցա հարանցն մատուցեալ էր:

Եւ զիտեղ արժան է, զի ոչ կարէ հակառակ ասել
ընդդէմ տմեհայն պիտոյից բազմաց բարիքը զեղեցիկ և
անբժարար ասացելոց, որպէս և ոչ զամենեսին գովել է
վասն ոմանց անդէն վաղվազակի պատահել վատթարութեան:

Եւ ձգտեմք զպէսսն, յորժամ զ'ի նմայն հարցմունս և
զպատասխանիս, և եթէ գործ ինչ կամ կիրք ի նմա գուցեն՝
կրկայնեմք:

Եւ ամփոփեմք զընդդէմն ասելով, որդոն . . . . .
<վասն զի> Եպարմոնոֆիլոս³, անորդի մեռանելով՝ ասէ
ցբարեկամսն⁴ կրկուս դատերս թողուլ՝ զայն որ ի Լիւքսը-
րիայն յաղթութիւն և միւսն որ ի Մանտինա. և ձգտե-
ցուք այսպէս՝ <քանզի> Եպարմոնոֆիլոս⁵, Սթենացոց
զօրավարն⁶, ապաքէն⁷ ի ժամանակի իսաղազութեան այր
քաջ և բարի, իսկ իբրև պատերազմ եհաս քաղաքին առ Լա-
կեդեմոնացիսն, բազումս և զեղեցիկս քաջասրտութեան
գործ եցոյց. քանզի իշխան լինելով Բիովտացոցն ի Լիւք-
սարիս՝ յաղթէր թշնամեացն, և ի զինուորութիւն տուեալ
զանձն վասն հայրենի գաւառին և մարտ տարով և նահա-
տակելով՝ մեռաւ ի Մանտինա:

Եւ իբրև փոքեալ վախճանէր ի կենացս՝ աւաղելով և
ողբալով բարեկամացն զնա զայլն ամեհայն, և մահաւանդ
զի անորդի⁸ մեռանէր, ժպտելով՝ «զաղարեցէ՛ք, ասէ, սիվ

1. A. առ Իսոկրատէս, լուս.՝ առ Իսոկրատէս: 2. A. իսկ լուս.
ուղղ.՝ զի: 3. A. վասն զի միննոֆիլոս (էբել մեյնոնդաս) փիւ. Ե-
պարմոնոֆիլոս: 4. A. զբարեկամսն փիւ. ցբարեկամսն: 5. A.
քանզի միննոֆիլոս (= էբել մեյնոնդաս) փիւ. Եպարմոնոֆիլոս:
6. A. գաւառավարն: 7. A. ապաքէն: 8. A. անորդիըն փիւ.
անորդի:

Ἀντιλέγομεν δὲ ταῖς χρείαις ἐκ τῶν ἐναντίων, ὡς πρὸς
τὸν Ἰσοκράτην, εἰπόντα ὅτι τοὺς διδασκάλους προτιμητέον τῶν
πατέρων· οἱ μὲν γὰρ τὸ ζῆν ἡμῖν, οἱ δὲ διδάσκαλοι τὸ καλῶς
ζῆν παρέσχοντο.

Φαμὲν γὰρ ἀντιλέγοντες, ὅτι οὐκ ἐνγὴν καλῶς ζῆν, εἰ μὴ
τὸ ζῆν οἱ πατέρες παρέσχοντο.

Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι οὐ δυνατόν ἀντιλέγειν πάσῃ χρείᾳ
πολλῶν καλῶς καὶ ἀμέμπτως εἰρημένων, ὥσπερ οὐδὲ πάσας
ἔστιν ἐπαινεῖν διὰ τὸ τινῶν εὐθὺς προσπίπτειν τὴν ἀτοπίαν.

Ἐπεκτείνωμεν δὲ τὴν χρείαν, ἐπειδὴν τὰς ἐν αὐτῇ ἐρωτή-
σεις τε καὶ ἀποκρίσεις, καὶ εἰ πράξις τις ἢ πάθος ἐνυπάρχη,
μηκύνοιμεν.

Συστέλλομεν δὲ τὸ ἐναντίον ποιοῦντες, οἷον σύντομος μὲν
χρεία· Ἐπαμεινώνδας, ἄτεκνος ἀποθνήσκων, ἔλεγε τοῖς φίλοις,
δύο θυγατέρας ἀπέλιπον, τὴν τε περὶ Λεῦκτρα νίκη, καὶ τὴν
περὶ Μαντινείαν· ἐκτείνωμεν δὲ οὕτως· Ἐπαμεινώνδας, ὁ τῶν
Θηβαίων στρατηγός, ἦν μὲν ἄρα καὶ παρὰ τὴν εἰρήνην ἀνήρ
ἀγαθός, συστάντος δὲ τῇ πατρίδι πολέμου πρὸς Λακεδαιμονίους,
πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἔργα τῆς μεγαλοψυχίας ἐπεδείξατο· βιο-
ταρχῶν μὲν περὶ Λεῦκτρα ἐνίκη τοὺς πολεμίους, στρατεύομε-
νος δὲ καὶ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀπέθανεν ἐν Μαν-
τινείᾳ.

Ἐπεὶ δὲ τρωθεὶς ἐτελεύτα τὸν βίον, ὀλοφυρομένων τῶν
φίλων τὰ τε ἄλλα, καὶ διότι ἄτεκνος ἀποθνήσκου, μειδιάσας,
παύσασθε, ἔφη, ὦ φίλοι, κλαίοντες, ἐγὼ γὰρ ὑμῖν ἀθανάτους

սիրելիք, ի լալոյ, քանզի ես ձեզ անմահս թողի երկուս
դասերս՝ երկուս յազթութիւնս յազթեալ վասն հայրենի
գաւառիս Լակեղեմոնացոց, զայն որ ի կիւքարիս գերէցն,
և զկրսեր զարդի եղեալս ի Մանախնայ:

Եւ եղծանելի է զպէտսն յանհաւատոցն, յաւելոցն, ի
պակասոցն¹, յանկարէն, յանհաւանէն, ի ստէն, յանօգտա-
կարէն, յանպիտանացուէն, յամօթալոցն:

Եւ յանհաւատոցն, որպէս ասեմք՝ զԻսոկրատէս² ոչ հա-
ւատի որոշել և զատուցանել, որոց պէտք են առ ճար-
տասանութիւն յանձնելոյ նմա մանկանն. և նմանապէս ու-
նի և Երկուորեկին փողահարի, զի ոչ ամենեցուն հաւատի
է զանուանէն կախիլ:

Եւ յաւելոցն՝ յորժամ ասացի ինչ, որոյ ի բաց բարձե-
ցելոյ ոչինչ նուազ ինքնակատար տակաւին կալ մնալ պէտքն՝
որդոն Սոկրատէս հարցեալ, եթէ բարեբաստիկ թուի Պար-
սից թագաւորն, ոչ ունիմ ասել, ասաց, զի ոչ գոյ զիտել
զիարդ ունի առ ի խրատ. զի առաւելու ոչ միայն առ
հարցումն արարեալ պատասխանի, այլ և զպատասխանոցն
զպատճառս ասելով, ոչ անսացեալ, զի թէ է արդարև այլ
պատասխանի, որ ոչ էր Սոկրատայ ասն³ արամաբանականի
եղելոյ:

Եւ ի պակասէն՝ յորժամ ձեռնարկեսցուք ցուցանիցեմք
ոչ բարիօք ասացեալ Դիմոսթենի՝ ենթադրատութիւն գոլ
զճարտասանութիւն, զի բազմացն և այլոցն պէտք են մեզ:

Յանկարէն՝ որպէս թէ ասացուք առ Իսոկրատէս, ոչ է
կարողութիւն յաստուածոց մարդիկ լինել, և ոչ եթէ քաջա-
բոյսք իցեն:

Եւ յանհաւանէն՝ զի ոչ վայել է Անտիսթենի, որ էր
Ատտիկեցի՝ երթեալ յԱթէնս՝ ուստի ի Լակեղեմոնա՝ ի կա-
նանոցէն ասել⁴ յանանոցն գալ:

Եւ ի ստէն՝ զի ոչ ճշմարտապէս Բիսոն ասէր զարծաթ-

1. A. ի պակասոցն, լուս. ուղղ.՝ ի պակասէն:
տէս փիւ. զԻսոկրատէս: 3. A. սեն փիւ. առն
ուս. ուղղ.՝ ստէր:

2. A. զՍոկրա-
4. A. ստեր

ծոս կատաղուկա Գուգաթէրաս, ծոս նիկաս տից քատրիծոս քատա Լա-
քեծաիմոնիւոն, տից մեն են Լեւկտրոից, տից քրեսքուտէրան, քեւտէ-
րան ձե տից ձրտի մոի քեոմենից են Մանտիւեիա.

Ղաքսքեւաստէոն ձե էտի տաք քրեիաք մեն տոս ձսաքոսք, են
տոս քլեոնաչոնտոք, են տոս էլլեիքոնտոք, են տոս ձսոնաքտոս, են տոս
ձսիւնաքոս, են տոս քսեւծոսք, են տոս ձսսիմքորոս, են տոս ձքրիք-
տոս, են տոս աիքքոս.

Ղեն մեն տոս ձսաքոսք, ւոք եի կեգոմեն տոն Ղիսոքրաքից մի
սաքոսք ձսարիքեանի, քի ձեիտաի քրոք ձիքորեիան տոս սոնիստաքեոն
աւտք քաիւնոն. ձսոիւոք ձե էքի քաի Ղ Գիւնոս տոս աւլիքտոս. օս
գար ձքասաի սաքոսք էստի տոս են տոս ձնոնաքտոք էքրեմաքսից.

Ղեն ձե տոս քլեոնաչոնտոք, էքեւիւնաք կեգիքաի տի, օս ձքաիք-
նեոնտոք օսձեն Ղիքտոն ձսաքեանի Ղ քրեիաք, օիոն Տուքրաքից օ քիւն-
սոքոք էքրոքիքեիք, եի եւծաիւոն աւտք ձսքեի օ քերսոն քասիւեւսք,
օսն էքա կեգեան, էքի, մի գար էիւնեան քոսք էքի քաիւնեիք: է-
քլեոնաքսե գար օս մոնոն քրոք տից էքրօքիքոն ձսքքրիոնոմեոն, ձլլա
քաի տից ձսքքրիքսեւսք աիւոն եիւոն, օսն ձնաքեիքսք, էիքեր ձքա
էքաներաքիքսե, օքեր օսն Ղից քաիւնաք ձնոնաք ձսաքքրեիքոն
օնքա.

Ղեն ձե տոս էլլեիքոնտոք, օտան ձեիքնոնաքեան մի քալոսք քա-
քեոն տոն Գիքոսքիքեանից, սքոքրիքոն եիւնաի տից ձիքքրօքիք: քոլլօն
գար քաի ձլլօն եիք աւտից ձեօքեիքա.

Ղեն ձե տոս ձսոնաքտոս, ւոք ձն քոսքեան քրոք տոն Ղիսոքրաքից,
մի ձսնաքտոն են ձեւօն ձնիքոսքոսք քեոնեօնաի, միձ՝ ձն եւքսեիք
օսիք.

Ղեն ձե տոս ձսիւնաք, օտի մի էիքոսք էստի, Ղանտիքեանից
Ղատիքոն քե օնքա քարաքեոնոմեոն Ղանիցիքեան եիք Լաքեծաիւոնա
են տից քնաիքոնաիքիքոսք կեգեան եիք տից ձնոնաքոնաիք եիքեանաի.

Ղեն ձե տոս քսեւծոսք, օտի մի ձլլիքոսք օ Բիւոն էլլեքե տից

սիրութիւն մայրաքաղաք գոլ ամենայն չարութեան. զի առաւել վատարեցութեան է:

Եւ յանօգտակարէն՝ զի վնասակար խրատ մատուցանէր Սիմոնիդէս¹ խաղալ ի կենցաղիս և յոչ մի ինչ ամենևին ոչ փոյթ առնել և հոգալ:

Եւ յանպիտանացուէն՝ որդոն թէ երևեսցի ոչինչ օգտակար կենցաղիս ճառեցեալն:

Եւ յամօթալոյն՝ յորժամ ամօթալի և նախատանաց արժանի երևեցուցանեմք զպէտան. այր Սիրբարացի տեսեալ երբեմն զԼակեղեմոնացիսն զի տաժանաբար կէրն, ոչ զարմանալի, սոսայ, զի ի մէջ տակերացն և թշնամեացն ոչ դանդաղին մեռանել. զի լաւագոյն գոլ գմահ քան զայսպիսի զկեանս. կարի խենեղաբար և ոչ յառն ի բարուց զբացերևութիւնս արարեալ:

Արդ՝ յայցանէ եղծանելի է, բայց առ իւրաքանչիւր մասն պիտոյրցն՝ սկսեալ յառաջնոցն ձեռնարկել, ի ձեռն որքանից տեղեաց և կար գուցէ. բայց մի անգիտասցի², զի ոչ է կար ներ ամենեսին յամենեցունց ձեռնարկել:

Բայց սակայն զգասս ձեռնարկութեանցն արասցուք և ըստ որս և զսոցայն³ արտագրեսցուք, և նոյնք եղիցին և որ խրատուցն եղծ և ստեղծ:

Բայց անա կատարեցելոց վայել է զպատճառսն առնուլ և ըստ գրութեան մեզ ընձեռեցելոյ:

Արժան է և զնախերգանն այսպիսի գոլ, զի մի յարմարեսցի և պատկանիցի ընդ այլ պէտան, այլ ուրոյն ենթակայիս:

Չի այս բարիորք եղիցի ի վերայ պիտոյրց և առասպելի և այլոցն ամենեցունց, յորժամ ի միոջէ կամ յերկուց վերնագունից մասանցն զպատճառս նախերգացն առնուցումք: Եւ յետ նախերգանին զպէտան արտագրելի է, ապա զկնի զձեռնարկութիւնսն:

Եւ ի կիր առնլի է աստանօր և գճառեցմունս և զտարարտագրութիւնս և զբարս՝ զոր կար է:

1. A. Սիմոնիդէս:

2. A. միայն զիտասցի վիւ. մի անգիտասցի:

3. A. զսոցայն, լուս. ուղղ.՝ զսոցալն:

փլարցորսն միտրօպօլին Էինալ տիս կակիաս՝ մալլօն ցար ափրօսն Էստին.

Էկ ձե տօս ասւմօրօս, ծտի վլաբերօս քարաին Զիմօնիձիս քալիչին Էն տօս վիօ կալ քերի միձն ալքօս սքօսձալիչին.

Էկ ձե տօս աչրիստօս, սիօն Էլ փալնօստօս քրօս սօձն օփելիմօն տօս թիձն տօս վիօ.

Էկ ձե տօս ալսչրօս, ձօտօն ալսչրան կալ ԷքօնԷլձիստօն աքօփալնօմօն տիլլ չրԷան, սիօն ալնիլ Զսվարիտիս Էձօն Լաքեձալմօնիօս Էքիքօնօս չօնտօս սօս ծաւմալիչին Էփիսօն, ծտի Էն տօս քօլԷմօս սօս ձնօսսին աքօնիլիսկօն, ալմօնօն ցար Էինալ տն ծալնատօս տօս տօլօստօս վիօս՝ քանս ցար մալալաօս կալ սօս ալնձրԷլօս տրօքօս տիլլ աքօփասին Էքօնիլիստօս.

Էկ մԷն սօն տօտօն ալնասկօսաստԷօն, քրօս Էկաստօն ձե մԷրօս տիլլ չրԷաս ալքօսմօնօն աքօս քօն քրօտօն ԷքիչրԷրԷլն ձալ, Էլլ ձօսօն տօքօն ալն ձնատօն իլ միլ ԼալնձանԷտօ ցար իլմալս ծտի սօս սօլօն տԷ Էստին Էն քասալս Էկ քանտօն ԷքիչրԷրԷլն.

Էլլ իլլ մԷնտօլ տալիչին տօն ԷքիչրԷրԷլիմալտօն քօնիլիսմԷլա, կալալ կալ տօն տօքօն ԷկտիլԷմԷլա, սի ալտօլ ձան Էլլ Էլլ քրօս տիլլ տօն ցնօմօն ալնասկօսիլլ տԷ կալ կալասկօսիլլ.

Էտօս ձե իլլձիլ տԷլԷլստԷրօլս քրօսիլլալ տալս ափօրմալս Լալմվանին կալ Էկ տօն քրօս տալս ծԷսԷլս իլլմին քարալնիլիսմօնօն.

Էլլիլ ձե տօս քրօսիլլօն միլ տօլօստօն Էլլնալ, օստԷ ԷփարմօտտԷլ ԷտԷրալս չրԷալս, ալլ՝ Էլլօն տիլլ սօսքօլմԷնիլլ.

Էտօտ ձան կալալս ցնօնտօ Էքիլ տԷ չրԷալս կալ միլձօս կալ տօն ալլալն ալանտօն, ծտան Էլլ Էնօս իլլ ձօս տօն ալնօտալտօ մԷրօն տալս ափօրմալս տօն քրօսիլլօն Լալմվանօմօն.

Էալալ ձե տօս քրօսիլլօն ալտիլլ տԷ տիլլ չրԷալս ԷկձիտԷօն, Էլլա Էլլիլս տալս ԷքիչրԷրԷլիլս.

ԷլլիլստԷօն ձե Էնտալլալա կալ ալլիլիսսիլ կալ քարԷկվալսսիլ կալ իլլիլսսին, սիլս ձնատօն Էստին.

Առասպել է բան սուս որ կերպարան է գծճարաութիւն, և գիտել արժան է, զի ոչ յազազս ամենայն առասպելաց աշխ մեզ խնդիր է, այլ որոց յես արտադրութեանն մահասեմք¹ զբանն, որոց կերպարանն է. և է երբէք, զի զբանն ստելով զկնի բերեմք զառասպելսն:

Եւ կոչին Նսովացիք և Լիրիականք և Սիրբարականք և Փոխացիք և Լիկիացիք, Եգիւպտացիք և Կիպրացիք. եւ սոցա ամենեցուն մի է եւ առ միմեանս ասարբերութիւն՝ առաջիկայն սմա իւրաքանչիւրում ուրոյն՝ սեռն, որդան Նսովպոս ասաց՝ կամ Լիրացի այր, կամ այրդ Արամադդալ(°) Սիրբարացի, կամ Կիպրացի կին. և զնոյն յեղանակ ի վերայ այլոցն³. Ի եթէ և ոչ մի ինչ ոչ գուցէ յաւելուած որ նշանակիցէ զսուս, նորագոյն⁴ զայսպիսին Նսովպեանս կոչիմք:

Իսկ որք ասեն զի ի վերայ անասուն կենդանեացն բազկացեալս այսպիսիս գոր, իսկ զի վերայ մարդկան այսպիսիս, և գոմանս անկարս և գոմանս զկարէն բուռն հարեալս այսպիսիս⁵ գոր՝ շամբշարար կարծել ինձ⁶ թուին. քանզի յամենեկին յառաջակայս են ամենայն տեսակք:

Եւ Նսովպեանք զբեթէ ամենեքին կոչին, զի ոչ եթէ Նսովպոս առաջին գտակ եղև առասպելաց, (քանզի Հոմերոս և Նսիրոզոս և Արքիլոքոս և այլք ոմանք երիցագոյնք եգեալք զսոսա երկին գիտացեալք, և Կոննէս Կիլիկիցի, և Թուրիոս Սիրբարացի, և Կիրիւսոս որ ի Լիրիա՝ յիշեցեալք լինին յոմանց իբր առասպելաբարք) այլ զի Նսովպոս առաւել ցյազ⁷ և աշողակի վարեցաւն, որպէս Արիստոփանեան իմն

1. A. մակուսեմք, լուս. ուղղ.՝ մեկուսեմք: 2. A. իւրոյն, լուս. ուղղ.՝ ուրոյն: 3. A. ի վերայ այլոցն: 4. A. նորագոյն: 5. A. այսպիսիս փիս, այսպիսիս: 6. A. ինձ, լուս. ուղղ.՝ ինչ: 7. A. ցազ փիս, ցյազ:

Μυθός ἐστι λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, εἰδέναι δὲ χρή, ὅτι μὴ περὶ παντός μύθου τὰ νῦν ἢ σκέψις ἐστίν, ἀλλ' οἷς μετὰ τὴν ἔκθεσιν ἐπιλέγομεν τὸν λόγον, ὅτου εἰκὼν ἐστίν. ἔσθ' ὅτε μέντοι τὸν λόγον εἰπόντες ἐπεισφέρομεν τοὺς μύθους.

Καλοῦνται δὲ Αἰσώπειοι καὶ Λιβυστικοὶ ἢ Συβαριτικοὶ τε καὶ Φρύγιοι καὶ Κιλικιοὶ καὶ Καρικοὶ Αἰγύπτιοι καὶ Κύπριοι τούτων δὲ πάντων μία ἐστὶ πρὸς ἀλλήλους διαφορά, τὸ προσκειμένον αὐτῶν ἐκάστου ἴδιον γένος, οἷον Αἴσωπος εἶπεν, ἢ Αἴβυς ἀνήρ, ἢ Συβαρίτης, ἢ Κυπρία γυνή, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἂν δὲ μηδεμία ὑπάρχη προσθήκη σημαίνουσα τὸ γένος, κοινοτέρως τὸν τοιοῦτον Αἰσώπειον καλοῦμεν.

Ὁ δὲ λέγοντες τοὺς μὲν ἐπὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις συγκαίμενους τοιοῦσδε εἶναι, τοὺς δὲ ἐπ' ἀνθρώποις τοιοῦσδε, τοὺς μὲν ἀδυνατούς τοιοῦσδε, τοὺς δὲ δυνατῶν ἐχομένους τοιοῦσδε, εὐθύθως μοι ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν. ἐν πᾶσι γὰρ τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπασαι αἱ ἰδέαι.

Αἰσώπειοι δὲ ὀνομάζονται ὡς ἐπίπαν, οὐχ ὅτι Αἴσωπος πρῶτος εὐρετής τῶν μύθων ἐγένετο, (Ὅμηρος γὰρ καὶ Ἡσίοδος καὶ Ἀρχίλοχος καὶ ἄλλοι τινὲς πρεσβύτεροι γεγονότες αὐτοῦ φαίνονται ἐπιστάμενοι, καὶ δὴ καὶ Κόννης ὁ Κιλιξ, καὶ Θεῦρος ὁ Συβαρίτης, καὶ Κυβισσὸς ἐκ Λιβύης, μνημονεύονται ὑπὸ τινῶν ὡς μυθοποιοὶ) ἀλλ' ὅτι Αἴσωπος αὐτοῖς μᾶλλον κατακόρως καὶ δεξιῶς ἐχρήσατο. ὥσπερ Ἀριστοφάνειόν τι μέτρον

շափ և Սապփրիական¹ ալ և Ալիմփրոնեան² ալ և ի վերայ
այլոց ասի. ալ ոչ որպէս քերդողացս այսոցիկ առաջնոց
կամ միայնից գտողաց զշափս, ալ զի սոքօք յորովք վա-
րեցան:

Եւ անուանեն զսոսա հինքն քերդողք առաւել գովու-
թիւնս և անս(°) առասպելս. և յորովք են և մանաւանդ որք
զստորարանագիր նշանագրեն բանս, ալ ոչ առասպելս կո-
չել, ուստի ասեն և զՆսովոսս բանարար:

Իսկ Պրատն ի արամարանոջ, յորժամ յաղագս անձին՝
է ուրեք բան և է ուրեք առասպել զսա անուանէ. և ասա-
ցեալ է առասպել՝ իբրու թէ բան իմն ելով, վասն զի առաս-
պել գասելն կոչէին հինքն. և գովութիւն՝ վասն զի յարա-
գովութիւն իմն ունի և վերաբերի բորբ իրս ի պիտանացու
ենթադրութիւնս. բայց այժմ ոմանք և գառակս գովս կոչեն
և բազմապիտակ է:

Եւ այս կրթութիւն՝ քանզի պատմութիւնս գառասպելն և
խնարհեցուցանեմք, և շարժանեմք զնս զստմութեան,
և ճգտեմք, և ամփոփեմք. բայց է և ի վերայ ասել սմա իմն
բան, և դարձեալ՝ բանի իրիք առաջի եղելոյ, յառասպել
նման ստեղծանել. և առ այսօրիւք ևս եղծանեմք և ստեղ-
ծանեմք:

Արդ՝ գառամութիւն որ է՝ ներ յաղագս պիտիցն սղգե-
ցաք, իսկ ներ առասպելն պարզագոյն գմեկութիւնն գոլ
պիտի և բուն ի գէպ, և որպէս կար է՝ անստեղծանելի և
հաւասար. վասն որոյ առ այսօրիկ և ուսանել ևս պիտի,
որքան միանգամ է ինչ առ հինսն գտանել այսպէս պատ-
մեալ³. զորս պիտանացու պիտի և բովանդակ իրիք ասացե-
լոյ առասպելի սովորել այն՝ որ ուսանին շնորհօրէն ի միջո-
ցացն սկանել, որպէս Եսիրոս՝

«այսպէս բազէ ասաց ծիծառնուկ խայտապարանոց».
քանզի ի վերայ բերեցելոց⁴

«յիմար է որ կամի ընդ վեհս քան զինքն հակառակել».
ընդ սմա յայտնեալ ինի, զի ապաքէն խեռայր ծիծառն ընդ

1. A. Ասպփրիական վիս. Սապփրիական: 2. A. Ալիմփրոնեան:
3. A. պատմեաց, լուս. ուղղ.՝ պատմեր: 4. A. բերեցելոց, լուս. ուղղ.,
բերեցելոց:

και Σαπφικόν και Ἀλκαϊκόν και ἄλλο ἀπ' ἄλλου λέγεται, οὐχ
ὡς τούτων τῶν ποιητῶν μόνων ἢ πρώτων ἐξευρηκότων τὰ
μέτρα, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐχρήσαντο.

Προσαγορεύουσι δὲ αὐτοὺς τῶν μὲν παλαιῶν οἱ ποιηταὶ
μᾶλλον αἴνους, οἱ δὲ μύθους· πλεονάζουσι δὲ μάλιστα οἱ κα-
ταλόγάδην συγγεγραφότες τὸ λόγους ἀλλὰ μὴ μύθους καλεῖν,
ὅθεν λέγουσι και τὸν Αἴσωπον λογοποιοῖν.

Πλάτων δὲ ἐν διαλόγῳ τῷ περὶ ψυχῆς πῆ μὲν μῦθον, πῆ
δὲ λόγον ὀνομάζει· εἴρηται δὲ μῦθος ὅσον λόγος τις ὢν, ἐπεὶ
και μυθεῖσθαι τὸ λέγειν ἐκάλουν οἱ παλαιοί· αἶνος δὲ ὅτι και
παραίνεσιν τινα περιέχει· ἀναφέρεται γὰρ ὅλον τὸ πρᾶγμα εἰς
χρησίμην ὑποθήκην· νῦν μέντοι και τὰ αἰνίγματα αἴνους τινὲς
καλοῦσι.

Και τοῦτο τὸ γύμνασμα· και γὰρ ἀπαγγέλλομεν τὸν μῦ-
θον και κλίνομεν και συμπλέκομεν αὐτὸν διηγῆματι, και ἐπεκ-
τείνομεν και συστέλλομεν, ἔστι δὲ και ἐπιλέγειν αὐτῷ τινὰ
λόγον, και αὐτὸν λόγου τινὸς προτεθέντος, μῦθον εὐοικότα αὐτῷ
συμπλάσασθαι· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἀνασκευάζομεν και κατα-
σκευάζομεν.

Τὴν μὲν ἀπαγγελίαν ἦτις ἐστί, και ἐν τῷ περὶ τῆς χρείας
δεδηλώκαμεν, ἐν δὲ τοῖς μύθοις ἀπλουστέραν τὴν ἐρμηνείαν
εἶναι δεῖ και προσφυῆ, και ὡς δυνατόν, ἀκατάσκευόν τε και
σαφῆ· διὸ και προεκμανθάνειν δεῖ, ὅσους και παρὰ τοῖς πα-
λαιοῖς ἐστὶν εὖρεῖν οὕτως ἀπηγγελμένους· χρήσιμον δὲ και τὸ
ὀλοκλήρου τινὸς εἰρημένου μύθου ἐπισηθῆναι τὸν μανθάνοντα
χαριέντως ἐκ τῶν μύθων ἄρξασθαι, ὡσπερ Ἡσίοδος·

ὧδ' ἱρηξ̄ προσείπειν ἀηδόνα ποικιλόδειρον·
ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἐπενεχθέντων,

ἄφρων δ' ὄς κ' ἐθέλη πρὸς κρείσσονας ἀντιφερῖζειν,
δηλοῦται, ὅτι ἄρα ἤριζεν ἀηδῶν πρὸς ἱέρακα· κἄπειτα ἀγανακ-

բազէի. և ապա բարեկարգեալ բազէն և յսփշտակեալ զնա
առ ինք՝ այսպէս զայս ասաց:

Եւ խոնարհեցուցանելի է դառասպելն, որպէս և զպէտան՝
ի թիւսն և ի կողմանաւորս հորովսն, և մանաւանդ կրթելի
է հարցականօքն. զի և հինքն զյորովս առաւելացն այսպէս
պատմեցին, կարի քաջ ուղղապէս, որպէս ասէ Արիստոտել-
լէս. քանզի ոչ եթէ յիւրեանց զիմաց ասացին, այլ ի հին
իմն և ի նախնի վերաբերեն, զի մխիթարեացեն և սփոփու-
ցեն թուել զանկատարսն:

Բայց ոչ միշտ արժան է իբրու թէ հարկաւորեցելու՞մ
իմիք հաւանել օրինաց առաջիկայի հորովիւս կարգի, այլ
ուրեք ուրեք հրաման ասլի է և խառն յեղանակաւ վարել,
իբրու թէ առաջի կալ այլ ինչ հորովք, և այլափոխելս ըզ-
կնիսն այլ հորովք. քանզի պայծառագոյն քան զսա և զա-
նազանեալ է. որպիսի է և առ ի՛ Սոկրատականի Փիդոնի
առասպելն ի Չիւզրոսի. քանզի զսկիզբն ի հարցականէն ու-
նի. «քանզի ասեն եթէ Սոկրատէս կրտսերադուռնի՞ թագա-
ւորին որդոյ շնորհեալ իմն առիւծու կորիւն», և սակաւ մի
յառաջ ժառանգեալ՝ փոխեաց յուղիզն այսպէս՝ «և ինձ թուի
ստրամուխահ(°) ելով մանկանն, պատանի ախուհեաւ եղե-
լոյ, և զհետ շրջել նորա ուր և երթայրն. մինչ զի Պարսիկք
առիւել և հարկանել ասէին ի պատանեկին զնա», և զկնի
իբքն՝:

Եւ շարամանեմք այսպէս. արտադրելով զառասպելն՝ ի
վերայ բերեմք զպատմութիւն, և կամ զընդդէմն զպատմու-
թիւն յառաջագոյն, և յետոյ զառասպելն, որդան ստեղծեցե-
լոյ(°), եթէ ուղտ ցանդացեալ եղև եղջերաց՝ և յականջացն
յապաւեցաւ. զայս յառաջագոյն ասելով՝ արարաք զպատ-
մութիւն զայս յեղանակ. քանզի և այսմ նման իմն ինձ
թուի և ուղտուս այսմիկ կրել և Կրիւսոս կիւղացի, զբոլոր
զկնին յազազս սորա զպատմութիւն:

Եւ ձգտեցուցանեմք զյառասպելուսն զիմասնութիւնս.

1. A. առի փիւ. առ ի: 2. A. կրթսերագուն: 3. A. զկնիբքն
փիւ. զկնի բրքն:

τήσας ὁ ἱεραξ καὶ συναρπάσας αὐτὴν οὕτω τάδε εἶπε.

Κλιτέον δὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν χρείαν εἰς τε τοὺς ἀριθ-
μοὺς καὶ τὰς πλαγίας πτώσεις, μάλιστα δὲ ἐμιμελητέον ταῖς
αἰτιατικαῖς, ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ τοὺς πλείστους τῶν μύθων οὐ-
τως ἀπήγγειλαν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης· οὐ
γὰρ ἐκ τοῦ αὐτῶν προσώπου λέγουσιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον
ἀναφέρουσιν, ἵνα παραμυθῆσται τὸ δοκεῖν ἀδύνατα λέγειν.

Οὐκ αἰεὶ δὲ χρὴ καθάπερ ἠναγκασμένῳ τινὶ ἐπεσθαι νόμῳ
τῆς τῆς προκειμένης πτώσεως ἀκολουθία, ἀλλ' ἔνια προσακτέ-
ον, καὶ μικτῷ τρόπῳ χρῆσθαι, ὡς προκείσθαι μὲν ἄλλην τινὰ
πτῶσιν, μεταβεβλημέναι δὲ ἐν τοῖς ἐξῆς εἰς ἑτέραν· ἐπιτερ-
πέστερον γὰρ τούτου τὸ καὶ ποικίλον· ὁποῖός ἐστι καὶ παρὰ
τῷ Σωκρατικῷ Φαίδωνι μῦθος ἐν τῷ Ζωπύρῳ· τὴν μὲν γὰρ
ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς ἔχει. φασὶ τοίνυν, ὦ Σώκρα-
τες, τὸν νεώτατον βασιλέως υἱὸν χαρίσασθαι
τινὶ λέοντος σκύμνον· μικρὸν δὲ ὑποβάς μετέβαλεν εἰς
τὴν εὐθείαν οὕτω· καὶ μοι δοκεῖ ὁ λέων σύντροφος
ὄν τῷ παιδὶ νεανίσκῳ ἤδη ὄντι ἀκολουθεῖν ὅπου
βαδίξοι, ὥστε οἷ γε Ἡέρσαι ἐρᾶν ἔφασαν τοῦ
παιδὸς αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Συμπλέκομεν δὲ ὧδε ἐκθέμενοι τὸν μῦθον ἐπιφέρομεν δι-
ήγημα, ὡς ἔοικεν, ἢ ἀνάπαλιν τὸ μὲν διήγημα πρότερον, ὅστε-
ρον δὲ τὸν μῦθον, οἷον πεπλασμένον, ὅτι κάμηλος ἐπιθυμήσασα
κεράτων καὶ τῶν ὠτων ἑστερήθη· τούτο προειπόντες ἐποίησο-
μεν τὸ διήγημα τούτου τὸν τρόπον· παραπλήσιόν μοι δοκεῖ τι
παθεῖν τῆς καμῆλης ταύτης καὶ Κροῖσος ὁ Λυδός, καὶ ὅλον ἐφε-
ξῆς τὸ διήγημα τὸ περὶ αὐτόν.

Ἐπεκτείνομεν δὲ τὰς ἐν τῷ μύθῳ προσωποποιίας μικρό-

ձգտեմք և եթէ այլ ինչ յայտարիւեացն արտասանեմք և զլնդգէման աննելով ամփոփեմք¹:

Եւ մահապելի է այսպէս՝ յորժամ առասպելի ճառեցելոյ նման իմն խրատական բանս սմա ի վերայ բերիցեմք, որդան շուն՝ ուրեմն առ գետեղերքն շրջելով՝ և միս անէր²

.....
զոր ունէին ի բաց ընկեց, և ըմբռնեալ ի գետն՝ իբրու յափշտակեալ հեղձամղձուկ բերեալ լինէր:

Եւ զբանսն այսպէս արասցուք՝ թէ ապաքէն բազում անգամ որ մեծամեծացն բաղձացան և զանձինս առ այնուրիկ ևս, զորս ունէինն կորուսին:

Եւ եղբցի և միոյ առասպելի յորովք մակրանք³, յիւրաքանչիւր ումեքէ յառասպելիս գլատճառս մեր առնողաց, և ընդգէմ միոյ մակրանի կարի յոյժ բազում առասպելք նմանեալք սմա:

Քանզի մակրանին⁴ զօրութիւն զպարզն առարկելով՝ հրաման տացուք մանկանց առասպել ինչ ստեղծանել յառաջագասեցելուժ իրիս ընտանի, և առձեռնադատրաստ զայս առնել կարասցեն բազմաց առլցեալք առասպելացն, և զոմանս և նովիմք իսկ անուամբք ի հնոցն շարագասածաց առնելով և զոմանս և լսկ լսելով՝ և զրեցին և ասացին՝ և զոմանս յանձանց ստեղծանելով:

Եւ եղծանեմք և ստեղծանեմք զայս օրինակ. վասն զի նոյն ինքն առասպելագործն խոստովանէ սուտս և անկարս շարագրել բայց հաւանականս և օգտակարս, և եղծանելիս ցուցանելով, զի անհաւանս և անօգուտս ասէ. և ստեղծանելի է ի ներհակացն, զի այսօրիկ և վերագոյն գրուեքն՝ յորս և ըստմասինքն անկանին:

Արդ՝ զնախերգանն արտագրել պարտ և արժան է գառասպելին . . . . .
և է երբեք և հրաժարել, որպէս յենթագրութեան ոչ հարկաւոր միշտ պատմել, և ապա փոխել ի ձեռնարկութիւն և եղծանել զասացելոցն յիւրաքանչիւր ի մասին, յառաջնոցն

1. A. ամփոփեմք: 2. A. մի անէր վիս. միս անէր: 3. A. մակրայք վիս. մակրանք: 4. A. մակրային վիս. մակրանին:

νοντες, και ποταμόν ἢ τι τῶν τοιούτων ἐκφράζοντες· τὸ ἐναντίον δὲ ποιῶντες συστέλλομεν.

Ἐπιλέγομεν δὲ ὧδε, ὅταν μύθου βῆθέντος εἰσικότα τινὰ γνωμικὸν αὐτῷ λόγον ἐπιχειρῶμεν κομίζειν, οἷον κύων παρὰ ποταμόν τινα φέρων κρέας, καὶ κατὰ τοῦ ὕδατος τὴν αὐτοῦ σκιαν θεασάμενος, οἰηθεὶς ἕτερον εἶναι κύνα μείζον κρέας ἔχοντα, ὃ μὲν εἶχεν ἀπέβαλεν, ἀλόμενος δὲ εἰς τὸν ποταμόν ὡς ἀρπάσων, ὑποβρύχιος ἐγένετο.

Τὸν λόγον δὲ οὕτως ἐποίησομεν· ὅτι ἄρα πολλάκις οἱ τῶν μείζονων ὀρεγόμενοι καὶ ἑαυτοὺς πρὸς αὐτοῖς τοῖς ὑπάρχουσιν ἀπολλύουσιν.

Γένοιτο δ' ἂν καὶ ἐνὸς μύθου πλείονες ἐπίλογοι, ἐξ ἐκάστου τῶν ἐν τῷ μύθῳ πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς ἡμῶν λαμβανόντων, καὶ ἀνάπαλιν ἐνὸς ἐπιλόγου πάμπολλοι μῦθοι ἀπεικασμένοι αὐτῷ.

Τὴν γὰρ τοῦ ἐπιλόγου δύναμιν ἀπλῆν προτείναντες προστάξομεν τοῖς νέοις μῦθόν τινα πλάσαι τῷ προτεθέντι πράγματι οἰκείον προχείρως δὲ τοῦτο ποιεῖν δυνήσονται πολλῶν ἐμπλησθέντες μύθων, τοὺς μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων ἀνειληφότες, τοὺς δὲ καὶ αὐτοὶ μόνον ἀκούσαντες, ταῦτα καὶ παρ' ἑαυτῶν ἀναπλάσαντες.

Ἄνασκειάσομεν δὲ καὶ κατασκευάσομεν τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπεὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ μυθοποιὸς ὁμολογεῖ καὶ ψευδῆ καὶ ἀδύνατα συγγράφειν, πιθανὰ δὲ καὶ ὠφέλιμα, ἀνασκευαστέον μὲν δεικνύοντας, ὅτι ἀπίθανα καὶ ἀσύμφορα λέγει· κατασκευαστέον δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ ἀνωτάτω κεφάλαια, εἰς ἃ τὰ κατὰ μέρος ἐμπίπτει.

Τὸ μὲν οὖν προοίμιον πρόσφορον εἶναι δεῖ τῷ μύθῳ· μετὰ δὲ τὸ προοίμιον ἐκθέσθαι δεῖ τὸν μῦθον, ἐνίοτε δὲ καὶ παρατίθεσθαι, ὅπερ ἐν ὑποθέσει οὐκ ἀναγκαῖον ἀεὶ διηγεῖσθαι· ἔπειτα δὲ μεταβαίνειν ἐπὶ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἀνασκευάζειν τῶν εἰρημένων ἕκαστον ἐν μέρει, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξαμένους,

սկսեալ՝ և յիւրաքանչիւր մասն առասպելին ի վերայ իւրաքանչիւր տեղոյ բանի հնարս և պաճարանս գտանել փորձեցեալս. և առնի է զձեռնարկածսն ի տեղեացս յայտցանէ՝ յանհաւատոցն, յանհաւանէն, յանվայելէն, ի պակասէն, յաւերցն, յանսովորէն, ի վիճաւորէն, ի դասականէն, յանօրէականէն, յանմանէն, ի ստէն:

Արդ՝ անհաւատութիւն լինի կամ վասն միոյ անուան, կամ վասն յորովի. և վասն միոյ՝ յորժամ անուն որ ի կիր առեալ կամ ըստ սովորականս, կամ ըստ հոմանուան. և ի ձեռն յորովից՝ յորժամ կար է ոչ յաւելեցելոյ և ոչ ի բաց բարձեցելոյ՝ բարձում անգամ՝ ակն ունել զճառեցեալն, որդան «Ես զքեզ եգի ծառայ ելով ազատ»:

Քանզի ոչ հաւատի և յայտնի է, թէ ազատ արդեօք եդ փոխանակ ճառայի և եթէ ճառայ փոխանակ ազատի:

Եւ ստուգագոյն յազգս անհաւատութեան սակաւ մի յետոյ ներ յազգս պատմութեան ասացի:

Բայց անհաւանն է այն՝ որ կարն է լինել կամ ճառիլ, բայց անհաւան է, թէ եղև և թէ ճառեցեալ է. կամ վասն գիմացն, յոյր վերայ գործն կամ բանն վերաբերի, կամ վասն տեղոյն՝ յորում ասի լինել, կամ վասն ժամանակին՝ ըստ որում ասի լինել կամ ճառիլ, կամ վասն յեղանակի գործոյն կամ բանին, կամ վասն պատճառին սոցուց այսոցիկ ասացեալն մեր. զի ոչ ի դէպ և վայելչական է գոյսպիսինս գոյս ինչ գործել կամ գոյս ինչ ասել, կամ յայտն ի տեղոյ, կամ ըստ այսմ ժամանակի, կամ գոյս օրինակ, կամ վասն այսր պատճառի:

Եւ նոյն բան է և յազգս անվայելչականին:

Իսկ պակասեալն և աւելին է, յորժամ ինչ ճառիլ կարացելոց բարձցէ թողցէ, և կամ ասիցէ ինչ՝ որ ոչ է արժան, որդան կամ դէմս, կամ իրս, կամ տեղի, կամ ժամանակ, կամ յեղանակ, կամ պատճառ, կամ ինչ յայսպիսեաց:

Եւ սովորական է՝ որ ըստ հաւատացելում հնագէտ պատմութեան և կամ ըստ հասարակաց կարծեաց ասացեալ,

1 A. անկամ փիլ. անգամ:

και προς εκαστον μέρος του μύθου ἐφ' ἐκάστου τόπου λόγων εὐπορεῖν πειρωμένους. ληπτέον δὲ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τόπων τῶνδε, ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ τοῦ ἀπιθάνου, ἐκ τοῦ ἀπρεποῦς, ἐκ τοῦ ἐλλειποῦς, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος, ἐκ τοῦ ἀσυνήθους, ἐκ τοῦ μαχομένου, ἐκ τῆς τάξεως, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ἐκ τοῦ ἀνομοίου, ἐκ τοῦ ψευδοῦς.

Ἀσάφεια μὲν οὖν γίνεται ἤτοι δι' ἐν ὄνομα ἢ και πλείονα δι' ἐν μὲν ὅταν τις ὀνόμασι χρήσῃται ἢ παρὰ τὰ εἰωθότα ἢ ὁμωνύμως, διὰ πλείω δὲ ὅταν δυνατὸν ἢ μηδενὸς μήτε προστιθεμένου μήτε ἀφαιρουντος πολλαχῶς ἐκδέχῃσθαι τὸ εἰρημένον, οἷον

ἐγὼ σ'ἔδθηκα δοῦλον ὄντ' ἐλεύθερον.

Οὐ γὰρ σαφές, πότερον ἐλεύθερον ἔδθηκεν ἀντὶ δοῦλου, ἢ δοῦλον ἀνθ' ἐλευθέρου.

Ἀκριβέστερον δὲ μικρὸν ὕστερον περὶ τῆς σαφηνείας ἐν τῷ περὶ διηγήματος ῥηθήσεται.

Τὸ δὲ ἀπίθανόν ἐστι τὸ δυνατὸν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται ἤτοι διὰ πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἢ πράξις ἢ ὁ λόγος ἀναφέρεται, ἢ διὰ τὸν τόπον, ἐν ᾧ λέγεται γενέσθαι τι ἢ εἰρησθαι, ἢ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν λέγεται τι γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἢ διὰ τὸν τρόπον τῆς πράξεως ἢ τοῦ λόγου, ἢ διὰ τὴν αἰτίαν τῶν αὐτῶν τούτων λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐκ εἰκὸς ἐστὶ τῷ τοιούτῳ τόδε τι πράξαι ἢ τόδε τι εἰπεῖν, ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν [τόπον ἢ] χρόνον, ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν.

Ἐὸ αὐτὸς δὲ λόγος ἐστὶ και περὶ τοῦ ἀπρεποῦς.

Τὸ δ'ἔλλιπές τὸ πλεονάζον ἐστίν, ὅταν τι τῶν ῥηθήσασθαι δυναμένων παραλίπη, ἢ εἴπη τι μηδὲν ὄν, οἷον ἢ πρόσωπον ἢ πρᾶγμα ἢ χρόνον ἢ τρόπον ἢ τόπον ἢ αἰτίαν ἢ τι τῶν τοιούτων.

Τὸ δὲ ἀσυνήθές ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν πεπιστευμένην ἱστορίαν, ἢ τὸ παρὰ τὰς κοινὰς ὑπολήψεις λεγόμενον, οἷον εἴ τις τοῦς

որգոն՝ եթէ ոք զմարդիկ ստեղծանել ոչ ի Պառմիթեայ¹, այլ յայլմէ ումեքէ յաստուածոցն ասիցէ, կամ զէջ իմաստուն կամ անմիտ զաղուէս:

Իսկ ի վիճաւորէն տեղի այսպիսի է, յորժամ ցուցցուք զինքն ընդ ինքեան մարտուցեալ առասպելագիրն. և այսու վարելի է ոչ ի սկզբան, այլ յորժամ ինչ ի միջոցացն կամ ի վախճանէցն եղծանիցեմք, և յետ այսորիկ և ընդդէմ զնա ցուցանեմք յառաջասացելոցն:

Եւ ի դասակոնէն ձեռնարկեսցուք յանդիմանելով՝ զորս ոչ է արժան(°) նախ առաջին առասպելին ճառել, ոչ յառաջնուսն պատմել. և է որք ի վախճանի՝ այլուր ուրեմն կամ (°). և ընաւ իսկ ամենևին զիւրաքանչիւր ոք՝ զորոց եթէ կարացուք՝ ոչ ըստ արժանի դասին ասացեալք:

Եւ սակայն և յանօգտէն տեղին հաւաստի է, որով և մանաւանդ վարեսցուք² յեղծումն մակրանին³:

Զի յաննմանէն և ի ստէն միայնոյ են մակրանին⁴ եղծականք. արդ՝ յաննմանէն՝ յորժամ զառասպելուսն ըստ ոչ միտմ իմիք և կամ ոչ ամենևին նմանեալ իցէ այնմ. և ի ստէն՝ զի ոչ ըստ ամենայն պատահէ, որպէս ասէ առասպելագիրն⁵, որգոն՝ զի որք յուրվիցն բազման՝ և յէիցն զըրկին. քանզի ոչ այս միշտ ճշմարիտ է:

Եւ ի ներհական տեղեացն եղծցուք:

Բայց վերստին գլխաւորել պարտ և արժան է, յորժամ բազումք իցեն և հզօրք եղծմունք կամ ստեղծմունք. ապ՝ եթէ սակաւք և տկարք իցեն՝ բառնալի թողլի է զվերստին գլխաւորութիւն:

Եւ վարեսցուք աստանօր և հեգնելով, և ածամբ, և նուազութեամբ, և պարզաբար ամենայն բանիցն տեսակօք. զի ըստ որում ասացաքն՝ սակաւ մի զանազանէ կրթութիւնս այս յասննական ենթադրութիւնէն:

Եւ սոյն տեղիք պիտանացուք առ պատմութեանցն եղծումն և ստեղծումն:

1. A Պոմիթեայ փիւ. Պոռմիթեայ: 2. A. զարեսցուք փիւ. վարեսցուք: 3. A. մակրանին փիւ. մակրանին: 4. A. առասպելագիրն փիւ. առասպելագիրն:

ἀνθρώπους μὴ πεπλάσθαι εἶποι ὑπὸ τοῦ Προμηθέως, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου τινὸς τῶν θεῶν, ἢ τὸν ὄνον φρόνιμον εἶποι, ἢ ἀνόητον τὴν ἀλώπεκα.

Ὁ δὲ ἐκ τοῦ μαχομένου τόπος τοιοῦτός ἐστιν, ὅταν δείξωμεν αὐτὸν ἑαυτῷ μαχόμενον τὸν μυθόγραφον· τούτῳ δὲ χρῆστέον οὐκ ἐν ἀρχῇ, ἀλλ' ὅταν τι τῶν μέσων ἢ τελευταίων ἀνασκευάζωμεν, ἔπειτα καὶ ἐναντίον αὐτὸ δεικνύωμεν τοῖς προειρημένοις.

Ἀπὸ γε μὴν τῆς τάξεως ἐπιχειρήσομεν ἐλέγχοντες, ἃ μὲν ἔδει πρῶτον ἐν τῷ μύθῳ ῥηθῆναι, οὐκ ἐν πρώτοις ἀπηγγελλόμενα· ἃ δὲ ἐπὶ τελευταίῃς, ἀλλαχοῦ προκείμενα· καὶ ὅπως ἕκαστον ὡς ἂν δυναίμεθα, οὐ κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν εἰρημένον.

Καὶ μὴν καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου τόπος σαφές ἐστιν, ὃ καὶ μᾶλλον χρῆσόμεθα εἰς ἀνασκευὴν τοῦ ἐπιλόγου.

Οἱ δὲ ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῦ ψευδοῦς μόνον εἰσὶ τοῦ ἐπιλόγου ἀνασκευαστικοί· ἐκ μὲν οὖν τοῦ ἀνομοίου, ἐπειδὴν τὰ ἐν τῷ μύθῳ κατὰ μῆδὲν ἢ μὴ πάντῃ τῷ ἐπιλόγῳ προσεικότα ὑπάρχει· ἐκ δὲ τοῦ ψευδοῦς, ὅταν μὴ κατὰ πᾶν συμβαίῃ, ὡς φησὶν ὁ μυθογράφος, ὅτι οἱ τῶν πλειόνων ὀρεγόμενοι καὶ τῶν ὄντων στερίσκονται· οὐ γὰρ αἰεὶ τοῦτο ἀληθές ἐστιν.

Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων τόπων κατασκευάσομεν.

Ἀνακεφαλαιοῦσθαι δὲ χρῆ, ὅταν πολλαὶ καὶ ἰσχυραὶ ὦσιν ἀνασκευαὶ καὶ κατασκευαί, ἐπεὶ ὅταν ὀλίγαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐ παραληπτέον τὴν ἀνακεφαλαίωσιν.

Χρησόμεθα δὲ ἐνταῦθα καὶ τῷ διασύρειν, καὶ αὐξήσεσιν ἢ μειώσεσιν, καὶ παρεκβάσεσι, καὶ ἤθεσι καὶ ἀπλῶς πάσαις ταῖς τῶν λόγων ἰδέαις· καθάπερ γὰρ εἶπομεν, σμικρὸν διαλλάττει τὸ γύμνασμα τοῦτο δικανικῆς ὑποθέσεως.

Οἱ δ' αὐτοὶ τόποι χρήσιμοι καὶ πρὸς τὴν τῶν διηγημάτων ἀνασκευὴν τε καὶ κατασκευὴν.

ՅԱՂԱԿՍ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ.

Պատմութիւն է բան արտադրական իրաց եղելոց և կամ իբր եղելոց:

Եւ տառք պատմութեան են վեց. դէմք՝ թէ մի իցէ թէ երկու՝ և ինչ գործեցեալ ի գիմացն, և տեղին յորում իբրքն, և ժամանակ ըստ որում գործն, և յեղանակ գործոյն, և վեցերորդ՝ ի վերայ սոցա պատճառքն:

Սոցա եղելոց վերնագրերից տառիցն, յորոց չնու միանգամայն՝ պատմութիւն և կատարեալն, ի սոցանէ յամենեցունց բա լիացաւ և որ ընդ սոսա խառնի. իսկ պակասն է՝ յորմէ իմիքէ ի սոցանէ և իցէ կարօտեալ:

Եւ հետևի գիմացն սեռ, բնութիւն, վարժք, արամազրութիւնք, հասակ, դէպք՝, կամ, բան, մահ, և յետ մահու:

* Եւ իբրն՝ մեծ կամ փոքր, վտանգաւոր կամ անվտանգ, կար կամ անկար, գիւրիւն կամ գժուարիւն, հարկաւոր կամ ոչ հարկաւոր, օգտակար կամ անօգուտ, արդար կամ անիրաւ, փառաւոր կամ անփառ:

Եւ ժամանակին հետևի անցեալն, ներկայն, հանդերձեալն, զինչ առաջին, զինչ երկրորդ և զինի իբրքն. զինչ ըստ ձերում կենցաղիս վայել է և կամ զինչ ի հնունն, ի վերայ ամենեցուն առաջադրութիւնք, որս ըստ հասարակին կամ զյատկին մարդիկ շարադրեն. և ևս ձմերանի ելոյ կամ

* Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի բուրք յետ յետ առաջ են յեղել դասավորված, ուստի յեղ աստղանիւթներն մեջ դրված նախաձեռն գե-
տեղված է յեղել «Յաղագս ներքողենի եւ պարսաւանացն» զլիւսմ՝ տե՛ս
A. p. 254 p. սոյ 3 միջնեկ p. 255 ա, սոյ 14:

1. A. վեցերորդ: 2. A. միայնգամայն: 3. A. պէտք փիւ.
դէպք:

ΠΕΡΙ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ.

Διήγημά ἐστι λόγος ἐκθετικὸς πραγμάτων γεγονότων ἢ ὡς γεγονότων.

Στοιχεῖα δὲ τῆς διηγήσεώς εἰσιν ἕξ, τὸ τε πρόσωπον, εἴτε ἐν εἴῃ εἴτε πλείω, καὶ τὸ πρᾶγμα τὸ πραχθὲν ὑπὸ τοῦ προσώπου, καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἢ πρᾶξις, καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἢ πρᾶξις, καὶ ὁ τρόπος τῆς πράξεως, καὶ ἕκτον ἢ τούτων αἰτία.

Τούτων δὲ ὄντων τῶν ἀνωτάτω στοιχείων, ἕξ ὧν συμπληροῦται ἡ τελεία διήγησις, ἕξ ἀπάντων αὐτῶν καὶ τῶν συνεδρευόντων αὐτοῖς συνέστηκεν, ἑλλιπῆς δὲ ἐστὶν ἢ τινος τούτων ἐπιδέουσα.

Παρακολουθεῖ δὲ τῷ μὲν προσώπῳ γένος, φύσις, ἀγωγὴ, διαθέσις, ἡλικία, τύχη, προαίρεσις, πρᾶξις, λόγος, θάνατος, τὰ μετὰ θάνατον.

Τῷ δὲ πρᾶγματι μέγα ἢ σμικρόν, κινδυνῶδες ἢ ἀκίνδυνον, δυνατὸν ἢ ἀδύνατον, βᾶδιον ἢ δυσχερές, ἀναγκαῖον ἢ οὐκ ἀναγκαῖον, συμφέρον ἢ ἀσύμφερον, δίκαιον ἢ ἀδίκον, ἐνδοξον ἢ ἄδοξον.

Τῷ δὲ χρόνῳ παρέπεται τὸ παρελθυδός, τὸ ἐνεστός, τὸ μέλλον, τί πρῶτον ἢ δεύτερον καὶ τὰ ἐξῆς, ἢ τί τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ πρέπει, τί τῷ παλαιῷ, ἐπὶ πᾶσιν αἱ προθεσμῖαι, ἅς κατὰ κοινὸν ἢ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι συντίθενται. ἔπειτα χειμῶνος ὄντος ἢ ἔαρος, θέρους ἢ μετοπώρου, νυκτὸς οὔσης ἢ μεθ' ἡμέ-

Եւ թէ բնութեամբ իրն հաւանական իցէ՝ վարելի է ուրեք հաւանութեամբ և է ուրեք հաւաստութեամբ, բայց դոյզն ուրեք՝ աշխարհք որ կազմեն և ստեղծանեն, և ի հաւանութիւն տնին գառաջիկայն. և ևս գայնս՝ որք արբամեցուցանեն զլսողն՝ համառօտադոյնս պատմելի է, որպէս Հոմերոս ի վերջ անկեալ զնի Պատրոկղոսի¹:

Իսկ յուրախարարն գեղերելի է, որպէս նոյն ինքն քերդոս այս Փէսակացոյն առաստիւրասիրացն արար զիգիւսեա հանդերձ բազում ստուգութեամբ և պարագով զբառ իրոն պատմելով:

Եւ հաւաստի լինի պատմութիւն² յերկուց իրաց՝ ի նոյն ինքն ի պատմեցելոց իրացն, ի բառնէն որ պատմէ զիրոն:

Եւ յիրացն . . . . . յորժամ ոչ բազումս ի միասին պատմեցէ որ, այլ զմի մի իւրաքանչիւր ոք ի կատարած մատուցանիցէ, զոր ամբաստանն ոմանք զթուկիդիգեալ. զի բաժանելով զհնագէտ պատմութիւն յամարունս և ի ձմեռունս՝ բազում անգամ հարկեցեալ³, յառաջ քան զկատարելն զբոլորն՝ փոխեալ յայլ ինչ եղեալ ի նմին ժամանակի. ապա գայլ ևս իբիւն յայլում ձմեռայնի կամ ամարանի գործեցեալ պատմէ. և է երբեք՝ զի երբորդի և չորբորդի պէտք եղեն, մինչև ի կատարած եկեաց էիրին, զոր ի սկզբանն պատմէր. միշտ ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի եղեալն միանգամայն ի ձեռն առնելոյն ընդ յառաջին պատմութեան, մինչ զի միանգամայն անհաւաստիս և համանգամայն⁴ զժողայրշիլիս լինել զիրն:

Եւ զգուշալի է և ոչ խառնակել զժամանակն և զդասն զիրացն, և ևս երկիցս զնոյն ստել քանզի ոչ նուազ ինչ քան գայլն և սա խառնակէ զմիտմն:

Եւ հրաժարելի և խորշելի⁵ է և արտուղութիւնս⁶ արկանել ի միջոցս պատմութեանն երկարս:

Քանզի ոչ վայրագար արժան է խորշել և հրաժարել

1. A. Պատրոկղոսի: 2. A. պատմութիւն վիս. պատմութիւնս:
3. A. հարցեալ վիս. հարկեցեալ: 4. A. համայնգամայն: 5. A. խորժելի:
6. A. արտուղութիւնս:

Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα φύσει πιθανὸν ἦ, χρηστέον πῆ μὲν τῇ συντομίᾳ, τὸ δὲ πλείστον τοῖς κατασκευάζουσι καὶ εἰς πιθανότητα ἄγουσι τὸ προκείμενον· ἔτι δὲ τὰ μὲν λυπήσοντα τοὺς ἀκουσομένους συντομώτατα διηγῆτέον, ὡς Ὅμηρος, κείτται Πάτροκλος.

Տոյս δὲ εὐφραίνουσιν ἐνδιατριπτέον, ὥσπερ ὁ αὐτὸς ποιητῆς τοῖς Φαίαξιν οὖσιν φιλομύθοις πεποίηκε τὸν Ὀδυσσεά μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σχολῆς τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγούμενον.

Տափէս δὲ ἢ διήγησιս γίνεται διχόθεν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἀπαγγελλομένων πραγμάτων, καὶ ἐκ τῆς λέξεως τῆς ἀπαγγελίας, ἢς τὰ πρᾶγματα.

Ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ὅταν λεγόμενα τὰ πρᾶγματα μὴ τὴν κοινὴν ἐκφεύγη διάνοιαν, οἷα τὰ ἐν τῇ διαλεκτικῇ καὶ τὰ ἐν γεωμετρίᾳ, ἢ ὅταν μὴ πολλὰ ὁμοῦ διηγῆται τις, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον εἰς τέλος προάγη, ὅπερ ἐγκαλοῦσιν τινες τῷ Θουκυδίδῃ· διελὼν γὰρ ἱστορίας κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας πολλάκις ἀναγκάζεται, πρὶν τελεσθῆ τὸ ὅλον πρᾶγμα, μεταβαίνειν ἐφ' ἑτέρον τι γεγονός ὑπὸ τὸν αὐτὸν καιρὸν· εἶτα τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πρᾶγματος ἐφ' ἑτέρου χειμῶνος ἢ θέρουςπραχθὲν διηγείται· ἐνίοτε δὲ καὶ τρίτου καὶ τετάρτου [καιροῦ] ἐδεήθη, μέχρις ἂν εἰς τέλος προέλθῃ τοῦ πρᾶγματος, οὐπερ ἐξ ἀρχῆς διηγείτο, ἀεὶ τὰ καθ' ἕκαστον καιρὸν γινόμενα συναναλαμβάνων τῇ πρώτῃ διηγῆσει, ὥστε ἅμα μὲν ἀσαφή, ἅμα δὲ δυσμηγμόνευτα γενέσθαι τὰ πρᾶγματα.

Φυλακτέον δὲ καὶ τὸ μὴ συγχεῖν τοὺς χρόνους καὶ τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἔτι τε καὶ τὸ δις τὰ αὐτὰ λέγειν· οὐδὲν γὰρ ἦττον τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο συγχεῖ τὴν διάνοιαν.

Παραιτητέον δὲ καὶ τὸ παρεκβάσεις ἐπεμβάλλεσθαι μεταξὺ διηγῆσεως μακράς.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς χρὴ πᾶσαν παρατεῖσθαι, καθάπερ ὁ Φί-

որպէս Փիլիստոսն, զի հանդուցանէ զմիտս լսողացն, ալլ
զայնքան երկարութիւն, թէ ոք ի բաց օտարացուցանէ ըզ-
միտս լսողացն, մինչ պիտել զարձեալ վերստին յիշեցուցա-
նելով առաջասացեալն, որպէս թէ՛ սպումպոս. քանզի ի Փի-
լիստիականն երկուս իմն և երիս և յորովս բորբոս պատմու-
թիւնս ըստ արտելութեան է դասնել, ոչ իբր թէ Փիլիստիս-
տի¹, ալլ և ոչ թէ Մակեդոնացոցն ուրուք անուն է:

Եւ անհաւատի լինի պատմութիւն և առ պակասու-
թեան, որոց պէտք էին հարկաւորապէս յիշատակ առնել,
և անյայտից և ծածկելոց հնագէտ պատմութեանց այլաբա-
նութիւնս:

Եւ ըստ բառի գգուշանալի է զհաւատի արարս ան-
ուանս զքերդողականս ասել և զարարեալս, և զեղանակս, և
զօտարս, և զհինս, և զհոմանունս:

Եւ քերդողական է, որք միանգամ մեկնութեան իմիք
պէտք լինին, որգոն՝ «Կառաջնակապ համարեալ կուեսս»^(°)
և զայսպիսիս:

Եւ արարեալք են, որգոն՝ վրդով, խնձոյ², աղխատրոյ³,
զգչէր, և նմանքն:

Եւ յեղանակք են, որգոն՝

«պարիսպ սարսափածին փայտեղէն տացէ մեծակն
Արամագղ»:

Քանզի ի ձեռն յեղանակիս այսորիկ նշանակեաց Զոհ-
կաղեն^(°) Աթենացոցն՝ բառնալ թողուլ զբազաքն ի նաւս
ելանել, և սոքօք, իբր թէ վարի⁴ և զինքն:

Եւ այնք որք ի վազնջուցն ընդելքն և սովորքն, բայց
այժմ բարձեալ թողեալ եղեն, որպէս ասէ Դիմոսթենէս յայնմ
որ զԱթեստիլրատայն⁵ ամբաստանէ յաղագս վիշապին օրի-
նաց՝ «բայց ոչ սխուրան և ոչ ինչ պատիժս հասուցանել,
քանզի զինչսն սխուրանս անուանեն հինքն»:

Եւ օտարք այնք՝ որք այլոցն գաւառացիք իցին, և

1. A. ոչ Փիլիստիսի փիլս. Փիլիստիսի: 2. A. խնձոս: 3. A.
աղխատրոյժ, լուս. ուղղ.՝ աղխել տրոյժ: 4. A. ւարի փիլս. վարի:
5. A. գառ Իստիլրատայն փիլս. զԱթեստիլրատայն:

լիստոս՝ անապաւի գար տին ճիանօյն տօն անքոտօն, աննա տին
տիլիանտին տօ միլոս, իտիս անալոտրիօ տին ճիանօյն տօն ան-
քոտմեյն, օտե ճեիտիս աննա անքոտմեյն տօն անքոտմեյն,
օն Թեօքոքոս ան տիս Փիլիստիսիս. ճու գար քու աննա տրեիս աննա
անքոտմեյն անքոտմեյն աննա անքոտմեյն անքոտմեյն, աննա անքոտմեյն
անքոտմեյն, աննա անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Մասփիս ճե գիտեյն ճիանօյն աննա տին անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Կատա ճե տին անքոտմեյն տօն անքոտմեյն անքոտմեյն տօն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

Անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն
անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն անքոտմեյն.

այոց ոչ սովորք և ընդելք, որպէս թէ ոք վաճառ անուա-
նիցէ գնաւահանգիստ¹, որպէս Թեոտարացիք, կամ փառա-
ւոր փոխանակ այնք՝ յորում հարկանին ոք, որպէս Կրեոա-
ցիք:

Նւ հոմանուանք են՝ որոց ճայնն և անուն նոյն, և այլ
նշանակեալ ի ձեռն ճայնին է, որպան մանուկ. քանզի նշա-
նակէ և զորզին և զըստ հասակին մանուկ և զժառայ:

Նւ անհաւատտի առնէ զմեկնութիւն և որ ասի երկրա-
յութիւն ի տրամարանակամացն, ըստ հասարակին² այնք բա-
ժանելոյն և որ բաժանեալն է, որպէս փողահարիկ մանուկ
կրով արքունեան եղիցի. քանզի մի իմն է ենթամայն և բա-
ժանելին՝ փողահարիկ եղիցի մանուկ կրով արքունեան, և
միւսն որ բաժանեալն է՝ փողահար մանուկ կրով եղիցի ար-
քունեան:

Նւ ևս յորժամ աննշան մասնիկ անյայտ է՝ թէ ընդ ում
է շարագասեալ, որպան՝ ոչ ընդ Պարսիկս Հերակլէս կռուի
.....

Նւ նմանապէս անհաւատտի լինի մեկնութիւն և յորժամ
նշանակիցէ ինչ մասնիկ և անյայտ է, թէ ընդ ում շարա-
գասեալ է, որբար

«Իսկ նոքա արբամեալք ի վերայ քաջնշտ ծիծա-
ղեցան»:

Քանզի երկրայ է, թէ արդեօք ի վերայ Թերսիտեալ
արամեալք, որ է սուս, և եթէ ի վերայ ի վայր քարշերտ
նաւացն. և դարձեալ՝

«զսոսնն զԵրբրթոնեալ զմեծանձին, զոր կրբեմն Ա-
թենա կերակրեալ անոյց Արամագղայ դասարն, և ծնաւ կե-
նընձալ Սանդարամեա»:

Ձի աստանօր անյայտ է՝ զոր արդեօք՝ թէ զսոսնն Ե-
րբրթոնեալ, ասէ, յԱթենայ կերակրի և անանի և ծնանել
զերկիր՝ եթէ զԱթենայ:

Նւ ըստ սմին այսմիկ երկրայութեան³ և Հերակլիտոսի

1. A. գնաւահանգիստ փխ. գնաւահանգիստ:
փխ. ըստ հասարակին: 2. A. ըստ հասարակին
3. A. երկրայութի փխ. երկրայութեան:

նի՞ն, օ՛հ ե՛լ տի՛ս օ՛րօրն օ՛նօմա՛քս տօն լիմենա, կա՛ծա՛քըր Յետա-
լօւ, ի՛ կլեւոն օ՛նտի տօ՛ քրօմենու, օ՛հ Կրի՛տէս.

Օմօնոմա ձէ էստի, օ՛ն ֆօնի մէ՛, կա՛ ձոմա տօ օ՛նտօ, է՛տե-
րօն ձէ տօ սիմա՛նօմենօն օ՛նտօ տի՛ս ֆօնի՛ս, օ՛նտօ քա՛ւս՝ սիմա՛նե
գա՛ր կա՛ տօն օ՛նտօն կա՛ տօն կա՛՞ ի՛կա՛ն քա՛ւձա կա՛ տօն ձօսլօն.

Ղսաֆի ձէ տի՛ն քրիմենա՛ն քօիէ կա՛ ի՛ կօյօմէնի օ՛նֆիբօլիա
քրօս տօն ձալէքտիքօն, քա՛րօ տի՛ն կօնի՛ն տօ՛ օ՛նտարէտօ տօ կա՛
ձիքրիմենու, օ՛հ էն տօն օ՛նտօն տրի՛ս քօսօսա ձիմօսիա էստօ՝ էն
մէն գա՛ր տօն էստօ տօն օ՛նտօ՝ էն կա՛ օ՛նտարէտօն, օ՛նտօն էստօ քօ-
սօսա ձիմօսիա, է՛տերօն ձէ տօ ձիքրիմենօն, օ՛նտօն տրի՛ս քօսօսա
էստօ ձիմօսիա.

Ղէտի ձէ կա՛ օ՛նտօն տօն մօրիօն օ՛նտօն ի՛, մօտօ տօնօս սօնտէ-
տա՛քա, օ՛նտօն օ՛նտօն կօնտօնօն օ՛նտօն Իրա՛կի՛ս մա՛քէտա՛ սիմա՛նե
գա՛ր ձօս, օ՛նտօն կօնտօնօն օ՛նտօն Իրա՛կի՛ս մա՛քէտա, կա՛ օ՛նտօն էն
տօնօն օ՛նտօն Իրա՛կի՛ս մա՛քէտա.

Օմօնօս ձէ օ՛նտօնի՛ս գիմօտա ֆրօսիս կա՛ օ՛նտօն տօն սիմա՛նօն
մօրիօն օ՛նտօն ի՛, մօտօ տօնօս սօնտէտա՛քա, օ՛նտօն

օ՛նտօն կա՛ օ՛նտօնօն քօր է՛ն օ՛նտօն ի՛ ձօն գէլասսօն.

Ղմֆիբօլօն գա՛ր քօտերօն է՛ն տօն Յերսի՛տի օ՛նտօնօն, օ՛նտօն
էստօ ֆօսօս, ի՛ էնտօն տի՛ն կա՛նտօնի տօն քօնօն՝ կա՛ քօնօն,

ձիմօն Իրօքի՛տի՛ս մօգալիտօրօս, օ՛նտօն՝ Ի՛տօնի
Իրօքի՛տի՛ս Գիսգի՛տի, տէքօն ձէ ձէ՛ձօրօս օ՛նտօն.

Քօտերօն տօն ձիմօն ի՛ տօն Իրօքի՛տի՛ս ֆիսին օ՛նտօն տի՛ս Ի՛տօն-
նա՛ս տրաֆի՛նա կա՛ տօն տօն տի՛ն գի՛ն.

Քա՛րօ տօնտի՛ն ձէ տի՛ն օ՛նտօնֆօլիա՛ն տօն Իրա՛կի՛տի՛ս տօն ֆի-

իմաստասիրի գրեանք խաւարայինք եղեն սաստիկ և յաճախ սովաւ վարեցելոյ կամ նմին իրի կամ վասն անգիտութեան:

Եւ զգուշանալի է և խտրելի ոչ գերազանջութեամբք վարել, որպէս է շատ ինչ ի թուկիդիդեայ. քանզի ոչ ընդհանուր բնաւին զգերազանցիցն գաղգ խոտեմք. քանզի գանազան է և վասն աշտորիկ ոչ շինական լինի մեկնութիւն. և ոչ ընդմիջաբանութեամբք և սորօք ի ձեռնարկիլ (°). քանզի որ մօտ ի մօտոյն առնու գրացատրութիւն ոչ արամեցուցանէ՝ զլսողսն:

Եւ սակայն և պակասն ինչ գոլ անուանք առ հաւաստութիւն ներհական է:

Եւ զգուշալի և խտրելի է և առ միմեանս դնել զհօրովսն ի վերայ գանազան գիմաց. քանզի յերկբայս լինի՝ զինչ յինչ վերաբերեալ լինի, որքոն ի վերայ հարցականին, յորոյ վերայ միայն հօրովիցն բաղումք լինել զերկբայութիւն կարծեն, որպէս Դիմոսթենէսն յաջն՝ որ ընդդէմ Մեդեայն՝² «զԵԼԵՐՈՒՅԻԱՆ զԼԿՈՎԴԱՄԱՆՍԱՅ զԵՂԲԱՅՐ ՍՊԱՆԵՍԻՍԻ զԲՐԵՈՎՍՍՍ ՆՐՆԹՐՈՅ». քանզի անյայտ է, թէ արդեօք զԵԼԵՐՈՒՅԻՍ, որ է սուտ, այլ և զԼԿՈՎԴԱՄԱՆՍԱՅ՝³ եղբայրն երկբայ է, եթէ արդեօք ԵԼԵՐՈՒՅԻՆ է կամ ԲՐԵՈՎՍՍՍ:

Իսկ ի վերայ ուղղականին, որպէս առ Հերոդոտայն յառաջնունն, թէ են Եգիպտացիք Կողքացիք. քանզի անյայտ է՝ թէ են արդեօք Կողքացիք Եգիպտացիք և եթէ հական (°) Կողքացիք. Եգիպտացիք:

Եւ գնոյն գայս ի վերայ սեռականին և արականին, որքոն՝ Կողքացոց ելոց Եգիպտացոց. արդ՝ ի վերայ հարցականին յերկուանալի է, բայց ի վերայ այլոց հօրովիցն երևելի է, զի և յաւերլածով յօգիցն ոչ ևս յերկուանալի լինի բառն, որոնն թէ են Եգիպտացիք Կողքացիքն. քանզի յայտ եղև, զի իբրև Կողքացոց ասէ՝ թէ են Եգիպտացիք:

Եւ նմանապէս եղիցի համառօտ պատմութիւն և յիրացն և ի բառէն:

Քանզի է համառօտութիւն բան՝ որ զսկիզբն և զտիրա-

1. A. արամեցուցանեն Վիլս. արամեցուցանէ: 2. A. Մեդայն, լուս. ուղղ.՝ Մեդեայն: 3. A. զԵԼԿՈՎԴԱՄԱՆՍԱՅ Վիլս. զԼԿՈՎԴԱՄԱՆՍԱՅ:

լոսօֆուս Բիբլիա սոյտեմա գեյոնե կաթաքորոս անտի քրիստոմոնոս
իտո: էջէպիտիդես, դի կալ զի անոյան.

Սարատրիդեոն զմե կալ տօ մի անքերատիոս քրիստոմոնոս, սիմ էստի
տա քոլլա տօն Թուքուճիճուս. սօ քար կաթիլոս տօ տօն անքերատիոն
գեյոնոս անքոքիմալոս. քոքիլի դար զիմա տօնոս կալ սօք իճու-
տիկի գիւնեալի դի քրասիս. միճմե մեթաքսոլոյալիս, կալ տալտալս զիմ
մաքրօս. տա քար էքքոս կալմանոնտա տիլ անքոքսին սօ կուքի տօն
անքրատիոս.

Կալ մեյնոս կալ տօ էլլէիքիւն տիմա ճոմաթա քրօս տիլ սա-
քիլիան էնանտիոն էստի.

Սարատրիդեոն զմե կալ տօ քարալլիոս տիմեալ տալ քրօքսիս
էպի ճիաքօրօն քրօքսօքօն անքիքօլոն դար գիւնեալ տօ էպի տիմա քրօքսի-
ս, սօն էպի մեյն տիլս էիտիատիկիս, էք՝ դիսքեր կալ մօնիս տօն
քրօքսեօն քոլլոս: գիւնեալ տիլ անքիքօլիան նօմիքսօսին, սօ քարա
ճիաքօնէնէն կալ Մեիճիւս, իտա սին Եւթալիանա քոլլոս: տօն
Մեւճալմանտօս անքելքօն անքօքիւնանտա Բօլիատօն
էն ճէիքնօք անքիլոն դար քօքերօն Եւթալիան անքիքիւնէն Բօլիատօն
դի Բօլիատօն Եւթալիան, սքեր էստի քրօքօս: անքալ կալ Մեւճալման-
տօս անքելքօն քօքերօն Եւթալիան էստի դի Բօլիատօն:

Մեյն զմե տիլս էւթալիան, սօ քար՝ Իրօքօքօն էն տիլ քրօքսի-
սիս ճմե կալ Ալքսոքսիս Կօլքօլիս: անքիլոն դար քօքերօն սօ
Ալքսոքսիս Կօլքօլիս էսին դի տունանտիոն սօ Կօլքօլիս Ալքսոքսիս.

Մեւճալմանտօս կալ էպի տիլս գեյուքիս կալ ճօքիքիս, Կօլքօն ճմե
նտօն Ալքսոքսիան կալ, Կօլքօլիս ճմե սօն Ալքսոքսիս: էպի մեյն
սօն տիլս էիտիատիկիս անքիքօլիան էստի, էպի ճմե տօն անքալ-
քօքսեօն քարօն, սօ քրօքսիս: անքիքօլիան սօքէքի անքիքօլոս գի-
նեալի դի կէքիս: էսիս ճմե Ալքսոքսիս սօ Կօլքօլիս: ճիլոն դար գեյոնե,
սօ քար Կօլքօն կէքի, սօ էսին Ալքսոքսիս.

Մօմիօլս ճմե էստալ կալ սնտօմօս դի ճիլիքիս էն տօն քար-
քօքսեօն կալ տիլս կէքիքիս.

Մէստի գար դի սնտօմիա կօքօս տա կալիօտատա տօն քարքօլի-
անտօն

իրօք ի բաց բառնալի է այնմ՝ որ համառօտաբարն պատմել կամի. և ի կիր առնլի է և դարբարս անուանս առաւել քան դերկարս, յորժամ գնոյնս նշանակիցն. և երկնչելի է և զգրուանալի, որպէս զի մի գուցէ ոչ զիտացէ ցանկութեամբ համառօտութեան ի շինականաձեւութիւն և ի տգիտութիւն կամ յանճաւաստութիւն անկցի:

Բայց ի հաւանելի սակս լինելոյ պատմութեանն՝ բառնալի թողլի է և բառս ի ճահս և ի դէպս, և բունս դիմացն և տեղեացն, և ժամանակացն. և իրք՝ որքան միանգամ վայելչական և ի ձեռն միմեանց կարգաւօր է:

Եւ պիտի և զպատճառսն սղարար յաւելուլ ի պատմութիւնն և գանճաւաստլին հաւատօրէն ստել, և պարզաբար հանդիպողութիւն առնել վայել է վայելչականին զիւօք և այլովք տառիւք պատմութեան ըստ իրին և ըստ բառին:

Եւ յարացոյցս մեզ եզրցի այն՝ որ յիսկըրանն յերկրորդում Թուրքիդեայ յադարս Պրատէացոցն և Թերէացոց¹ պատմութիւն. զի ի դէպ էր Թերէացոցն միշտ հակառակացն ընդ Պրատէացիսն ուսեայ, թէ եզրցի պատերազմ՝ կամել յառաջագոյն հասանել առնուլ զՊրատէա մինչդեռ ի խաղաղութեան էին. և և զայս խորհեալ նոցա յայտարարման² ոչ ձեռնարկել, այլ գիշեր անլուսին սպասել գտանել. և առ այսօրիւք ևս ունել դոմանս ի Պրատէացոց անտի, որք բացցեն նոցա զգրուանս, և ոչ մի ինչ պահպանութիւն յառաջագոյն ոչ կայր վասն գաշնաւօր երգմանցն. և զայն որք մասնէինն վասն իւրեանց թշնամութեանցն առ սմանս քաղաքացոցն... կարծեցին սպականել թէ այս եզրցի, այլ ոչ վասն Թերէացոցն մասնել:

Եւ հաւանելի է և զգալ Պրատէացոցն յառաջագոյն հասեալ կալեալ զքաղաքն յանկարծօրէն թշնամեացն, և կարծեալ զցայգն կարի յոյժ բազումս ի ներքս մտանել ի հաշտութիւն գիմել և առաջի կալ, և յետոյ իբր տեսեալ իմացան՝ թէ ոչ բազումք են՝ ի վերայ հարկանել նոցա:

Եւ խուճապն կարի յոյժ հաւանագոյն է. զի Պրատէա-

1. A. Թերէացոց:

2. A. յայս յանդիման փիլս. յայտ յանդիման:

տի συντόμως απαγγέλλειν βουλομένῳ, χρηστέον δὲ καὶ τοῖς ἀπλοῖς ὀνόμασι μᾶλλον ἢ τοῖς συνθετοῖς, καὶ τοῖς βραχυτέροις μᾶλλον ἢ τοῖς μακροτέροις, ὅταν τὸ αὐτὸ σημαίνωσιν· εὐλαβητέον δὲ ὅμως μὴ λάθῃ τις ἐπιθυμίᾳ συντομίας εἰς ἰδιωτισμὸν ἢ ἀσάφειαν ἐκπεσῶν.

Ἵπέρ γε μὴν τοῦ πιθανῆν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτέον λέξεις μὲν προσφυσῆς τοῖς τε προσώποις καὶ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς τόποις καὶ τοῖς καιροῖς· πράγματα δὲ ὅσα εἰκότα ἐστὶ καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα.

Δεῖ δὲ καὶ τὰς αἰτίας βραχέως προστιθέσθαι τῇ διηγῆσει, καὶ τὸ ἀπιστούμενον πιστῶς λέγειν, καὶ ἀπλῶς στοχάζεσθαι προσήκει τοῦ πρέποντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις τῆς διηγῆσεως κατὰ τε τὰ πράγματα καὶ κατὰ τὴν λέξιν.

Παράδειγμα δὲ ἡμῖν ἔσται τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας τοῦ Θουκυδίδου περὶ Πλαταιέων καὶ Θηβαίων διήγημα· εἰκὸς γὰρ ἦν τοῖς Θηβαίοις αἰεὶ διαφόρους ὄντας τοῖς Πλαταιεῦσι μαθόντας, ὅτι ἔσοιτο πόλεμος, ἐθέλησαι προκαταλαβεῖν τὴν Πλάταιαν ἔτι ἐν εἰρήνῃ· ταῦτα δὲ βουλευσασίμενους ἐκ μὲν τοῦ φανεροῦ μὴ ἐπιχειρεῖν, νυκτὶ δὲ ἀσελήνῃ ἐπιχειρήσαι, καὶ πρὸς τούτοις ἔχειν τινὰς Πλαταιέων, οἳ καὶ ἀνοίξουσιν αὐτοῖς τὰς πύλας μηδεμιᾶς φυλακῆς προκαθεστηκυίας διὰ τὰς σπονδάς, τοὺς τε προδιδόντας ἰδίου ἔνεκα ἐχθροῦ πρὸς τινὰς τῶν πολιτῶν, οὓς ᾔοντο διαφθεῖραι τούτων γινομένων, ἀλλὰ μὴ [τὸ] τοὺς Θηβαίους προδεωκέσθαι.

Πιθανὸν δὲ τὸ μὲν ἀισθανομένους τοὺς Πλαταιέας προκατειλημμένην τὴν πόλιν ἐξαπιναιῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, νομίσαι τε διὰ τὴν νύκτα πολλῇ πλείους εἰσεληλυθῆναι, πρὸς ζύμβασίν τε χωρήσαι, ὕστερον δὲ κατανοήσαντας οὐ πολλοὺς ὄντας ἐπιθέσθαι αὐτοῖς.

Καὶ θόρυβος δὲ πᾶνυ πιθανώτατος τῶν μὲν Πλαταιέων

ցոցն խառնեցելոց ընդ Թերէացիսն, և Կանանց և ծառայից համանգամայն ի տանցն աղաղակ և ինձոյ արարողաց, քարամբք և խեցեօք ձողացն, և բաղում անձրև ի գիշերին ի վերայ եղելոյ, և Թերէացոցն ընդ Կանն և ընդ խաւարն հարածելոց, և անգիտութեամբ և անփորձութեամբ ճանապարհացն ոչ կարացելոց ձողարել:

Եւ հաւանելի է և փակել ուժեմն գիրունսն արգեամբ նիզակի ի փակաղակն, և կարի քաջ հաւանագոյն տալ կնոջ կացին. քանզի գէպ էր կնոջ առ այր ի դուրսն ընակել տեսանել զթշնամիսն և զպատերազմոցս արգելեալս, երկնչել թէ մի գուցէ յուսահատեալք ի փրկութենէ և յանձանց վըհատեալ կացեալ՝ շրջեցին շար առնել, մանաւանդ, որոց կարիցենն, և կարի յառաջագոյն գմերձաւոր տանցն. բայց թողից՝ զի և կինն սորոմեցաւ թշնամեացն և պատերազմոցացն արարեցելոցն. և նմանապէս և զայլսն զամենայն, զի մի երկայնարանեցուք:

Եւ ոչ միայնատեսակ է և պատմութեանն կըթութիւն, այլ որպէս առասպելն, և պատմի, և խոնարհի, և շարամանի առասպելաւ, և ամփոփի, և ձկտի, այլ և ըստ պատմութեան այլափոխեցուք¹ զգլխոցն գրասս, և առ այսօրիւք ևս գնոցն գաս պահեցուք ըստ բաղումս և պէսպէս յեղանակս առնել զասացուածն. և է մտիճայնել պատմելով և շարամանել ընդ միմեանս երկուս և յորիս պատմութիւնս ըստ պատմութեան. բայց ի վերայ ամենեցուն գտեղծանելն:

Արգ՝ յազագս պատմութեան և խոնարհման, և շարամանութեան, և ամփոփման² ևս, և ձկտելոցն և ներ առասպելացն ասացեալ է, և յեղափոխումն գասուցն հինգ օրինակ արասցուք. և քանզի ի միջոցացն է զսկիզբն առնելով մեզ ի սկիզբն անգրէն ընթանալ, ապա ի վախճանիսն հասանել, գոր արար Հոմերոս յնգիսոջ. զի սկսաւ ի ժամանակացն ըստ որս յալիսես առ Կալիփսէն շրջէր՝ ապա յանգրէն ընթացաւ ի սկիզբն³ հանդերձ է նոր աճաւոր (°) իմն

προσβαλλόντων τοῖς Θηβαίοις καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν οἰκετῶν ἅμα ἀπὸ τῶν οἰκιῶν κραυγῇ τε καὶ ὀλουγῇ χρωμένων λίθοις τε καὶ κεράμοις βαλλόντων τοὺς Θηβαίους, καὶ ὑετοῦ πολλοῦ ἐπιγενομένου νυκτός, πολλοὺς τῶν Θηβαίων διὰ τε πηλοῦ καὶ σκότους διωκομένων, ἀπειρία δὲ τῶν ὁδῶν οὐ δυναμένων ἐκφυγεῖν.

Πιθανὸν δὲ τὸ καὶ κλεισαί τινα τὰς πύλας στυρακίῳ ἀκοντίου ἀντὶ βαλάνου χρησαμένον εἰς τὸν μοχλόν, πολὺ δὲ πιθανώτερον τὸ τῆς δούσης γυναικὸς πέλεκυν. εἰκὸς γὰρ ἦν γυναῖκα πρὸς ἐρήμοις πύλαις οἰκοῦσαν, θεασαμένην τοὺς πολεμίους ἀποκεκλεισμένους φοβηθῆναι, μὴ ἀπελπίσαντας τὴν σωτηρίαν καὶ εἰς ἀπόνοιαν περιστάντας τραπέσθαι ἐπὶ τὸ κακῶς ποιεῖν, μάλιστα μὲν οὖν οὓς ἂν δύνωνται, πολὺ δὲ πρότερον τὰς πλησίον οἰκίας· ἐὼ γὰρ ὅτι κατὰ γυναῖκα ἦν ἐλεῆσαι καὶ πολεμίους νενικημένους· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἵνα μὴ μικρολογῶμεν.

Ὁ μόνουσιδης δὲ τοῦ διηγήματος ἢ γυμνασία, ἀλλὰ καθάπερ ὁ μύθος, καὶ ἀπαγγέλλεται καὶ κλίνεται καὶ συμπλέκεται [μύθος], συστέλλεται τε καὶ ἐπεκτείνεται, ἔτι δὲ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ἐναλλάττομεν τῶν κεφαλαίων τὴν τάξιν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐστὶ καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν φυλάττουσι κατὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους ποιεῖσθαι τὴν φράσιν· ἔτι δὲ καὶ ἐπιφωνεῖν διηγούμενον καὶ συμπλέκειν ἀλλήλαις δύο ἢ καὶ τρεῖς διηγήσεις κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν· ἐφ' ἅπασι δὲ τό τε ἀνασκευάζειν καὶ κατασκευάζειν.

Περὶ μὲν οὖν ἀπαγγελίας καὶ κλίσεως καὶ συμπλοκῆς, ἔτι δὲ συστολῆς τε καὶ ἐπεκτάσεως ἐν τῷ περὶ μύθων εἶρηται, τὴν δὲ ἀναστροφὴν τῆς τάξεως πολλαχῶς ποιησόμεθα· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν μέσων ἐστὶν ἀρξάμενον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμεῖν, εἶτα ἐπὶ τὰ τελευταία καταντῆσαι, ὅπερ ἐν Ὀδυσσεΐᾳ Ὅμηρος πεποίηκεν· ἤρξατο μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς Ὀδυσσεὺς ἦν παρὰ Καλυψοῖ, εἶτα ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν μετὰ τινος οἰκονομίας γλαφυράς· ἐποίησε γὰρ τὸν Ὀδυσσεῖα τοῖς

1. A. այլափոխեցուք:

2. A. անփոփման:

3. A. ի սկիզբն:

և պայծառ անօրէնութեամբ. զի արար զՈգիւեան ընդ Փե-
կացինսն զլստ իրան պատմելով, և ապա խառնեալ և ընդ
այն հարեալ գայլ ևս պատմութիւն՝ յանդեաց ի վախճա-
նինսն, մինչ ցայն ուր՝ որք զկիւնն առնել կամէին՝ ևսպան
Ոգիւես, և առ ազգն և առ ծանօթս նորա բարեկամութիւն
և հաշտութիւն արար:

Եւ Թուկիզիզէս յայնցանէ որ զԵպիդամն¹ աւերէին
սկսեալ՝ անդէն ընթացեալ ի յինսամեակն, ապա էջ ի Պե-
լոպիւնէսսական պատերազն:

Եւ է և ի վերջնոցն սկիզբն արարեալ գալ ի միջինն, և
այսպէս ի սկիզբն հասանել, որպէս [Հերոդոտոս] <սկսաւ>²
ի ձեռն երրորդին զմեղ ուսուցանէ, ասելով այսպէս՝ «առաք-
եալ կամբիւսէս յեգիպոսս այր՝ խնդրէր յԱմասալ զգուտարն՝
և խնդրէր ըստ խրատու ասն նգիպոսացոյ, որ ըստգեալ
զԱմասին³ գործեաց գայս, զի սնա մեկնեալ ի կնոջէ և
յորդոց՝ արտատուր արար ի Պարսս». ապա⁴ և գայլսն ևս
յառաջագոյնսն պատմէ, զի Պարսից թագաւորն խնդրեաց
յեգիպոսոց թագաւորէն բժիշկ աշաց, որ իցէ լու. զի ըստ
բնութեան էր դաս պատմութեան նախ առաջին գողնացա-
լութիւն ասել զՊարսից թագաւորին, և որպէս յառաքեալ
նգիպոսս՝ խնդրեաց անտի թագաւորէն բժիշկ աշաց. իսկ
սա գայն զընկենու, և սպա զժուարեալ բժիշկն զընդ ի
կնոջէն և յորդոցն մեկնիլ՝ վրէժ խնդրեաց և վանեաց զար-
տատուողն, և խրատ տուեալ Պարսից թագաւորին խնդրել
գուտար յեգիպոսաց թագաւորէն, զի կամ որքան թշնամա-
նեցան⁵ արտմեցի և կամ ոչ տուեալ թշնամանեցի:

Եւ է ի միջոցացն սկսեալ ի վախճան գալ, ապա յա-
ռաջան յանդել:

Եւ գարձեալ ի վախճանիցն սկսեալ՝ անդէն ի սկիզբն
ընթանալ և յանդել ի միջիննսն. և այլ ևս յառաջնոցն սկսեալ՝
փոխեալ ի վախճանսն և ի միջինսն գաղար առնուլ:

1. A. զԵպիդամն, լուս. ուղղ.՝ զի ցեպիդամն: 2. A. սկսաւ վիս.
Հերոդոտոս: 3. A. գամենեին վիս. զԱմասին: 4. A. ապա: 5. A. թշնամանեցաւ, լուս. ուղղ.՝ թշնամանեացն:

Փաւաջի տա՛ւ՝ Եսպտոն զիցողոմոն, Ետ սոնափս տն լուտն
զիցիցն Ելիցն Ետ տա տաւա, միքի տուս միցիցնս Եպէ-
տայն Եօսսուս, Կա իքուս տուս Ետն փուկն Եպուփսո.

Και Θουκυδίδης δὲ ἀπὸ τῶν περὶ Ἐπίδαμον ἀρξάμενος
ἀνέδραμιν ἐπὶ τὴν πεντηκονταετίαν, ἔπειτα κατῆλθεν ἐπὶ τὸν
Πελοποννησιακὸν πόλεμον.

Ἐξέσσι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενον ἔλθειν ἐπὶ
τὰ μέσα, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καταντήσαι, ὅπερ Ἡρόδο-
τος διὰ τῆς τρίτης ἡμῶς διδάσκει λέγων οὕτω πέμψας
Καμβύσης εἰς Αἴγυπτον κήρυκα αἵττεε Ἄμασιν
φυγατέρα, αἵττεε δὲ ἔκ σουβουλης ἀνδρὸς Αἰγυπ-
τίου, ὃς μεμφομένος Ἄμασιν ἔπρηξε ταῦτα, ὅτι
μὴν ἀποσπάσας γυναικὸς τε καὶ τέκνων ἐκδοτον
ἐποίησεν εἰς Πέρσας· εἶτα καὶ τὰ αἵτια διηγείται, ὅτι
ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἤτήκει παρὰ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως
ἱατρὸν ὀφθαλμῶν, ὃς εἶη ἀριστος· ἢ γὰρ κατὰ φύσιν ἦν τάξις
τῆς διηγήσεως πρῶτον μὲν τὴν ὀφθαλμίαν εἰπεῖν τοῦ Περσῶν
βασιλέως, καὶ ὡς πέμψας εἰς Αἴγυπτον ἤτησε παρὰ τοῦ βα-
σιλεύοντος ἐκεῖ ἱατρὸν ὀφθαλμῶν, ὃ δὲ τοῦτον ἀναπέμπει, ἔπει-
τα ὅτι χαλεπῶς φέρων ὁ ἱατρὸς γυναικὸς τε καὶ παίδων ἀπο-
λειφθεὶς ἤμύνατο τὸν ἐκδόντα, συμβουλεύσας τῷ Περσῶν βα-
σιλεὶ αἰτῆσαι φυγατέρα παρὰ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως, ἵνα ἢ
δοῦς ἀνιψτο, ἢ μὴ δοῦς ἀπέχθοιτο.

Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μέσων ἀρξάμενον ἐπὶ τὴν τελευταίην
ἐλθεῖν, εἶτα ἐν τούτοις λήξαι.

Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενον ἀνάδραμιν ἐπὶ
τὴν ἀρχὴν καὶ λήξαι εἰς τὰ μέσα, καὶ ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων
ἀρξάμενον μεταβαίνειν ἐπὶ τὰ τελευταία, καὶ ἐν τοῖς μέσοις
παύσασθαι.

Արդ՝ ըստ յեղափոխութեան¹ դասին այսպէս. վասն զի սովորեցաք արտաբերել զիրս և է զի իբր բացերեկեցուցանելով, և է զի իբրու աւելի իմն քան զբացերեկեցուցանելն առնելով, և է զի իբր հարցանելով, և այլ ուրեք իբր հարցուցանելով, և է ուրեք ի բաց հրաժարեցուցանելով, և այլուր իբր հրաման տալով, և այլուր իբր ըղձանալով, և երբեմն երգելով, և երբեմն իբր առասելով, և երբեմն իբր արամարանելով, և այլուր իբր ենթադրելով. ներքնդունի ըստ ամենայն ըստ յեղանակս ըստ այսոսիկ² արտաբերել՝ պայծառացուցանելով և պէսպէս առնելով զպատմութիւնսն, քանզի Թուհիդիդէս ի սկզբան երկրորդ հնագէտ պատմութեանցն ըստ բացերեկեցուցականին յեղանակի արտաբերեաց զպատմութիւնս զայս. «Թերէացոցն արք սահաւ մի յորովք յերեք հարիւրոց մտին զառաջին քնով զինուք հանդերձ ի Պղատէա Բրովտացոց, որ էր Աթենացոց մարտակից օգնական» և զկնիսն:

Բայց մեք՝ եթէ կամիմք յորով ինչ քան զբացերեկեցուցանելն առնել, այսպէս սակմք՝ մեծամեծաց որպէս երեկեցաւ իբաց պատճառք եղին Աթենացոցն և Լակեդեմոնացոցն և երկաքանչիւրոցն ի մարտակցաց Թերէացոցն ի Պղատէա հասուցն. քանզի Թերսեցոցն արք սահաւ յորով յերեք հարիւրոց մտին զառաջին քնով զինուք հանդերձ ի Պղատէա Բրովտաց, և այսպէս զայսն ևս զպատմութեան յարեցուք:

Եւ եթէ հարցանել կամիցիմք, այսպէս ասացուք. զի արդարեւ ճշմարիտ է, զի Թերէացոցն արք սահաւ մի յորով յերեք հարիւրոց մտին զինուք հանդերձ ի Պղատէայ Բրովտաց:

Եւ այսպէս հարցականարար գլխա այսորիւն: Եւ եթէ հարցեալ ուսանիցիմք, ճշք են Թերէացոցն արք սահաւ յորովք յերեք հարիւրոց, որք մտին զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բրովտաց: Եւ զայսն ևս հարցանելով և ուսանելով ի վերայ բերցուք:

Բայց տարակուսելն և հարցանել ըստ արտաբերութեան ոչինչ ի միմեանց զանազանեաց, վասն որոյ միտիլ ի նոցա-

Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀναστροφὴν τῆς τάξεως οὕτως· ἐπεὶ δὲ εἰσθῆκαμεν ἐκφέρειν τὰ πράγματα ἐνίοτε μὲν ὡς ἀποφαινόμενοι, ἐνίοτε δὲ ὡς πλεόν τι τοῦ ἀποφαίνεσθαι ποιῶντες, καὶ ἐνίοτε μὲν ὡς ἐρωτῶντες, ἄλλοτε δὲ ὡς πυνθανόμενοι, ἔσθ' ὅτε δὲ ὡς ἐπαποροῦντες, καὶ ἄλλοτε μὲν ὡς προστάττοντες, ἄλλοτε δὲ ὡς εὐχόμενοι, καὶ ποτε μὲν ὡς ὀμνύοντες, ποτὲ δὲ ὡς προσαγορεύοντες, ἄλλοτε δὲ ὑποτιθέμενοι, ποτὲ δὲ προσδιαλεγόμενοι· ἐνδέχεται γὰρ κατὰ πάντας τούτους τοὺς τρόπους ἐκφέρειν ποικίλλοντας τὰς διηγήσεις· Θουκυδίδης μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας τῶν ἱστοριῶν κατὰ τὸν τοῦ ἀποφαινόμενου τρόπον ἐξήνεγκεν τὴν διήγησιν ταύτην· Ἐθβαίων ἄνδρες ὀλίγη πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὄπλοις εἰς Ἠλλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὐσαν Ἀθηναίων συμμαχίδα.

Ἡμεῖς δὲ εἰ βουλοίμεθα πλεόν τι τοῦ ἀποφαίνεσθαι ποιεῖν, οὕτως ἐροῦμεν· μεγάλων ὡς ἔοικε πραγμάτων αἰτία γέγονεν Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἐξ ἐκάστων συμμαχοῖς Ἐθβαίων εἰς Ἠλλάταιαν ἀφίξεις· Ἐθβαίων γὰρ ἄνδρες ὀλίγη πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὄπλοις εἰς Ἠλλάταιαν τῆς Βοιωτίας καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ τῆς διηγήσεως συνάψομεν.

Εἰ δὲ ἐρωτᾶν βουλοίμεθα, οὕτως ἐροῦμεν· ἀρά γε ἀληθές ἐστίν, ὅτι Ἐθβαίων ἄνδρες ὀλίγη πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὄπλοις εἰς Ἠλλάταιαν τῆς Βοιωτίας;

Καὶ οὕτως ἐρωτηματικῶς τὰ μετὰ ταῦτα διελευσόμεθα. οὕτω δ' ἂν πυνθαιόμεθα, τίνας ἦσαν οἱ Ἐθβαίων ἄνδρες, οἱ ὀλίγη πλείους [ἦσαν] τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὄπλοις εἰς Ἠλλάταιαν τῆς Βοιωτίας; καὶ τὰ λοιπὰ πυνθανόμενοι ἐποίσσομεν.

Τὸ δὲ ἐπαπορεῖν καὶ τὸ ἐρωτᾶν κατὰ μὲν τὴν προφορὰν οὐδὲν ἀλλήλων διήνεγκε, διόπερ τῷ ἑτέρῳ αὐτῶν ἀρκεσθῆσά-

1. A. յեղափոխութե: 2. A. այսոսիկ, լուս. ուղղ.՝ այսոցիկ:

նէ շատասցուք. քանզի եթէ հարցանիցեմք և եթէ տարա-
կուսիցիմք՝ այսպէս արտաբերեսցուք.

«արդարեւ է՞ քան դամենայն արթնութիւն խօսողա-
դոյն»:

Եւ տարբերէ, զի այն որ հարցանէն՝ պատասխանիս
խնդրէ, իսկ որ տարակուսին՝ ոչ ամենայն իրօք, այլ միայն
յանձնիւր տարակուսի:

Եւ եթէ հրաման տալ կամիցիմք, այսպէս արտասցուք.
քանզի ենթադրեսցուք ի վախճանիս պատմութեան, յետ և-
կելոցն ի Պղատէա սատակմանն, զի մի սք որ խրատ տայ-
ցէ¹ կամ Թերէացոցն² կամ Պղատէացոցն զայս օրինակ,
Պղատէացոցն այսպէս՝ Եկայք վաղվաղակի, սվ Պղատէացիք,
որպէս զի արժանիս քաղաքիս Եղիջիք և Մարդոնիսն նա-
հատակութեանցն Եղիցոց, և այնոցիկ որ յաշխարհիս մերուս
անկեալ դնին, և ցուցէք Թերէացոցն, թէ ոչ իբրտացի տա-
նեն՝ արժանի համարելով զմեզ իբրեանց ընդ ձեռամբ լինել
և նոցա լսել և ծառայել, ոչ կամեցեալս պատերազմօք բըւ-
նադատեալք արտաքոյ Երդմանն և դաշանցն, զի սակաւ յո-
րով յերեք հարիւրոց մտին զառաջինն քնով հանդերձ զինուք
ի քաղաքն մեր, որ էր Աթենացոց մարտակից օգնական, և
սոյնպէս և զառ Թերէացիսն՝ պատմեսցուք:

Եւ եթէ ենթադրիցեմք զհրամանատրութիւն. լինել ան-
թերէացիսն՝ այսպէս ստասցուք. «Եկայք վաղվաղակի, սվ
Թերէացիք, որպէս զի Երեկոջիք անձանց և նախնեացն ար-
ժանիք, և իշխանութեանդ՝ որոյ ունիք, հանդիման ամենայն
Բիովաու, և ցուցէք Պղատէացոցն, զի ծառայէ էին՝ ոչ
միայն զերձեալ ի բաց Ելին և անկան ան Աթենացիսն, այլ
և զարս մեր սակաւ յորով յերեք հարիւրոց՝ մտեալս զառա-
ջինն քնով հանդերձ զինուք ի քաղաքն իբրեանց՝ կոտորե-
ցին»:

Եւ զայս օրինակ զայսն ևս պատմեսցուք: Եւ է այս-
պէս զհրամանն անկել թէ ենթադրիցեմք զոմն Թերէացոցն,

1. A. խրատ տայցէ վիս. խրատ տայցէ: 2. A. Թերէացոցն վիս.
Թերէացոցն: 3. A. զառ Պղատէացիսն, լուս. ուղղ.՝ զառ Թերէացիսն:
4. A. զհրամանատրութի:

մեծա: εάν τε γάρ ἐρωτῶμεν, εάν τε ἐπαπορῶμεν, οὕτως ἐξοί-
σομεν·

ἀρ' ἔστι πάντων ἀγρυπνία λαλίστατον;

Διαφέρειν δὲ δοκεῖ, ὅτι ὁ μὲν ἐρωτῶν ἀπόκρισιν ἐπιζητεῖ,
ὁ δὲ ἐπαπορῶν οὐ πάντως, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἑαυτὸν ἀπορεῖ.

Եի δὲ προστάττειν βουλοίμεθα, οὕτω ποιήσομεν. ὑποθησό-
μεθα γάρ ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς διηγήσεως, μετὰ τὴν τῶν
εἰσεληθόντων εἰς Πλαταιάς ἀναίρεσιν, ἕνα τινὰ παραινοῦντα ἢ
τοῖς Θηβαίοις ἢ τοῖς Πλαταιέσιν οὕτως· ἄγετε, ὦ Πλαταιεῖς,
ὅπως ἄξιοι τῆς πόλεως ἔσεσθε, καὶ τῶν προγόνων πρὸς Πέρ-
σας τε καὶ Μαρδόνιον ἡγωνισμένων, καὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ
ὑμετέρᾳ κειμένων, δεῖξατε τοῖς Θηβαίοις, ὅτι μὴ δίκαια ποιού-
σιν ἀξιούντες μὲν ὑμᾶς σφίσιν ὑπακούειν καὶ δουλεύειν, οὐκ
ἐθέλοντας δὲ πολέμῳ βιαζόμενοι παρὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς
συνθήκας, ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων, [εἶτα] εἰσλήθον περὶ
πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, οὐσαν
Ἀθηναίων συμμαχίᾳ καὶ ὡσαύτως τὰ ἐξῆς ὡς πρὸς Πλαται-
εἰς διηγησόμεθα.

Եի δὲ ὑποθίόμεθα τὴν παρακλέυσιν γίνεσθαι πρὸς τοὺς
Θηβαίους, οὕτως ἐροῦμεν· ἄγετε, ὦ Θηβαῖοι, ὅπως φανήσεσθε
αὐτῶν τε καὶ τῶν πατέρων ἄξιοι καὶ τῆς ἀρχῆς, ἣν ἔχετε,
συνπάσης τῆς Βοιωτίας, καὶ δεῖξατε τοῖς Πλαταιέσιν, ὅτι
δοῦλοι ὄντες ὑμέτεροι οὐ μόνον ἀποδεδράκασι πρὸς Ἀθηναίους,
ἀλλὰ καὶ ἄνδρας ὑμετέρους ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων, ἐλθόν-
τας περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς τὴν Πλαταιαν τὴν ἑαυ-
τῶν, διέφθειραν.

Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ διηγησόμεθα. ἔστι
δὲ καὶ οὕτω πρόσταξιν ποιήσασθαι, εἰ ὑποθίόμεθα τινὰ τοῖς

յառաջ քան զլինելն ի Պղատէա դմուան, հրաման տարով
 զոր ահա և . . . . .
 * գործեցին. «եկայք, առէ, սի թերէացիք, որպէս զի արք ի
 ձէնջ սահաւ յորդս յերեք հարիւրոց մտցեն զառաջին քնով
 հանդերձ զինուք ի Պղատէայ ի մեր, որ է այնս Աթենացոց
 մարտակից զօրավիդն, և զհնիսն, որպէս ներբնդուսն՝ ըստ
 այսմ յեղանակի անցցուք բանիւ. և եթէ ըղձանայցեմք՝
 այսպէս ասացուք. «իցիւ թէ ոչ երբէք թերէացոցն արք
 սահաւ յորով յերեք հարիւրոց մտեալք զառաջին քնով հան-
 դերձ զինուք ի Պղատէա Բրուսայ յԱթենացոցն զօրավիդն
 մարտակից». և մինչ ի վախճանն ըստ այսմ որ յաղթու
 կայ եղանակի պատմեսցուք:

Ոչ անյայտ է և յեղանակն, զիւրոյ և ըստ անուանա-
 կանին արտարեւութեան պատմութիւն ի գուրս բերցի. իսկ
 յառասականէն հրամարեմք, զի յառաջագոյն յըստ հորովսն
 խոնարհութեանց աւանդեցաք հոշականին:

Եւ ենթադրելով՝ այսպէս ասացուք. քանզի¹ ենթա-
 դրեսցուք, զի թերէացոցն արք սահաւ յորով երեք հարիւրոց
 մտանել զառաջինն քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բրու-
 սայ՝ որ է Աթենացոց զօրավիդն մարտակից. և բանալ սո-
 ցա գրուենս նաւսիկլիդէս հանդերձ որք ընդ նմայն էին՝ ոչ
 միով պահպանութեան յառաջագոյն կացելոյ վասն սպոն-
 դիցն², և այսպէս գլխաւ այսոցիկսն:

Եւ եթէ արամարանահանարար պատմել կամիցիմք,
 ենթադրեսցուք զոմանս արամարանութեամբ և որ խօսեացին
 ընդ միմեանս յաղագս եղելոցն՝ և մին ուսուցանիցէ և միւսն
 ուսանիցի զեղեարնս, որգոն բազում անգամ քեզ ինձ և յա-
 ռաջագոյն եկն ասել յաղագս Պղատէայ պատահելոցն ի թե-
 րէացոցն Պղատէացոց, բայց այժմ քաջ կամիմ ասել* թէ քեզ
 ի ժամու և ի զէպ է պատմել:

¹ Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի բուրբ յետ լեզուաբան լեզուագիտական հարցերի վերաբերյալ, ուստի լեզուագիտական մեջ դրված հասկացիկները գիտել-
 ված է լեզու «Յարագս դուրեան» գրքում՝ A. p. 264 ա, տղ 21 միևնույն
 p. 265 ա, տղ 9:

1. A. քան, վի. քանդի: 2. A սպանդիցն վի. սպանդիցն:

Պղատէայ, քան զլինելն ի Պղատէա դմուան, հրաման տարով
 զոր ահա և . . . . .
 * գործեցին. «եկայք, առէ, սի թերէացիք, որպէս զի արք ի
 ձէնջ սահաւ յորդս յերեք հարիւրոց մտցեն զառաջին քնով
 հանդերձ զինուք ի Պղատէայ ի մեր, որ է այնս Աթենացոց
 մարտակից զօրավիդն, և զհնիսն, որպէս ներբնդուսն՝ ըստ
 այսմ յեղանակի անցցուք բանիւ. և եթէ ըղձանայցեմք՝
 այսպէս ասացուք. «իցիւ թէ ոչ երբէք թերէացոցն արք
 սահաւ յորով յերեք հարիւրոց մտեալք զառաջին քնով հան-
 դերձ զինուք ի Պղատէա Բրուսայ յԱթենացոցն զօրավիդն
 մարտակից». և մինչ ի վախճանն ըստ այսմ որ յաղթու
 կայ եղանակի պատմեսցուք:

Ոչ անյայտ է և յեղանակն, զիւրոյ և ըստ անուանա-
 կանին արտարեւութեան պատմութիւն ի գուրս բերցի. իսկ
 յառասականէն հրամարեմք, զի յառաջագոյն յըստ հորովսն
 խոնարհութեանց աւանդեցաք հոշականին:

Եւ ենթադրելով՝ այսպէս ասացուք. քանզի¹ ենթա-
 դրեսցուք, զի թերէացոցն արք սահաւ յորով երեք հարիւրոց
 մտանել զառաջինն քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բրու-
 սայ՝ որ է Աթենացոց զօրավիդն մարտակից. և բանալ սո-
 ցա գրուենս նաւսիկլիդէս հանդերձ որք ընդ նմայն էին՝ ոչ
 միով պահպանութեան յառաջագոյն կացելոյ վասն սպոն-
 դիցն², և այսպէս գլխաւ այսոցիկսն:

Եւ եթէ արամարանահանարար պատմել կամիցիմք,
 ենթադրեսցուք զոմանս արամարանութեամբ և որ խօսեացին
 ընդ միմեանս յաղագս եղելոցն՝ և մին ուսուցանիցէ և միւսն
 ուսանիցի զեղեարնս, որգոն բազում անգամ քեզ ինձ և յա-
 ռաջագոյն եկն ասել յաղագս Պղատէայ պատահելոցն ի թե-
 րէացոցն Պղատէացոց, բայց այժմ քաջ կամիմ ասել* թէ քեզ
 ի ժամու և ի զէպ է պատմել:

¹ Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի բուրբ յետ լեզուաբան լեզուագիտական հարցերի վերաբերյալ, ուստի լեզուագիտական մեջ դրված հասկացիկները գիտել-
 ված է լեզու «Յարագս դուրեան» գրքում՝ A. p. 264 ա, տղ 21 միևնույն
 p. 265 ա, տղ 9:

1. A. քան, վի. քանդի: 2. A սպանդիցն վի. սպանդիցն:

Այլ կարի քաջ առ Արամաղղայ ժամ է, և ասա քեզ և այժմ իսկ ասեմ, զի եթէ արգարև, որպէս ասացերդ, ցանկութիւն ունիցիս յաղաքս սոցա լսել, զի Թերաշեցիք միշտ թշնամիք և ընդդէմք ելով Պրատէացոցն՝ կամէին զՊրատիա ի խաղաղութեան յառաջագոյն հասանել ի բուռն ասուուր:

Արդ՝ արք ի նոցանէ սակաւ յուրք յերեք հարիւրոց մտին զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի քաղաքն՝ որ էր Աթենացոց զօրավիգն մարտակից:

Ջիւնդ գիշերի ելոյ և գրացն փակեցելոց, և սակաւին պահապանքն ի վերայ կային՝ զիւրաւ եկին մտին:

Փոքր մի քանդի և ես հանդերձեալ եմ ասել զի ըզգրունն բացին նոցա արք նաւսիկիդէս և ընդ նմայքն, և պահպանութիւն և ոչ մի ինչ յառաջագոյն ոչ գոյր վասն խաղաղութեան, և զհետքն:

Չնոյն օրինակ անցուք բանիւ հարցանելով և պատասխանի առնելով ըստ տրամաբանիցն օրինի. վասն զի բացերեցուցանելով զիրսն և երբեմն ստորասիցեմք՝ Թէոֆի¹ տրամաբանէ. ներքնդունի ոչ միայն ստորասելով, այլ և բացասելով արտաբերել պատմութիւնս. և ստորասելով, որպէս ասացաք՝ զԹուկիդիդէս զպատմութիւն ի դուրս բերել². և բացասելով՝ և ոչ Թերէացոցն արք սակաւ յուրք յերեք հարիւրոց մտին զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պրատէա Բիովապ, որ էր Աթենացոցն զօրավիգն մարտակից. և զգրունն բացին սոցա նաւսիկիդէս և ընդ նմայքն, և այսպէս մինչև ի վախճան:

Բայց է և այլ յեղանակ անշաղկապ ասացեալ, յորժամ զշարակապող մեկնութիւն զմեկնութիւնս շողկապս բարձեալ թողցուք, որդոն՝ Թերէացոցն արք սակաւ յուրք յերեք հարիւրոց մտին զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պրատէա Բիովապ, որ էր Աթենացոցն զօրավիգն մարտակից. բացին սոցա զգրունն նաւսիկիդէս... եզ ի հրապարակի զէսն. և նմանապէս և զինիսն:

1. A. Թէ ով նմայ վիս. Թէոֆի:

2. A. բերել յուս. ուղի. բերել:

Ἀλλὰ νῆ Δία καιρός ἐστί, καὶ δὴ καὶ ἤδη σοι λέγω, εἴ-
περ, ὡς φησ, ἐπιθυμίαν ἔχεις ἀκούσαι περὶ τούτων Θηβαῖοι
γὰρ αἰεὶ διάφοροι ὄντες τοῖς Πλαταιεῦσιν ἐβούλοντο τὴν Πλά-
ταιαν ἐν εἰρήνῃ προκαταλαβεῖν.

Ἄνδρες οὖν ἐξ αὐτῶν ὀλίγω πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον
περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς τὴν πόλιν, οὐσαν Ἀθηναίων
συμμαχίδα.

Πῶς οὖν νυκτὸς οὔσης καὶ τῶν πυλῶν κεκλεισμένων, ἔτι
δὲ καὶ φυλακῆς καθεστηκυίας ῥαδίως ἔλαθον εἰσελθόντες;

Μικρὸν μὲν ἔφθης, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἔμελλον εἰπεῖν, ὅτι τὰς
πύλας ἀνέφξαν αὐτοῖς ἄνδρες, Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ,
φυλακῆς οὐδεμιᾶς προκαθεστηκυίας διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ τὰ
ἐξῆς.

Τὸν αὐτὸν τρόπον διεξελευσόμεθα ἐρωτῶντές τε καὶ ἀπο-
κρινόμενοι κατὰ τὸν διαλεκτικὸν νόμον, ἔτι δὲ ἀποφαινόμενοι τὰ
πράγματα ποτὲ μὲν καταφάσκομεν, οἷον Θέων διαλέγεται· ἐστί
δὲ μὴ μόνον καταφάσκοντας ἀλλὰ καὶ ἀποφάσκοντας ἐκφέρειν
τὰς διηγήσεις, καταφάσκοντας μὲν, ὡς ἔφαμεν τὸν Θουκυδίδην
τὴν διήγησιν ἐξενηνοχέου ἀποφάσκοντας δέ, οἷον οὔτε Θηβαίων
ἄνδρες ὀλίγω πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον
σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὐσαν Ἀθηναίων συμμα-
χίδα, οὔτε τὰς πύλας ἀνέφξαν Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐ-
οῦ, καὶ... οὕτω μέχρι τέλους.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος τρόπος ἀσύνδετος καλούμενος, ὅταν
τοὺς συνδέοντας τὴν φράσιν συνδέσμους παραλείπωμεν, οἷον
Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγω πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶ-
τον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὐσαν Ἀ-
θηναίων συμμαχίδα ἀνέφξαν αὐτοῖς τὰς πύλας Ναυκλείδης τε
καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἔθεντο εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ ὄπλα. ὁμοίως δὲ
καὶ τὰ ἐξῆς.

Ան Դիմութենի գԱմփրալիս¹, գՊրհնան և գԱրնէսոն², ոչ գոք ի սոցանէ յիշեմ:

Եւ դարձեալ՝ այլ Ելլեսպոնտոս գնացեալ գալ, յառաջագոյն եկն յԱմբրակիա, գՀեղին առեալ ունի՝ գնոյն քաղաք ի Պելոպոնէսոսի. և Մեգարացոց³ դաւեաց ետանախս:

Եւ գոյն ընդ այլն մանեալ գյեղանալիս և խառն յերկուց կամ ի յարդից առնել, մինչ զի գպատմութեան է գոր պատմել ըստ բացերեականին յեղանալի, և է գորս ըստ ըղձականին, և է գորս տրամաբանաբար, և է գորս անշաղկապաձև, և է գորս զիտրդ ումեք և կամիցէ պայծառացուցանելով և պէսպէս առնելով գմեկնութիւն:

Եւ մակձայնեալ պատմութիւն է ըստ խրաքանչիւր մասին պատմութեան խրատ ստել, բայց սա ոչ հնագէտ պատմութեան վայելուչ է և ոչ ճարտասանական բանին, այլ տեսողարանի և հրապարակի առաւել ի ճաճ և ի գէղ է:

Վասն որոյ . . . . . որպէս առ Մենանդրոսի բազում ուրեք և այլ ուրեք, և ի սկզբան Դաքզանոսի⁴ և օտարավարի⁵.

«ասն աղքատի, քաջարուծի
ոչ յընչից բուծանելով՝ ամաչէր
ի հօրէն, զի սակաւ ինչ ունէր. քանզի խրատեալ
գքաջ

պատու հասուցանէր անախն բարի»:

Բանզի ի վախճանին⁶ առանգն առ աւելորդ առկալ՝ որսարով միայն զլսողացն գգով:

Բայց յորժամ յաճախ խառնեսցէ ոք և մտացոնք լինիցին այսորիկ խրատականք՝ շնոհաւոր և պայծառ իմն պատմութիւն լինի, որպէս առ Հերոդոտոսի յառաջնուէն. քանզի ստելով յագազս մարդկային կենցաղոյս, զի ոչ մի ինչ, այլ բազումս ունի յինքեան փոփոխմանս. ապա ի թիւ արկեալ և գարեալ՝ քանից աւուր է մարդկային կեանք, իբր առ Կաթանասուն ամս՝ ի վերայ բերէ. «և սոցա ամե-

1. A. գԱմփրալիս: 2. A. գԱրնէսոն: 3. A. Մեգարացոց
4. A. Դաքզանոսի, լուս. ուղղ. Դանդանոսի: 5. A. օտարավարի:
6. A. ի վաղիմանին:

Και παρὰ Δημοσθένει Ἀμφίπολιν, Πύδναν, Ποτίδαιαν, Ἀλόν-
νησον, οὐδενὸς τούτων μέμνηται.

Ἔτι καὶ πάλιν· ἀλλ' ἐφ' Ἑλλάσποντον οἴχεται, πρότερον
ἦκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν, Ἥλις ἔχει, τηλικαύτην πόλιν ἐν Πελο-
ποννήσῳ· Μεγάροις ἐπεβούλευσε πρῶην.

Ἔστι δὲ καὶ τούτους ἀλλήλοις ἐπιπλέκειν τοὺς τρόπους
καὶ μικτὸν ἐκ δυοῖν ἢ πλειόνων ποιεῖν, ὡς τοῦ διηγήματος τὰ
μὲν ἀπαγγεῖλαι κατὰ τὸν τοῦ ἀποφαινομένου τρόπου, τὰ δὲ
ἀσυνδέτως, τὰ δὲ ὅπως ἂν τις βούλοιτο ποικίλλων τὴν φράσιν.

Ἐπιφωνεῖν δὲ διηγήσει ἐστὶ τὸ καθ' ἕκαστον μέρος τῆς
διηγήσεως γνώμην ἐπιλέγειν, τὸ δὲ τοιοῦτον οὐθ' ἱστορία πρέ-
πον ἐστὶν οὔτε πολιτικῷ λόγῳ, θεάτρῳ δὲ καὶ σκηνῇ μᾶλλον
ἐπιτήδειον.

Διὸ καὶ παρὰ τοῖς τοιοῦτοις ποιηταῖς ἐπιπλεῖστόν ἐστιν,
ὡς παρὰ Μενάνδρῳ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχόθι, καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ
τοῦ Δαρδάνου καὶ τοῦ ξενολόγου,

ἀνδρὸς πένητος υἱός, ἐκτεθραμμένος
οὐκ ἐξ ὑπαρχόντων, ὄρων ἡσχύνετο
τὸν πατέρα μικρ' ἔχοντα· παιδευθεὶς γὰρ εὖ
τὸν καρπὸν εὐθύς ἀπεδίδου καλόν.

Ἐὰρ γὰρ τελευταῖος στίχος ἐκ περιττοῦ πρόσκειται θηρώ-
μενος μόνον τὸν παρὰ τῶν θεατῶν ἔπαινον.

Ὅταν μέντοι συνεχῶς ἐγκαταμειγνύη τις, καὶ λανθάνη ταῦ-
τα τὰ γνωμικὰ, ἐπιχαρὶς πως ἢ διήγησις γίνεται, ὡς παρὰ
Ἡροδότῳ ἐν τῇ πρώτῃ. λέγων γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρωπέου βίου,
ὡς οὐκ ἔστι σταθερὸς ἀλλὰ πολλὰς ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὰς μετα-
βολάς, ἔπειτα ἐξαριθμησάμενος ὅσων ἡμερῶν ἐστὶν ἀνθρωπίνῃ
ζωῇ, ὡς ἐβδομήκοντα ἔτη, ἐπιφέρει τοῦ τῶν ἀπασέων
ἡμερῶν ἢ ἐτέρῃ αὐτέων τῇ ἐτέρῃ ἡμέρῃ τὸ πα-

նեցուն աւուրց մի ի սոցանէ ի միւսում աւուրն ամենին ոչ նմանեցուցանէ իրս»¹. ապա մակձայնէ նմանապէս. «յէ՞ր Կրիսէ, ամենայն մարդոյ աղէտք աղունք»². և դարձեալ յորսդի(°) Գրգէսն՝ առ Կանդաւլէսն առէ՝ «աէր, զի՞ աղնիւ առես ոչ սղջն, հրամայելով ինձ գտիկինն զիմ առասնել մերկ»³. և նամանգամ մակձայնէ, «զի մերկանալով մերկանայ և զգրատկառանսն կինն»⁴:

Եւ սակայն առ ճարտասանս գտցուք և մանաւանդ . . . . . առ քաղաքականագոյնսն սորա բանս. զի յերկրորդում Ողինթակահնացն² պատմելով յաղագս Փրիլիպոսի, զի շուրջ զիւրեաւ ունէր կատակս ծագուց և քերդոս ամօթալիս երգոց, և զոր քաղաքն Աթենացոց վարեաց եհան իբրև գրէջս և զգաղառս. և զի աշուղիս երով Փրիլիպոս՝ յիրաւի արժանապէս ոչ գտի ամենայն մարդկան վասն աշտղութեան ի պատերազմունս. յետ աշտղիկ մակձայնէ՝ «քանզի յաշտղութիւնք գործոյ կարող են ծածկել և թագուցանել զաշուղիս նախատանս»⁵:

Եւ է և այլազգ առաջի եղեալ խրատական բան պատմութիւն նման գտանել, որպէս յառասպելին նշանակեցաք, որպէս առ Մենանդրոսի ի քրիստ եպիկլեր³:

«Ո՛վ արգարև է քան զամենայն արթնութիւն խօսողագոյն»⁶:

Ապա զինի պատմութիւն.
«զիս յարուցեալ երկրորդ սնգամ՝ ի գուրս ածէ խօսել զամենայն զիմոյ գիկնցաղոյս գվարս».

Եւ պատմութիւն ի պատմութեան շարժանեալ է, յորժամ երկուս պատմութիւնս և կամ յորովս նամանգամայն պատմել ձեռնարկիցեմք. և այսմ յաւետ անցին Իստիրատականքն⁴ և ինքն իսկ Իստիրատէս⁵ ի կացըրգաղանին այսպէս. «եկին⁶ Հերակլեոյ և որդիքն, և սակաւ մի յառաջ

1. A. Գրնէսն փիւ. Գրգէսն: 2. A. մոլինթակահնացն լուս. ուղղ.՝ մոլինթակահնացն: 3. A. եպիկլեր, լուս. ուղղ.՝ եպիկլեր: 4. A. Ստիրատականքն փիւ. Իստիրատականքն: 5. A. Ստիրատէս փիւ. Իստիրատէս: 6. A. և կինն փիւ. եկին:

րձպան ուժն ծմուցումսն էսձայի քրիցա, ետա էպիպոնէ տոտոն տոն տրոպոն. ուժտա, ու Կրոյսե, քաճ էստին անփրոպոս սւմփորի. ուճ կալ ճ Գւցցիս քրոճ տոն Կանձաւիցն Լէցուք ճ էսսոտա, տինա Լոցոն էչուիս ուչ ուցիէա, կալուոն ճ էսսոտինան տին էմին քրիցասոտալ ցսմնին; քաճ ճ էչիտոն: էքձուոմէնք սսնէքձուէտալ կալ տին ալձոցսն.

Կալ մին կալ քարձ տոյճ քրիցոսին էրոյմէն ան, ուչ՞ էրոյստա կալ քարձ տփ քոլտտկոտօտք Դիմոսթէնէ կալ էն տոյճ քոլտտկոտօտքսն աւտոյ Լոցոն: էն գար տփ ճուտէրք տոն Օլոնտտալոն ճիցոյմէնոս քարձ տոյ Փիլիպոս, ճտ քարձ աւտոն էչուի միմոս ցալոյոն կալ քոլտտէսն ալսոչոն ասմատոն, կալ ուճ ցե է ճոլոյսն Ղիցոնէն էքէբալէն ուճ ասէլցէստոյճ ճոտա, կալ ճտ քոլտտէսն քոն Փիլիպոս էլոկոտալ Լոնտանէ քանտալ անտրոպոս տփ կալտրփոսն էն տոյճ քոլոյմոյս, մէտձ տաւտա էպիպոնէ ալ գար էւքրաէլալ ճուինալ սսցքրոքալ կալ սսսկալալ տա տոյաւտա ճուինէն.

Ղիցոն ճ է կալ անաքալտտ քրոտէնտա ցոնոմիկոն Լոցոն ճիցոնէնէ սոտալ, կալձաքր կալ էքի տոյ մութոս քարէսիցոսալմէտա, ճոն կալ քարձ Մենանտրոն էն տի քրիցոտի էքիկլէրք,
քր՞ էստին քանտոն անքրոպնալ Լալիստատոն;

էտա էքիցն տո ճիցոնէն.
էմէ ցոն անաստիցասա ճուրի քրոտէտալ
Լալէն ան՞ անքիցն քանտա տոն էմաւտոյ քիոն.

Դիցոնէն ճ է ճիցոնէն սսմքէնէն էստին, ճտան ճու ճիցոնէնէն է կալ քիլոյսն քաճ ճիցոնէնէն է էքիքրոպոն, տոտո ճ է մալա էքէտիքոսան ոլ ան՞ Իսոքրատոյս կալ աւտոճ ճ Իսոքրատիցն էն տփ քանցոչիք ուժտա. էլ ճոն ոլ ճ՞ Իքրակէլոյսն քալձուէս, կալ միքրոն քրո տոյտոն Ղիքրատոյսն ճ Կալաոս, քասի-

քան զսոսա՝ Ասիրաստու¹ Տալալոսի որդի, որ էր թագաւոր Արզոսի. զսա ի վերայ Թերալեցոցն զորու երթեալ թշուառացեալ», և զհնիսն. և դարձեալ՝ «քանզի տակաւին և նուաւս և ի վերայ Ելլադայ եկին յաշխարհն մեր Թրակացիք հանդերձ Եւմոդաւ Պոսիդոնի և Սկիւթացիք հանդերձ Ամագաւնօքն Արեայ դատերօքն, ոչ ի նմին ժամանակի», և զհնիսն:

Յաղագս յեղանակաց կրթութեան այսքան, և զի ըստ սորա կար է կրթել յառասպելս:

Եւ յաղագս եղծման և ստեղծման՝ զի նոյն տեղիք պիտանացուք, որք և յառասպելսն. բայց որ ի պատմութեան և ի ստէն և յանկարէն տեղիք չյարմարին, զոր առնէ Թուկիդիդէս՝ եղծանելով զոչն զոտոզն զՀիպարքոսն ելով յԱրմոզինեացն² սատակիլ, իսկ Հերոդոտոս ընդգիմանալով բացերեութեան՝ Եգիպտացի գոլ ի մօրէ զԿամբրիւսէս:

Արդ՝ ոչ միշտ կարծեն^(°) յամենայն տեղեացն ի պատմութիւն ձեռնարկել, բայց թէ եղիցի երբէք, այս դասու ի կիր առցուք. նախ առաջին³ զի հաւաստոյն՝ ըստ քանիս յեղանակս հաւաստութեան ասեմք, և երկրորդ՝ յանկարէն ձեռնարկեսցուք, ցուցանելով, զի անկար է այսպիսի լինել իրս, որպէս ասէ շարագիրն, կամ վասն ոչն ամենեկին բնաւորեալ, կամ վասն ոչ ըստ նմին ժամանակի գոլ պատմութեան, որդան առ որս ասեն՝ թէ Հերակլէս սպան զԲուրսիս. քանզի ըստ Եսիոդայ երիցագոյն է քան զՀերակլէս Բուրսիս մետասան դարուք:

Եւ առ բնակին բազում այսպիսեաց պատճառ ընկալցուք բանից Ասիոնայ⁴ յանդիմանութեանցն:

Այլ եթէ անկարելի ենթադրիցեմք զիրն, ցուցանելի է թէ անհաւան է. այցեսցուք՝ եթէ ճշմարիտ իցէ, եթէ սուտ երևեսցի... զհնի խնդրեսցուք՝ թէ պակաս է, թէ աւելի. և

1. A. Արաստու փիւ. Ազրաստու: 2. A. յԱրմոզինեացն փիւ. յԱրմոզինեացն:
3. A. նախ առաջին, լուս. ուղղ.՝ նախ առաջինաւ:
4. A. առ ի նոսա, լուս. ուղղ.՝ Առնիւնա:

λεὺς ὦν Ἄργους, οὗτος μὲν ἐκ τῆς στρατείας τῆς ἐπὶ Θήβας δεδυστυχηκῶς καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν· ἔτι γὰρ ταπεινῆς οὕσης τῆς Ἑλλάδος ἦλθον εἰς τὴν χώραν ἡμῶν Θραῖκες μὲν μετὰ Εὐμόλπου τοῦ Ποσειδῶνος, Σκύθαι δὲ μετὰ Ἀμαζόνων, τῶν Ἄρεως θυγατέρων, οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὰ ἐξῆς.

Περὶ δὲ ἀνασκευῆς καὶ κατασκευῆς εἶπομεν ὅτι οἱ αὐτοὶ τόποι χρήσιμοι, οἵπερ καὶ πρὸς τοὺς μύθους, ἐν δὲ τοῖς διηγήμασι καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς καὶ ἀδυνάτου τόποι ἀρμόττουσιν, ὅπερ ποιεῖ Θουκυδίδης μὲν ἀνασκευάζων τὸ μὴ τύραννον ὄντα Ἴππαρχον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα ἀναιρεθῆναι, Ἡρόδοτος δὲ ἐναντιούμενος τοῖς ἀποφαινομένοις Αἰγύπτιον εἶναι μητρόθεν τὸν Καμβύσην.

Οὐκ αἰεὶ μὲν οὖν οἶόν τε ἐκ πάντων τῶν τόπων ἐν τοῖς διηγήμασιν ἐπιχειρεῖν, ἐὰν δὲ ποτε ἐγγένηται, ταύτῃ τῇ τάξει χρησόμεθα, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ ἀσαφοῦς, καθ' ὅσους τρόπους περὶ σαφηνείας εἶπομεν, δεύτερον δὲ ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου ἐπιχειρήσομεν, δεικνύντες ὅτι ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα οὕτω γενέσθαι, ὡς φησὶν ὁ συγγραφεὺς ἦτοι διὰ τὸ μὴδ' ὄλως πεφυκέναι γίνεσθαι. ἢ διὰ τὸ μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι τὰ ἱστορούμενα, οἷον πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι Ἡρακλῆς ἀπέκτεινε Βούσιριν· κατὰ γὰρ Ἡσίοδον πρεσβύτερος Ἡρακλέους ἐστὶν ὁ Βούσιρις ἑνδεκα γενεαῖς.

Καὶ ὄλως πρὸς τὰ πολλὰ τῶν τοιούτων ἀφορμὰς ἔξομεν λόγων ἐκ τῶν Ἀρίωνος ἐλέγχων.

Ἐπειτα δὲ καὶ εἰ δυνατόν ὑποθούμεθα τὸ πρᾶγμα, λεκτέον ὅτι ἀπίθανόν ἐστίν· εἰ δὲ καὶ πιθανόν ἐστί, σκεψόμεθα εἰ ψευδές ἐστίν· εἰ δὲ ἀληθές φανεῖται, ἐξῆς ζητήσομεν, εἰ ἐλ-

սպա՝ թէ կուռի ըստ պատմութեան ինքն ընդ ինքեան¹ շարագիրն. և այսօրիւր պահարարակեմք դրասս դիւսոյն, թէ ոչ արժանապէս եղեալ:

Թէ ամենեքին այսօրիկ ըստ յեղանակի կարգեալ յօրինեալ իցեն, այլ իբրև անօրուս և անվայելուչ² ցուցանելի է, և է և իրացն գոր գործել ոչ է արժան, և յառաջացեալս գործիլ լուել³ օգուս է, որպէս թէ ոք զՂոկրատացի⁴ զէանտեայ այսպիսիս ասացեալս յԱթէնս ամբարշտեալ. ասի՝ ապա ենթադրեսցէ ոչ ի ծովու և ոչ ի տան չար չկրել ինչ, և ի ծերութեան բարեբաստութեամբ վախճանեալ:

Եւ դիւրից և կարի յորովից պաճարանս գոցուք ձեռնարկութեանցն, թէ ըստ իւրաքանչիւր աւանդելոց տեղեացն ձեռնարկելով վարեսցուք և կոչեցելովք ասուիք, յորոց ամենայն գործն բազմանալ. և են սօքա վեց՝ դէմք, իրք, տեղի, ժամանակ, յեղանակ⁵, պատճառ:

Եւ յարացուցի յիւրաքանչիւրում մեզ բանս ի միում տեղով յանհաւանականին:

Արդ՝ եթէ եղծանիցեմք պատմութիւն յանհաւանականնէն, այսպէս անցուք՝ բանիւ ցուցանելով, զի և դէմքն անհաւանակի է, և գործեցեալն, և տեղին՝ յորում գործ էն. և նմանապէս և ի ժամանակն և պատճառ գործոյն, որպէս ի վերայ Մեղէայն զի գիմացն, զի անկարելի է մօր չար առնել որդոց. և ի գործոյն՝ զի ոչ վայելուչ է փողոտելով. և ի տեղոյն՝ թէ ոչ սպանանէր ի Կորնթոսի, որ շուրջէր Յասոն⁶ պատանեկացն հայրն. և ի ժամանակէն՝ անհաւանելի է յայնմ ժամանակի, յորում ինքն Մեղէա ի վայր երթեալ էր և ընդ գետին մտեալ յառնէ կին անկեալ տարաշխարհիկ. իսկ Յասոն մեծագոյն ևս առնոյր գորութիւն՝ կին արարեալ զԿրուզիա⁷ զԿերմոսի⁽⁸⁾ զթագաւորի գտեղ:

1. A. ինքն ըստ ինքեան, լուս. ուղղ.՝ ինքն ընդ ինքեան: 2. A. անվայելուչ է: 3. A. լուել, ուղղված է՝ լուել: 4. A. զՂոկրատացի, լուս. ուղղ.՝ զՂոկրատացի: 5. A. յեղակ վիս. յեղանակ: 6. A. ընդ ասուն, լուս. ուղղ.՝ Յասոն: 7. A. զԿրուզիա, ուղղված է՝ զԿրուզիա:

λείπει τι ἢ πλεονάζει· ἔπειτα δὲ ὅτι μάχεται κατὰ τὴν διήγησιν αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ συγγραφεὺς· πρὸς δὲ τούτοις μεμψόμοιθα καὶ τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, εἰ μὴ πρόσχηκόντως εἶη γεγενημένη.

Εἰ δὲ ταῦτα πάντα κατὰ τρόπον «εἶη διατεθειμένα, ἀλλ' ὡς ἀπρεπὲς τε καὶ ἀσύμφορον δεικτέον· ἔστι γὰρ τῶν πραγμάτων ἂν πραχθῆναι μὲν οὐκ ἐχρήν, φθάσαντα δὲ πραχθῆναι σιωπᾶσθαι συμφέρει, ὡς εἰ τις τὸν Λοκρὸν Αἴαντα τοιαῦτα εἰπὼν εἰς τὴν Ἀθηναίαν ἀσεβῆσαι οἷα λέγεται, ἔπειτα ὑπόθιοιτο μήτε ἐν τῇ θαλάττῃ μήτε οἴκοι κακὸν τι αὐτὸν πεπονθότα, ἐν γήρᾳ μετ' εὐδαιμονίας τετελευτηκέαι.

Ῥαδίως δὲ καὶ πλείονων εὐπορήσομεν ἐπιχειρημάτων, ἐὰν καθ' ἕκαστον τῶν παραδεδομένων τόπων ἐπιχειροῦντες χρώμεθα καὶ τοῖς καλουμένοις στοιχείοις, ἐξ ὧν ἅπαντα πράξις ὑφίσταται· ἔστι δὲ ταῦτα ἐξ ὧν προσείπομεν, πρόσωπον, πρᾶγμα, τόπος, χρόνος, τρόπος, αἰτία.

Παραδείγματός δὲ ἔνεκα ὁ λόγος ἡμῖν ἔστω ἐφ' ἐνὸς τόπου τοῦ ἀπίθανου.

Ἐὰν τοίγυν ἀνασκευάζωμεν τὴν διήγησιν ἐκ τοῦ ἀπίθανου, οὕτως ἐπεξελεύσομεθα, δεικνύντες ὅτι καὶ τὸ πρόσωπον ἀπίθανόν ἐστι καὶ τὸ πραχθὲν καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἢ ἡ πράξις, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος καὶ ἡ αἰτία τῆς πράξεως, ὡς ἐπὶ τῆς Μηδείας ἐκ μὲν τοῦ προσώπου, ὅτι ἀπίθανόν ἐστι μητέρα κακῶς ποιῆσαι τέκνα, ἐκ δὲ τῆς πράξεως, ὅτι οὐκ εὐκλὴς ἐστὶν ἀποσφάζαι· ἐκ δὲ τοῦ τόπου, ὅτι οὐκ ἂν ἀπέκτεινεν ἐν Κορίνθῳ, ὅπου διέτριβεν Ἰάσων ὁ τῶν παιδῶν πατήρ· ἐκ δὲ τοῦ χρόνου, ὅτι ἀπίθανόν ἐστὶν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ αὐτὴ μὲν ἐτεταπείνωτο τοῦ ἀνδρὸς ἐκπεσοῦσα ξένη γυνή, ὁ δὲ Ἰάσων μείζω δύναμιν προσειλήφει γήμις Γλαύκην τὴν Κρέοντος τοῦ βασιλέως τῶν τόπων θυγατέρα· ἐκ δὲ

ևացն զգուստր. և ի յեղանակէն՝ զի ջանայր զի մի՛ գիտասցէ և ոչ սպանեալ լինէր, այլ դեղով և մանուսնդ զի կարգ էր. եւ ի պատճառէն՝ զի անհաւանելի է առ այրն բարկութեան սպանանել զորդիւն. զի ոչ առանձին Յասսնի, այլ և Միգէա հասարակ լինէր թշուառութիւն, և առաւել թերեւ, որ կակղագոյն և գորովագոյն իմն են կանայք առ անցս:

Եւ նմանապէս և ի վերայ այլոց տեղեացն պատճառեացուք ըստ զինիս տառն ձեռնարկելով՝ յորոց և կար իցէ, և ի ներհակաց տեղեացն ստեղծցուք:

Եւ ի նոյն յարմարէն առասպելական պատմութիւնք և ի քերզողացն և ի հնագէտ պատմութեանց ասացեալ յազգս կիսաստուածոց և աստուածոց, և ևս արտացելոցն ըստ բնութեան, որպէս ոմանք զհնոցն պատմեն յազգս Պիգասոսի և Երիբրթոնեայ, և Քիմերեայ¹, և Պարբկացն, և նմանիցն:

Բայց ոչ ընդ(°) միայն եղծանել զայսպիսիս զառասպելաբանութիւնս, և ուստի դիմեալ հոսեցաւ այսպիսի բան բացերեկեցանել կատարելագունի է ունակութեան, քան թէ ընդ բազումս՝ զոր արար Հերոդոտոս յերկրորդումն յազգս պելիդեայցն պատմելով, զիարդ ի բաց թռեան յեգիպտոսէ՝ և մին ի Դովղովնէ² և միւսն յԱմմոնոս չոգաւ. քանզի բացապատմելով զառասպելաբանութիւնս, թէ կոյսք ոմանք ի Թերէայ յեգիպտացոցն էին քրմից՝ մին ի Դովղովնէ³ վաճառեցաւ և միւսն՝ յԱմմոնոս, և վասն զի դժարէն բարբառէին և անգիտելի և ի միտ առնլի էր գաւառականացն վայրին, ըմբռնեցաւ բոն՝ իբրու թէ հաւք էին:

Իսկ Պատտոն ի Փետրոսի յազգս Որիթուիայ ի Հիւսւսոյ . . . . . ըստ մերձաւոր վիճաց Որիթուիա⁴ խաղայր շրջէր եկեալ և հասեալ ուժգնագոյն, մինչ և այսպէս ստիլ՝ անա ի սովերա⁵(°) յափշտակեալ լինել:

του τρόπου, ὅτι ἐπειράθη ἂν λαθεῖν καὶ οὐκ ἂν ξίφει διεχρήσατο, ἀλλὰ φαρμάκῳ ἄλλως τε καὶ φαρμακίς οὐσα· ἐκ δὲ τῆς αἰτίας, ὅτι ἀπίθανόν ἐστι δι' ὄργην τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα ἀπεκτονέσθαι τὰ τέκνα· οὐ γὰρ ἴδιον τοῦ Ἰάσονος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς κοινὸν ἐγένετο τὸ ἀτύχημα, καὶ μᾶλλον αὐτῆς, ὅσῳ μαλακώτεραί πωσ αἱ γυναῖκες πρὸς τὰ πάθη.

Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλῶν τόπων ἐφοδεύσομεν κατὰ τὰ ἐξῆς στοιχεῖα ἐπιχειροῦντες ἐξ ὧν ἂν δυνατὸν ἦ, ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων τόπων κατασκευάσομεν.

Οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι ἀρμόττουσι καὶ πρὸς τὰς μυθικὰς διηγήσεις τὰς τε ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν λεγομένας περὶ τε θεῶν καὶ ἡρώων, ἔτι τε καὶ τῶν ἐξηλλαγμένων κατὰ φύσιν, οἷά τινες ἱστοροῦσι περὶ Πηγάσου καὶ Ἐριχθονίου καὶ Χιμαίρας καὶ Ἴπποκενταύρων καὶ τῶν παρὰ πηλείων.

Τὸ δὲ μὴ μόνον ἀνασκευάζειν τὰς τοιαύτας μυθολογίας, ἀλλὰ καὶ ὄφιν παρερρύκειν ὁ τοιοῦτος λόγος ἀποφαίνειν τελειώτερας ἐστὶν ἕξωσ ἢ κατὰ τοὺς πολλοὺς, ὅπερ πεποίηκεν Ἡρόδοτος μὲν ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ τῶν πελειάδων διηγούμενος, ὡς ἐξέπτησαν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἡ μὲν εἰς Δωδώνην, ἡ δὲ εἰς Ἄμμωνος ἀφίκετο, ἐξηγούμενός τε τὸ μυθολογημά φησιν, ὅτι παρθένοι τινὲς ἐκ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων ἦσαν ἰέρεια, ὧν ἡ μὲν εἰς Δωδώνην ἐπράθη, ἡ δὲ εἰς Ἄμμωνος, καὶ ἐπειδὴ βαρβαριστὶ ἐφθέγγοντο καὶ ἀξυνέτως τοῖς ἐπιχωρίοις, λόγος κατέσχεν ὡς ὄρνιθες ἦσαν.

Πλάτων δὲ ἐν τῷ Φαίδρῳ τὸ περὶ τῆς Ὀρειθυίας καὶ τοῦ Βορέου διήγημα οὐκ ἀποδεχόμενός φησι τὴν Ὀρειθυϊαν πνεῦμα βορέου κατὰ τῶν πηλείων πετρῶν σὺν Φαρμακείᾳ παίζουσαν ὄσαι, καὶ οὕτω δὴ λεχθήναι ὑπὸ τοῦ βορέου ἀνάρπαστον γεγονέναι.

1. A. Քիորեա վիլս. Քիմերեայ: 2. A. մին ի Դովղովնէ, լուս. ուղղ.՝ միւսն ի Դովղովնէ: 3. A. ի Դովղեանէ: 4. A. Որովիթուիա: 5. A. հաճ ի սովերա, լուս. ուղղ.՝ անա ի սովփերա:

Տի նա և Եփորոս¹ վարի շորրորդունն իմն ախու յե-
 դանակաւ, զի Տիարոս էր Պենոպեայ ճոխ արտօրէն և բնա-
 ւոր և Պիթոն² գազանաձև զբնութիւն ունէր, և վիշապ և
 կոչէին . և զվայրօքն որ ի վաղնջուցն Փիլագրոս, բայց
 այժմ Պաղղանէ³ անուանեալ՝ բնակեալ էին մարդակերպք,
 որ կոչէին Հայկք. որս Հերակլէս ասի բարձեւի զՏիւրիա
 առնլովն. և վասն յաղթելոյ այնց որ ընդ Հերակլեանն էին
 բրբե զի սակաւ էին՝ Հայկիցն բազմացն, և ամբարշտերոցն
 աստուածոց գոյժ ամենեցուն թուէր լինել իրք կուսին, և
 որքան միանգամ այլ ինչ լուծեալ լինի և յաղագս Դելուր-
 գոսի⁴ և Մինովայ, և Հոսիամանթեայ, և Դիոսիուբայցն, և
 այլոցն այնց՝ որ ի Կրիտէ առասպելաբանեցան. արնա և
 Պաղիփատայ ճեմականի է ողջ զիրք յաղագս անհաւատից
 մալագրեալ, յորում այսօրիկ լուծանին. զի Պարիկք կար-
 ձեցան յառաջ ի վերայ ձրոց հեծեալք, բայց Դիոմիդէս
 Թրակացի ի ձիաբուծութեան ծախեալ⁵ աստցաւ յիւրոց
 ձիոցն կորընչել, և ըստ նմին բանի և Արտիոնի շունցն, իսկ
 Բեդիա(°) ներկանելով զարիսն ի գլուխս մարդկան և
 սեաւս առնելով՝ խարեցաւ գալևորսն ի սան կոտորելով
 մանկունս առնել և զնմանսն այսօրիկ:

1. A. Ռփորոս ին. Եփորոս: 2. A. Պեթոն, լուս. ուղղ.՝ Պիթոն:
 3. A. Պաղղանէ, լուս. ուղղ.՝ Պաղղանէ: 4. A. Եղուբուրգոսի, լուս.
 ուղղ.՝ Լուբուրգոսի: 5. A. ծախեալ, լուս. ուղղ.՝ ծախի:

Καὶ μέντοι καὶ Ἐφορος ἐν τῇ τετάρτῃ χρῆται τούτῳ τῷ
 τρόπῳ, ὅτι ἄρα Τιτυὸς μὲν ἦν Πανοπέως δυνάστης, ἀνὴρ πα-
 ράνομος καὶ βίαιος, Πύθων δὲ θηριώδης τὴν φύσιν, δράκων
 ἐπικαλούμενος, οἱ δὲ περὶ τὴν πάλαι μὲν Φλέγραν, νῦν δὲ
 Παλλήνην ὀνομαζομένην κατοικοῦντες ἦσαν ἄνθρωποι ὠμοὶ καὶ
 ἱερόσυλοι καὶ ἀνθρωποφάγοι, οἱ καλούμενοι Γίγαντες, οὓς Ἡ-
 ρακλῆς λέγεται χειρώσασθαι τὴν Τροίαν ἐλών, καὶ διὰ τὸ
 κρατῆσαι τοὺς περὶ τὸν Ἡρακλέα ὀλίγους ὄντας τῶν Γιγάντων
 πολλῶν ὄντων καὶ ἀσεβῶν θεῶν ἔργον ἅπασιν ἐδόκει γεγονέναι
 τὸ περὶ τὴν μάχην, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἐπιλύεται περὶ τοῦ
 Λυκούργου καὶ Μίνωος καὶ Πάδαμάνθου καὶ Διὸς καὶ κου-
 ρήτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ μυθολογουμένων καὶ
 Παλαιφάτῳ τῷ Περιπατητικῷ ἔστιν ὅλον βιβλίον περὶ τῶν
 ἀπίστων ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα ἐπιλύεται, οἷον ὅτι
 Κένταυροι μὲν ὑπελήφθησαν οἱ πρῶτοι ἐπὶ ἵπποις ὀχοῦμενοι
 ὀφθέντες, Διομήδης δὲ Θραξῆ εἰς ἵπποτροφίαν ἐξαγαλῶθεις ἐλέχ-
 θη ὑπὸ τῶν αὐτοῦ ἵππων ἀπολωλέναι, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λό-
 γον καὶ Ἀκταίων ὑπὸ τῶν κυνῶν, ἣ δὲ Μήδεια βάπτουσα τὰς
 ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἀνθρώπων πολιὰς καὶ μελαίνας ποιοῦσα
 ἐφημίσιθη τοὺς γέροντας εἰς λέβητα κατακόπτουσα νέους ποιεῖν,
 καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις.

Καὶ περὶ μὲν τῶν τρόπων τῆς γυμνασίας τοσαῦτα, καὶ ὅτι
 κατ' αὐτοὺς δυνατόν ἐστι γυμνάσασθαι καὶ τοῖς μύθοις.

ՅԱՂԱԳՍ ՏԵՂՈՅ

Տեղի է բան աճական խոստովանեցելոյ իրի կամ յան-
ցանաց, կամ քաջարութեան. զի է կրկին տեղին՝ մի ընդ-
դէմ շարագործաց, որդան գոռողի, մասնչի, այլասպանի,
շռայելոյ. իսկ միւսն՝ յաղագս բարի ինչ գործեցելոյ, որդոն
յաղագս գոռոգասպանի քաջի և օրինադրոցաց:

Տեղեացն ոմանք են պարզք և ոմանք ոչ պարզք. և
պարզք՝ յառաջասացեալքս, և ոչ պարզք, որդոն զգօրաժա-
րէ՝ մասնչէ, զքահանայէ տաճարակապտէ, զթշնամանողէ ի
կացրդի, ի տաճարի, կամ յաղագս կնոջ գոռոգասպանի:

Եւ տեղի ասացեալ է, զի ի նմանէն զիմելով իբրու
թէ ի տեղոյ՝ զիւրաւ ձեռնարկեմք և ընդդէմ ոչ խոստովա-
նողացն անիրաւել. վասն որոյ ոմանք² և պատճառս ձեռ-
նարկութեանց զսա սահմանեցին. քանզի թշնամանողին
ամբաստանութիւն հասարակ և աներկբայ. եւ տեղի կոչի,
զի ի սմանէ զիմելով՝ իբրու թէ ի տեղոյ՝ զիւրաւ և զԿոն-
նոզիւէ և զՄեղեայ ամբաստանութեան բանից պաճարանս
գտանեմք:

Եւ տարբերէ ի ներբողենիցն և ի պարսաւանացն, ըստ
որում նա յաղագս որոշելոց զիմաց ասի և հանդերձ ա-
պացուցիւ, որդան Իսոկրատայն Հելլենեայ ներբողեան, և
եթէ ուրեք Եւրիբատայ պարսաւանք ինչ. բայց տեղին յա-
ղագս միայն ի պարզիցն և իրաց, և առանց ապացուցի. և
զի ի ներբողեանսն և ի պարսաւանս հոգ տանելի է և ա-
ռաջաբանից, բայց տեղոյն՝ մտածութիւն այսպիսի իմն լի-
նել թուի, իբրև մասն այլոյ բանի յառաջասացելոյ և իբր
թէ մակբան իմն հանդերձ խանչութեամբ ըստ այլոց ո-

1. A. զգօրաժարէ:

2. A. ոմանք, լուս. ուղղ.՝ և ոմանք:

ΠΕΡΙ ΤΟΠΟΥ.

Τόπος ἐστὶ λόγος αὐξητικὸς ὁμολογούμενου πράγματος
ἤτοι ἀμαρτήματος ἢ ἀνδραγαθήματος· ἐστὶ γὰρ διττὸς ὁ τόπος,
ὁ μὲν τις κατὰ τῶν πεπονηρευμένων, οἷον κατὰ τυράννου,
προδότου, ἀνδροφόνου, ἀσώτου, ὁ δὲ τις ὑπὲρ τῶν χρηστόν τι
διαπεπραγμένων, οἷον ὑπὲρ τυραννοκτόνου, ἀριστέως, νομο-
θέτου.

Τῶν δὲ τόπων οἱ μὲν εἰσὶν ἄπλοῖ, οἱ δὲ οὐχ ἄπλοῖ, ἄπ-
λοῖ μὲν οἱ προειρημένοι, οὐχ ἄπλοῖ δὲ οἱ κατὰ στρατηγῶ
προδότου, κατὰ ἱερέως ἱεροσύλου, κατὰ τοῦ ὕβρισαντος ἐν
ἑορτῇ ἢ ἱερῷ, ἢ ὑπὲρ γυναικὸς τυραννοκτόνου.

Τόπος δὲ εἴρηται, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ ὀρμώμενοι οἷον ἐκ τό-
που ῥαδίως ἐπιχειροῦμεν κατὰ τῶν ὁμολογούντων ἀδικεῖν, διό-
πέρ τινὲς καὶ ἀφορμὴν ἐπιχειρημάτων αὐτὸν ὠρίσαντο· ἢ μὲν
γὰρ τοῦ ὕβριστοῦ κατηγορία κοινὴ καὶ ἀναμφισβήτητος [καὶ]
τόπος καλεῖται, ἐξ αὐτῆς δὲ ὀρμώμενοι οἷον ἐκ τόπου ῥαδίως
καὶ κατὰ Κόνωνο· καὶ κατὰ Μειδίου λόγων εὐποροῦμεν.

Διαφέρει δὲ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν ψόγων, ὅτι ἐκεῖνα μὲν
περὶ ὠρισμένων προσώπων καὶ μετὰ ἀποδείξεως λέγεται, οἷον
Ἰσοκράτους τὸ Ἑλένης ἐγκώμιον, καὶ εἴ ποῦ τις Εὐρυβάτου
ψόγος, οἱ δὲ τόποι περὶ μόνων ἄπλως εἰσι τῶν πραγμάτων καὶ
χωρὶς ἀποδείξεως, καὶ ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἐγκωμίοις καὶ ψόγοις
φροντιστέον καὶ προουμίων, ἐπὶ δὲ τοῦ τόπου ἐπίνοια τοιαύτη
τις εἶναι βούλεται, ὥστε ἀποκοπήν εἶναι δοκεῖν καὶ μέρος
λόγου ἑτέρου προειρημένου, καὶ οἷον ἐπίλογόν τινα μετ' ὄγκου
τῶν ἤδη προαποδεδειγμένων· διόπερ καὶ οὕτως ἀρτέον αὐτοῦ.

մանց յառաջասցելոց, որպէս առ Բսքինին¹. «քանզի մի կարծէք, սիւ արք Աթենացիք, զթշուառութեանցն զսկզբմունսս² յաստուածոց, այլ ի³ մարդկան յազմադոճութեան լինելը». և առ Դիմոսթենին. «մարդք փիժք և շոգմոգք և վերագք, կրճատեալք իւրաքանչիւր ոք զիւրեանց զբաւառս, զազատութիւնն յառաջագոյն վաճառեալ նախ Փիլիպպոսի, իսկ յայժմ Աղեքսանդրի. որովայնիւ չափեալ և ամօթալիօք զբարեբաւութիւնն». և ես՝ «զի՛ ախա, սիւ Աթենացիք, ախա անհնարին անկաւ յԵլլադա և զԾնդակ⁴, և բազում իմն յաշոգականութեան, և պատեհութեան, և ի ձէնջ ինամոյ, և զարմանոյ կարօտեալը»:

Ահա աշուճեալ և առաջարանից հոգ տանին, և զնոյն զիրան արտադրեն⁵ իբրև պատմելով, բայց յամենայնի զամունսն ի վերայ բերեմք. իսկ այսպիսիքն, ինձ թուի, թէ և այսպէս⁶ օգտեացեն, բայց ապակունն իմն զյատուլութիւն կրթութեանն:

Եւ ձեռնարկել պիտի ի կամոց յօժարութեան գործողացն և ի մեծութենէ գործոցն՝ գորս գործին, և յաջնցանէ՛ յորոց այլքն կրեն վասն նոցա, և ես յորոց ինքեանք կցորդութիւնս ընդունին և եթէ որպէս յատենի կամըցիմք և առաջարանիւ և պատմութեամբ վարիլ, յետ առաջարանին և պատմութեան^(°) պատմութեան սոցուք զձեռնարկութիւն. նախ՝ ի խորհրդոց գործողին, զի չար է, և երկրորդ՝ յիբէն յոր անիրաւութիւնն եղև, և զի ի հարկաւորագունիցն՝ որպան զի գող ինչս զաւ աննէ, որ է հարկաւորագոյն ամենեցուն. և ի սոցա սակս զերկիր գործեմք և նաւեմք, և զամենայն ինչ միանգամայն զբոս աշխարհիս գործեմք, զի ունիցիմք ինչս՝ յորոց կեալ կարիցեմք:

Եւ յետ այսորիկ ի պարունակութիւն և անուամբ մի անիրաւութիւն է, բայց ճշմարտութեամբ բազումս յին-

καθάπερ ἤδη προειρημένων ἐτέρων, ὡς παρ' Αἰσχίνῃ· μὴ γὰρ οἴεσθε, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰς τῶν ἀτυχημάτων ἀρχὰς ἀπὸ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων ἀσελείας γίνεσθαι, καὶ παρὰ Δημοσθένει, ἀνθρώποι μιᾶροι καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες, ἡκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες πρότερον μὲν Φιλίππῳ, νῦν δὲ Ἀλεξάνδρῳ, τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ἔτι νόσημα γάρ, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεῖνδον ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ χαλεπὸν καὶ πολλῆς εὐτυχίας τινὸς καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον.

Ἦδη δὲ καὶ προοιμίῳ πολλοὶ φροντίζουσι, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐκτίθενται ὥσανεὶ διηγούμενοι, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰς αὐξήσεις ἐπιφέρουσιν, οἱ δὲ τοιοῦτοι τάχα ἂν καὶ οὕτως ὠφελοῖντο, διαφθείρουσι μέντοι τὴν ἰδιότητα τοῦ γυμνάσματος.

Ἐπιχειρεῖν δὲ δεῖ ἐκ τῆς προαιρέσεως τῶν δεδρακότων καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων ὧν διαπράττονται, ἐκ τε ὧν ἕτεροι πάσχουσι δι' αὐτούς, καὶ ἔτι ἐξ ὧν αὐτοὶ μεταλαμβάνουσιν ἂν δὲ ὥσπερ ἐν δίκῃ ἐθέλωμεν καὶ προοιμίῳ καὶ διηγίματι χρῆσθαι, μετὰ τὸ προοίμιον καὶ τὴν τοῦ ἀδικήματος ἀπαγγελίαν ληψόμεθα τὰς ἐπιχειρήσεις, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦ δεδρακότος, ὅτι πονηρά, δεύτερον δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος περὶ οὗ τὸ ἀδίκημα, ὅτι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστίν, οἷον ὅτι κλέπτῃς περὶ τὰ χρήματα ἐπιβουλεύει, ἅπερ εἰσὶν ἀναγκαιοτάτα πᾶσι, καὶ τούτων ἕνεκα καὶ γεωργοῦμεν καὶ πλέομεν καὶ πάνθ' ἀπλῶς κατὰ τὸν βίον πράττομεν, ἢ ἔχωμεν χρήματα, ἐξ ὧν ζῆν δυνησόμεθα.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς περιοχῆς, ὅτι τῷ μὲν ὀνόματι ἐν τὸ ἀδίκημά ἐστι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πολλὰ περιέχει ἐν αὐτῷ ἀδι-

1. A. առ Բսքինին, լուս.՝ առ Եսքինին: 2. A. զսկզմունսս, լուս. ուղղ.՝ սկզբմունսս: 3. A. այ ի փիւ. այլ ի: 4. A. գորնդակ Փիլ. զԾնդակ: 5. A. յարտադրեն: 6. A. այսպէս, լուս. ուղղ.՝ այսպիսեալ:

քերդողաց, կամ ի յիմաստնոց արանց. բայց խրատէ ասե-
լով, որդան՝ զի և սոցա չար գոլ թուի գործեցեալն և պատ-
ժի արժանի:

Եւ ի վերայ ամենեցուն գորամագաղափարութիւն
արասցուք, յորժամ ներգործիցեալ զիրն պատմիցեմք և
զախտն զրկեցելոյ¹, որդան գայրասպանէ. զի տրամագրեմք՝
որպիսի էր գործելովն զսպանումն. զի խակ և անորորմն
ինքնաձեռն եղեալ մարդ մարդոյ և զաւարն⁽²⁾ կորզելով և
զհարուածսն ի վերայ հասուցանելով. և եթէ յառաջնումն
այլ ի վերայ այլոց անելով և մտեալ ընդ արիւն սպանե-
ցելոյն², և որպիսիս և նայն ձայնս արձակէր՝ զայն զսպա-
նողն մաղթելով և զայն օգնական կոչելով, մի ժամ զմար-
դիկ և մի ժամ զաստուած, և որքան միանգամ³ այլ ինչ
այսպիսի:

Եւ յոչ պարզսն տեղիս է և յառաջասացելոցն ձեռնար-
կել, բայց ի յորով տեղեաց պաճարանս գտցուք վասն այնր՝
որ կան ինչ առ ոչ պարզսն. զի մատնիչն և ինքն ըստ ինք-
եան բարկութեան արժանի է, և կարի յորժամ և գորավար
իցէ. քանզի ոչն ըստ յուսոյ և ըստ կարծեաց գործեցեալ
բազում պատճառս բանի աւանդէ:

Արդ՝ մեղանացն աճումն յայցանէ ապաքէն եղիցի,
իսկ գովանացն ի ներհակացն:

1. A. զկրկեցելոյ, լուս. ուղղ.՝ զրկեցելոյ: 2. A. արիւնասպանե-
ցելոյն փիւ. արիւն սպանեցելոյն: 3. A. միայնգամ:

ἀνδρῶν γνώμας λέγοντες, οἷον ὅτι καὶ τούτοις πονηρὸν εἶναι
δοκεῖ τὸ πραχθὲν καὶ κολάσεως ἄξιον.

Ἔφ' ἅπασι δὲ τὴν διατύπωσιν ποιησόμεθα, ὅταν ἐνεργού-
μενον τὸ ἀδικημα ἀπαγγέλλωμεν καὶ τὸ πάθος τοῦ ἡδικημένου,
οἷον κατὰ ἀνδροφόνου· διαγράψομεν γὰρ οἷος μὲν ἦν ὁ ἐργα-
ζόμενος τὸν φόνον, ὡς ὠμῶς καὶ ἀνηλεῶς αὐτόχειρ γενόμενος
ἀνθρώπου ἀνθρωπος ὢν, καὶ τὸ ξίφος σπώμενος, καὶ τὴν πλη-
γὴν καταφέρων, καὶ μὴ καιρίας εἰ τύχοι τῆς πληγῆς γενομέ-
νης, ἀλλὰς ἐπ' ἄλλαις ποιούμενος, καὶ μαινόμενος αἵματι τοῦ
φονευομένου, οἷας δὲ κἀκείνος φωνὰς ἠφίει, τοῦτο μὲν τοῦ
φονέως θεόμενος, τοῦτο δὲ βοηθούς ἐπικαλούμενος, νῦν μὲν
ἀνθρώπους, νῦν δὲ τοὺς θεούς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα.

Ἐν δὲ τοῖς οὐχ ἀπλοῖς τόποις ἔστι μὲν καὶ ἀπὸ τῶν προ-
ειρημένων ἐπιχειρεῖν, πλειόνων δὲ λόγων εὐπορήσομεν διὰ τὸ
προσκειμένον τοῖς ἀπλοῖς· ὁ γὰρ προδότης καὶ καθ' αὐτὸν μὲν
ὀργῆς ἄξιος, πολὺ δὲ πλέον, ὅταν στρατηγὸς ἦ· τὸ δὲ παρ' ἐλ-
πίδας πραχθὲν πολλὰς ἀφορμὰς λόγων παραδίδωσιν.

Ἡ μὲν τῶν ἀμαρτημάτων αὕξησις ἐκ τούτων ἀν γένοιτο,
τῶν δὲ ἐπαινετῶν ἐκ τῶν ἐναντίων.

ՅԱՂԱԳՍ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ

Արտասանութիւն է բան սլարոնական յայտնապէս ի դուրս ածելով զազդեցեալն:

Եւ լինի արտասանութիւն դիմաց և իրաց, և տեղեաց:

Եւ դիմաց՝ իբր թէ Հոմերական.

«բողոքակութիւն զթիկամբք և աջմայա գանգրահեր»¹:

Եւ դյադադս Թերսիտեայն.

«լեպեշտի»² էր և սրագլուխ և կազ ի միոջէ ստանէ».

և զկնիքն. և առ Հերոստեայն³ զտեսակս ցիծին և զծրագեւտացն⁴, և կրօնօգիւրտացն զՅգիւղատացոց:

Եւ իրաց՝ իբր թէ սլատերալմի, խաղաղութեան, ձմերայնոյ, փանդախտի, շարժման:

Եւ տեղեաց, որչան եղակերաց (°), ծովեղերաց, քաղաքաց, կղզեաց, անսպասից և նմանիցն:

Եւ ժամանակաց, սրգան գարնայնոյ, ամառայնոյ, տօնի և այսպիսեացն:

Եւ յեղանակացն են արտասանութիւնք, որպէս կազմածացն և զինուցն, և մեքենայիցն, զոր օրինակ իւրաքանչիւր օք ի նոցանէն կազմեցաւ, որպէս առ Հոմերոսի՝ զինագործութիւնն, և առ ի Թուկիդիդեայ՝ շրջապարսպութիւն Պրատեացոցն և մեքենայիցն կազմութիւն. «մեծ գերան ընդ մէջ սղոցեալ փոխեցին զամենայն»: Եւ յիններորդում⁵ Քառեակ. «զիւստ Պարսից ի վերայ երկայն փայ-

1. A. գանգնահեր: 2. A. լեպեշտի, լուս. սլղղ.՝ զեպեշտի: 3. A. Հերոստեայն, լուս. սլղղ.՝ Հերոսոգէս: 4. A. զծրագեւտացն: 5. A. յիններորդում:

ΠΕΡΙ ΕΚΦΡΑΣΕΩΣ.

Ἐκφρασις ἐστὶ λόγος περιγηγηματικὸς ἐναργῶς ὑπ' ὄψιν ἄγων τὸ δηλούμενον.

Γίνεται δὲ ἔκφρασις προσώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρόνων.

Προσώπων μὲν οὖν, οἷον τὸ Ὀμηρικόν,
γυρὸς ἔην ὦμοις, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος.

Καὶ τὰ περὶ τοῦ Θερσίτου,

φοκῶδες ἔην, χλωλὸς δ' ἕτερον πύδα, τῷ δὲ οἱ ὦμω κυρτὸ ἐπὶ στήθος.

καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ παρ' Ἡροδότῃ τὸ εἶδος τῆς ἕβιδος καὶ τῶν ἔππων τῶν ποταμίων καὶ τῶν κροκοδείλων τῶν Αἰγυπτίων.

Πραγμάτων δὲ οἷον [φράσις] πολέμου, εἰρήνης, χειμῶνος, λιμοῦ, λοιμοῦ, σεισμοῦ.

Τόπων δὲ οἷον λειμῶνος, αἰγιαλῶν, πόλεων, νήσων, ἐρημίας, καὶ τῶν ὁμοίων.

Χρόνων δὲ οἷον ἔαρος, θέρους, ἐορτῆς, καὶ τῶν τοιούτων

Αἱ δὲ καὶ τρόπων εἰσὶν ἐκφράσεις, ὅποιαί τῶν σκευῶν καὶ τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν μηχανημάτων, ὃν τρόπον ἕκαστον παρεσκευάσθη, ὡς παρὰ μὲν Ὀμήρῳ ἡ ὀπλοποιΐα, παρὰ Θουκυδίδῃ δὲ ὁ περιτειχισμὸς τῶν Πλαταιέων καὶ ἡ τοῦ μηχανήματος κατασκευή, κεραΐαν μεγάλην δίχα πρίσαντες, ἐκοίλαναν ἅπασαν. ἐν δὲ τῇ ἐνάτῃ Κτησίας, οἷον τὰ εἶδωλα τῶν Περσῶν ἐπὶ τοῖς μακροῖς ξύλοις

✓ նութիւն տալ առնուել պիտի ենթակայիցն պատմութիւն,
մինչ զի թէ պայծառ և դուարթ ինչ իցէ ազգեցեալն, պայ-
ծառ և դուարթ և դմեկնութիւն գոր. եւ եթէ մթին և ցա-
մաքագին, և ահագին է, և որպիսի զլարդ ինչ և իցէ՝ և
ոչ դմեկնութիւնսն հեռացուցանել և ի բաց տանել ի բնու-
թենէն նոցա:

Բայց սմանք և արժանի համարին կրթել ըստ արտա-
սանութեան՝ եղծանելով և ստեղծանելով դյուանցսն ասա-
ցեալս արտասանութիւնս, որգոն՝ զի Հերոդոտոս սուս պատ-
մեաց յաղագս տեսակի զիծին, ասելով սպիտակ թևօք բաց
ի գլխոյ և ի պարանոցէ և ի պոպուլթեան ի ծայրէ. քանզի
պոպոլթն բոլոր սպիտակ է:

Բայց մեղ ոչինչ նորոգ թուին ասել առաւել քան
դյառաջասացեալսն, վասն զի զայսպիսի տեսակս անկանել
կարձեմք ընդ պատմութեան եղծիւք և ստեղծիւք:

εὐανθές τι εἶη τὸ δηλούμενον, εὐανθῆ καὶ τὴν φράσιν εἶναι εἰ-
δὲ ἀύχμηρὸν ἢ φοβερὸν ἢ ὅποιον ὀλίποτε, μηδὲ τὰ τῆς ἐρμη-
ναίας ἀπᾶθειν τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ἔνιοι μέντοι γὰρ ἀξιοῦσι γυμνάζεσθαι καὶ τὴν ἔκφρασιν
ἀνασκευάζοντας καὶ κατασκευάζοντας τὰς ὑπὸ τινῶν εἰρημέ-
νας ἔκφράσεις, οἷον ὅτι Ἡρόδοτος διέψευσται περὶ τοῦ εἴδους
τῆς ἕβρωσ λέγων ὅτι λευκόπτεροί εἰσι πλὴν κεφαλῆς τε καὶ αὐ-
χένος καὶ τοῦ πυγαίου ἄκρου· τὸ γὰρ πυγαῖον ὄλον λευκὸν ἐστίν.

Ἡμῖν δὲ οὐδὲν καινὸν δοκοῦσι λέγειν παρὰ τὰ προειρη-
μένα, διὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος ὑποπίπτειν νομίζειν [ἐν] ταῖς τῶν
διηγημάτων ἀνασκευαῖς τε καὶ κατασκευαῖς.

ՅԱՂԱԳՍ ԴԻՍԱՌՆՈՒԹԵԱՆ

Դիմանում թիւն՝ գիծաց ի ներքս սրցում թիւն տրամա-
գրեցելոց բանս ընտանիս իւր՝ որ և ենթակայիցն¹ միշտ
աներկբայից, իբրու թէ՛ զինչ ասիցէ² բանս աս կինս ոք՝
հանդերձեալ ուղի երթալ, կամ զօրավար՝ յորդորելով զգո-
րականսն աս վտանգս:

Եւ ի վերայ որոշեցելոց գիծաց, իբրու թէ զինչ ասա-
ցէ բանս Կիւրոս խաղացեալ զօրօք ի Մասսագետս³, կամ
զինչ Դատրս յետ ի Մարաթոնիս ի կռիւն⁴ տեսանելով զար-
քայ:

Եւ ընդ այսու ևս ընդ ազգիւ⁵ կրթութեանս անկանի և
կացրգականաց բանիցսն տեսակ, և յորդորս՝ անացն, և
թղթականացն:

Արդ՝ նախ ասալին քան զամենայն պարտ և արժան է
ընդ միս ամէլ զասողին գէմս՝ որպիսի ինչ ոք է, և զաջն՝
աս որ բանն, և զասալիւայ հասակն, և զժամանակն, և ըզ-
տեղին, և զգէսն, և զենթակայ նիւթն, յազազս որոյ հան-
դերձեալ են բանքն ճառիլ, և սպա աջուհեանն զհորձեալ
բանս յարմարականս ասել. քանզի վայել են վասն հասակի
այլք այլոց, ճերունոջն և պատանոջն ոչ նսնք, այլ պա-
տանոյն բան մեղ պարզութեամբ և ողջախոսութեամբ
հանեալ եղիցի, իսկ ճերունուցն՝ խոհեմութեամբ և նմա-
թեամբ. և վասն բնութեան կնոջն և ասն այլ բանք յար-
մարին, և վասն զիպի ծառայի և ազատի, և վասն ախոր-
ժակաց զինաւորի և հողագործի, և ըստ տրամագրութեան

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΙΑΣ.

Προσωποποιία ἐστὶ προσώπου παρειαγωγῆ διατιθεμένου
λόγους οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν
ἀναμφισβητήτως, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους ἀνὴρ πρὸς τὴν
γυναῖκα μέλλων ἀποδημεῖν, ἢ στρατηγὸς τοῖς στρατιώταις ἐπὶ
τοὺς κινδύνους.

Καὶ ἐπὶ ὄρισμένων δὲ προσώπων, οἷον τίνας ἂ εἴποι λό-
γους Κύρος ἐλαύνων ἐπὶ Μασσαγέτας, ἢ τίνας Δάτις μετὰ τὴν
ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐντυγχάνων τῷ βασιλεῖ.

Ὑπὸ δὲ τοῦτο τὸ γένος τῆς γυμνασίας πίπτει καὶ τὸ τῶν
πανηγυρικῶν λόγων εἶδος, καὶ τὸ τῶν προτρεπτικῶν, καὶ τὸ
τῶν ἐπιστολικῶν.

Πρῶτον μὲν τοῖνον ἀπάντων ἐνθυμηθῆναι δεῖ τό τε τοῦ
λέγοντος πρόσωπον ὁποῖόν ἐστι, καὶ τὸ πρὸς ὃν ὁ λόγος, τὴν
τε παροῦσαν ἡλικίαν, καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸν τόπον, καὶ τὴν
τύχην, καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, περὶ ἧς οἱ μέλλοντες λόγοι
ῥηθῆσονται. ἔπειτα δὲ ἤδη πειρασθαι λόγους ἀρμόττοντας εἰ-
πεῖν πρέπουσι γὰρ δι' ἡλικίαν ἄλλοι ἄλλοις, πρεσβυτέρῳ καὶ
νεωτέρῳ οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ νεωτέρου λόγος ἡμῖν
ἀπλότῳ καὶ σωφροσύνη μεμιγμένος ἔσται, ὁ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου
συνέσει καὶ ἐμπειρίᾳ. καὶ διὰ φύσιν γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ ἕτεροι
λόγοι ἀρμόττοιεν ἂν, καὶ διὰ τύχην δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ
δι' ἐπιτήδευμα στρατιώτῃ καὶ γεωργῷ, κατὰ δὲ διάθεσιν ἐρῶν-
τι καὶ σωφρονούντι, καὶ διὰ γένος ἕτεροι μὲν λόγοι τοῦ Δά-

1. A. ենթակայիցն, ուղղված է՝ ենթակայ իրացն: 2. A. ասի-
ցէ, լուս. ուղղ.՝ ասցէ: 3. A. ի Մասսագետս: 4. A. ի կռիւն,
լուս. ուղղ.՝ ի կռուին: 5. A. ազգիւ, լուս. ուղղ.՝ ազգաւ:

տարիկեցելում և ողջախոհի, վասն աղգի՝ զի այլ բանք են
Լսկննացոց սակաւք և սուրք, և այլք Ատտիկեցոց սոն կո-
րովարանի:

Եւ դժարար ասեմք ասել բազում անգամ զՀերոզոտոս,
զի թէպէտ և հելլենարէն¹ գրեաց՝ յորժամ ի նոսա բանիցն
նմանութիւն սունիցէ:

Բանզի վայել են բանք և տեղեաց և ժամանակաց-
քանզի ոչ որ յառաջի գորուն՝ նոյնք և ժողովի, և ոչ յաղ-
թողաց և պարտեցելոց, և որքան միանգամ այլք ինչ զի-
մաց զհետ երթան:

Այլ և նոյն ինքն իրքն իւրաքանչիւր ունին վայելչա-
կան մեկնութիւն:

Եւ առ այսօրիւք կարողք և բաւականք եղիցուք, յոր-
ժամ ոչ յաղագս մեծամեծաց իրաց նուաստարար ասիցեմք,
և ոչ յաղագս ըզծիցն յոխորտածե, և ոչ յաղագս դժնդա-
կացն խենեշարար, և ոչ յաղագս անօթալեացն յանդգնօրէն,
և ոչ յաղագս սորմականացն աւելապէս², այլ զվայելուչսն
իւրաքանչիւր ումեք իրացն բարձեալ հասուցցուք, հանդի-
պեցուցանելով համանգամայն և որ յարմարիցի³, և գիմացն,
և տեղոյն, և ժամանակին, և զիպուածին, և իւրաքանչիւր
ումեք յառաջասացելոցն:

Արդ՝ վասն զի պէտպէս իմն է գիմացն և իրացն գա-
նադանութիւն. քանզի կամ մեղադրեմք ինչ⁴ և կամ յորդո-
րեմք, կամ սիրելեմք, կամ թողութիւն խնդրեմք ի վերայ
որոց դորձեցաքն, և կամ այլ ինչ յայսպիսեացն, հարկա-
ւոր է ըստ իւրաքանչիւր ումեք ի սոցանէ պատճառս ընտա-
նիս և ուրոյնս ասել:

Յորդորելով այսուհետև ասացուք՝ յոր եղումքն^(°) և
կար է լինել և զիւրին, և բարի, և վայելուչ է. զի օգուտ
է, զի իրաւացի է, զի արժանաւոր (և երկարատիկ է սա՝ կամ
առ աստուածս կամ առ վախճանեալս), զի հեշտ է, զի ոչ
միայն սունեմք և ոչ նախկին, զի կարի լաւագոյն է սկիզբն
սունել բարի գործոց, զի ապաշաւանս ոչ գործեցեալ բերէ:

1. A. ելլենարէն, լուս. ուղղ.՝ հելլենարէն: 2. A. ստեղապէս,
լուս. ուղղ.՝ աւելապէս: 3. A. յարմարեցի. լուս. ուղղ.՝ յարմարիցի:
4. A. ինչ, լուս. ուղղ.՝ յինչ:

κωνος παύροι και λιγέες, ἕτεροι δὲ τοῦ Ἀττικοῦ ἀνδρὸς στω-
μύλοι.

Καὶ βαρβαρικῶς φαμὲν εἶπειν πολλάκις τὸν Ἡρόδοτον καί-
περ ἑλληνιστὶ γράφοντα, ὅτι τοὺς ἐκείνων λόγους μεμίμηται.

Πρέπουσι δὲ λόγοι και τόποις και καιροῖς· οὐ γὰρ ἐπὶ
τοῦ στρατοπέδου οἱ αὐτοὶ και ἐν ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἐν εἰρήνῃ και
πολέμῳ, οὐδὲ νικῶσι και ἡττημένοις, και ὅσα ἄλλα παρακολου-
θεῖ τοῖς προσώποις.

Καὶ μὴν και αὐτὰ τὰ πράγματα ἕκαστα ἔχει πρέπουσαν
ἐρμηνείαν.

Ταύτης δ' ἂν ἐγκρατεῖς γενοίμεθα, ἐὰν μῆτε περὶ μεγάλων
πραγμάτων ταπεινῶς λέγωμεν, μῆτε περὶ μικρῶν ὑψηλῶς, μῆτε
περὶ εὐτελῶν σεμνῶς, μῆτε περὶ δεινῶν ἐκλελυμένως, μῆτε πε-
ρὶ αἰσχρῶν θρασέως, μῆτε περὶ ἐλαεινῶν περιττῶς, ἀλλὰ τὸ
πρέπον ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων ἀποδιδῶμεν στοχαζόμενοι ἅμα
και τοῦ ἀριμύττοντος τῷ τε προσώπῳ και τῷ τρόπῳ και τῷ
χρόνῳ και τῇ τύχῃ και ἐκάστῳ τῶν προειρημένων.

Ἐπεὶ οὖν ποικίλη ἐστὶν ἡ τῶν προσώπων διαφορὰ και
τῶν πραγμάτων ἡ γὰρ αἰτούμεθα τι, ἢ προτρέπομεν, ἢ ἀπο-
τρέπομεν, ἢ παρηγοροῦμεν, ἢ συγγνώμην αἰτούμεν ἐφ' οἷς
ἐπράξαμεν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀναγκαῖόν ἐστι και καθ'
ἕκαστον τούτων ἀφορμὰς οἰκείας εἶπειν.

Προτρέποντες τοινοῦν ἐροῦμεν, ὅτι ἐφ' ὃ προτρέπομεν, και
δυνατὸν γενέσθαι και ῥᾴδιον και καλὸν και πρέπον ἐστὶν ὅτι
συμφέρον, ὅτι δίκαιον, ὅτι ὅσιον (διττὸν δὲ και τοῦτο, ἢ πρὸς
θεοῦς ἢ πρὸς τετελευτηκότας), ὅτι ἡδύ, ὅτι μὴ μόνοι πράττο-
μεν μηδὲ πρῶτοι, ὅτι εἰ και πρῶτοι, πολὺ κρείττον ἀρξασθαι
καλῶν ἔργων, και ὅτι μὴ μετάνοιαν φέρει πραχθέν.

Եւ յիշեցուցանելի է և եթէ ինչ յառաջագոյն գոյր ի յորդորողէն առ յորդորեալն, և եթէ այլ երբէք հաւանեալ յօգուտ կրթեաց:

Եւ նոյն յեղանակ եղիցի ձեռնարկութեան, և եթէ մեղադիր ինչ լինիցի՝ յերկուացուցանելով յընդդիմացն ձեռնարկեսցուք:

Եւ եթէ սիրտիցեմք՝ աշաղէս ի կիր առցուք զբանսն, զի հարկաւոր և ամենեցուն հասարակ, և միաբան է եղեալն, զի ահամայ է. քանզի ոչ միով լուիք՝ որ միտս ունին՝ ի վերայ ահամայցն տրամին:

Եթէ կամաւոր իցէ՝ ճառելի է եթէ ինքն անձին պատճառք է¹. քանզի յինքնասիրութենէ գոյցն ինչ տրամութիւն կրեն յինքեանց² թշուառացեալքն:

Եւ ասելի է, թէ և քան զայս մեծ ևս չար է, զոր կրեցին այլք բազումք և դերբաւ տարան. և առ այսօրիւք՝ զի թէ և առ սակաւ սակաւ տրամագին է, այլ սակայն և գեղեցիկ և փառաւոր. և ապա՝ զի օգտակար է, և զի ոչ ինչ օգուտ է աշտոցիկ՝ որ ի վերայ ահա եղելոցն տրամին:

Տինա և խանդադատականքն մեծ զօրութիւնս ունին առ ի մխիթարութիւնս, և մանաւանդ՝ յորժամ խնամական բանս առնիցէ. քանզի տրամեալքն առ այնոսիկ՝ որք կարծեն ոչինչ չար անցանել նոսա՝ բնաւորեցան ընդդէմ դառնալ³ և առ տրամութեամբն ևս՝ իբրու բարկանալ այնոցիկ, որ այսպէսն մխիթարութիւնս մատուցանեն, իսկ առ այնոսիկ՝ որք աշխարակից և սգակից լինին՝ հաշտագոյն և համբոյր մերձաւորութեամբ ընդունել, իբրև յընտանեաց՝ մխիթարութիւն և սիրտանս. վասն որոյ յետ յաշխարհանացն ի վերայ բերելի է բանիցն զխրատականսն:

Եւ յորժամ թողութիւն ինդրիցեմք՝ զպատճառն աստուտ ընկալցուք. նախ առաջին՝ զի ահամայ է գործեցեալն, և այս կամ վասն անգիտութեան, կամ վասն դիպուածոյ, կամ վասն հարկի. եւ եթէ կամաւոր իցէ՝ ասելի

1. A. պատճառք է, լուս. ուղղ.՝ պատճառք են: Վիս. յինքեանց:

2. A. յինեանց

3. A. դառնաթ վիս. դառնալ:

Υπομνηστέον δὲ καὶ εἴ τι προϋπήρκαται ὑπὸ τοῦ προτρέποντος εἰς τὸν προτρεπόμενον, καὶ εἰ ἄλλοτε πεισθῆεις ὠφελήθη.

Ὁ δ' αὐτὸς τρόπος ἔσται τῆς ἐπιχειρήσεως, κὰν αἰτώμεθα τι, ἀποτρέποντες δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἐπιχειρήσομεν.

***
οὕτω χρῆσόμεθα δὲ τοῖς λόγοις, ὅτι ἀναγκαῖον καὶ πάντων κοινὸν τὸ γεγενημένον καὶ ἀκούσιον ἦμιστα γὰρ οἱ νοῦν ἔχοντες ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις λυποῦνται.

Ἐὰν δὲ ἐκούσιον ἦ, ῥητέον ὅτι αὐτὸς αὐτῷ αἴτιος ὑπὸ γὰρ τῆς φιλαυτίας ἦττον λυποῦνται δι' ἑαυτοὺς δυστυχίσαντες.

Λεκτέον δὲ ὅτι καὶ τούτου μείζον κακὸν ὑπάρχει, ὃ παθόντες ἕτεροι πολλοὶ ἠνεγκαν εὐκόλως πρὸς δὲ τούτοις ὅτι εἰ κατὰ βραχὺ ἀνιαρόν ἐστιν, ἀλλ' οὖν καὶ καλὸν καὶ ἐνδοξὸν ἐστίν· ἐπειθ' ὅτι ὠφέλιμον καὶ ὅτι μηδὲν ὄφελος τῆς ἐπὶ τοῖς ἦδη γεγενημένοις λύπης.

Καὶ ὁ οἶκτος δὲ μεγάλην ἰσχὺν ἔχει πρὸς παραμυθίαν, μάλιστα ὅταν τις ἐπὶ κηδεῖα τοὺς λόγους ποιήσῃται· οἱ γὰρ ἀνώμενοι πρὸς μὲν τούτους τοὺς οἰομένους μηδὲν τι δεινὸν αὐτοὺς πεπονθῆναι πεφύκασιν ἀντιτείνειν καὶ πρὸς τῇ λύπῃ οἶον ὀργίζεσθαι τοῖς παραμυθουμένοις, παρὰ δὲ τῶν συνολοφρομένων εὐμενέστερόν πως προσιέναι, ὡς παρ' οἰκείων, τὰς παρηγορίας, διόπερ μετὰ τοὺς θρήγους ἐποιστέον τῶν λόγων τοὺς νουθετικούς.

Ὅταν δὲ συγγνώμην αἰτώμεν, τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν ἔξομεν, πρῶτον μὲν ὅτι ἀκούσιον τὸπραχθέν, τοῦτο δὲ δι' ἄγνοιαν ἢ τύχην ἢ ἀνάγκην· ἐὰν δὲ ἐκούσιον ἦ, λεκτέον ὅτι ὄσιον, ὅτι σύνηθες, ὅτι ὠφέλιμον.

է, զի արժանաւոր, զի ընդել, զի օգտակար, զի խրատս մատուցանէ:

Եւ ձեռնարկել պարտ և արժան է՝ յորոց ընդունի տեղեացն. քանզի ոչ ամենեքեան յարժարին առ ամենայն ընդ նովիմբ տեսակաւ անկեալս զիմաստութիւնս:

Եւ այս կրթութիւն առաւել քան ամենեցուն բարուց և ախտից ընդունական է:

Արգ՝ պարզաբար և իբր թէ՛ միշտ շատ է և եթէ յայտքանց տեղեաց մանկտին կրթեսցին. իսկ որք կամիցին ստուգագոյն և կտտարեւագոյն զզիմաստութիւնսն ի ձեռն առնուլ՝ առաջի կալ վարիլ և փոքր մի յետոյն որ ճարտիցն են մեղ պատճառք ձեռնարկութեանցն առ գիրսն²:

1. Ա. իբր թէ, լուս. ուղղ.՝ տի իբր թէ:
առ գիրսն:

2. Ա. առ գիրսն, վի՞

Ἐπιχειρεῖν δὲ δεῖ, ἐξ ὧν ἐνδέχεται τόπων· οὐ γὰρ πάντες ἀρμόττουσι πρὸς πάσας τὰς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος οὐσας προσωποποιίας.

Τοῦτο δὲ τὸ γύμνασμα μάλιστα ἡθῶν καὶ παιθῶν ἐπιδεικτικόν ἐστίν.

Ἄπλῳς μὲν οὖν ὡς ἐν εἰσαγωγῇ ἀπόχρη, κὰν ἐκ τοσούτων τόπων τὰ μειράκια γυμνάζηται, τοῖς δὲ ἀκριβέστερον καὶ τελειώτερον βουλομένοις τὰς προσωποποιίας μεταχειρίζεσθαι, πάρεστι χρῆσθαι καὶ ταῖς μικρὸν ὕστερον ῥηθησομέναις ἡμῖν ἀφορμαῖς τῶν ἐπιχειρημάτων πρὸς τὰς θέσεις.

ՅԱՂԱԳՍ ՆԵՐՔՈՂԵՆԻ ԵՒ ՊԱՐՍԱԻԱՆԱՑՆ

Ներքողեան է բան՝ որ երկեցուցանէ մեծութիւն ըստ առաքինութեան գործոյ և այլոց բարեաց պարսրոշեցիւրոց զիմացելոց. և սոցա է՝ որ ի կենդանիս ուրոյն այժմ ներքողեան կոչի, եւ է որ ի մեռեալս մտկգերեզմանական, և է որ յաստուածս օրհնութիւն:

Այլ թէ ի կենդանիս և թէ ի վախճանեալս, և կամ կրտստուածս, կամ աստուածս որ անուանիցէ՝ մի և նոյն է բանիցն հանգամանք:

Եւ ներքողեան կոչի վասն գծիւնսն ներքողիւր իմն և խաղաւր ասնել զյաստուածսն բարեբանութիւնս:

Վասն զի բարիքն առաւել գովին, եւ բարեացն են՝ որ գոգով և զբարութ. և են որ զմարմնով, և է որ արտաքուստ ի մեզ է. և յայտ է, թէ երեք են սորա սեռականազոյնքս, յորոց հնար գացուք ներքողի:

Եւ է արտաքուստ բարեացն նախ ասալին քաջասոճմիկ, և կրկին է սա՝ է որ քաղաքի և ազին, և քաղաքաւարութեան բարուց, և է որ ծնօղոց և այլոց ընտանեաց:

Եւ ապա խրատ՝ արուեստգիրութեան⁽⁶⁾, փաստախրութիւն, իշխանութիւն, մեծութիւն, քաջազգայութիւն, և անձնակն բարիք՝ առաքինի բարիք և որ զհետ սոցա երթան գործք, սրգան զի խոճեմ, զի ողջախոճ, զի արի, զի իրտւացի, զի արժանաւոր, զի ազատարարոյ, զի մեծախոճ, և սրբան միանգամ այլ ինչ այսպիսի:

Եւ գեղեցիկ են գործք և յետ մահու * գովեալք. քանզի

* Նախորդ ձեռագրերէից մեկում մի բանի քուրք յետ յետ ասաց են յեղի դասավորած, ուստի յետ աստիանիւնի մեջ քոված հասկածը գիտեղիւթ է յեղի «Յաղագս պատմութեան» գիրքում հետ A. p. 231 ա, սույ 9 միևնեմի p. 231 p, սույ 25:

ΠΕΡΙ ΕΓΚΩΜΙΟΥ ΚΑΙ ΨΟΓΟΥ.

Ἐγκώμιόν ἐστι λόγος ἐμφανίζων μέγεθος τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν περὶ τι ὠρισμένον πρόσωπον, τοῦτο δὲ τὸ μὲν εἰς τοὺς ζῶντας ἰδίως νῦν ἐγκώμιον καλεῖται· τὸ δὲ εἰς τοὺς τεθνεῶτας ἐπιτάφιος λέγεται, τὸ δὲ εἰς τοὺς θεοὺς ὕμνος· ἀλλ' εἴτε ζῶντας, εἴτε τελευτήσαντας, ἢ καὶ ἥρωας καὶ θεοὺς τις ἐγκωμιάζει, μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῶν λόγων ἔφοδος.

Ἐγκώμιον δὲ λέγεται τῷ τοὺς παλαιοὺς ἐν κώμῳ τινὶ καὶ παιδιᾷ τὰς εἰς θεοὺς εὐλογίας ποιεῖν.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἀγαθὰ μάλιστα ἐπαινεῖται, τῶν δὲ ἀγαθῶν τὰ μὲν περὶ ψυχὴν τε ταὶ ἦθος, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἐξωθεν ἡμῖν ὑπάρχει, ὀφείλον ὅτι τὰ τρία ἂν εἴη ταῦτα, ἐξ ὧν εὐπορήσομεν ἐγκωμιάζειν.

Ἔστι δὲ τῶν ἐξωθεν πρῶτον μὲν εὐγένεια ἀγαθόν, διττὴ δὲ ἢ μὲν πόλεως καὶ ἔθνους καὶ πολιτείας ἀγαθῆς, ἢ δὲ γονέων καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων.

Ἐπειτα δὲ παιδεία, φιλία, δόξα, ἄρχη, πλοῦτος, εὐτεκνία, εὐθιγασία. τοῦ δὲ σώματός ἐστιν ὑγεία, ἰσχύς, κάλλος, εὐαισθησία. ψυχικὰ δὲ ἀγαθὰ τὰ σπουδαία ἡθικὰ καὶ τούτοις ἀκολουθεῖσαι πράξεις, οἷον ὅτι φρόνιμος, ὅτι σώφρων, ὅτι ἀνδρῆος, ὅτι δίκαιος, ὅτι ὀσιος, ὅτι ἐλευθέριος, καὶ ὅτι μεγαλόφρων, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Καλὰ δὲ εἰσι πράξεις καὶ αἱ μετὰ θάνατον ἐπαινούμεναι.

զկենդանիս սովոր իցեն¹ որքեի, և ընդդէմ որ մինչդեռ
կենդանի եմք մեք՝ ներբողեալ լինիմք և ի մահէն² գերա-
զանցեալք. քսնդի նախանձ կենդանեաց ըստ Թուկիրիդի
կալ առ հախառակամարսն³. և զորս յայլոց սակա ալ ոչ
անձանց գործեմք. և զորս յազազս բարոյն, ալ ոչ վասն օգ-
տին կամ հեշտոյ, և յորոց երկն ուրոյն, իսկ օգուտն հասարակ.
և վասն որոյ գործոց բազումք մեծամեծս կրեն յազազս⁴ ի
զէս ժամու բարեգործաց և առաւել վախճանեցելոց. վասն
որոց գովին և յազազս բարեկամաց պատիժք և վասնիք:

Եւ գովելի են գործք և սրք վասն⁵ ժամանակի եզեն,
և եթէ միայն սք գործեաց, և եթէ նախկին, կամ յորժամ
ոչ սք, կամ առաւել քան զայլս, կամ ընդ սակաւս, կամ
առաւել քան զտինս, կամ զոր ոչ սք յուսայր, կամ երկովք,
կամ սրքան միանգամ գիւրաւ, կամ վաղվաղակի գործեցաւ:

Բայց սարս և արժան է առնուլ զգառօղութիւնս վա-
ռաւորացն. և պիտանացու և զէս է ցուցանել և կշռել յան-
ցելոցն զհանգերձեալսն, որպէս սրք գովենն զՀելլինէ, զԻ
Թեուս⁶ մեծ յարգով արկաւ զնա:

Եւ պիտանացու է և ի զէս է ցուցանել և կշռել յան-
ցելոցն զհանգերձեալսն, որպէս թէ սք ստիցէ յազազս Ա-
դեքսանդրի Մակեդոնացոյ՝ թէ արդեօք գործեաց ալքրանս,
և ալքալիս ազինս կործանեալ⁷, զի սակաւ եկաց ժամանակս:

Որպէս թէ որպէս Թէոպոմպոս ի Փիլիպպոսի ներբո-
ղենին՝ զի թէ կամիցի⁸ Փիլիպպոս ի նոյն արտրժակս կալ
մնալ և Եւրոպայ ամենայնի թագաւորեացէ:

Եւ ոչ անպիտան և յիշատակ գործել ահա փռաւորե-
ցելոցն հախառակ հարցանել նոցա զգործսն առ ներբողե-
ցելոցսն:

Եւ շնոհաւոր է թերևս երբէք և յանուանցն, կամ ի հո-
մանուանութենէն, կամ ի մականուանութեանցն ներբողել, եթէ

1. A. սովորեցին, լուս. ուղղ.՝ սովոր իցեն: 2. A. ի մահէն, լուս.
ուղղ.՝ ի մահու: 3. A. առ հախառակամարսն: 4. A. յազազս,
լուս. ուղղ.՝ ցազազս(?): 5. A. վասն վիս. վասն: 6. A. Թեուս
փիս. Թեուս: 7. A. կործանեաց, լուս. ուղղ.՝ կործանեալ
կամիցի, լուս. ուղղ.՝ կամեցի:

τούς γὰρ ζῶντας εἰώθασι κολακεύειν, καὶ ἀνάπαλιν αἰ ζῶντων
ἔτι ἡμῶν ἐγκωμιαζόμενοι καὶ τὸν τῶν πολλῶν φθόνον ὑπερ-
βαλλόμενοι: φθόνος γὰρ τοῖς ζῶσι κατὰ Θουκυδίδην πρὸς τὸ
ἀντίπαλον· καὶ ἄς ἄλλων ἕνεκα καὶ μὴ ἑαυτῶν πράττομεν· καὶ
τοῦ καλοῦ χάριν, ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ συμφέρον ἢ τὸ ἡδύ· καὶ ἐφ'
ὧν ὁ μὲν πόνος ἴδιος, ἢ δὲ ὠφέλεια κοινή· καὶ δι' ἄς οἱ πολ-
λοὶ καὶ μεγάλα πάσχουσιν εὐ καὶ ἄς χάριν εὐεργετῶν καὶ
μᾶλλον τετελευτηκότων· διόπερ ἐπαινούνται καὶ αἰ πρὸ τῶν
φίλων τιμωρία καὶ κίνδυνος.

Ἐπαινεται δὲ εἰσιν αἰ πράξεις καὶ διὰ τὸν καιρὸν, καὶ
εἰ μόνος ἔπραξέ τις ἢ πρῶτος, ἢ ὅτε οὐδείς, ἢ μᾶλλον τῶν
ἄλλων, ἢ μετ' ὀλίγων, ἢ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν, ἢ παρὰ τὴν ἐλπίδα,
ἢ μετὰ πόνων, ἢ ὅσα βῆστα ἢ τάχιστα ἐπράχθησαν.

Δεῖ δὲ λαμβάνειν καὶ τὰς κρίσεις τῶν ἐνδόξων, καθάπερ
οἱ ἐπαινούντες Ἑλένην, ὅτι Θησεὺς προέκρινε.

Χρήσιμον δὲ καὶ τὸ εἰκάζειν ἐκ τῶν παρεληλυθότων τὰ
μέλλοντα. ὡς [τε] εἶ τις λέγοι· περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδό-
νος, τί ὄ' ἂν ἔπραξε τηλικαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔθνη καταστρεψά-
μενος, εἰ μικρὸν ἔτι ἐπέβιω χρόνον;

Καὶ ὡς Θεόπομπος ἐν τῷ Φιλίππου ἐγκωμίῳ, ὅτι εἰ βου-
ληθεῖη Φίλιππος τοῖς αὐτοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐμμεῖναι, καὶ τῆς
Εὐρώπης πάσης βασιλεύσει.

Οὐκ ἄχρηστον δὲ καὶ τὸ μνημονεύειν τῶν ἡδὴ δεδοξασμέ-
νων ἀντιπαράβάλλοντα ἐκείνων τὰ ἔργα πρὸς τὰ τῶν ἐγκωμια-
ζομένων.

Χάριεν δὲ ἔστιν ἐνίοτε ἀπὸ τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ὁμο-
νυμίας ἢ τῶν ἐπωνυμιῶν ἐγκωμιάζειν, ἐὰν μὴ πάνυ φορτικὸν

ոչ կարի ծանր* և ծաղր առնելի իցէ. և յանուանցն, որպէս
Դիմոսթենէն՝ զի էր իբրու թէ ժողովրդեան հարատու թիւն.
Ի հոմանունութենէն՝ յորժամ զիպիցի որ ունելով զնոյն ա-
նուն առն փառաւորելում¹. և ի մականունութեանցն, որ-
զան Պերիկլէս Ողոսմոսն² ի մեծամեծ քաջութիւնս զճա-
րելոյ կոչեցեալ:

Արդ <արդ> սեղիքն՝ յորոց ձեռնարկեսցուք աշտ-
քիկ են, և վարեսցուք սոքօք զայս օրինակ:

Յետ նախերգանին՝ անդէն իսկ յաղագս քաջասոհմու-
թեանն³ ասացուք, և այլոցն՝ որք արտաքոյ, և յաղագս
մարմնոյ բարեաց՝ ոչ վայրատար և ոչ որպէս զէսոլգէ(°)
զբանն օրինեսցուք, այլ ի վերայ իւրաքանչիւր ուրուք ցու-
ցանելով, զի ոչ անիմաստաբար⁴, այլ խոհականութեամբ,
և որպէս սարս և արժան էր՝ նոքօք վարեցան (քանզի և ոչ
միով իւրք գովին՝ զորս ոչ ըստ կամակարութեան, այլ ի
զիպուածոյ ունին բարիս), որդան՝ թէ բարեբաստիկ ելով էր
կշիւ չափարեր և մարդասէր, և առ բարեկամսն նոյն, և
իրաւացի, և առ մարմնոյն առաւելութիւնս սղջախոհաբար
մատեալ:

Եւ եթէ ոչինչ յառաջասցելոց բարեացն ունիցի՝ ա-
սելի է, զի թշուառ ելովն ոչ էր նկուսն, և ոչ անանկացեալ՝
անիրաւ, և ոչ կարօտեալ՝ կաշկանդեալ. և զի ի քաղաքէ
փոքուէ ելով՝ սլաշմառ եղև, որպէս Ողիսեւս և Դիմոկրի-
տոս⁵. Եւ և ի վատթարում քաղաքավարութեան սնեալ՝ ոչ
ճամածոցաւ, այլ և քան զայնս՝ որ նորա ժամանական
եղին՝ լուս եղև, որպէս Պրատոն որ ի սակաւիշխանութեան:

Եւ զովելի է եւ եթէ որ ի նկուսն տանէ ելով մեծ եղև,
որպէս Սոկրատէս որ յառաքինութենէն երեւցաւ⁶ միայն⁷
որդի և Սոփրոնիսկոսի Հերմեսեայ զբօշին:

Եւ արժանի է հիանալ և ընդ այն՝ որ ի ձեռագործիկ
իմեքէ⁸, և կամ ի սաժանական բախտէ՝ բարի ինչ կարաց

1. A. փառաւորելում, լուս. ուղղ.՝ փառաւորելումն: 2. A. Որուզ-
պոսն վիւ. Ողոսմոսն: 3. A. քաջասոհմութենն: 4. A. առ-
նիստատաբար վիւ. անիմաստաբար: 5. A. Դիմոկրատոս:
6. A. յառաքինութենէն երեւցաւ = Փալաքէտի:
(«մայրիկիւ»): 7. A. միայն = տիչ մալազ
8. A. իմեքէ, ուղղված է՝ իմեքէ:

και καταγέλαστον η. και από μὲν τῶν ὀνομάτων, οἷον Δημο-
σθένης ὅτι ἦν τὸ τοῦ δήμου σθένης· ἀπὸ δὲ τῆς ὁμωνυμίας,
ὅταν τις τύχη τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔχων ἀνδρὶ θεοδοξασμένῳ· ἐκ δὲ
τῶν ἐπωνυμιῶν, οἷον Περικλῆς Ὀλύμπιος ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς κα-
τορθώμασι μεγαλειότητος ἐπικεκλημένος.

Οἱ μὲν οὖν τόποι ἐξ ὧν ἐπιχειρήσομεν, οἷδε εἰσί· χρησό-
μεθα δὲ αὐτοῖς τοῦτον τὸν τρόπον.

Μετὰ τὸ προσίμιον εὐθύς περὶ εὐγενείας ἐροῦμεν, καὶ τῶν
ἄλλων τῶν τε ἐκτὸς· καὶ περὶ σῶμα ἀγαθῶν, οὐχ ἀπλῶς οὐδ'
ὡς ἔτυχε τὸν λόγον διατιθέμενοι, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστου δεικνύντες,
ὅτι μὴ ἀνοήτως, ἀλλὰ φρονίμως καὶ ὡς ἔδει αὐτοῖς ἐχρήσατο
(ἦκιστα γὰρ ἐπαινοῦσι μὴ κατὰ προαίρεσιν ἀλλ' ἐκ τύχης ἃ
ἔχουσιν ἀγαθὰ) οἷον ὅτι εὐτυχῶν ἦν μέτριος καὶ φιλόανθρωπος,
καὶ πρὸς τοὺς φίλους ὁ αὐτὸς καὶ δίκαιος, καὶ τοῖς τοῦ σώ-
ματος πλεονεκτήμασι σωφρόνως προσηγήθη.

Εἰ δὲ μηδὲν τῶν προειρημένων ἀγαθῶν ἔχοι, λεκτέον, ὅτι
ἀτυχῶν ταπεινὸς οὐκ ἦν, οὐδὲ πενόμενος ἄδικος, οὐδὲ θεόμενος
ἀνδραποδωδῆς, καὶ ὅτι ἐκ πόλεως ὧν μικρὰς λαμπρὸς ἐγένετο,
καθ' ἅπερ Ὀδυσσεύς τε καὶ Δημόκριτος, καὶ ἐν πολιτείᾳ φαύλη
τεθραμμένος οὐ διεστράφη, ἀλλὰ τῶν καθ' αὐτὸν ἄριστος ἐγέν-
ετο, ὡς περ Πλάτων ἐν ὀλιγαρχίᾳ.

Ἐπαίνετός τε καὶ εἴ τις ἐκ ταπεινῆς οἰκίας ὧν μέγας
ἐγένετο, ὡς περ Σωκράτης ὁ Φαιναρέτης τῆς μαΐας υἱὸς καὶ
Σωφρονίσκου τοῦ ἐρμογλύφου.

Ἄξιον δὲ ἀγασθῆναι καὶ τὸν ἐκ βαναύσου τέχνης ἢ πονηρᾶς
τύχης ἀγαθὸν δυνηθέντα τι ἐργάσασθαι, ὅποιον λέγουσιν Ἡρω-

ործ ել, որպիսիս ասեն զՍիմոնս գարձ¹ եւ զԼեոնտիոս զրոպն իմաստասիրել: քանզի յաւէա ի թշուառութեան պայծառ եւ լուսաւոր երեւի առաքինութիւն:

Եւ յետ այսոցիկ զգործսն եւ զառաքինութեան զկատարմունս առցուք ի մէջ ոչ մի ըստ միողէ եւ որպէս որ պատմենն. առելով քանզի հնազէս պատմական է, այլ առաջի զնելով զմի մի իւրաքանչիւր առաքինութիւն. ապա զգործսն աւցուք ըսնիւ, որպոն՝ զի կամ ողջախո՞՛՛ յառաջագոյն ասել եւ յանդէն ի վերայ բերել, զոր ինչ նմա ողջախո՞՛՛սական գործ գործեցեալ է, եւ նմանապէս ի վերայ այլոց առաքինութեանցն:

Իսկ զգործիանսն կամ ոչ է սրբաւ եւ տրժան ասել՝ քանզի յիշումն լինի մեզ՝ կամ որպէս հնար է գաղտուկ եւ ծածուկ. զի մի վրիպեցուք տալարանութիւն փոխանակ ներբողենի առնելով. «քանզի աղարանել վայել է յաղագս անիրաւութեան մեղանշորաց, եւ զովեալք՝ որք բարեօք ինչ առաւելաւք են»:

Բայց զանշնչիցն զներբողեանս, որպոն՝ զմեղու, զողջութեան, զառաքինութեան, եւ զհաւասարացն՝ համեմատարար արասցուք յառաջասացելոց տեղեացս ձեռնարկելով, յորոց կար իցէ:

Արդ՝ յայցանէ զովեացուք, եւ պարտաւեսցուք ի ներհակացն:

1. A. գարձ, նամակում է՝ գերձակ:

να μὲν τὸν σκυτοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἑταίραν φιλοσοφῆσαι. μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ἀτυχήμασιν ἐκλάμπει ἡ ἀρετή.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα παραληφόμεθα οὐκ ἐφεξῆς διηγούμενοι λέγοντες γὰρ ἄλλα προστίθεμεν κατὰ μίαν ἐκάστην ἀρετὴν, ἔπειτα τὰ ἔργα διεξιόντες, οἷον ὅτι ἦν σώφρων, προλέγειν καὶ ἐπιφέρειν εὐθύς, τί αὐτῷ σωφρονητικὸν ἔργον πέπρακται, ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

Τὰς δὲ διαβολὰς ἢ οὐ δεῖ λέγειν. ἀνάμνησις γὰρ γίνεται τῶν ἀμαρτημάτων ἢ ὡς οἷόν τε λάθρα καὶ ἀποκεκρυμμένως, μὴ λάθωμεν ἀπολογίαν ἀντ' ἐγκωμίου ποιήσαντες ἀπολογεῖσθαι μὲν γὰρ προσήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἔχόντων, ἐπαινεῖν δὲ τοὺς ἐπὶ ἀγαθῷ τινὶ διαφέροντας.

Τὰ δὲ τῶν ἀφύχων ἐγκώμια, οἷον μέλιτος, ὑγείας, ἀρετῆς καὶ τῶν παραπλησίων, ἀναλόγως ποιησόμεθα ἀπὸ τῶν προειρημένων τόπων ἐπιχειροῦντες, ἐξ ὧν ἂν δυνατόν ἦ.

Ἐκ μὲν τούτων ἐπαινεσόμεθα, ψέξομεν δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων.

ՅԱՂԱԳՍ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

Բազմաթիւն է բան զբան կամ գյտոյն յանդիման կացուցանել:

Եւ լինի բազմաթիւն և զիմաց և իրաց. և և զիմաց՝ որդան Էսնտեայ և Ոգրտեայ, և և իրաց՝ որդոն իմաստութեան և արդարութեան:

Այլ վասն զի և զիմացն զմին յարդուն առնեմք՝ ի գործոն հայեցով, և և ի թէ այլ ինչ ի նմա բարի է, միանգամայն եղիցի յազգս երկոցունցն:

Եւ նախ առաջին որոշեցի, զի բազմաթիւնք լինին ոչ մեծ ինչ առ միմեանս հանազանութիւն ունոցաց. քան զի ծարր առնելի է որ տարակուսին՝ և ի թէ և ոչ արդեօք արուստագոյն է՝ Աքրիլեւս կամ Թերսիտէս. այլ յազգս նմանիցն և յազգս որոց երկբայս և մք, ու մ ու մք պարտ և արժան է միտումն առնել վասն ոչ մի ինչ ոչ տեսանել միտումն առ միմեանս՝ երեկի առաւելութիւն:

Արդ՝ յորժամ գէմն բազմաթիւնք՝ նախ առաջին գոյս հակառակ հարցուք՝ զազմաթիւն և զխրատ, և զարուստագիտութիւն, և զիշխանութիւն, և զփառս, և զմարմնոյն արամազրութիւն, և և ի թէ այլ ինչ զմարմնոյն և արատքուստ բարի յազգս ներբողնիցն յառաջագոյն ասացար:

Եւ յետ այսոցիկ² զգործոն բազմաթիւնք՝ մեծագոյն համարելով զգեղեցիկագոյնսն, և կամ զյարգից բարեացն և կամ զմեծամեծացն պատճառս, և հաստատագոյնսն, և զայնս՝ զի գէպ ժամանակի առաւել գործեցեալսն, և որոց գործեցելոց մեծ օգուտ է, և ոչ գործեցելոց մեծ վնաս պատահէ. և զայնս՝ որ ի կամաց յօժարութեանէ առաւել քան ի հարկէ, կամ զի-

1. A. միտումն ի ին. միտումն:

2. A. յետ այսոցիկ, լուս. ուղղ.՝ յետ այսորիկ:

ΠΕΡΙ ΣΥΓΚΡΙΣΕΩΣ.

Σύγκρισίς ἐστὶ λόγος τὸ βέλτιον ἢ τὸ χεῖρον παριστάς.

Γίνονται δὲ συγκρίσεις προσώπων τε καὶ πραγμάτων, καὶ προσώπων μὲν οἷον Αἴαντος Ὀδυσσέως, πραγμάτων δὲ οἷον σοφίας τε καὶ ἀνδρείας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τῶν προσώπων θάτερον προκρίνομεν εἰς τὰς πράξεις ἀποβλέποντες, καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ αὐτῶν ἐστὶν ἀγαθόν, μίαν μέθοδον ἂν εἴη περὶ ἀμφοῖν.

Πρῶτον δὲ διωρίσθω, ὅτι αἱ συγκρίσεις γίνονται οὐ τῶν μεγάλῃν πρὸς ἀλλήλα διαφορὰν ἐχόντων γελοῖος γὰρ ὁ ἀπορῶν, πότερον ἀνδρείότερος Ἀχιλλεὺς ἢ Θερσίτης, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ὁμοίων, καὶ περὶ ὧν ἀμφισβητούμεν, πότερον δεῖ προθέσθαι, διὰ τὸ μηδεμίαν ὄραν τοῦ ἐτέρου πρὸς τὸ ἕτερον ὑπεροχήν.

Ὅταν μὲν οὖν πρόσωπα συγκρίνομεν, πρῶτον μὲν ἀντι- παραβαλοῦμεν τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν εὐτεκ- νίαν καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν τοῦ σώματος διά- θεσιν, καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ τε τὸ σῶμα καὶ ἔξωθεν ἀγαθὸν ἐν τοῖς περὶ ἐγκωμίων προείπομεν.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς πράξεις συγκρίνομεν προκρίνοντες τὰς καλλίους καὶ τὰς ἀγαθῶν πλειόνων καὶ μειζόνων αἰτίας, καὶ βεβαιωτέρας καὶ τὰς πολυχρονωτέρας, καὶ τὰς ἐν καιρῷ μᾶλλον πεπραγμένας, καὶ ὧν μὴ πραχθεῖσιν μεγάλη βλάβη συμβαίνει, καὶ τὰς ἐκ προαιρέσεως μᾶλλον τῶν δι' ἀνάγκην ἢ τύχην, καὶ ὅς ὀλίγοι ἔπραξαν μᾶλλον ἢ ἄς πολλοί· τὰ γὰρ

պիւ, կամ զորս սակաւք գործեցին, կամ ոչ ոք. քանզի հասարակականքն և ոսմիականքն ոչ կարի գովելիք են. և զոր աշխատութեամբ և երկովքն գործեցաք առաւել քան զիրաւ, և զորս գործեցեալ եմք ի վեր քան զգորութիւն կամ քան զհասակ¹ առաւել քան զորս յորժամ կար է:

Իսկ զչարախօսութիւնսն, որպէս ասացաքն ի յազազս ներբողներցն, կամ ոչ է պարս և արժան լուծանել, կամ որպէս կար է վազվազակի. և և զներհակիսն զիմաց հեզնել միայն և ծաղր առնել վայել է. քանզի այսու զանազանեալ է բազդատութիւն յնթադրութեանէ:

Քանզի ենթադրութեան առ զընտանիսն և զանկա ասել զվճարմունս ուղղութեան, և եթէ ինչ գործեցեալ է ի ներհակացն յանցանք՝ զայսոսիկ աճեցուցանեմք, իսկ բազդատութիւն միայն պարզաբար զվճարմանց ուղղութեանց զասուելութիւն ինդրել խոստանալ:

Եւ յորժամ իցէ իրք բազդատեալք՝ ծաղր առնելի է թերևս աստանօր թուեսցի զազատութիւնն կամ այսպիսի ինչ ինդրել, ոչինչ էր արգելուլ ըստ համեմատութեան այսոցիկ զիտել² և խուզել, իբր թէ զգտակա նոցա կամ զհնութիւն³ կամ զվայրսն, յորում բնաւորեցաւ գոլ. որպէս թէ ոք ասիցցէ զողջութիւն Աստուծոյն զոլ գուտար, վասն զի բժիշկ է աստուածն, կամ զմեզր յերկնից գոլ՝ վասն զի թուի բազմաց ի ցօղջ զհիւթ գոյացութեանն ունել, կամ յո՞⁴ Արամազդաւ՝ ի լաւէ քաղաքին, վասն զի բնաւորեցաւ աշուտագոյն մեզր յԱստիկէ լինել, և որքան մեանգամ այսպիսիք:

Եւ զինի այսորիկ ասելի է և և զվասն երկաքանչիւր բազդատելացն պատահեալս օղտութիւնս:

Արդ՝ զլաւացն բազդատութիւնս յայսոսիկ արասցուք. և ի ներհակացն՝ յորժամ ինդրեմք երկուց երոց փախչելաց զյոսին գտանել, որպէն անգգամութեան և ցաւոյ⁵:

Արդ՝ մի ոքն առ մին բազդատութիւնք այսպէս հանդամանեցին, իսկ զյորովիցն ոմանց առ յորովս ըստ երկուց յեղանակաց սովորեցաք բազդատել:

1. A. զհասակ, լաւ. ուղղ.՝ զհասարակ: 2. A. զիտել վիւ. զիտել: 3. A. զհնութիւն վիւ. զընութիւն: 4. A. յո, լաւ. ուղղ.՝ յոս: 5. A. ցաւո, լաւ. ուղղ.՝ ցաւոց:

կունսն և ծաղր ոչ պնդուի և քանզի զսակաւք գործեցին, կամ ոչ ոք. քանզի հասարակականքն և ոսմիականքն ոչ կարի գովելիք են. և զոր աշխատութեամբ և երկովքն գործեցաք առաւել քան զիրաւ, և զորս գործեցեալ եմք ի վեր քան զգորութիւն կամ քան զհասակ¹ առաւել քան զորս յորժամ կար է:

Τὰς δὲ διαβολὰς, ὡς ἔφαμεν ἐν τῷ περὶ ἐγκωμίων, ἢ οὐ δεῖ λέγειν ἢ ὡς οἶόν τε τάχιστα, τὰς δὲ τοῦ ἐναντίου προσώπου διασύρειν μᾶλλον καὶ χλευάζειν προσήκει· τούτῳ γὰρ διοίσει σύγκρισις τῆς ὑποθέσεως.

Ἐν μὲν γὰρ τῇ ὑποθέσει πρὸς τῷ τὰ οἰκεία λέγειν κατορθώματα καὶ εἴ τι πέπρακται τοῖς ἀντιδίκους ἀμάρτημα, ἐπάξομεν, ἢ δὲ σύγκρισις μόνην ἀπλῶς τῶν κατορθωμάτων τὴν ὑπεροχὴν ζητεῖν ἐπαγγέλλεται.

Ὅταν δὲ πράγματα συγκρίνωμεν, γελοῖον μὲν ἴσως ἐνταῦθα δόξει συγγένειαν ἢ τι τοιοῦτον ζητεῖν, οὐδὲν δὲ κωλύει κατὰ ἀναλογίαν τοῖς τοιοῦτοις ἐπισκοπεῖν, οἷον ἢ τοὺς εὐρετὰς αὐτῶν ἢ τὴν φύσιν ἢ τὴν χώραν, ἐν αἷς πέφυκεν εἶναι, καθὼς εἴ τις φαίη τὴν ὑγείαν Ἀπόλλωνος εἶναι θυγατέρα, ἐπειδὴ ἰατρὸς ὁ θεός, ἢ τὸ μέλι ἐξ οὐρανοῦ, διότι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς ἐκ θρόσου τὴν ὑπόστασιν ἔχειν, ἢ καὶ μὰ Δί' ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρίστης πόλεως, ἐπειδὴ πέφυκε τὸ κάλλιστον μέλι ἐν τῇ Ἀττικῇ γίνεσθαι καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Ἐξῆς δὲ λεκτέον καὶ τὰς δι' ἑκατέρων τῶν παραβαλλομένων συμβαινούσας ὠφελείας.

Τὰς μὲν οὖν τῶν βελτιόνων συγκρίσεις ἐκ ταύτης ποιησόμεθα· ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ἐπειδὴν ζητῶμεν δυοῖν ὄντων φευκτῶν τὸ χεῖρον ἀνευρεῖν, οἷον ἀφροσύνης καὶ ἀλγηδόνος.

Αἱ μὲν οὖν ἐνός πρὸς ἐν τι συγκρίσεις οὕτως ἂν μεθοδεύοιντο, τὰς δὲ πλείονων τινῶν πρὸς πλείω κατὰ δύο τρόπους· εἰδῶθαμεν συγκρίνειν.

Քանզի մի է յեղանակ, յորժամ ընդ բազմաանցելունսն զճարտարոյնսն առեալ առ միմեանս հարցցուք, և ըստ զսոցա բազմաութեան և առ հասարակ գամենայն սեռն առ ամենայն սեռն արժանի համարիցիմք ունել, իբրև թէ կամիցիմք զարուացն¹ սեռ առ իգացն բազմաանց, և որ արդիւք է նոցա արուորագոյնն, արժանի համարեսցուք առ արուորագոյն արուն զարուորագոյն զկինն բազմաանցով, զոր որ ի նոցանէն գացուք լուսագոյն. այսպէս և զբոլոր իսկ զազն լուսագոյն քան զմիւսն բացերեկցուցանել:

Եւ եթէ կամիցիմք զարուացն զազն մեծարգոյն առնել քան զիգացն՝ այսպէս արասցուք. ենթադրեսցուք այնուհետե և զԹեմիստոկլէս լուսագոյն գոյ քան զարուացն ազգս ըստ արութեան, և զԱրտեմիսիա՝ քան զիգին. իսկ ապա՝ թէ արուորագոյն է Թեմիստոկլէս քան զԱրտեմիսիա, և արուացն ազգ քան զիգացն արուորագոյն:

Եւ եթէ զէգ ազգն մեծարգոյ համարել քան զարուին կամիցիմք՝ այսպէս ենթադրեսցուք՝ զՏամիրիս գոյ արուորագոյն կանանց և զԿիւրոս արանց. իսկ ապա՝ թէ Տամիրիս արուորագոյն քան զԿիւրոս է, և իգացն ազգ քան զարանցն արուորագոյն:

Եւ երկրորդ յեղանակ է, յորժամ ոչ մի կամ երկուս զառաւել ազանցեալս ընդ առաւել ազանցեալս բազմաանցիմք, այլ գայն զազն մեծարգոյ առնիցիմք, սրոց յոլով են քաղաքն^(°). իբրև թէ յոլով են արուքն արիք քան եթէ կանայքն, և ազգն արանցն արուորագոյն քան զկանանց:

Քանզի ոչ եթէ Տամիրիս Մասագետացի կամ Սպարեթիա² Մմուրգալ³ Սակաց արքային կին⁴ լաւ են քան զԿիւրոս, և կամ առ^(°) Արամազդաւ՝ Շամիրամ քան զԶրադաշտ⁵ Բագարացի⁶, ահա թոյլ առ արժան է և զէգ քան զարու ազգն արուորագոյն գոյ, միոյ կամ երկուց կանանց արուորագունաց եղելոց, բայց արուաց կարի շատ բազմաց:

1. A. զբազմացն, լուս. ուղղ.՝ զարուացն: 2. A. Սպարեթիա վիլ՝ Սպարեթիա: 3. A. Մուրգա վիլս. Մմուրգա: 4. A. արքա ինքնին վիլս. արքային կին: 5. A. զգրադաշտ, լուս. ուղղ.՝ զգրադաշտ: 6. A. Բագրացի վիլս. Բագարացի:

Εἷς μὲν γὰρ ἐστὶ τρόπος, ὅταν τῶν συγκρινομένων λαβόντες τὰ ἀκρότατα πρὸς ἄλληλα παραβάλλωμεν, κατὰ δὲ τὴν τούτων σύγκρισιν καὶ τὸ σύμπαν γένος πρὸς πᾶν γένος ἀξιῶμεν ἔχειν, οἷον εἰ βουλοίμεθα τὸ τῶν ἄρρένων γένος πρὸς τὸ τῶν θηλειῶν συγκρίναι, ὁπότερον αὐτῶν ἐστὶν ἀνδρείοτερον, [ἀξιῶμεν] τὸν ἀνδρείοτάτον ἄνδρα πρὸς τὴν ἀνδρειοτάτην γυναῖκα συγκρίνοντες, ὁπότερον ἂν εὐρίσκωμεν κρείττονα, οὕτω καὶ τὸ ὅλον αὐτοῦ γένος τοῦ ἐτέρου κρείττον ἀποφαίνειν.

Εἰ μὲν δὲ βουλοίμεθα προκρίνειν τὸ τῶν ἄρρένων γένος τοῦ θήλεος, οὕτω ποιήσομεν ὑποθησόμεθα γὰρ Θεμιστοκλέα κρείττονα εἶναι τοῦ τῶν ἄρρένων γένους κατὰ ἀνδρείαν, Ἀρτεμισίαν δὲ τοῦ θήλεος, οὐκοῦν εἰ ἀνδρείοτερος Θεμιστοκλῆς Ἀρτεμισίας, καὶ τὸ τῶν ἄρρένων γένος τοῦ τῶν θηλειῶν ἀνδρείοτερον.

Εἰ δὲ τὸ θήλυ γένος τοῦ ἄρρενος προκρίνειν ἐθέλωμεν ὑποθησόμεθα Τόμυριν μὲν εἶναι ἀνδρειοτάτην γυναικῶν, Κύρον δὲ τῶν ἀνδρῶν, οὐκοῦν εἰ Τόμυρις ἀνδρειότερα Κύρου καὶ τὸ τῶν θηλειῶν γένος ἀνδρείοτερον τοῦ τῶν ἄρρένων.

Δεύτερος δὲ τρόπος ἐστίν, ὅταν μὴ μίαν ἢ δύο τῶν ἐξοχωτάτων τοῖς ἐξοχωτάτοις παραβάλλωμεν, ἀλλ' ἕκαστον τὸ γένος προκρίνωμεν, ἐν ᾧ πλείους εἰσὶν οἱ εὐδόκιμοι, οἷον εἰ πλείους εἰσὶν ἄρρενες ἄνδρες ἢ περ αἱ γυναῖκες, καὶ τὸ γένος τῶν ἄρρένων τοῦ τῶν γυναικῶν ἀνδρείοτερον.

Ὁ δὲ γὰρ εἰ Τόμυρις ἢ Μασσαγέτις, ἢ Σπαρέθρα ἢ Ἀμόργου τοῦ Σακῶν βασιλέως γυνὴ κρείττων ἐστὶ Κύρου, ἢ καὶ νὰ μὰ Δία Σειμίραμις Ζωροάστρου τοῦ Βακτρίου, ἢ δὴ συγχωρητέον καὶ τὸ θήλυ τοῦ ἄρρενος εἶναι ἀνδρείοτερον, μᾶς μὲν ἢ δύο γυναικῶν ἀνδρειοτάτων οὐσῶν, ἄρρένων δὲ παμπόλλων.

Եւ է և յեզանակ բանիցս կրկին. քանզի ոչ յիւրաքան-
չիւր ունիք բազմատեցելոց սերոյն առանձինն զրանն ան-
ցուք բանիւ, և կամ մի յազազս երկոցունց մին մեծարգոյ
առնելով, որպէս Քսենոփոն ի գլխերբուն զանձինն տը-
փանս ընդ մարմնոյն ճակասակ բազմատելով մեծարգոյ առ-
նել:

Ἔστι δὲ ὁ τρόπος τῶν λόγων διττός· ἢ γὰρ ὑπὲρ ἐκάστου
τῶν συγκρινομένων ἰδίᾳ τινὰ λόγον διεξελυσόμεθα, ἢ ἕνα
παρ' ἀμφοῖν θατέρου προκρίνοντες, καθάπερ καὶ Ξενοφῶν ἐν
τῷ συμποσίῳ τὸν τῆς ψυχῆς ἔρωτα τῷ τοῦ σώματος ἀντιπα-
ραβάλλον προκρίνει.

ՅԱՂԱԳՍ ԴՐՈՒԹԵԱՆ

Դրուժիւն է իր որ բանական երկբայութիւն ընդունի առանց զիմաց որոշեցելոց և ամենայն անցից. որդան՝ թէ ամուսնանալի է, թէ մանկունս անելի է, թէ աստուածք են:

Եւ տարբեր է ի սեղոյն, վասն զի նա է խոստովանեցելոյ իրի աճումն, իսկ գրութիւն՝ երկբայի. վասն որոյ և Հերմագորաս զսա դատեցնալ սեղի կոշեաց, և Թէոգորոս Գաղարացի՝¹ գլուխ ենթագրութեան:

Եւ տարբեր է և արտելութեամբն զի գրութեանն վախճան է հաւանեցուցանելն, իսկ սեղոջն պատիժս անուշ. և զի ասի սեղի յատենի, իսկ սա ի ժողովի և ի լսելութեան. զի սեղոյն լսողքն դատաւորք, իսկ գրութեան՝ որ ոք և իցեն ըստ այլս բաղումս:

Եւ զիմասնութեան՝ զի գրութիւն դէմն յինքեան ոչ երևեցուցանէ, բայց զիմասնութիւն բաղում անգամ շրջի յիւրոց բանիցն զիւտ ի ներքս ածելովք զիմօքն. զի ոչ նոյն օրինակ զբանն ոք կարգիցէ զիտելով՝² պարզարար՝ թէ մանկունս՝³ անելի է, և ի ներքս մուծանելով՝ հայր խրատ տալ որդոյն:

Եւ առցուք զնախերգանն գրութեան կամ ի խրատուէ՝ որ կազմէ զգիրն, կամ ի նախերգանէն, կամ ի պիտուց, կամ ի բարբառոյ, կամ ի վեհ պատասխանոյ, կամ ի հին պատմութեանէ, կամ ի ներբողենէ, կամ ի պարսուսանաց իրն՝ յաղագս որոյ լինիլին:

Եւ պատմութիւնն ոչ ունիմք գրութեան. զի անկեալ զնի առանց անցից, այլ յետ նախերգանին դասեցուք ըզգլուխն:

1. A. Գաղիւրացի, լուս. ուղղ.՝ Գաղարացի: 2. A. զիտելով, լուս. ուղղ.՝ զիտելով: 3. A. մանկունս:

ΠΕΡΙ ΘΕΣΕΩΣ.

Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικὴ ἀμφισβήτησιν ἐπιδεχομένη ἄνευ προσώπων ὀρισμένων καὶ πάσης περιστάσεως, οἷον εἰ γαμητέον, εἰ παιδοποιητέον, εἰ θεοὶ εἰσι.

Διαφέρει δὲ τοῦ τόπου, ὅτι ὁ μὲν ἐστὶν ὁμολογουμένου πράγματος ἀξήσις, ἢ δὲ θέσις ἀμφισβητουμένου· διὸ καὶ Ἐρμαγόρας μὲν αὐτὴν κρινόμενον προσηγόρευκε, Θεόδωρος δὲ ὁ Γαδαραεὺς κεφάλαιον ἐν ὑποθέσει.

Διαφέρει δὲ καὶ τῇ ἐκβάσει, ὅτι ἐν μὲν τῇ θέσει τέλος ἐστὶ τὸ πείσαι, ἐν δὲ τῷ τόπῳ τὸ τιμωρίαν λαβεῖν, καὶ ὅτι λέγεται ὁ μὲν τόπος ἐν δικαστηρίῳ, ἢ δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ ἀκροάσει, ἔτι τοῦ μὲν τόπου ἀκροῶνται δικασταί, τῆς δὲ θέσεως ἅπλῳς πολιταί, καὶ κατὰ ἄλλα πολλά.

Τῆς δὲ προσωποποιΐας, ὅτι ἢ μὲν θέσις πρόσωπον οὐκ ἐμφαίνει, ἢ δὲ προσωποποιΐα, ὅτι πλείστον ἀναφέρεται ἐν τῇ τῶν οἰκείων λόγων εὐρέσει τοῖς εἰσαγομένοις προσώποις· οὐ γὰρ τῷ αὐτῷ τρόπῳ τις τοὺς λόγους διαθήσεται ἅπλῳς σκοπῶν, εἰ παιδοποιητέον, καὶ παρεισάγων πατέρα συμβουλευόντα τῷ υἱῷ παιδοποιήσασθαι.

Ληφόμεθα δὲ τὰ προοίμια τῶν θέσεων ἤτοι ἀπὸ γνώμης κατασκευαζούσης τὴν θέσιν, ἢ ἀπὸ παρομιίας ἢ χρείας ἢ ἀποφθέγγματος χρησίμου ἢ ἱστορίας, ἢ ἀπὸ ἐγκωμίου ἢ φόγου τοῦ πράγματος, ὑπὲρ οὗ τὸ ζήτημα.

Διήγησιν δὲ οὐκ ἔχομεν ἐν ταῖς θέσεσιν· ὑπόκειται γὰρ τὸ πρᾶγμα ἀπερίστατον, ἀλλὰ μετὰ τὸ προοίμιον τάξομεν τὰ κεφάλαια.

Վասն զի գրութեանցն են ոմանք տեսականք, որք ի տեսութեան սակս և զիտութեան խնդրին¹ միայն՝ թէ աստուածք խնամ տանին յաշխարհի. և գործականքն՝ ի գործ իմն դտարբերութիւն ունին, որդան թէ ամուսնանալի է. և Երևելի է՝ զի գործականքն քաղաքականագոյնք են ըստ քաղաքականին ձևոյ, իսկ տեսականքն առաւել իմաստասիրաց յարմարին, յորս ոչինչ նուազ ևւ ճարտասանաց ձեռնարկել կարողութիւն է յայնցանէ², որ առ գործական գրութիւնսն տեղեացն զիմեցելոց:

Բայց սակայն ոչինչ տարբերէ, թէ այսպէս ասիցէ որ՝ թէ ամուսնանալի է. և թէ այսպէս՝ արդիւք ամուսնանալի է թէ ոչ. և դարձեալ՝ թէ ախորժելի է ամուսնութիւն, թէ փախչելի. քանզի միևնույն է ի ձեռն ամենեցուն սոցա ազդեցեալն:

Արդ՝ գործականաց գրութեանցն վերնագոյն գրութիւնքն առեալ լինին յայնմ՝ որ կազմեն ի հարկաւորէն և ի գեղեցկէն, և յօգտակարէն, և ի հեշտալոյն, և յայնմ՝ որ եղծանեն, ի ներհակացն. և յիւրաքանչիւր որ ձեռնարկեցուք ի տեղեացն, յորոց կարողութիւն իցէ:

Քանզի որպէս բազում անգամ նշանակեցաք՝ ոչ է կարողութիւն յամենայն պատճառէ առ ամենայն առարկութիւն ձեռնարկել. և են տեղիք այսօրիկ. նախ առաջին՝ զի կար է լինել արժան է վարժել ի ձեռն գրութեան. և երկրորդ՝ զի ըստ բնութեան է և ըստ հասարակս ամենայն մարդկան սովորութեան³, և օրինաց. զի ոչ է բաւական առ ի գործել ինչ կարն զսա գոյ, թէ ոչ և ըստ բնութեան և ըստ օրինաց իցէ. երրորդ՝⁴ զի գիւրին է լինել, և եթէ ոչ գիւրին գո՛ւ զի կար է գործիլ, զի կարի շատ այսպէս գովելի է գործիլ, քանզի գիւրին է:

Եւ ապա՝ զի ոչ միայնք գործեմք, այլ և այլք բազումք:

Զինի՝ զի ոչ նախ առաջինք, այլ և այլք շատք յառաջագոյն քան զմեզ... կամ նախ առաջինք՝ զի կարի բաւա-

1. A. խնդրին փխ. խնդրին: րութե, լուս. ուղղ.՝ սովորութի:

2. A. յանցանէ: 4. A. երկրորդ:

3. A. սովո-

Ἐπει δὲ τῶν θέσεων αἱ μὲν εἰσι θεωρητικαί, ὅσα θεωρίας ἔνεκα καὶ γνώσεως μόνον ζητοῦνται, οἷον εἰ θεοὶ προνοοῦνται τοῦ κόσμου, αἱ δὲ πρακτικαὶ εἰς τινα πράξιν τὴν ἀναφορὰν ἔχουσαι, οἷον εἰ γαμητέον, φανερόν ὅτι αἱ μὲν πρακτικαὶ καὶ πολιτικώτεραί εἰσι καὶ κατὰ τὸν ῥητορικὸν χαρακτηρη, αἱ δὲ θεωρητικαὶ μᾶλλον τοῖς φιλοσόφοις ἀρμόττουσιν, αἷς οὐδὲν ἤττον ἐγχειρεῖν καὶ τοῖς ῥητορικοῖς δυνατόν ἐστὶν ἀπὸ τῶν πρὸς τὰς πρακτικὰς θέσεις τόπων ὀρμωμένοις.

Οὐδὲν μέντοι διαφέρει, ἐάν τε οὕτω λέγῃ τις, εἰ γαμητέον ἢ οὐ, καὶ πάλιν, εἰ αἰρετέος ὁ γάμος ἢ φευκτέος· ἐν γὰρ καὶ ταῦτόν ἐστι διὰ πάντων τούτων τὸ δηλούμενον.

Τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν θέσεων τὰ ἀνωτάτω κεφάλαια καταλαμβάνεται κατασκευάζοντι μὲν ἐκ τοῦ ἀναγκαίου καὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ ἡδέος, ἀνασκευάζοντι δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· εἰς ἐκάστην δὲ ἐπιχειρήσομεν, ἐξ ὧν τόπων δυνατόν ἐστίν·

Ὡς γὰρ ἐπισημαινόμεθα, οὐχ οἷόν τε ἐστὶν ἐκ πάσης ἀφορμῆς πρὸς πᾶν πρόβλημα ἐπιχειρεῖν· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ τόποι οἷδε, πρῶτον μὲν ὅτι δυνατόν γενέσθαι τὸ ἀξιούμενον διὰ τῆς θέσεως, δεῦτερον δὲ ὅτι κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τὰ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἔθνη τε καὶ νόμιμα· οὐ γὰρ ἀπόχρη πρὸς τὸ πράξαι τι τὸ δυνατόν αὐτὸ εἶναι, ἐάν μὴ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον ὑπάρχη, τρίτον ὅτι ῥάδιον γενέσθαι, εἰ δὲ μὴ ῥάδιον εἴη, δυνατόν δὲ παραχθῆναι, ὅτι πολὺ πλεον οὕτως ἐπαινετόν ἐστὶν εἰ μὴ ῥάδιον ἦν.

Ἐπειδ' ὅτι μὴ μόνοι πράττομεν, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι πολλοί.

Ἐξῆς ὅτι μὴ πρῶτοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πρὸ ἡμῶν, εἰ δὲ καὶ μόνοι ἢ πρῶτοι, ἀλλ' ὅτι ποτὲ κρείττον ἀρξασθαι ἔργων

գոյն սկիզբն առնել լուսագոյն գործոց, և գործերագոյն է և միայն՝ ոչ ընդ այլս:

Եւ ապա՝ զի յարմար է: Եւ ապա՝ զի արդար է իրն: Եւ ապա՝ զի արժանաւոր (և կրկին է սա, զի կամ աստուածոց շնորհումն է կամ վախճանեցեցոցն): Եւ զինի՝ զի հարկաւոր է: Ապա՝ զի փառաւոր և զի օգտակար, և զի առ հաստատութիւն, և առ վրիպութիւն ի դէպ և ի ճան. և զի նախակղերնական է լուսաց իրաց, և զի հեշտ, և զի ոչ գործեցեալ՝ զեղջ բերէ և զժուարաւ անդրէն ուղղեալ կաղմի:

Ապա ի ներհակէն, զի եթէ ներհակն ոչ առնելի է՝ սա առնելի է եւ եթէ ներհակն ամօթալի է՝ սա զեղեցիկ, և եթէ նա անօգուտ է՝ սա օգտակար, և եթէ ներհակն անհեշտ է՝ սա հեշտալի է:

Եւ զնոյն օրինակ և ի նմանոյն, զի եթէ նման ախորժելի է՝ ապա և սա ախորժելի է:

Նմանապէս և ի նուազէն, և ի մեծէն, և ի մասնաւորէն, և ի բոլորէն. և զինի ձեռնարկեցուք և ի վախճանէն՝ յորոյ ստիւ՝ և զիրն ախորժեմք, զի եթէ վախճանն ախորժելի է՝ և արարչական վախճանին ախորժելի է:

Եւ զինի այսոցիկ ի պարունակութենէն², զի բազումս յինքեան պարունակէ իրս զեղեցիկս, կամ օգտակարս, կամ հեշտալիս:

Ապա յայնցանէ՝ որ յառաջ քան զիրն է՝ ձեռնարկեցուք, և յայնցանէ՝ որ առ նմին իրին, և երբորդ՝ յայնցանէ որ յետ իրին:

Բայց եթէ որ ի կատարելագունացն իցէ՝ ի մէջ առնելի է և զիւրաքանչիւր զյառաջասացն(°) և զնշանաւոր արանցն քերդողաց, և քաղաքականացն, և իմաստասիրացն վիպութիւն:

Եւ ևս եթէ պատմութիւնք ինչ ուրեք միարանեն ասացելոցս՝ և այսոցիկ յիշատակ առնելի է մի վարկաբարդի և մի որպիս զէպ է, այլ ըստ աճման արարեալ մեր զյարացոյցն, յայնցանէ, որ միում առն գործեցեալ եղին, ապա

καλων, ἐπαινετώτερον δὲ καὶ τὸ μόνον, ἀλλὰ μὴ μεῖο' ἑτέρου.

Էւթ' ծի արմոտէ. Էւթ' ծի ծսիօն (ծիտոն ձէ տոյտօ. ի ցար ծիօսիս կեցարիսմոն ի տեղեւտիկոսիս). Էփեջիս ձէ ծի անագալիօն. Էւթ' ծի անօջօն, կալ ծի լուսիտելէս, կալ ծի քրօս ասփալեյան Էպիտիճիօն, կալ ծի քրօկարիտիկօն Էստի կրեյտոնայ քրօկմալայ, ծի իծո, կալ ծի Էլ մի քրօկի, մեթանօյան փերեյ կալ ծիսեքանօրծիտօն Էստին.

Էկ ձէ տօ Էնանտիօ. Էլ ցար տօ Էնանտիօն օս քրօկեօն, տօտօ քրօկեօն՝ կալ Էլ տօ Էնանտիօն անցրօն, տօտօ կալօն՝ կալ Էլ Էկեյնօ ասոմօրօն, տօտօ սիմփերօն՝ կալ Էլ տօ Էնանտիօն անօջ, տօտօ իծո.

Էոն անտօն ձէ տրօպօն կալ Էկ տօ օմօյօն՝ Էլ ցար տօ օմօյօն անրեօն, կալ տօտօ անրեօն.

Օմօյօս ձէ կալ Էկ տօ Էլատոնօս կալ Էկ տօ մեյչօնօս կալ Էկ տօ մերօս կալ Էկ տօ տելօս, օս կարին կալ տօ քրօկա անրօմեթա՝ Էլ ցար տօ տելօս անրեօն, կալ տօ քրօկիտիկօն տօ տելօս անրեօն.

Մեթ ձէ տաւտա Էկ տից քերօկից, ծի տօլլա Էն անտօ քերեչեյ քրօկմաթա կալ ի սիմփերօնա ի իծեա.

Էլտա Էկ տօն քրօ տօ քրօկմաթօս Էպիցերիսօմեյ, կալ Էկ տօն քար՝ անտօ տօ քրօկա, կալ տրիտօն Էկ տօն մեթ տօ քրօկա.

Էնան մեյնտօյ տից կալ տօն տեղեւտերօն Էլի, լիպտեօն կալ՝ Էկաստօն տօն քրօերիցմեյնօն տօպօն կալ տալ տօն Էպիսիմօն անօրօն քրօիտօն տե կալ քրօլիտիկօն կալ փիլօսօփօն մարտրիալս.

Էլտի ձէ կալ Էլ քօյ տից Էստօրիալ սոնաճօսիս տօլս կեցարմեյնօս, կալ տօտօն միցմօնեւտեօն մի կիծից միժ՝ օլս Էտիցեյ, անլա կաթա անջիցս քրօյմեյնօս տա քրօաճեյմաթա, քրօտօն անօ տօն Էնի անօրի կալ Էլօլիտի քրօքրօմեյնօն, Էպեյտա անօ տօն ար-

1. A. յորս առէ փիլս. յորոյ սակալս. ուղի. ի պարունակութենէն:

2. A. ի պարունակութենէն:

յայնցանէ՛ որ իշխանի կամ թագաւորի, և զինի յայնցանէ՛ որ ի բարբ քաղաքին և ի վերայ ամենայնի, յայնցանէ՛ որ գաւառաց ոմանց կամ աղանց եղերոց. բայց սակայն ոչ իբր թէ լի ի հին պատմութեանցն և ի քերթողացն զբանն լինել: Եւ ի ներհակացն կազմելի է:

Բայց զգասն արասցուք ձեռնարկութեանցն՝ ըստ որում և գտեղեացն արարաք, ի վերուստ յառաջնմէ սկիզբն արարողի յառաջ անցանելով մինչև ի վերջինն:

Յարացուցի սակս և եղիցի գրութիւն ինչ առաջին գործականացն, որդան՝ թէ վարեսցէ զքաղաք իմաստունն:

Արդ՝ այնմ որ կազմէն՝ իբրու զի պարտ և արժան է վարել զքաղաք, ասելի է նախ առաջին՝ զի կար է իմաստնոյն քաղաքավար¹ լինել. երկրորդ՝ զի ըստ ընտելեան է, որդոն՝ զի և ի գազանս են վարչութիւնք և իւրաքանչիւր վտարի գոչ մի ոք առաջնորդ. զի և առ խուժս, և առ նլինացիս, և առ նստին իսկ (որպէս բանն է) առ աստուածսն՝ միշտ իշխեն և առաջնորդ լինին առաքինագոյնքն:

Եւ զինի՛ զի և զիւրին է իմաստնոյն վարիչ լինել կըրթեցելուին. քանզի որ յազաքս բարուց մարդկայինց սովորութեանց իրաց՝ ոչ անյարմար և անյարդար մարդկան առաջնորդ վերակացու լինել:

Ապա՛ զի թէ և ոչ զիւրին է, այլ նախանձագործագոյն պարտ և արժան հաւանել երկոց և աշխատութեանց զքաղաքի բարեբաստութիւն:

Եւ զինի՛ զի և մարտակիցս ունի բազումս, որք ընդ նմա վարիչք լինին, և զի ոչ առաջին, այլ կարի շատ բազում վարիչք եղեն իմաստունք՝ Պիտտակոս, Սոզոն, Լիկուրգոս, Չաղեկոս² և այլք բազումք:

Եւ ապա՛ զի թէ և ոչ ոք էր վարիչ եղեալ և ի վաղնջուց և այժմ, այլ գովելագոյն է՝ որ սկիզբն առնէ գեղեցիկ գործոց:

Եւ զինի այսոցիկ՝ զի յարմարի և վայել է իմաստնոյն քաղաքավար լինել. քանզի ով ոք լաւագոյն քան գոս ընտրէ զիրան և իրատ տացէ զօգտակարն, և օրէնս և վարկս ի ներքս ածեալ մուծցէ, և անկաշառաբար գոյս ամենայն գործեսցէ:

1. A. քաղաքավար:

2. A. Չաղեկոս, լուս. ուղղ.՝ Չաղեկոս:

չոնտի յի βασιλει, ἐξῆς δὲ ἀπὸ τῶν πόλει, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀπὸ τῶν χώραις τισὶν ἢ ἔθνεσι γεγενημένων, μὴ μέντοι ὥστε ἀνάπλεων ἱστοριῶν καὶ ποιημάτων τὸν λόγον γενέσθαι· ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων ἀνασκευαστέον.

Τὴν δὲ τάξιν ποιησόμεθα τῶν ἐπιχειρημάτων, καθὰ καὶ τὴν τῶν τόπων ἐποησάμεθα, ἀνωθεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχόμενοι καὶ προϊόντες μέχρι τῶν τελευταίων.

Παραδείγματος δὲ ἕνεκα ἔστω τις θέσις πρώτη ἀπὸ τῶν πρακτικῶν, οἷον εἰ πολιτεύεται σοφός.

Τῷ μὲν οὖν κατασκευάζονται ὡς χρὴ πολιτεύεσθαι, λεκτέον πρῶτον μὲν ὅτι δυνατόν ἐστὶ τῷ σοφῷ πολιτεύεσθαι, δευτέρον δὲ ὡς κατὰ φύσιν ἐστίν, οἷον ὅτι καὶ ἐν θηρίοις ὑπάρχει πολιτεία καὶ ἐκάστης ἀγέλης ἐστὶ τις ἡγεμών, καὶ ὅτι παρὰ βαρβάρους καὶ παρ' Ἑλλησι καὶ παρ' αὐτοῖς (ὡς λόγος) τοῖς θεοῖς ἀεὶ ἄρχουσιν οἱ σπουδαιότατοι.

Ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ ῥᾶδιον τῷ σοφῷ πολιτεύεσθαι· ἐγγεγυμνασμένος γὰρ ταῖς περὶ ἡθῶν ἀνθρωπίνων πραγματείας οὐκ ἀρρῦθιμος ἀνθρώπων προστίσεται.

Ἐπειτα ὅτι εἰ καὶ μὴ ῥᾶδιον ἦν, ἀλλὰ προὔργαιότερόν γε χρὴ τίθεσθαι τῶν πόνων τὴν τῆς πόλεως εὐδαιμονίαν.

Ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ συναγωνιστὰς ἔχει πολλοὺς τοὺς συμπολιτευομένους, καὶ ὅτι μὴ πρῶτος, ἀλλὰ πολλοὶ ἐπολιτεύσαντο σοφοί, Πιττακὸς Σόλων Λυκούργος Ζάλευκος, ἄλλοι μυρίοι.

Ἐπειθ' ὅτι καὶ εἰ μηδεὶς ἦν καὶ πάλαι πεπολιτευμένος καὶ νῦν, ἀλλ' ἐπαινετώτερός γε ἀρχόμενος καλῶν ἔργων.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτι ἀρμόττει τῷ σοφῷ πολιτεύεσθαι· τίς γὰρ ἄμεινον αὐτοῦ κρινεῖ τὰ δίκαια, καὶ συμβουλεύσεται τὸ συμφέρον, καὶ νόμους καὶ ψηφίσματα εἰσηγγίσεται, καὶ ἀδωροδόκητα ταῦτα διαπράξεται;

Եւ յորժևս իմիք դործ առաւել ցուցցէ դասաքինութիւն
և առ աստուած նմանութիւն:

Եւ առ այսօրիւք՝ զի և արդարութիւն է հասուցանել
գաւառին և քաղաքացեացն և հայրենի աստուածոցն՝ զհա-
տուցմունսն ի նոցանէն կերակրոյ և մննդեան և խրատու:

Եւ ապա՝ զի արժանաւոր է և շնոհաւոր աստուածոց՝
զմարդիկ անձանց իւրեանց գեղեցկապէս վարիչ լինել և
զի անցելոցն հեշտ է ապրիլ և սմբողջ պահել ազգայնոցն:

Եւ ապա՝ զի հարկաւոր է քաղաքին ունել զորք խնամող
իւր և մանաւանդ գառաքինի. քանզի առանց սորա քաղաք
ոչ կարէ հաստատուն կար:

Եւ զինի այսօրիկ՝ զի և քան զինքն որ յորում և փա-
ռաւորագոյն է քաղաքավար լինել, թէն ցայնքան աներևելի
իցէ:

Եւ ապա՝ զի և օգտակարագոյն զոր հանապաղ կեանս
անցուցանէ յընչից հաշիւ, և զի հաստատագոյն և անխա-
լագոյն ի զլացողաց և ի շարախօսաց շարակնութենէ ա-
զատեալ է:

Եւ զինի՝ զի սկիզբն է և ստաջիւն վարիչ լինել իմաստ-
նոցն մեծամեծաց և գեղեցկաց՝ իրաց ոչ միայն և առան-
ձինն, այլ և առհասարակ. ապա՝ զի և հեշտալի է կեանք
քաղաքավարացն՝ քանզի այս գրեթէ բնաւորեցաւ զհետ
երթալ և ի յորվից յառաջասացելոցն սեղեացն:

Եւ առ այսօրիւք ևս՝ զի անփոյթ եղեալ քաղաքավա-
րութիւն և փոփոխունն ի շարն կալեալ՝ զժուարաւ անգրէն
ուղղութիւն կրէ, և վասն առաջ եղելոցն շար անփոյթ եղե-
լում զզջունն լինի, և զի ոչինչ օգուտ է:

Եւ զինի ի ներհակացն. քանզի եթէ հակառակս գործել
գաւառի ստօթալի է՝ քաղաքավար՝ լինել գեղեցիկ է. և եթէ
նա անօգուտ՝ սա օգտակար. և եթէ նա անկամակ և անա-
խորժ՝ քաղաքավար լինել հեշտ և կամակ:

Եւ եթէ նմանն վարիչն լինելում և եզրիցի հոգն ասնել
և փոյթ մանկանց՝՝ ըստ որում գեղեցիկն է և օգտա-
կար և հեշտ:

1. A. ստուծոցն: 2. A. յեղեցկաց: 3. A. քաղաքավարացն:
4. A. քաղաքավար: 5. A. մանկանց:

Ἐν τίνι δὲ ἔργῳ μᾶλλον ἐπιδειξεται τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν
πρὸς τὸν θεὸν ὁμοίότητά;

Πρὸς δὲ τούτοις ὅτι δίκαιον ἀποδοῦναι τῇ πατρίδι καὶ
τοῖς πολίταις καὶ τοῖς πατράσι θεοῖς τὰς ἀμοιβὰς τῆς παρ'
αὐτοῖς τροφῆς καὶ παιδείας.

Ἐπειδ' ὅτι ὅσιον καὶ κεχαρισμένον ἐστὶ τοῖς θεοῖς, τοὺς
ἀνθρώπους καλῶς πολιτεύεσθαι, ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ τοῖς κατοι-
χομένοις ἡδύ ἐστι σὴζεσθαι τοὺς συγγενεῖς.

Εἶπ' ὅτι ἀναγκαιὸν ἐστὶ τῇ πόλει ἔχειν τινὰ τὸν προνοού-
μενον αὐτῆς καὶ μάλιστα σπουδαῖον, ἀνευ γὰρ τούτου πόλις
οὐκ ἂν δύναίτο συστῆναι.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτι καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ τις ἐνδοξότερος γί-
νεται πολιτευόμενος, κἂν τέως ἀφανὴς ᾖ.

Ἐπειδ' ὅτι λυσιτελέστατα ἂν τὸν καθ' ἡμέραν βίον διάγοι
εἰς χρημάτων λόγον, καὶ ὅτι ἀσφαλέστατα τοῦ παρὰ τῶν συ-
κοφαντούντων καὶ ἐπιβουλευόντων φθόνου ἀπηλλαχμένος.

Ἐξῆς δὲ ὅτι ἄρχει καὶ προηγείται τὸ πολιτεύεσθαι τὸν
σοφὸν μειζόνων τε καὶ καλλίωνων πραγμάτων οὐ μόνον ἰδίᾳ,
ἀλλὰ καὶ κοινῇ, καὶ ὅτι καὶ ἡδιστος ὁ βίος τῶν πολιτευομέ-
νων, τοῦτο δὲ σχεδὸν παρακολουθεῖν πέφυκε καὶ τοῖς πλείο-
τοις τῶν προειρημένων τόπων.

Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ἀμεληθεῖσα πολιτεία καὶ μεταβο-
λὴν ἐπὶ τὸ κακὸν λαβοῦσα δυσεπανορθωτὸς ἐστὶ, καὶ τῷ πρὶν
γενέσθαι πονηρὸν ἡμεληκότη μετάνοια γίνεται, ὅτι μηδὲν ὄφε-
λος.

Ἐξῆς δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· εἰ γὰρ τὸ ἀντιπράττειν τῇ
πατρίδι αἰσχρὸν, τὸ πολιτεύεσθαι καλόν· εἰ ἐκεῖνο ἀσύμφορον,
τοῦτο συμφέρον· καὶ εἰ ἐκεῖνο ἀηδές, τοῦτο ἡδύ.

Καὶ εἰ τὸ ὅμοιον τῷ πολιτεύεσθαι, ἔστω δὲ τὸ ἐπιμελεῖσ-
θαι τῶν νέων, εἰ καλόν ἐστὶ καὶ συμφέρον καὶ ἡδύ, καὶ αὐτὸ
τὸ πολιτεύεσθαι καλόν ἐστὶ καὶ συμφέρον καὶ ἡδύ.

Եւ ի նուազէն ձեռնարկեցուք այսպէս. զի եթէ միտ
տան առաքինոյն հոգ տանելի է, և մեծէն(°) թէ ազնիւ
զարման տանելի է:

Եւ ի մասնաւորէն՝ թէ մի օրէնս օգտակարս, և կամ
մի խրատ ի ներքս մեծանելի և պատմելի է առաքինուսն,
ևւ բոլոր քաղաքավարութիւն¹:

Եւ անդէն ընդէմ ի բոլորէն, թէ ընդհանրական քա-
ղաքավարութիւն ի ներքս մեծեալ պատմեցէ մարդկան ի-
մաստունն, որպէս Պլատոն ի քաղաքավարութեան՝ իրաւա-
ցի է և իւրում գաւառին վարիչ լինել:

Եւ զինի այսոցիկ անցցէ բանիւ զբարեբաստութիւն
քաղաքին ի խաղաղութեան և պատերազմի, և միանգա-
մայն² պարզաբար յորում և իցէ ժամանակի, որոյ վախ-
ճան գեղեցիկ վարիչն³ լինելի է:

Ապա՝ ի պարունակութենէն, զի բանիւ և կարծելով մի
իմն հանդերձեալ է քաղաքի շնորհել վարիչն լինել, բայց
գործով բազում ինչ է:

Քանզի ըստ Արիստոտելեանց հարկաւոր է վարչին և
յաղագս պատերազմի և խաղաղութեան խրատ տալ, և պա-
ճարանք ընչից(°), և յաղագս պահպանութեան յաշխարհին,
և յաղագս ի ներքս մտից, և յաղագս օրինադրութեան, և
այլոց այսպիսեաց:

Իսկ այնոցիկ՝ որ յառաջ քան զիրն են տեղեաց, և այ-
նոցիկ՝ որ առ նմին իրին, և այնոցիկ՝ որ յետ իրացն՝
բայց կարողութիւն է և յաղագս առաջկալի գրիս տարա-
ցոյց արտադրել, ևւ հաւաստագոյն եղիցի ի վերայ միոյ,
որդան՝ թէ մանկունս⁴ աննելի է:

Քանզի առեալ զամուսնութիւն ինչ և զամենայն պար-
զաբար, որքան միանգամ հարկաւոր է մանկարարու-
թեան⁵ յառաջագոյն գով զովեցուք ցուցանելով, զի գեղե-
ցիկ և օգտակար և հեշտ. ապա զինի՝ զհետեանս ման-
կարարութեան⁵, զինի այսոցիկ՝ որք ի վերայն լինին, որ-
դան գծերատածութիւնս և զ՛ի վերայս մանկանցն⁶ յաջողու-
թեանց հեշտութիւնս, և զնմանսն:

1. A. քաղաքայլարութի: 2. A. միայնգամայն: 3. A. վար-
չին, լուս սւղղ.՝ վարիչն: 4. A. մանկունս: 5. A. մանկարարութե:
6. A. մանկանցն:

Ἐκ δὲ τοῦ ἐλάττονος ἐπιχειρήσομεν οὕτως· εἰ μίας οἰκίας
τῷ σπουδαίῳ φροντιστέον, καὶ πόλεως μίας ἐπιμελητέον.

Ἐκ δὲ τοῦ μέρους, ὅτι εἰ ἓνα νόμον συμφέροντα, ἐπεὶ καὶ
μίαν συμβουλὴν εἰσηγητέον τῷ σπουδαίῳ, καὶ ὄλην τὴν πολι-
τείαν.

Ἀνάπαλιν δὲ ἐκ τοῦ ὅλου, εἰ καθολικὴν πολιτείαν εἰση-
γεῖται τοῖς ἀνθρώποις ὁ σοφός, ὥσπερ καὶ Πλάτων ἐν τῇ πο-
λιτείᾳ, δίκαιός ἐστι καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι πολιτεύεσθαι.

Μετὰ δὲ ταῦτα διελευσόμεθα τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως
ἐν εἰρήνῃ τε καὶ παρὰ τὸν πόλεμον, καὶ ἀπλῶς παρ' ὄντινα-
οῦν χρόνον, ἅπερ τελευτὴ τοῦ καλῶς πολιτεύεσθαι ἐστίν.

Εἶτα ἐκ τῆς περιοχῆς, ὅτι λόγῳ μὲν καὶ τῷ δοκεῖν ἔν τι
μέλλει τῇ πόλει χαρίζεσθαι τὸ πολιτεύεσθαι, ἔργῳ δὲ πολλά ἐστίν.

Κατὰ γὰρ τοὺς περὶ τὸν Ἀριστοτέλην ἀνάγκη τὸν πολι-
τευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης συμβουλευσαι, καὶ περὶ
χρημάτων, καὶ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ περὶ τῶν εἰσα-
γωγίμων καὶ ἐξαγωγίμων, καὶ περὶ νομοθεσίας τε καὶ τῶν
ἄλλων τοιούτων.

Τῶν δὲ πρὸ τοῦ πράγματος τόπων καὶ τῶν παρ' αὐτὸ τὸ
πρᾶγμα καὶ μετὰ τὸ πρᾶγμα δυνατὸν μὲν καὶ ἐπὶ τῆς προκει-
μένης θέσεως παραδείγματα ἐκθέσθαι, σαφέστερα δὲ ἔσται ἐφ'
ἑτέρας, οἷον εἰ παιδοποιητέον.

Λαβόντες γὰρ τὸν γάμον καὶ πάντα ἀπλῶς, ὅσα ἀνάγκη
τῆς παιδοποιίας προϋπάρξαι, ἐπαινεσόμεθα δεικνύντες καλὰ καὶ
συμφέροντα καὶ ἡδέα, [καὶ] εἶθ' ἑξῆς παρομαρτοῦντα τῇ παι-
δοποιᾷ, μετὰ δὲ ταῦτα τὰ ἐπιγιγνόμενα, οἷον τὰς γηρωκομίας
καὶ γηρωβοσκίας, καὶ τὰς τῶν τέκνων εὐπραγίας καὶ ἡδονάς,
καὶ τὰ παραπλήσια.

Եւ ի ներհակացն պաճարանս գտցուք յեղծումն:

Արդ՝ յազագս գործական տեսութեան է այսքան: Արդ՝ եկ բեր ինձ փորձեսցուք և գտեսականացն ինչ անցանել բանիւ ի նմին տեղեաց դիմեալ, բայց սակայն և զնոյն դաս և աստանօր պահեսցուք, զոր ի վերայ գործականացն¹. այլ որպէս երեսցի ի վերայ առաջագրեցելումն առարկութեան * յարմարել՝ այնպէս արասցուք. բայց թերևս լաւագոյն է և զսոյն առնել և ի վերայ գործականացն:

Եւ յարմարական գործ իւրաքանչիւրում՝ առարկութեան է, յորժամ ի սկզբան անդ զթեթեան և զպարզագոյնս ձևնարկութեանցն ասելով, միշտ սակաւ սակաւ յառաջ անցանելով՝ զձանրագոյնսն և զահագինս առնուցումք, եւ յորժամ զկազմածսն և ստեղծականս ոմանս յառաջ քան զնոսս գտեսցուք, որ միանգամ է ինչ ստեղծական, եւ յորժամ զսկարս ի միջոյ հզորագունիցն ի ներքս առցուք, եւ որքան միանգամ ասի ներ յազագս գտաւ. արդ՝ եղիցի մեզ խնդրել՝ եթէ խնամ տանին աստուածք աշխարհի:

Իսկ ապա դարձեալ ասացուք, եթէ կարողութիւն է աստուածոց հոգալ վասն մեր, և ոչինչ նուազանալ նոցա յազագս առ աշխարհ հոգոց:

Վասն զի գոյ ի նմա^(*) և գիւրին է աստուծոյ հոգ տանել և ասանց ամենայն իրականութեան:

Եւ զինի՝ զի զգևս զկրսաստուածս և զայլս զամենայն աստուածս մարտակիցս ունի հոգոցս² այսորիկ:

Եւ ապա՝ զի ամենայն մարդիկ Ելլենացիք և խոյժք մտածութիւն յազագս աստուածոց ունին՝ իբրև հոգողաց վասն մեր:

Եւ նշանակ՝ քանզի ոչ բագինք և տաճարք և հարցման տեղիք աստուածոց նուիրեալք լինէին, յորս իւրաքանչիւր

* Նախորդ ձևագիրներից մեկում մի քանի բուրբ լեռ լեւ առաջ են յեղի դասավորված, ուսի լեւ աստուածների մեջ դրված հասկածը գեթեղված է յեղի «Յազագս պատմութեան» գլխում, ինչ A p. 240 p, սույ 8 միւնելի p. 241 ա, սույ 20:

1. A. գործակցացն վիս. գործականացն: 2. A. հոգոյս, լուս. ուղի՞ հոգոցս:

Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων εὐπορήσομεν εἰς ἀνασκευήν.

Περὶ μὲν οὖν τῆς πρακτικῆς θήσεως τοσαῦτα, φέρε δὲ πειραθῶμεν καὶ τῶν θεωρητικῶν τινα διελεῖν ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ὀρμώμενοι, οὐ μέντοι τὴν αὐτὴν τάξιν κἀνταῦθα φυλάξομεν, ἦνπερ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν, ἀλλ' ὡς ἂν φανεῖη τῷ προτεθέντι προβλήματι ἀρμόττειν, οὕτω καὶ ποιησόμεθα ἴσως ὀξείμεινον τὸ αὐτὸ ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν.

Ἀρμόττουσα δὲ τάξις ἐκάστῳ προβλήματι ἔστιν, ὅταν τὸ καταρχὰς τὰ ἀπλοῦστερα καὶ κουφότερα τῶν ἐπιχειρημάτων λέγοντες ἢ καὶ μᾶλλον προϊόντες τὰ πληκτικώτερα καὶ βαρύτερα λαμβάνωμεν, καὶ ὅταν τὰ κατασκευαστικά τινων πρὸ ἐκείνων τάττωμεν, ὧν ἔστι κατασκευαστικά, καὶ ὅταν τὰ ἀσθενῆ μεταξὺ τῶν ἰσχυροτέρων παρεμβάλλωμεν, καὶ ὅσα ἄλλα λέγεται ἐν τοῖς περὶ τάξεως ἔστω δ' οὖν ἡμᾶς ζητεῖν, εἰ προνοοῦσι θεοὶ τοῦ κόσμου.

Οὐκοῦν πάλιν ἐροῦμεν, ὅτι δυνατόν ἐστι τοῖς θεοῖς προνοεῖν ἡμῶν, καὶ μὴδὲν αὐτοῦς ἐλαττοῦσθαι ἐκ τῆς περὶ τὸν κόσμον φροντίδος.

Ἔπειθ' ὅτι ῥᾶδιόν ἐστι τῷ θεῷ καὶ ἄνευ πάσης πραγματείας.

Ἐξῆς ὅτι καὶ δαίμονας καὶ ἥρωας καὶ ἄλλους θεοὺς συναγωνιστὰς ἔχει ταύτης τῆς φροντίδος.

Εἶθ' ὅτι πάντες ἄνθρωποι Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι ἐνομοῦν περὶ τῶν θεῶν ἔχουσιν ὡς προνοοῦσιν ἡμῶν.

Σημεῖον δέ· οὐ γὰρ ἂν βωμοὶ καὶ ναοὶ καὶ χρηστήρια θεοῖς ἀντιθέτο, ἐφ' οἷς ἕκαστοι εὐπεπόνθησιν ἐν λιμῷ ἢ

ոք ի մէնջ բարի կրեալ կամ ի սովոյ, կամ ի ժանդախտից, կամ ի պատերազմացն, և յայսպիսեացն իմեքէ ազատեալք, և ոչ զիտականաց ուշ զնէին մտօք, և մանաւանդ՝ յորժամ յաղագս մեծամեծաց ինչ վտանգեացին:

Եւ զինք՝ զի և իմաստնոցն հաճոյ թուի, որդան Պղատոնի, Արիստոտելի, Չենոնի, ապա՝ զի և օրինազրացն. քանզի ոչ ամբարշտութեան գոյին զիրք¹: Ապա զի և փառաւորք են յաւետ իշխանք առաջնորդք հոգ տանել* վասն մեր դաստուածսն:

Եւ զի օգուտ առնէ կարծելն հոգ տանել դաստուածս, և զի հաստատագոյն և ուշադրութեամբ անցուցեն զկեանս ունելով, կարծելով² այցելու միշտ ըստ կենցաղոյս գործոյ, և զի հեշտաւ³ կեան՝ որ կարծեն խնամոցս ունել դաստուածսն:

Չինի այսոցիկ՝ զի արդար ելով աստուած՝ ոչ անխնամարար անտես առնէր զպաշտողսն զինքն:

Եւ ապա՝ զի բնութիւն բոլորեցուն վկայէ ըստ նախախնամութեան ամենայն ինչ լինել և յաղագս փրկութեան և տեղութեան այնց՝ որ յաշխարհիս. և տարոյն ժամանակի ըստ ժամանակի փոփոխմունս ընկալիալ և անձրեքն, և պտուղքն ըստ ժամանակի լինելով, և մասունք կենդանեացն՝ որպէս արարեալ են ի բնութենէն⁴ առ տեղութիւն և յարակալութիւն և փրկութիւն իւրեանց, ըստ որում և Քսենոփոն ի յիշատակարանսն ազգէ:

Եւ ապա՝ զի սոցա յամենեցուն առաւել վայել է խնամ տանել աստուածոց աշխարհի. քանզի ոչ էր արժան դատարկս և անգործս ասել զաստուած վասն առ այսպիսիս անպարագութիւն⁵ ունել, որպիսի մեք վասն մահկանացուք գորտ⁶ և տկարք՝ հարկաւորապէս անպարտականամք:

Ապա՝ զի հարկաւոր է նախախնամութիւն գոր. քանզի եթէ զինամն ի բաց բարձցէ ոք⁷ ի բաց բանալ և գոր ու-

1. A. գիրք, լուս. ուղղ.՝ գրօգր: 2. A. կարծելիս ով փիւ. կարծելով: 3. A. հեշտի, լուս. ուղղ.՝ հեշտաւ: 4. A. ի բնութեանէն: 5. A. անպարագութի, լուս. ուղղ.՝ անպարագութի: 6. A. գոր, լուս. ուղղ.՝ գորտ: 7. A. բարձցէ, լուս. ուղղ.՝ բարձցէ ոք:

լուսիմք ի յիշատակարանսն ազգէ:

Եջից ձեռնով զի և իմաստնոցն հաճոյ թուի, որդան Պղատոնի, Արիստոտելի, Չենոնի, ապա՝ զի և օրինազրացն. քանզի ոչ ամբարշտութեան գոյին զիրք¹: Ապա զի և փառաւորք են յաւետ իշխանք առաջնորդք հոգ տանել* վասն մեր դաստուածսն:

Եւ զի օգուտ առնէ կարծելն հոգ տանել դաստուածս, և զի հաստատագոյն և ուշադրութեամբ անցուցեն զկեանս ունելով, կարծելով² այցելու միշտ ըստ կենցաղոյս գործոյ, և զի հեշտաւ³ կեան՝ որ կարծեն խնամոցս ունել դաստուածսն:

Չինի այսոցիկ՝ զի արդար ելով աստուած՝ ոչ անխնամարար անտես առնէր զպաշտողսն զինքն:

Եւ ապա՝ զի բնութիւն բոլորեցուն վկայէ ըստ նախախնամութեան ամենայն ինչ լինել և յաղագս փրկութեան և տեղութեան այնց՝ որ յաշխարհիս. և տարոյն ժամանակի ըստ ժամանակի փոփոխմունս ընկալիալ և անձրեքն, և պտուղքն ըստ ժամանակի լինելով, և մասունք կենդանեացն՝ որպէս արարեալ են ի բնութենէն⁴ առ տեղութիւն և յարակալութիւն և փրկութիւն իւրեանց, ըստ որում և Քսենոփոն ի յիշատակարանսն ազգէ:

Եւ ապա՝ զի սոցա յամենեցուն առաւել վայել է խնամ տանել աստուածոց աշխարհի. քանզի ոչ էր արժան դատարկս և անգործս ասել զաստուած վասն առ այսպիսիս անպարագութիւն⁵ ունել, որպիսի մեք վասն մահկանացուք գորտ⁶ և տկարք՝ հարկաւորապէս անպարտականամք:

Ապա՝ զի հարկաւոր է նախախնամութիւն գոր. քանզի եթէ զինամն ի բաց բարձցէ ոք⁷ ի բաց բանալ և գոր ու-

ներք յաղագս նորա գմտածութիւն, վասն որոյ և դորն զնա
կարծեմք. զի վասն յաղագս մեր հոգոցն աստուծոյ՝ և զի է
նա՝ հաւատամք:

Ապա և ոչ ի սկզբան անդ շինեալ լինէր բազին, թէ ոչ
էր իմն նախախնամութիւն:

Քանզի որպէս տուն առանց շինողի ոչ կարէ լինել՝
ինքնին ի վայր եկելոյ քարանց և աղիւսոց, և ոչ նաև՝ ա-
ռանց նաւահասի, և ոչ հանգերձ՝ առանց անհաւղի, և ոչ
բնաւ ինչ ի դուզնաքայցն և ի սրատուականացն՝² առանց
իւրաքանչիւր արարչի. այնպէս ծաղր ասնելի է ասել զգե-
ղեցիազոյնս և զսքանչիւրազոյնս ամենայն էրց զաշխարհ ոչ
ի գեղեցիկէ ումեքէ և յաստուածազոյնէ արարչէ եղանիւ,
այլ ինքնին: Ձկնի այսորիկ ի ներհակէն, զի շամբուշ է
զայսպիսի գեղեցիկաասութիւն՝³ և կարգ յարմարուածոյ
այսոցիկ՝ որ յերկինս շրջին, ոչ յումեքէ ի նախախնամու-
թենէ լինել կարծել, այլ վարկարարի և որպէս գէզ:

Ապա ի նմանէն՝⁴ զի ոչ կարէ գեղեցիկապէս բազիւնալ
և ոչ՝⁵ տուն առանց շինողի, և ոչ նաև՝ առանց նաւաստոյ.
և ոչ զոր՝ առանց զօրալարի, և ոչ քաղաք՝ առանց քաղա-
քաւարի, և ոչ յաշխարհս կարէ բազիւնալ առանց նախա-
խնամողին աստուծոյ:

Եւ առ այսօրիւք ի մասնաւորէն, զի եթէ խոստովա-
նարար երեին ըստ քաղաքս քաղաքս և կիսաստուածք և
գէք նախախնամողք և աստուածք՝ կարգաւոր է և բոլոր
յաշխարհիս նախախնամել զաստուածս:

Ապա ի սարունահութենէն՝⁶ զի բանիւ մի բարձեալ լի-
նել օրէնք կարծին, բայց ճշմարտութեամբ՝ բազումք քան-
զի թէ ոչ էր աստուածոց նախախնամութիւն՝ և ոչ արդա-
րութիւն կարէր բազիւնալ, և ոչ բարեպաշտութիւն, և ոչ
արդարեւրդմութիւն, և ոչ արութիւն, և ոչ սղջախոսութիւն,
ոչ սէր, ոչ շնոր, ոչ պարգարար յայնցանէ՝ որ ըստ ասարի-

տո՝ ցնոյան, զի ինչ և տո՝ ցնոյն աստուածոցն. զի յար
տիցն յիմաստն աստուծոյ ցնոյն աստուծոյն և զի է
նա՝ հաւատամք:

Եւ զի թէ ոչ էր իմն նախախնամութիւն:

Քանզի որպէս տուն առանց շինողի ոչ կարէ լինել՝
ինքնին ի վայր եկելոյ քարանց և աղիւսոց, և ոչ նաև՝ ա-
ռանց նաւահասի, և ոչ հանգերձ՝ առանց անհաւղի, և ոչ
բնաւ ինչ ի դուզնաքայցն և ի սրատուականացն՝² առանց
իւրաքանչիւր արարչի. այնպէս ծաղր ասնելի է ասել զգե-
ղեցիազոյնս և զսքանչիւրազոյնս ամենայն էրց զաշխարհ ոչ
ի գեղեցիկէ ումեքէ և յաստուածազոյնէ արարչէ եղանիւ,
այլ ինքնին: Ձկնի այսորիկ ի ներհակէն, զի շամբուշ է
զայսպիսի գեղեցիկաասութիւն՝³ և կարգ յարմարուածոյ
այսոցիկ՝ որ յերկինս շրջին, ոչ յումեքէ ի նախախնամու-
թենէ լինել կարծել, այլ վարկարարի և որպէս գէզ:

Մետա՛ զի թէ ոչ էր իմն նախախնամութիւն:

Եւ զի թէ ոչ էր իմն նախախնամութիւն:

Մետա՛ զի թէ ոչ էր իմն նախախնամութիւն:

Եւ զի թէ ոչ էր իմն նախախնամութիւն:

1. A. լինել լուս. ուղղ.՝ շինել 2. A. սրատուականացն, լուս.
ուղղ.՝ ի սրատուականացն: 3. A. գեղեցիկապատութի: 4. A. ի
նմանայն, լուս. ուղղ.՝ ի նմանէն: 5. A. որ փիւ. ոչ: 6. A. ի
սարունահութենէն:

նութեանցն ինչ է ոչինչ, որ ոչ է ըստ ազգացուցի(°) որ միտս սենին ի բաց բանալ:

Եւ ի ներհաղաց տեղեացն ի միւս մասն ձեռնարկեսցուք:

Եւ գրիցն ոմանք են պարզք և ոմանք շարալծեալք. և պարզք՝ թէ ամուսնանալի է, և շարալծեալք՝ թէ թագաւորի ամուսնանալի է. և բաժանելի է զշարալծեալն¹ յիւրաքանչիւր շարալծեցելոցն, զի ընդանին և ուրոյնս բանս իւրաքանչիւրոցն մասանցն² հասուցուք:

Աճմունս և արտելութիւնս՝ ըստ որ ներընդունի մասունս³ գրութեան՝ որ արացուք: Նմանապէս և կրիւք և յեզանալօք վարեսցուք և գրեթէ ամենայն բանիցն տեսալօք. քանզի բազումս ի ներքս մուծցուք կենցաղոյ կիրս, և յազգս իւրաքանչիւր ուրուք յարմարեալն բանս արացուք, որպան եկ ընք ինգրել՝ թէ ամուսնանալի է:

Յետ զհասարակս և զընթանուրս յազգս⁴ ամենայն մարդկան զբանս ենթադրել, յորոց և կամ բազկացուցուք զամուսնանալն կամ եղծցուք, և ըստ իւրաքանչիւր կեանս անցցուք բանիւ, որպան՝ թէ երկրագործի, վաճառականի, զինաւորի, աղքատի, մեծատան, թագաւորի. և այսպէս բազում նիւթ⁵ բանից առցուք, իրք թէ մի գրութիւն զամենայն բազումսն առագրել⁶:

Եւ նոյիմբ սրտածառաւ ձեռնարկութեանցն վարեսցուք և առ խրատուցն եղծունս և ստեղծունս՝ ըստ որում ասացաք յառաջագոյն:

Ին δὲ τῶν ἐναντίων τόπων εἰς τὸ ἕτερον μέρος ἐπιχειρήσομεν.

Իբրևի δὲ τῶν θέσεων αἱ μὲν εἰσιν ἀπλαῖ, αἱ δὲ συναζευγμένα, ἀπλαῖ μὲν εἰ γαμητέον, συναζευγμένα δὲ εἰ βασιλεὶ γαμητέον, διαιετέον τὰς συναζευγμένας εἰς ἐκάστην τῶν συναζευγμένων, ἵνα τοὺς οἰκείους λόγους ἐκάστῳ τῶν μερῶν ἀποδώμεν.

Καὶ εὐξήσεις καὶ παρεμβάσεις, καθ' ἃ ἐνδέχεται μέρος τῆς θέσεως, ποιησόμεθα. Ὁμοίως δὲ καὶ πάθεσι καὶ ἡθεσι καὶ προτροπαῖς χρῆσόμεθα καὶ σχεδὸν πάσαις τῶν λόγων ἰδέαις· πολλὰς γὰρ εἰσάξομεν βίων περιστάσεις, καὶ περὶ ἐκάστης τοὺς ἀρμόζοντας λόγους ἐροῦμεν, οἷον φέρε ζῆτεῖν, εἰ γαμητέον.

Μετὰ τὸ κοινὸς καὶ καθολικὸς περὶ πάντων ἀνθρώπων λόγους ὑποθέσθαι, ἐξ ὧν ἢ συστήσομεν τὸ γαμεῖν ἢ ἀνασκευάσομεν, καὶ καθ' ἕκαστον βίον ὑπερεξελευσόμεθα, οἷον γεωργοῦ ἐμπόρου στρατιώτου πλουσίου πένητος βασιλέως, καὶ οὕτω πολλὴν περιουσίαν λόγων ἔξομεν, ὡς τὴν μίαν θέσιν πάμπολλα ποιήσαι.

Ταῖς δ' αὐταῖς ἀφορμαῖς τῶν ἐπιχειρημάτων χρῆσόμεθα καὶ πρὸς τὴν τῶν γνωμῶν ἀνασκευὴν, καθάπερ εἶπον καὶ πρότερον.

1. A. զշարալծեալն: 2. A. համասացն փիւ. մասանցն: 3. A. ի մասունս փիւ. մասունս: 4. A. յազգս յազգս: 5. A. նիւթ, լուս. ուղղ.՝ ճիւթ. 6. A. ստեղծել, լուս. ուղղ.՝ ստաղծել:

ՅԱՂԱԳՍ ԱՒՐԻՆԱՅ

Օրէնք են հաճոյ կամ բազմութեան կամ առն քաղաքաւորի¹ փառաւորի՝ ըստ որում ամենայն ումեք² վայել է կեալ աջոցիկ՝ որ ի քաղաքի, ոչ ժամանակ ինչ բացորոշեալ:

Եւ օրինացն հարցմունք լինին երկրիմի. զի կամ ի ներքս մտելոց նոցա և զբերցն³, և որոց ահա կայցեն:

Արդ՝ զբերցն³ լինի փորձութիւն՝ թէ արժան է հաստատել թէ ոչ: Եւ յազազս ահա⁴ կալից օրինացն կռիւք երկրաշուքեան լինին նախահարցն ոչ ամենեւին ի բաց բանալ⁵ զօրէնս, այլ երկաքանչիւր ումեք առ օգտակարէն մեկնողի՝ աճեցողի^(°), որքան միանգամ յազազս իւր զրիլ թուի, և թագուցանողի գնեմնական:

Վասն զի այժմ մեզ բանս յազազս եզման և ստեղծման օրինաց, եւ այսորիկ յաւէտ ի ներքս մուծման պատմութեան է, և ահա սակի յազազս սոցա:

Արդ՝ ի ներքս մտիցելոց օրինաց կամ յամբաստանութիւն լինիմք և եզմանեմք . . . . . ի տեղեացս յայցանէ, յանհաւատոցն, յանկարէն, յոչ հարկաւորէն, յընդդիմաւորէն, յանիրաւէն, յարժանոցն, յանօգտակարէն, յամօթաւոցն:

Եւ լինի անհաւատութիւն՝ է որ առ արտարերութիւն, զոր սմանք անօգանութիւն կոչեն, և է որ զանուամբ, և է որ առ հոմանունութիւն, և է որ ըստ բազազանութեան^(°), զոր փաղանունութիւն սմանք անուանեն, և է որ առ շարադասութիւն և բաժանութիւն, և է որ առ յուղումն, և է որ առ պակասութիւն, և է որ առ կռիւ:

1. A. քաղաքայւորի: 2. A. ուրեք, լուս. ուղղ.՝ ումեք: 3. A. զբերցն, լուս. ուղղ.՝ զբերցն: 4. A. ահա փիլս. ահա: 5. A. բանան:

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ.

Νόμος ἐστὶ δόγμα πλήθους ἢ ἀνδρὸς ἐνδόξου πολιτικόν, καθ' ὃ πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει, οὐκ εἷς τινα χρόνον ἀφωρισμένον.

Τῶν δὲ νόμων ἐξέτασις διχῶς· ἢ γὰρ εἰσφερομένων αὐτῶν καὶ τιθεμένων ἢ κειμένων ἤδη.

Τιθεμένων οὖν γίνεται δοκιμασία, εἰ χρὴ κυροῦν ἢ μὴ. Περὶ δὲ τῶν ἤδη κειμένων αἱ ἀμφισβητήσεις γίνονται τοῖς διακαζομένοις οὐ παντελῶς ἀναιροῦσαι τοὺς νόμους, ἀλλ' ἐκάτερον πρὸς τὸ λυσιτελέστερον ἐξηγούμεναι, καὶ αὖξονται μὲν ὅσα ὑπὲρ αὐτοῦ γεγράφθαι δοκεῖ, συγκρούπονται δὲ τὰ ἐναντία.

Ἐπεὶ δὲ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος περὶ ἀνασκευῆς καὶ κατασκευῆς νόμου, ταῦτα δὲ μάλιστα ἐν ταῖς εἰσηγήσεσι, λεκτέον περὶ τούτου.

Εἰσφερομένων τοίνυν τῶν νόμων ἢ κατηγοροῦμεν καὶ ἀνασκευάζομεν, ἢ συνηγοροῦμεν καὶ κατασκευάζομεν. Μετὰ δὲ τὸ προσίμιον ἀνασκευάζομεν ἐκ τόπων τῶνδε, ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ τοῦ ἀδυνατοῦ, ἐκ τοῦ οὐκ ἀναγκαίου, ἐκ τοῦ ὑπεναντίου, ἐκ τοῦ ἀδίκου, ἐκ τῆς ἀξίας, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ἐκ τοῦ αἰσχροῦ.

Γίνεται δὲ ἀσάφεια ἢ μὲν περὶ τὴν προφοράν, ἢν τινες περὶ τὴν προσφθίαν καλοῦσιν, ἢ δὲ περὶ τὸ ὄνομα, ἢ δὲ περὶ τὴν ὁμωνυμίαν, ἢ δὲ περὶ τὴν πολυωνυμίαν, ἢν συωνυμίαν ἕτεροι προσαγορεύουσιν, ἢ δὲ περὶ τὴν σύνταξιν, ἢ δὲ περὶ τὴν σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν, ἢ δὲ περὶ πλεονασμόν, ἢ δὲ περὶ ἔλλειψιν, ἢ δὲ περὶ τὴν μάχην.

Արդ՝ որ առ արտաբերութիւն¹ է, յորժամ ի նմին գա-
սու կայերաց բանիցն սմանց նմանապէս կարողութիւն իցէ,
որդան^(°) երկդիմի առնուլ զգրեալն՝ ազախին սակի մի բշ-
գեցցի, ապա թէ ոչ՝ արքունի լիցի:

Քանզի յերկրայս լինիմք՝ թէ սակին թէ արդեօք ազախինն
արքունի լիցի. կար է ամփոփիլ և ձկտիլ իրն. և առ սնուն, յորժամ
հասարակ յոյժ հին կամ օտար իցէ հին^(°), որդան ձրաշար և մերտրի,
և և թէ սք ստիցէ զստփոր փոխանակ բանդի, որպէս Կիպրացիքն.
վասն որոյ զաս հոսերսին սմանք աշտպէս մեկնեն՝

«ի սղնձում² ստփորոջ կապեալ էր երիս և առն
ամիս»:

Եւ առ հոսանունան՝ յորժամ մի սնուն երկուս կամ յո-
ւովս նշանակիցէ, որդան՝ եթէ սք մանկուն³ գրիցէ ոչ գոլ
վկայութիւն:

Քանզի ինդրեացուք ստանոր, թէ արդեօք գանար-
բունս առ ոչ վկայել⁴, թէ որդի՝ յաղագս հօր, և կամ ծա-
ռալ՝ յաղագս աւան: Քանզի ստքա միով սնունամբ ածուա-
նին մանկունք:

Առ բաշմանունութիւն՝ յորժամ ընդդէմ աջն նշանա-
կեալ լինի մի՝ իցէ և սնունանք բազումք, որդան սուտեր,
գալապր: Քանզի անհաւաստութիւն և աշտպէս լինի, յոր-
ժամ կարծիցէ սք զոյգ սնունամբ գոլ զնշանակեալն:

Եւ առ շարադրութիւն, որդան՝ յորժամ Պիտտակոս ա-
սիցէ՝ առնուլ⁵ բաժանել զհայր և զմայր և զքոյզն. քանզի
երկրայ է և աշտ բաժն՝ արդեօք զմանկունս⁶ առ բաշխել
առնուլ ծնողացն թէ զծնողս մանկանցն:

Եւ ևս աշտ՝ յորժամ ի մարմնի^(°) սնուն կայցէ և շա-
րադասել կարիցէ՝ կամ աջնց՝ որ յառաջ քան զինքն, և
կամ աջնց՝ որ զինի իւր զանազան միտս կատարել, որդան՝
որ յաղթեացն ի պատերազմի զօրաւար՝ կանգնեացէ Արեալ
պատկեր սակի ունելով նիդակ. քանզի է ստացեալն՝ կամ
պատկեր սակի և կամ սակի նիդակ:

1. A. առ արտասանութի, լուս. ուղղ.՝ առ արտաբերութի: 2. A.
ի պրզումս վիս. ի սղնձումս: 3. A. մանկուն: 4. A. վկայութի:
5. A. առնուլ վիս. առնուր: 6. A. զմանկունս:

Περὶ μὲν οὖν τὴν προφορὰν ἔστιν, ὅταν ἐν τῇ αὐτῇ τάξει
κειμένων τινῶν λέξεων ὁμοίων, δυνατόν ᾖ προφέρεσθαι δι-
τῶς τὸ γεγραμμένον, οἷον θεράπαινα χρυσία μὴ φορεῖτω, εἰ
δὲ μή, δημοσίᾳ ἔστω.

Ἀμφισβητοῦμεν γάρ, πότερον ἢ θεράπαινα δημοσίᾳ ἔστω,
ἢ τὰ χρυσία· δυνατόν γάρ συστέλλεσθαι καὶ ἐκτείνεσθαι τὸ α.
περὶ δὲ τὸ ὄνομα, ὅταν καινὸν ἢ σφόδρα παλαιὸν ἢ ξένον ἢ
τὸ γεγραμμένον, οἷον ἢ ποδοκάκκη καὶ ἢ ἡμεδαπή, καὶ εἴ τις
λέγοι τὸν κέραμον ἀντὶ δεσμοτηρίου, καθάπερ Κύπριοι· διὸ
καὶ τὸ παρ' Ὀμήρῳ τινὲς οὕτως ἐξηγοῦνται,

χαλκίῳ δ' ἐν κεράμῳ δέδετο τρισκαίδεκα μῆνας.

Περὶ δὲ τὴν ὁμωνυμίαν, ὅταν ἐν ὄνομα δύο ἢ τρία σημαί-
νῃ ἢ καὶ πλείω, οἷον εἴ τις γράφει, ἐκ παιδὸς μὴ εἶναι μαρ-
τυρίαν.

Ζητήσομεν γάρ ἐνταῦθα, πότερον ἀνηβον λέγει μὴ μαρ-
τυρεῖν ἢ υἷον ὑπὲρ πατρὸς ἢ δοῦλον ὑπὲρ δεσπότου. οὗτοι γάρ
ἐνὶ ὀνόματι προσαγορεύονται παῖδες.

Περὶ δὲ τὴν πολωνυμίαν ἀνάπαλιν, ὅταν τὸ σημαϊνόμενον
ἐν, τὰ δὲ ὀνόματα πολλά, οἷον ἄορ, ξίφος, φάσγανον, μάχαιρα.
ἀσάφεια γάρ καὶ οὕτω γίνεται, ὅταν οἴηται τις ἴσα τοῖς ὀνό-
μασιν εἶναι τὰ σημαϊνόμενα.

Περὶ δὲ τὴν σύνταξιν, οἷον ἐπειδὴν φήσῃ Πιττακὸς νέμεσ-
θαι πατέρα καὶ μητέρα τὴν ὕσῃν· ἀμφιβάλλει γάρ καὶ ἦδε ἢ
λέξις, ἄρα γὰρ τοὺς παῖδας λέγει νέμεσθαι τὴν τῶν γονέων, ἢ
τοὺς γονεῖς τὰ τῶν παίδων;

Καὶ ἔτι ὅταν ἐν μέσῳ τι κείμενον ὄνομα δύνηται συντα-
τόμενον ἢ τοῖς πρὸ αὐτοῦ ἢ τοῖς μετ' αὐτὸ διάφορον διάνοιαν
ἀποτελεῖν, οἷον ὁ νικήσας ἐν πολέμῳ στρατηγὸς ἀνατιθέτω τοῦ
Ἄρεως ἄγαλμα χρυσοῦν ἔχον δόρυ· ἔστι γὰρ τὸ λεγόμενον
ἦτοι ἄγαλμα χρυσοῦν ἢ δόρυ.

Եւ առ շարադրութիւն¹ և բաժանութիւն՝ զոր սմանք
առ հասարակն բաժանեցելոյ կոչեն, որդան ի ժառանգութիւն
հրամայեալ գոյ վերջալըս զմանկունս:

Զի է բաժանելով ասել՝ նախ ասալին գեղբայրս կոչել,
և եթէ սա ոչ իցէ, յայնժամ զմանկունս յարել, և է որ շա-
րադրելով ասիլ՝ համանգամայն կոչիլ զնոսս:

Եւ դարձեալ՝ որ ի սուտ վկայութեան ըմբռնիցի՝ երբս
հազարս տացէ, կամ երբս հազարս տացէ՝ միանգամ
ըմբռնեալ:

Եւ առ յորովունն լինի երկբայութիւն, յորժամ կար իցէ
աւել² ինչ քան զտեղան, որպէս և աղբեցեալն, որդան՝ եթէ
որ օրինադրիցէ՝ ժառանգել և զսոս ի մօրէ. քանզի յերկբայ
լինի և մայրն՝ իբրու գառս ի մօրէ օրէնս կոչեն, ևս յառա-
ջագոյն զինքն զմայրն:

Իսկ այն որ առ պակասութեան անհաւաստութիւնէ
լինի՝ կամ բազմադրմի³, կամ ըստ պատճառի, կամ ըստ գի-
ւիլի, կամ ըստ հարկի, կամ յեղանակի, կամ ըստ տեղոյ,
կամ ըստ ժամանակի, կամ ըստ օրակութեան, կամ ըստ
քանակութեան:

Ըստ պատճառի՝ որդան հայրատանն ձեռնատեացի.
քանզի պակաս է՝ քանզի աբգեօք և գայն որ ըստ անգի-
տութեան է, և գայն որ առանց անգիտութեան, թէ զամե-
նայն մեանգամայն պարզաբար:

Իսկ ըստ գիւղին՝ պակասութիւն բազմատեսակ է. քան-
զի յայտ է թէ սարբերէ գէմքն, և բնութեամբ, և հասա-
կաւ, և հպագունաւ աղբակցաւ, և գիւղաւածով, որդան ընդ
մասնչին ստակիլ զմանկունսն. քանզի ոչ է որոշեալ հաս-
տատուն՝ թէ և զմատաղն, և զէգն, և զմանուկն. և գայն որ
ոչն միարանեաց՝ ընդ հօրն տարագիր առնել զմանկունսն.
Իսկ արգիւք և անարգի և ոչ համեամի՝ թէ և այն, որ ոչ և
մի ինչ յայտցանէ ոչ միարանեաց:

1. A. առ շարադրութի, լուս. ուղղ.՝ առ շարադատութի: 2. A.
ասել, լուս. ուղղ.՝ ասիլ կամ ասելի: 3. A. սարինադրիցէ, լուս. ուղղ.
սարինադրեացէ: 4. A. բազմայղիմի:

Περὶ δὲ τὴν σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν, ἦν τινες περὶ τὴν
κοινὴν τοῦ διηρημένου καὶ τοῦ ἀδιαίρετου φασίν, οἷον ἐπὶ τὸν
κληρὸν ἔρχεσθαι νόμου κελεύοντος ἀδελφοὺς παῖδας.

Ἔστι μὲν γὰρ διαιροῦντας φάναι, πρῶτον μὲν καλεῖσθαι
τὸν ἀδελφόν, εἰ δὲ μὴ οὗτος εἴη, τότε τοὺς παῖδας παρεῖναι,
ἔστι δὲ καὶ συντιθέναι λέγοντας ἅμα καλεῖσθαι αὐτούς.

Καὶ πάλιν, ὁ ψευδομαρτυρῶν ἄλους τρεῖς χιλίας διδότω.
ἦτοι γὰρ λέγει, ὁ τρεῖς ἄλους ψευδομαρτυρῶν χιλίας διδότω, ἢ
τρεῖς χιλίας διδότω ἅπαξ ἄλους.

Περὶ πλεονασμὸν δὲ γίνεται ἀσάφεια, ὅταν δυνατόν ἢ
πλέον τι τοῦ γεγραμμένου συλλογίζεσθαι, ὡς καὶ αὐτὸ δυνάμει
δηλούμενον, οἷον εἴ τις νομοθετήσῃ κληρονομεῖν καὶ τοὺς
πρὸς μητρός· ἀμφισβητήσῃ γὰρ ἂν καὶ ἡ μήτηρ, ὡς εἰ τοὺς
πρὸς μητρός νόμος κληρονομεῖν καλεῖ, πολὺ πρότερον αὐτὴν
τὴν μητέρα καλοῖη.

Ἡ δὲ παρ' ἔλλειψιν ἀσάφεια γίνεται πολλαχῶς, οἷον ὁ
πατροτύπτης χειροκοπέσθω· ἔλλείπει γὰρ πότερον καὶ τὸν δι'
ἄνοιαν, ἢ καὶ τὸν ἐπ' εὐνοίᾳ καὶ πάντας ἀπαξᾶπλῶς.

Ἡ δὲ κατὰ πρόσωπον ἔλλειψις πολυειδής ἐστὶ διαφέρει
γὰρ δῆπου τὰ πρόσωπα καὶ φύσει καὶ ἡλικίᾳ καὶ ταῖς ἐγγυ-
τέρω συγγενείαις καὶ τύχη, οἷον τῷ προδότῃ συναναίρεσθαι
τοὺς παῖδας· οὐ γὰρ διώρισεν, εἰ καὶ τὸν θετὸν καὶ τὴν θή-
λειαν.***

եւ ըստ հարկի, որդան երիցս քաջ եղևաւն հարկաւոր՝
պարա և արժան է զսա ոչ գինուորիք:

Եւ յեղանակէն լինի, յորժամ օրինադրէ զշուն կամ զայլ
ոք ի հարազորժաց սատակել՝ բառնայցէ թողուցու զօրինակ
սատակմանն:

Եւ ըստ տեղոյն պակասութիւն, որդան եթէ որ հրա-
մայիցէ զքաջն ի հրապարակի գնել արքունի՝ և ոչ որոշի-
ցէ գանդին:

Եւ ըստ ժականակին ինդրեսցուք՝ այսպէս սկիզբն ա-
բարեալ ուրուք անիրաւ ձեռաց վրէժ ինդրելք թէ և՛ յետոյ
ժամանակաւ իցէ:

Եւ ըստ սրակութեան է, յորժամ ասիցէ ոք՝ զարժաթ
գոլ ընդ հարկաւ, ոչինչ յազազս գահեկանի հաստատուն
որոշիցէ:

Եւ ըստ քանակութեան՝ յորժամ թէ որ տուեալ ան-
հարկ գոլ՝ զթիւ բառնայցէ թողուցու՞:

Արդ՝ առ պակասութեան անհաւաստութիւն լինի այս-
քանարար: Եւ առ կոխ՝ յորժամ ինքն ընդ ինքեան կուտի-
ցի օրէնքն:

Բայց գիտել արժան է, թէ ամենայն յառաջասացեալքն
անհաւաստութեան տեղիք յայնս՝ որ կան ի քաղաքս օրէնքն՝
գտանին. իսկ յայնս՝ որ ի դեղերանս կրթութեան սակս որ
վարժին՝ ոչ նմանապէս. քանզի որպէս է յաւէտ՝ ըստ որս
ցայնքան կրի սովորութիւն՝ գնոսս որոշեմք:

Արդ՝ յորժամ զանհաւաստութիւն աոցուք ի ձեռն՝ ան-
դէն վազվազակի հարցցուք գոմն, թէ կարելիս հրամայեն
օրէնքն, և ոչ ըզձից նման ըստ Գիմոսթենի, և ոչ դժոխ ա-
մենեին գործիլ, որպէս յայնմանէ՝ որ հրամայէ անսուտ լի-
նել ի հրապարակի. քանզի անկարելի է և դժոխալինի սա-
և յայնմանէ՝ զուրացուցանել զերեսս շան. քանզի եթէ ի
շնութեան ըմբանսցի կոյր՝ զիմրդ ոք հանիցէ զերեսս նորս
զոչս բնաւին գոյս:

Եւ զկնի այսորիկ յուղեսցուք, թէ հարկաւոր են օրէնքն.

1. A. թէ և, լուս. ուղղ.՝ թէ արժան է և: 2. A. թողուս վիս-
թողուցու:

քանզի ոչ եթէ յազազս բարեաց ուրուք կամ օգաւ-
կարաց եղևալ, այլ յազազս փոքունց, և ոչ ինչ առաւել
այնոցիկ, որ կայցեն կամ ոչ կայցեն անպիտան, իսկ այն՝
որ յընդդիմէն ցուցանի զօրէնս՝ այնոցիկ, որ անա կան
օրէնքն ներհական, կամ այնոցիկ՝ որ գրութեամբ և քաղա-
քավարութեամբն. վասն զի ի դեղերանսն ոչ են այնք, որ-
պէս որ ի քաղաքին օրէնք կան, առ որ հայելով և դիտե-
լով՝ վերժանիցէ՞ ոք զի ներքս մտեալ օրէնս:

Բայց սակայն ոչ որպէս յթէնս կամ այլ ուրեք օրի-
նաց լինելոց՝ այսպէս կրթիլ վայել է այսքան, զի ամենեին
է շամբուշ մեզ:

Բայց պարա և արժան է եղժանելով՝ ըստ գլխոյ տար-
օրինին ցուցանել փորձիլ ըստ առ հասարակ ամենայն
մարդկան սովորութիւն զգրեալ՝ օրէնսն գոլ, որդան կնոջ
մի լիցի իշխանութիւն կտակ առնել ասելի(°). քանզի ար-
տաքոյ քան գհասարակ ամենայն մարդկան սովորութիւն է
օրէնս. քանզի ամենայն ուրեք օրինադրեալ և հրամայեալ
իւրոց լինել իւրաքանչիւր ումեք ոչ միայն կենդանեաւ,
այլ և յորժամ մեռանիցի՝ թողուլ ումեք կամ մի թողուլ:

Յետ այսորի՛ հարցցուք, թէ իրաւացի ի վերայ ամե-
նայն քաղաքացեացն որ կան օրէնքն, այլ ոչ յազազս ո-
մանց առանձին գրեալ է, և թէ առ պտաիւ և արժանաւո-
րութիւն իւրաքանչիւրումն բաշխէ:

Եւ յորժամ առ արժանաւորութիւն օրինադրիցէ՝ ամ-
բաստան լինելի է, զի ոչ զոյգն բաշխէ ամենեցուն՝ որ ժո-
ղովրդակնացն է առանձին:

Եւ յորժամ հասարակ զամենեցունց օրինադրիցէ՝ ամ-
բաստան լինել պիտի, զի ոչ առ արժանաւորութիւն բաժա-
նէ, որդան՝ թշնամանողն տացէ գրաքմայս բիւրս՝ ապա թէ
ոչ անարգեսցի. քանզի ոչ զոյգ է տնանկաց և մեծատանց
պատուհաս. զի նոցա վասն մեծութեան պարա է զարժաթն
հասուցանել, իսկ սոցա վասն ցանգութեանն և տարակու-

1. A. գաւրէն, լուս. ուղղ.՝ գաւրէնս: 2. A. երժանիցէ: 3. A.
զգրեալ, լուս. ուղղ.՝ զիրս եղևալ:

սանաց ոչ կարացեալ հատուցանել՝ քաջայայտ է թէ անարգեալ լինի:

Ապա արժանոյն՝ քանզի ընդ միտ անցուք և քննեցուք, թէ զարժանին որոշէ զպատուհաս օրինադիրն ի վերայ անիրաւեցելոցն. այն նո՛ւ Արամազդայ՝ զպատիւն՝ թէ յազազս պատուոյ իցէ օրէնք. և կրկնակ է ինդիրն՝ թէ առաւելեալ գտցի օրէնս կամ զորս յառաջագոյն ասէ, կամ պակասեալ, որգոն և առաւելեալ՝ թէ ոք մահ հատցէ ի վերայ սպանողի ինչ յանատուն կենդանեաց, և կամ արժանի վարկցի՝ որ պաշտպանութիւնն կրեաց ծառայ գոյ պաշտպանողին. և պակասեալ՝ որդան եթէ ոք օրինադիրցէ կամ առն սպանողի հազարս հատուցանել, ի՛նչ քաջին ոստովք ձրթենեաց պսակիլ:

Եւ զինի ձեռնարկեացուք յանօգտէն՝ ցուցանելով զօրէնսն ֆրասելով կամ ինչս, կամ զգուշութիւնն՝ զիրկութիւն, կամ զերկոսին, որդան Ոլումպիտ յաղթին ի ներքս մտանել մասն ինչ զզարսսպին քակեալ, և քանզի անօգուտ և զեղի է:

Ապա ամօթալոյն՝ ըստ սրում բազում օրինադրացն ոչ մաքսաւորել և ոչ ձեռագործական արուեստ հրոյ գործել քացաքացեացն հրամայեացեն. և ևս շուն ասցէ հաշարս՝ քանզի անխառնուրք լիցուք յայսմ օրինաց, իբրու թէ կուռ բոլոր արծաթ քան ժողովք:

Եւ կողմել պարտ և արժան է և ի ներհակացն. և ի կիր առնելի է յօրինադրացն եղծման, և կազմածի, և ախտիւք¹, և բարուք ընդունականօք, և աճմամբք, և արտելութեամբք, և ընդհանուր ամենայն բանիցն տեսակաւ. և ի նոցունց յայսմանէ ձեռնարկեացուք և առ վարկիցն եղծմունս. զի ոչ այլ ինչ յօրինացն գանազանի², բայց զի վարկն բազում անգամ լինի առ պէտս պիտոյից և ի ժամանակ որոշեալ, իսկ օրէնքն՝ մշանջկեսուր որքան յինքննէ:

1. A. աղաւթք, ուղղված է՝ ախտիւք: ուղղ.՝ գանազանի:

2. A. գանազանի, լուս.

ՅԱՂԱԳՍ ՎԵՐՄԱՆՈՒՅԵԱՆ ԵՒ ՎԵՐՄԱՆՍԱՆ

Վերժանութիւն է արտարերութիւն գրեցելոց հանգերձ որորակի սասակութեամբ և ձայնի:

Սկիզբն մանկան¹ առնելի ի պարզագունից շարագրացն և ճարտասանաց՝ Բսոկրատեալցն, ապա Հիպերիզեայցն² և Բսքենեայցն, և ի սոցայց յայսպիսեայցն ի Դեմոսթենէս հասցուք:

Եւ նախ առջին քան զամենայն նմա ճառելի է, զի ճարտասանական բանիցն են որ ներբողականք են, և են ուրք առնականք, և են որ կաճառասականք:

Եւ առնականացն են ոմանք՝ որ յատուկք են, և են որք ընդհանուրք: Եւ յազազս այսց իւրաքանչիւրոց առաջին ցուցանելի է ոչ ստոյգ ճշգելով և ոչ իբրու թէ բովանդակօք և օրինակաւ գիտել զուշն որ բերեալ լինի:

Եւ յետ այսորիկ պարտ և արժան է զինթադրութիւն արտազրել. ապա եթէ սրա գունից է՝ և զինդիրան, և եթէ առաւել իցէ սուր՝ և ձեռնարկութեանցն զիւրաքանչիւր յանդիման կացուցանելի է նմա և զներգեղեցիկ բանին ըզրարիտք այսպէսն ունելով և զյոսիսն, զի գոմանս քակեիցէ և գոմանս ոչ. և ուսուցանելի է զնա և ընդերագոյնս առնելի մարբոց անձանց³, բայց ոչ սակայն ոչ կարի զատուցելոցն և օտարաց ոմանց⁴, որ և վտան սորին այսորիկ հաշակուրք են, և որպէս առ Դիմոսթենի՝ թուզ որ ասիսն(°):

Բայց մի անգիրտացի և զբարս, և զկիրս, և զարտելութիւնս⁵, և զաճմունս, և զնուաշութիւնս, և զայլ մտաց

1. A. մանգան: 2. A. Հիպերիզեայցն: 3. A. անձանց, լուս. ուղղ.՝ անուանց: 4. A. օտարաց ոմանց, լուս. ուղղ.՝ օտարաց տանցն: 5. A. զարտողութիւս, լուս. ուղղ.՝ զարտելութիւս:

յեզանակս. և գիտացէ և մեկնութեան ձևս, և որպէս զի զարդ ոք բարիք և ի դէպ նորօք վարեացի¹. յազագս սոցս ստուգագոյն մեք այլս ասացուք:

Եւ կարի յառաջագոյն քան զամենայն՝ ընդերացուցանելի է զնա վաշկըշականաւն ասացելոց ևնթադրութեանցն, և ըստ ձայնին², և ըստ մարմնոյն գեղեցկաձև շարժման. քանզի սա է՝ որ բանին գնեղեցկութիւնս ցուցանէ. և նուազաւորագոյն ևնթադրեսցուք և ընդ միտ ածցուք զասոզին գնախի³ և զարժանաւորութիւն, և զհասակն, և զգիւպուածն, և զտեղին՝ յորում ասի, և զիրմն՝ յազագս որոյ բանք, որպէս զի կարողութիւն իցէ յաւէտ յազագս փոխանակ մեքոց խոկ անձանց զայն իբրու ճշմարտապէս լինել կարճեմք. արդ զՊովոս⁴՝ զողբերգութեան ևնթադրոցն՝ այնպէս քաջ արտաբերել⁵, զորոց ի ձեռն ամուսյր զգէման՝ մինչ զի և ասին զնա ճշմարտապէս արտասուեալ ևնթադրատելով զօգակաման:

Եւ նմանապէս յազագս հնազէտ պատմողացն ասեմք, զի նոցա սեռք բազումք են. զի է որ ազգաբանական է, ընդ որով զազգաբանութիւնս որք զյԱթէնան կամ այլ արեք զիշխանան և զներս պատմեն զակնածուան, և որք յԱրգոսի զբուրմ կանայս, և զյոյս ի Լակեդեմոնի, և ի Մակեդոնիա, և ի Պարոս թագաւորս թուէին, և են որ զԱպողղոսովբայ Աթենացոյ և զԱկուզիլաոսի⁶ զԱրգիացոյ, և զՆկատոսի զՄելեսացոյ:

Եւ իրական է՝ ըստ որում իրս ինչ անցանեմք բանիւ, որզան խոտովութիւնս, պատերազմունս և զայսպիսիս, որպիսի ունին բազումք թուէիլիլիթեայն⁷ և Փիլիստանին:

Եւ սոսապեկարանականք՝ ըստ որում յազագս գիւցանցանց և աստուածոց ասասպեկարանեմք, որպէս են կարածք այս Ասկլեպիադայցն⁸ ողբերգութեան:

1. A. վարեացի, լուս. ուղղ.՝ վարիացի: 2. A. գձայնին, լուս. ուղղ.՝ ըստ ձայնին: 3. A. գնախի, լուս. ուղղ.՝ գրան: 4. A. զՊովոս, լուս. ուղղ.՝ զՊաւրս: 5. A. արտաբերել, լուս. ուղղ.՝ արտաբերել: 6. A. զԱկուզիլաոսի, լուս. ուղղ.՝ զԱկուզոսին: 7. A. թուէիլիլիթեայն, լուս. ուղղ.՝ թուէիլիլիթեայն: 8. A. Ասկլեպիադայցն, լուս. ուղղ.՝ Ասկլեպիադայցն:

Եւ են ոմանք, որ յիշեն զբարիքապէս ասացելոցն՝ որպիսի են Քսենոփոնտեայքն և Սոկրատականքն. բայց յիշատակեն և ընդ այսու տեսակաւ եւ որք զփառաւոր արս գումարեն, որպիսիք են որք զարժանաւորս շարադրեն կենցաղս՝ Արիստոքսենոս երաժշտական սատուււրոս և որք միանգամ այսպիսիքս:

Եւ են որ¹ զպարունական², ըստ որում յազագս վայրաց և քաղաքաց, գետոց, դրոց և ընութեան, և այսպիսեաց պատմիցեմք. որպիսի իմն Կիմոնսն, Փիլիսոս, Փիլիստանտոս և Իսարոս³ ջանացան. և ըստ սմին այսմիկ տեսակի շարադրեն և որք զշատ ուրեք զքաղաքավարութիւնսն⁴ հաւաքեն, որպէս Արիստոտելէսն:

Բայց է և այլ կատարելագոյն տեսակ՝ ըստ որում յառաջասացելովքն ամենեքումք համանգամայն վարիլ, որպէս Հերոդոտոս Էարար և յուրք հնագէտք պատմազբացն. եւ զսոսա սկիզբն վերձանութեան արասցուք ի սմանէ⁵. քանզի պարզագոյն և բազմուսուսն է, ասէ, և յայնմանէ՝ ի Թէոպոմպոս և ի Քսենոփոն փոխեալ զնասցուք, յորոց՝ ի Փիլիստոս և Հերոդոտոս հասցուք, և յետոյ՝ Թուկիդիդէսն⁶:

Եւ զնոյն օրինակ ի վերայ սոցս վարժեսցուք՝ որովք և ի վերայ ճարտասանաց բանիցն. ոչ որպէս ոմանք զպայծառան և զմեծամեծան Թուկիդիդեայն զանց առնեն, բազկելով ի շամանդադ քատակութենէն՝ և զանդիւն և մատախունս բանին պարապեսցուք⁷(°), եւ եղիցի քատակութիւն մեր և նախանձ ոչ միայնոյ ուրուք միայնում հնոցն, այլ ամենեցուն բարգաւաճագունիցն:

Քանզի այսպէս առատից և բազմաց և զանազանից պաճարան գտցուք բանից. ոչ աւսախեալ⁸ փախիցէ ի մեծ վատթարութենէ, որ հետեւ սիրէ այնոցիկ՝ որ զմի ոքն առաջի զնեն քատակել. քանզի խոտովիտք և մախիզք և անհաւաստիք՝ որք ոչ միայն գիծոսթենէն ախորժակ ելով

1. A. և է երբ որ, լուս. ուղղ.՝ և են որ: 2. A. զպարունական, լուս. ուղղ.՝ զպարունականսն: 3. A. Իսարոս: 4. A. քաղաքավարութիւնս: 5. A. ի սմանէ, լուս. ուղղ.՝ ի սմանէ: 6. A. Թուկիդիդէսն, լուս. ուղղ.՝ Թուկիդիդէսն: 7. A. պարապեսցուք, լուս. ուղղ.՝ պարապեսցուք: 8. A. աւսախեալ փխ. աւսախեալ:

զնմանէն¹(^o). և գձուձք և տկարք և անշնորք՝ որք զլիւսիսան միայն կամին քատակել²:

Բայց յորժամ դամենեցուն բարիս ոք զարմանալով կերպարանել զիւր միտան առ այն ձեռնարկեցէ՝ Արամազդաչ իմն ի նմա ձև լինի իմն բանիցն, զոր իւրաքանչիւր ոք յիւրմէ բնութենէ տպաւորիցէ³, ոչ առ մի ինչ հարկաւորել տեսակ հայել, այլ ամենայն բարեացն ինքնին կամակար յանձն ստանալ:

Արդ՝ ամենեցուն օգտակարագոյն եզիցի զգեղեցիկսն յամենայն շարագրածէ ընտրելով պատմել, ստէպ ստէպ զնոսա յիշել հանգերձ յարմարական ենթադրութեամբն ևնթադատութեամբ:

—————

1. A. զնմանէն, լուս. ուղղ.՝ ելանեն. տպաւորիցի, լուս. ուղղ.՝ տպաւորից:

2. A. քակակել:

3. A.

ՅԱՂԱԳՍ ԼՍԵԼՈՒԹԵԱՆ

Եւ ներ լսելութեանցն նախ առաջին է մտերիմ և բարեկամ մատուցանել զինքն ասողի. քանզի ոչն մատուցանողի և ոչ ի պիտանեացն ինչ օգտակար:

Արդ՝ զառաջին բաւական է գոնեա ենթադրութեանն շարագրածին յիշատակ առնել, ապա և զլիսոցն և տնօրէնութեան, և յետ այսորիկ փորձել և զգեղեցիկապէս պատմելոցն յիշատակ առնել. և թէպէտ և ոչ բառ, և ոչ որպէս տրամադրեացն ասելով, և ոչ այսպէս ասաքէն օգտակար է. քանզի յառաջ անցանելով այսպիսոյ միանգամայն¹ կրթութեան՝ կարասցուք և նովիմբ բառիւ զիւրաքանչիւր վերաբերել:

Եւ պարտ է ոչ անգէն վազվազակի համանգամայն դամենայն ինչ ձեռնարկել յիշել, և ոչ նոյն ժամայն փորձել ասել առ ինքն կամ առ այլ զձառեցեալն, այլ գրել պարպոյ² և յիշատակ բերել ասացելոցն. և նախ առաջին ըզնախերգանին՝ զի եզիցի մեզ ի վերայ ճարտասանական լրսելութեան³ յարացոյցք. զի յորժամ հարուստ աւուրքք ներակրթեալն առ սա կարասցուք ունել զձառեցելոյ նախերգանին՝ ձեռնարկելի է ահա և ի պատմութիւն:

Եւ յորժամ զայս բաւականապէս ունիցի՝ փոփոխեցուք առ սոքօք և ի միւս ևս զլուխ, և զլինի առ երկուս և երիս, և առ սակաւ սակաւ յառաջ անցանելով այսպէս՝ զամենայն ձառեցելոցն բուռն հարցուք. համանգամայն սպասեալ զգուշացուք և զասացեալ զգիւտս և զմեկնութիւնս ըստ քանի յեղանակս ներուժ յազագս վերժանութեան, որպէս յառաջագոյն ասացի. պարտ և արժան է և ուշ դնել և զիտել

1. A. միայնգամայն: 2. A. պարպոյ, լուս. ուղղ.՝ զպարպոյ:

3. A. լսելութե, լուս. ուղղ.՝ լրելութե:

յ գհնոցն շարագրածս, և զայլս կարծ և յոլովք ծերունեացն աննէին:

Եւ թէպոմպոս Դիմոսթենեայ լուեալ յաղագս պախաբակութեան առ Ղիմպոլինէս զբանեցելոյ՝ և ինքն զբեաց ի նորա ճառեցելոցն գիմեալ:

Եւ ոմանք յորոց է Դիոնիսիոս Սղիկառնացի՝ սա ասնն ևլ(°) զՍլրիսաոգիտոնեայն ոչ գոլ Դիմոսթենի, այլ սրումն լսողաց նորա. և ըստ այսմ շարագասութեան կրթութեան շարագրեցելոյ՝ և ոչ բացալտանգելի է զայս աննել ամենայն լսելութեան, այլ ներբարգաւանեցելոց արանց և փորձից. այլ զի մի մոռացոմ լինելցի մեզ յանգիտութենէ չարի վարժումն աննելով՝ վասն որոյ որպէս գոհնար (°) յաւէտ ընտրելի է զվարդապետան, զոր վասն հանապազորզի լսելութեան և ոչ գիտելով քատակութիւն բերեմք. և ևթէ ոչ ունիցիմք լսելութիւն՝ զամենայն զոր ինչ միանգամ յեռանգումն զործեցաք կամ կրեցաք, որոց հետեցաքն, և կամ ևթէ կաճառական ինչ զործեցաւ, որդան ձայնատութիւնս՝ յաճումն, տեսութիւն, խոսվութիւն, և ևթէ ինչ այսպիսի փորձեսցուք շարագիր² և զեղեցիկ անուամբ շարագրութեամբ վարեցիալք համանգամայն այսակրութիւն(°) ոչ միայն զբառս և զչիշատակս, այլ և զիրս³ և զբարս օգտէ. քանզի օրինակ իմն համարս և պարտիս խոշտանգանաց հանապազորզ կենաց ստասցուք՝ ոչինչ թողլով զգործեցելոցն ի մէնջ անհարցափորձ⁴ հարեանցի, և այսպիսի արտախոհութիւնս ապաքէն տեսակ է և կոչեցելոյ արտասանութեան:

ՅԱՂԱԳՍ ՏԱՐԱՍՈՒԹԵԱՆ

Տարասութիւն է մեկնութեան այլայլութիւն զնոյն միտս պահելով, և և սոյն սա փոխասութիւն անուանի:

Եւ յեղանակք են սորա նախկին չորք՝ ըստ շարագասութեան¹ և առգրութեան, ըստ բացահանութեան, ըստ այլափոխութեան². և ևղիցին ի սոցանէ ոմանք խառն կարի բազում:

Սրդ՝ ըստ շարագասութեան, յորժամ զնոյն բառ ունիցի և փոխադրութեան մասնկանցն զանազան մեկնութիւնս աննիցեմք, որպիսիք բազում ինչ են:

Եւ ըստ առգրութեանն՝ յորժամ ոչ ինչ գառաջին բառն արաաքս հանիցեմք՝ ի ներքս մուծմամբ³ այլոյ բառի այլափոխ աննիցեմք զմեկնութիւն, զոր և Դիմոսթենէսն արար. քանզի թուկիդիդեայ ասացեալ՝ թէ իրացն ժամանակք ոչ կան մնան, ինքն այսպէս արտադրեաց⁴ թէ իրացն ոչ կան մնան ժամանակք ձերում յարութեանդ և հենգութեան(°):

Եւ ըստ բացահանութեան յեղանակ տարասու ընդդէմ ունի այնմ՝ որ ըստ առգանութեանն է. քանզի զբազումս կիսակատար ասելով՝ ի բաց հանեմք:

Իսկ ըստ այլափոխութեան յեղանակին, յորժամ գառաջիկայ բառն հանելով՝ այլ փոխանակ սորա զնիցեմք. որդան փոխանակ ծառայն՝ պատակ կամ սարուկ կամ ինչ այլոցն ի հաւասար նմանից, կամ փոխանակ յեղանակ բառի՝ զիսկն, կամ փոխանակ իսկի՝ զեղանակն, կամ փոխանակ միւրջ բառի՝ մի զիցուք կամ յոլովս, կամ փոխանակ յոլովից՝ մի:

Իայց են և այլ յեղանակ տարասութեան՝ զորպիսիս ի

1. A. ըստ շարագրութե, լուս. ուղղ.՝ ըստ շարագասութե: 2. A. այլափոխութե: 3. A. մուծման, լուս.՝ արտադրեաց: 4. A. արտադրեաց, լուս. ուղղ.՝ արտադրեաց:

1. A. ձայնամասութի, լուս. ուղղ.՝ ձայնատութի: 2. A. շարագիր, լուս. ուղղ.՝ շարագիր: 3. A. զնշսիրս, լուս. ուղղ.՝ զիրս: 4. A. անհարցափորձ:

վերայ պատմութեան ցուցանեմք, թէ զնոյն իրան փոխեցուք ի յեղանակացն զանազանութիւն, որզան փոխանակ ապերևեցուցանելոյ՝ հարցանել, եւ փոխանակ հարցանելոյն՝ ուսանել, եւ այսպէս ըստ այլ եւ յեղանակաց նախաճառեցելոցս պատմութեան դիւրագոյն այսպէս եւ պիտանացուագոյն կրթեսցուք. բայց յորժամ հանդերձելոցն տարասիլ¹ զբանիցն զմիտան ներատանձին ըստ ինքեան ձեռն առեալ փորձեսցուք, որք անուանիցիմք յանձինս զօրութիւն մեկնել պիտանացուագոյն եւ նոյն ինքն ընթեռնելով ինչ ի պատմեցելոցն բարիք ի հնոցն ուրուք ընթերցողի² փորձի յիշելով՝ շարագրել նովիմք իսկ բառիւք³ եւ շարագրութեամբ, խոշտանգել զանձն՝ իբրու թէ ի նմանութիւն կերպարանաց բերեալ զնոցա տիպս. քանզի այսպէս եւ մեք ընդելեալք լիցուք ըստ հնոցն մեկնել, եւ համանգամայն հաւաստագոյն եւ մեկնողագոյն լիցին ճառեցեալքն:

Բայց յորժամ վերստին ի ձեռն առցուք անդէն վազվազակի գայտոսիկ, յորս կրթութիւն կրեցաք, եւ կատարելագոյն՝ յորժամ Լիւսիայն ոք ընթեռնելով զբանն՝ փորձեսցի զԼիւսիայն մտածութիւնս արտաբերել⁴ ըստ Դիմութենի յեղանակի, եւ ներայլակ գամենայն Դիմութենի յելան ըստ Լիւսիայն, եւ նմանապէս եւ զայլոց ճարտասանաց եւ հնագիտականաց. եւ զցուցական մտածութիւնսն կոչեցեալս մեկնել յանգիմանաբար, այլ ոչ ընդ ամենայնի գամենայն ընդհարկանեմք, այլ որքանից զփոխադրութիւն քաջաձեակի⁵ ներընդունի, որզան եւ յանգիմանական մտածութիւն այսպիսին է:

Արդ՝ անուղ գտուեալն խոստովանաբար⁶ օրինաւոր գոլ եւ շնոճ նոցա հատուցանել ոչ ըստ օրինաց գրել ցուցական արասջիր. քանզի այսպէս անուղ գտուեալն օրինաւոր գոլ խոստովանելով եւ զշնորհս նոցա հատուցանել օ-

րինաւոր ոչ ասացես, յորժամ տարասիլ ընդելուցես զմանկունս:

Նախ տաջին՝ ի պարզագունիցն սկիզբն արասցուք, որզոն ի յիշատակէ. ապա փոխեսցուք ի մի ինչ ձեռնարկութիւն. յետ այսորիկ ի մի ինչ գլուխ, կամ նախերգան, կամ պատմութիւն: Եւ այսպէս առ սակաւ սակաւ զբոլորս տարասանել կարիցեն՝ որ ահա կատարելագունի է ունակութեան:

1. A. տարասիլ, լուս. ուղղ.՝ տարասանիլ: 2. A. ընթերձողի:
3. A. շարագրել նովիմք իսկ բառիւք, լուս. ուղղ.՝ շարագրել նոքիմք իսկ բառիւք: 4. A. արտայբերել: 5. A. քաջայձեակի: 6. A. խոստովանաբար, լուս. ուղղ.՝ խոստովանաբար ելով:

ՅԱՂԱԳՍ ԱՐՏԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ

զուր. Գուգ

Արտագործութիւն է բան զըստ մտաց և ասողութեան զպահասան առջնել. եւ պակասիցն պատարանս դայուք՝ կամ զանհաւաստին հաւաստեցուցանելով, կամ զպակասարարն ըստ մեկնութեան և մտացն ճառելով, կամ կարողագոյնս ասել, կամ հաւանագոյն, կամ ներգործագոյն, կամ ճշմարտագոյնս, կամ առաւելու ինքն ըստ ինքեան միտքան աւասցեալ, կամ օրինագոյնս, կամ գեղեցկագոյնս, կամ քաջաւայելչագոյնս, կամ օգտակարագոյնս, կամ առաւել սիրելագոյնս ենթացութիւնս, եւ կամ քաջագասագոյնս, կամ գեղեցկակերպագոյն ըստ մեկնութեան:

Եւ տարացոյց մեզ բաւական լիցի յազագս Եւբովացոյ ասացեալն Իսքենեալ ներում որ ըստ Գտեսիփոնոտայն¹, ի Դիմոսթենեալ ներում յազագս պակին. զի օգնելով նոցա Աթենացիք, թէպէտ և զրկեալ էին՝ և ապրեցուցին և զքաղաքն ի բաց ետուն: Բայց Իսքենէս ասէ այլէս. «Եւ ըզնոսին զքաղաքս և զքաղաքավարութիւնսն ետուք աւանդողացն ուղղապէս և յիրաւի՝ ոչ իրաւունս համարեալ գոլ զբարկութիւն յիշել ի վերայ հարկանելոյ». եւ Դիմոսթենէս այսպէս. «Եւ բարիօք արարէք ապրեցուցանել զկղզին, և ես առաւել քան զայն լաւագոյն՝ զի տեարք էին և մարմնոց և քաղաքացն անդրէն տալ զայսոսիկ յիրաւի նոցա մեղուցելոցն ի ձեզ ոչինչ, որովք զրկեցայքն՝ յորս հաւատարիմն համարեալ եղեայք ընդ միտ ամելով»:

Արդ՝ վասն զի հնչմամբ ծանրագոյն Դիմոսթենին, և պարարկութիւն հնչաւորագոյն ունելով և հաստատուն և զգոյշ, և պարզ Իսքենեայն անդէն իսկ կարծեն. եւ զլսելիս

¹ A. ներում որք ըստ Եսիփոնոտայն, յԱՍ. ՈՒՍՊ.՝ ներում որք ըստ Իսքենոփոնոտայն:

փորձեցելոյ այսպիսեացն բաշխել երեկոցի՝ ընդ միտ ամցուք և խուզեցուք և ըստ մասին մասին բանին:

Արդ՝ Իսքենէս պարզ արար զբարեգործութեանս և մի իսկ սա երկուս, որիչ զպարզն¹ երեկոցեացնէն և որիչ զի բաց տալն, և համանգամայն գերկրորդն ամեցոյց առաջնոյն առգրութեամբ, ասելով՝ թէ ես առաւել քան զայս լաւագոյն և ես սա զոր կարծեցին՝ որպէս ի բացն ետուն, ասէ. իսկ նա և զրէ զայն և բարիօք, ասէ, արար զհաւանութիւն այս բանի զսրովելով:

Եւ հակաձեռնեցուք ցուցանելով զյառաջասացեալ բան անհաւաստիս, կամ անկարս ասացեալս, կամ անհաւանս, կամ սուտս, կամ պակասս ըստ մտաց, կամ ըստ ասողութեան, կամ դարձեալ աւելիս, կամ ներյայտնիս, կամ լոյծս, կամ մարտուցեալ ինքն ընդ ինքեան, կամ տարօրէն, կամ առաւել վասն իւր քան եթէ ընդդէմ իւր ասացեալ՝ զոր ոմանք կոչեն հակաշրջեալ, և կամ ըստ վայելչական դասուն ասացեալ, և կամ կերպարար պատմութեամբ:

Զկրթութիւն այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ հրամայեցուք հակաբանել ընդդէմ ձեռնարկաց զնոսս անկարծելի ի գորովել զի որպէս արար ոմն ի կրսերագունիցն. քանզի առ ճառեալն Դիմոսթենի աւանուլ գտուեալն խոստովանելով օրինաւոր գոլ և զնոն նոցա անդէն հատուցանել՝ ոչ ըստ օրինացն գրես, այլ ընդդէմ լեալ պատահեաց այսպէս այս Դիմոսթենէս, վասն զի տայ՝ յորժամ կամի ոք, և առնուլ յորժամ մաղթէ. եւ յետ այսորիկ առ Սոկրատէս ասէ հակասել, ապա առ բոլոր գլուխն, և զկնի և ճառելով պատմութեամբ հակապատմել՝ մինչ ունակութիւն լիցի քեզ բոլոր բանիցն ընդդէմ գոլ:

Արդ՝ որովք ներակրթիլ արժան է յառաջ քան զենթագրութիւն՝ այսորիկ են:

¹ A. զպարզն իկա զպարզն:

Յ Ա Ն Կ

ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԵՎ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐԻ

- Աղեւիւսոն՝ ներքոյեան
Քսենոփոնոսի ՝Աղջակոս
24.
- Աղիմանասոս՝ եղբայր Պիա-
տոնի ՝Ածելուստոս 28.
- Աղբասոսոս՝ որդի Տարալոսի
՝Ածրաստոս օ Կալասոս 100.
- Աթենա ՝Աթինա 76.
- Աթենացիք ՝Աթինացի 22.
26. 40. 50. 74. 88. 90.
92. 94. 98. 110. 184. Ա-
թենացի՝ տես Ապոզոզո-
զոզոս Աթենացի 176.
- Աթէնք ՝Աթինա 52. 102.
173. 176.
- Ալիմիոնիս՝ որդի «Ամիմի-
րեայ» ՝Ալքազիւս օ ՝Ամ-
փիւս 20.
- Ալիմիոնիսի չափ 58.
- Ալոնիսոն՝ կղզի և քաղաք
՝Ալոնցոս 96.
- Ալուզիւսոս Ալուզիւսի ՝Ա-
լուսոս 176.
- Ալեքսանդրոս Մակեդոնա-
ցի 24. 38. 40. 42. 110.
132.
- Ալիւսոնացի տես Գիւսի-
սոս Ալիւսոնացի 180.
- Ամազաւէք ՝Ամազոնացի 100.
- Ամասիս՝ թագաւոր Եգիպ-
տոսի ՝Ամասիս 86.
- Ամբրակիւս քաղաք ՝Ամբրա-
կիւս 96.
- Ամմոնոս ՝Ամմոնոս 104.
- Ամուրզոս՝ արքայ Սակաց
՝Ամուրզոս 142.
- Ամիմիոնիս ՝Ամփիմիոն 96.
- Ամիմիւսոս՝ ճայր Ալիմի-
ոնիսի ՝Ամփիմիւս. Ամիմի-
րեայ 20.
- Անդրոյիսոն ՝Անդրոսիւս.
Անդրոյիսոնիսի՝ մեղա-
դրական ճառ Գիւսոսի-
սոսի կաթն ՝Անդրոսիւսոս
14.
- Անտիգենիսոս ՝Անտիգենիսոս
42.
- Անտիպոնիսոս Անտիպոնիսի
՝Անտիպոնիսոս ՝Ատտիկոս 52.
- Անտիփիլիսոս ՝Անտիփիլիսոս.
Անտիփիլիսոսի ճառ 8.
- Ապոլլոնոսոս ՝Ապոլլոնոս
40.
- Ապոլլոնիսոս ՝Ապոլլոն 140.
- Ապոլլոնոսիս Աթենացի
՝Ապոլլոնոս 176.
- Աս Լիւսիւսիսիս ճառ Գի-
ւսոսիսիսիս կոթն Լեպտի-
լոս 26. առ Գիւսիւսիսիս
180. առ Գիւսիւսիսիսիս
14. առ Լիւսիւսիսիսիս (°)
24.
- Ասիոն ՝Ասիոն 100.
- Ասիոսիսիսիս ՝Ասիոս-
կրատիս.Ասիոսիսիսիսիսիս
ճառ Գիւսիւսիսիսիսիսիսիս
կաթն ՝Ասիոս-
կրատիս 74.
- Ասիա 20.
- Ասիոնացիք ճառասանք
՝Ասիոնացի 30.
- Ասիւսիսիսիսիս ՝Ասիւսիսիսիսիսիս
՝Ասիւսիսիսիսիսիսիսիսիս.

Ասկլիպիադայցն ողբեր-
 դուածոցն (= Τρωαφδοόμε-
 να) 176.
 Ասադիեանք τὰ ἀφροδίσια 18.
 Ատտիկէ Ἀττικὴ 140. Ատ-
 տիկեցիք 124. Ատտիկա-
 կան պատերազմն 12. Ատ-
 տիկեցի՝ տես Անտիօթե-
 նէս Ատտիկեցի 52.
 Արամազդ Ζεὺς 20. 40. 56.
 74. 76. 94. 140. 142.
 174. 177. տես նաև Որ-
 միզդ.
 Արգոս Ἄργος 100. 176.
 Արգիացի Ἄργεῖος տես
 Աղուզիրաոս Արգիացի.
 Արէս Ἄρης 100. 168.
 Արիստոգիտոն Ἀριστογεί-
 των. Արիստոգիտոնեանք
 20.
 Վարիստոգիտոնեանք՝ հրա-
 պարակահան ճառ Դեմոս-
 թենեսի կաթն Ἀριστογεί-
 τωνος 180.
 Արիստոգիտոս Ἀριστόδημος
 20.
 Արիստոտելէս, Արիստոտել
 Ἀριστοτέλης 24. 60. 160.
 177. Արիստոտելեանք
 156.
 Արիստոփանէս Ἀριστοφάνης,
 Արիստոփանեան չափ 56.
 Արիստոքսենոս Ἀριστόξενος
 177.
 Արմոզիոս Ἀρμόδιος. Արմո-
 ղիոնեանքն 20. Արմոզի-
 նեանքն 100.
 Արտեմիսիա Ἀρτεμισία 142.
 Արքիւրոս Ἀρχιλόχος 10.
 56.

Աքիլլեւ Ἀχιλλεύς 118. 138.
 Աքաթոն Ἀκαταίων 106.

Բագարացի տես Զրագարա
 Բագարացի 142.
 Բաղմազով Πολύζανος՝ աշա-
 կերա Եպիկուրոսի 30.
 Բացաշրջառականք Քսենո-
 փոնտի Ἀπομνημονεύματα
 18.
 Բեզիա (°) Μύδεια 106.
 Բըւոլիոս Βοιωτός 78.
 Բիոն Բմատակ Βίων ὁ σο-
 φιστής 40. 52.
 Բիոլիոս Βοιωτία 88. 90.
 92. 94.
 Բիոլիացի Βοιωτός 50. 88.
 Բիաոֆն Βίτων 20.
 Բուրսիս Βούσιρις 100.

Պագարացի, տես Թէպորոս
 Պագարացի.
 Պիդէս Πύργης 18. 98.
 Պինեքրուք՝ երկ Պղատոնի
 συμπόσιον 18.
 Պինեքրուք՝ երկ Քսենոփոն-
 տի συμπόσιον 24.
 Պլակ՝ եղբայր Պղատոնի
 Γλαύκων 28.
 Պորգիա՝ երկ Պղատոնի Γορ-
 γίας. ի Պորգոզ 18.

Պամբանական՝ ճառ Լիսիա-

սի ἐπιτάφιος 12.
 Պանիոս մանկամարդ Δάμων
 ὁ παιδοτρύβης 42.
 Պատիս Δάτις 122.
 Պարգանոս Δάρδανος 96.
 Պարեհ Δαρειός 22.
 Պելիք Δελφοί 10.
 Պիդիոս փողակար Δίδυμος
 ὁ ἀδελφότης 48. տես նաև
 Երկուսրեակ.
 Պիդիոկրատոս ճառ Դե-
 մոսթենեսի (°) կաթն Ἀ-
 ριστοκρατους 14.
 Պիդիոկրատոս Δημόκριτος 134.
 Պիմոսթենէս Δημοσθένης 10.
 12. 24. 26. 32. 52. 74.
 78. 80. 96. 110. 134.
 172. 175. 177. 180. 181.
 182. 184. 185.
 Պիմոսթենականն 22.
 Պիպեկէս Ծնական Դιογένης
 ὁ Κυνικός 36. 38. 40. 42.
 46. 48.
 Պիպոսոս Διόδωτος 28.
 Պրակէս Διόκλης 12. 26.
 Պրոմիդէս Թրակացի Διομή-
 δης Θράξ 106.
 Պրոնիսիոս դոսոզ Διονύσιος
 ὁ τύραννος 22.
 Պրոնիսիոս Աղիկանացի
 Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς
 180.
 Պրոսկուրայքն Διόσκουροι
 106.
 Պոլիգնէտ, Պոլիգնէտ, Դած-
 օղ 104.

Յգիպոսացիք, Եգիպոսացիք

Ալգոպտի 20. 56. 78. 86-
 100. 104. 116.
 Եգիպոս Աίγυπτος 86. 104.
 Ելլադա Ἑλλάς 100. 110.
 Ելլենական պատմութիւնք՝
 Թէոպոմպոսի 26.
 Ելլենացիք Ἑλληνες 20. 22.
 152.
 Ելլեսպոնոս Ἑλλήσποντος
 96.
 Եկարեւ Էκάβη 6.
 Եկատոս Միկասցի Ἑκατα-
 τος 176.
 Եկրատանք Ἐκβάτανα 22.
 Եպամինոֆիզոս Ἐπαμεινών-
 δας 50.
 Եպիգամի Ἐπίδαμνος 86.
 Եպիկուրեանք Ἐπικούρειοι
 30.
 Եսիոզոս Ἡσίοδος 56. 58.
 100.
 Եսոպացիք Ἀισώπειοι 56.
 Եսոպեանք 56.
 Եսոպեան բանք Ἀισώπειοι
 λόγοι 16.
 Եսոպոս Αἰσωπος 56. 58.
 Եսթինէս, Եսթինոս Αἰσχί-
 νης 24. 26. տես նաև Իս-
 քինէս.
 Երա Ἑρα 40.
 Երթք Թսնիոս Ἐριχθόνιος 76.
 104.
 Երկուսրեակ Δίδυμος 38.
 46. 52. տես նաև Դիդի-
 ոս.
 Եւրոպացի ὁ Էὐβοεύς 184.
 Եւրոպի (°) Էὐρώων 78.
 Գեւեւրոֆեան 78.

Βελεβθου (°) Ὀλυμθός. Βελε-
βθου 20.

Βελδοσημου Εὐμολπος. Βελδο-
σημου 100.

Βελρρηωπου Εδρόβατος. Βελ-
ρρηωπου ημρωωωωω 108.

Βελρρηωτου Εδριπίδης 6. 24.

Βελρωγ Εδρώπη 20. 132.

Βελρωου Ἐφορος 20. 26. 30.
106.

Βελωβηλου Ζάλευκος 152.

Βελωβητου Ἰδωμενεὺς 30.

Βελωβητου Ἰσάιος. ἠβωβητου 12.

Βελωβητου Ἰσωκράτης ὁ ῥήτωρ 12. 24.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Βελωβητου Ἰστρος 177.

Կլիոն Κλέων 28.
 Կլովբիս Κλέοβις. յաղագս
 Կլովբայն 20.
 Կղաւղի Γλαύκη 102.
 Կողբացիք Κολχοί 78.
 Կոննէս Կրիւկեցի Κόνις ὁ
 Κόνιξ 56.
 Կոնոնի Κόνων. ԿԿոնոնիս 24.
 ԿԿոնոնիէ կամ ընդդէմ Կո-
 նոնիսայն՝ ճառ Դեմոսթե-
 նեսի κατά Κόνωνος 26.
 108.
 Կովկարն Միւկացոց թա-
 գաւոր Κόκκαλος 20.
 Կորնթացի Κορίνθιος 28.
 Կորնթոս Κόρινθος 102.
 Կրեաացիք Κρήτες 76.
 Կրիսէ Κρήτη 106.
 Կրիւսոս Լիււացի Κροισος
 ὁ Λυδός 42. 60. Կրիսէ
 Κροισε 98.

Հայկք Γύγαντες 106.
 Հեգեսոս ճարտասան Կղի-
 սιος ὁ ῥήτωρ 30.
 Հելենէ Էլենη 108. Հելլիսէ
 132.
 Հելլենեայ ներրողեան՝ ճառ
 Իսոկրատեսի 108.
 Հեղին Կիլիս 96.
 Հերակլէս Կրակլիս 20. 76.
 98. 100. 106.
 Հերակլեանքն Կրակլեիճա
 20.
 Հերակլիոսս իմաստասէր
 Կրակլեիտος ὁ φιλόσοφος 76.
 Հերմագորաս Էրմագորας
 146.

Հերմեսեայ Կրոզն (°) ἑρμό-
 γλυφος 134.
 Հերոդոտոս Կրոճոտος 18. 20.
 22. 26. 78. 80. 86. 96.
 100. 104. 116. 120. 124.
 177.
 Հիպարքոս Կիպարχος 20.
 100.
 Հիպերիդէս Կիպերիդης 22.
 26. Հիպերիդեայքն 175.
 Հիւսու Βορέας 104.
 Հոմերոս, Հոմերոն Կոմիρος
 6. 10. 24. 32. 34. 48.
 56. 72. 84. 116. 118. 168.
 Հոմերական 116.
 Հոսոս Կոսսα 22.
 Հոադամանթիս Կոաճամանθης.
 Հոադամանթեսայ 106.

Պոկրատացի Ποκρός 102.
 Ղիլուերոս Ասկուրցոս 106.

Մակեդոնացիք 74.
 Մակեդոնիա Μακεδονία 176.
 Մանտինա քաղաք Μαντι-
 νεια 50. 52.
 Մասագետք Μασσαγέται
 122.
 Մասագետացի, տես Տոմի-
 ըրս Մասագետացի 142.
 Մարաթոնի, Մարաթոն Μα-
 ραθών 22. 122.
 Մարդոնիոն Μαρθόνιος 90.
 Մեգարացիք Μεγαρείς 96.
 ԿՄեդեայ՝ ճառ Դեմոսթենե-
 սի κατά Μειδίου 108. տես
 ընդդէմ Մեդեայ.

Մեդէա, Միդէա Μήδεια 102.
 104.
 Մելիսացի, տես Եկատոս
 Մելիսացի.
 Մենանդրոս Μένανδρος 24.
 96. 98.
 Մինոսի Μίνως. Մինոսայ
 106.
 Միտիլինացի, Միտիլենացի
 Μιτυληναίος տես Պիտտա-
 կոս Միտիլինացի.

Յաղագս սրահին՝ Դեմոս-
 թենեսի περί στεφάνου 14.
 22.
 [Յառաքինութենէն երևե-
 ցաւ] Փայնարէտի մայր Մոկ-
 րատեսի 134.
 Յասոն Կասոն 102. 104.

Կաւսիլիդիդէս Կաւսի. Կաւ-
 կլեիճի 92. 94.
 Կեղոս Կեյլոս 20.

Չամիրամ Շամիրամ 142.

Պրիսելս Կոլոսսեոս 72. 84.
 86. 134. 138.
 Ոլիմպոս Կոլոմպոս 22.
 Ոլիմպիա, Ոլոմբիա Կոլոմ-
 փա 20. 80. 174.
 Ոլիմպիականք 22.
 Ոլոմպիական՝ ճառ Լիւսիա-
 սի Կոլոմպիակոս 12.
 Ոլոմպիա՝ մայր Աղեքսան-
 դրր Մեծի Կոլոմպիակոս 40.

Ողինթականք՝ ճառ Դեմոս-
 թենեսի Կոլոմպիակոս 80.
 Ողոմպիադ Կոլոմպիակոս 80.
 Ողոմպոսն, տես Պերիկլէս
 Ողոմպոսն.
 Որիթուրա Կրեյտուրա 104.
 Որմիդ Կեյոս 10. տես Կաւ-
 Արամիդ.

Պաղլանիս Կալլիգնի 106.
 Պաղլիփատոս Կալաիփատոս
 106.
 Պատրոկոս Սատրոկոս 72.
 Պարիկք Կենտարոս 106. Պա-
 րիկքն Կիպոկենտարոս
 104.
 Պարսիկք Կերսա 36. 52.
 60. 76. 86. 116.
 Պարսք Կերսիս 86. 176.
 Պերոպոննէսոս, Պերոպոննէս
 Կելոպոննէսոս 20. 96.
 Պերոպոննէսական սրահ-
 քաղաք Կելոպոննէսիակոս Սո-
 կրոս 86.
 Պենիոս Կիցնեոս 22.
 Պենոպիլոս Կանոպեոս. Պենո-
 պիլայ 106.
 Պերիկլէս Ողոմպոսն Սե-
 րուկլիս Կոլոմպիակոս 134.
 Պիլատոս Սիլլատոս 104.
 Պիլոս Կիլոս 96.
 Պիթոն Կիթոն 106.
 Պիտտակոս Միտիլինացի
 Սիտտակոս ὁ Μιτυληναίος
 36. 46. Պիտտակոս 152.
 168.
 Պիրրոս Կիրրոս 42.

Φιλολογία ἰδιωματικὴ
Πυθαγόρου ὁ φιλόσοφος 38.
Φιλολογικῶν Πυθαγορικός
36.

Φλωρεντία Πλάτωνα 22. 26.
82. 88. 90. 92. 94. Φλω-
ρεντία 94.

Φλωρεντία Πλάτωνες 82.
84. 90. 92. 94. 116. Φλω-
ρεντία τῶν Πλατωνίων
22.

Φλωρεντία Πλάτων 18. 22. 24.
28. 38. 42. 58. 104. 134.
156. 160.

Φλωρεντία Ποσειδώνος, Φλω-
ρεντία 100.

Φλωρεντία Πόλος 176.

Φλωρεντία Προμηθεύς. Φλω-
ρεντία 64.

Φωκία Σάκκα. Φωκία 142.

Φωκία ἰδιωματικὴ Σακκα-
κῶν μέτρον 58.

Φωκία Συβαρτίτης 54.
56.

Φωκία Συβαρτικός
56.

Φωκία Σειλῆνος 18.

Φωκία Σικελός 12.

Φωκία Σίμων 136.

Φωκία Σιμωνίδης 54.

Φωκία Σικανός 20.

Φωκία Σκόθαι 100.

Φωκία Σόλων 152.

Φωκία, Φωκία
Σωκρατικός 24. 36. 40. 52.
60. 134. 185.

Φωκία 60. 177.

Φωκία Σοφοκλῆς 18.

Φωκία Σωφρόνισκος
134.

Φωκία Ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
Σπαρέθρα 142.

Φωκία (°) 42.

Φωκία Δαίδαλος 20.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
Ταλαός 100.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
ἰδιωματικὴ περὶ παρα-
προσβείας 14. 20.

Φωκία Φωκίαν Τίμαιος
22.

Φωκία Τέμπη 22.

Φωκία Τιτύος 106.

Φωκία Τροία 106.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
Τό-
μυρις 142.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
42.

Φωκία Φωκίαν Φαίδρος
28. 104.

Φωκία Φωκία, Φωκία Φαί-
κος 72. 86.

Φωκία Φωκίαν Φαίδων
18. 60.

Φωκία Φλέγρα 106.

Φωκία 177.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
ἰδιωματικὴ Φιλιππικός 14.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
Φιλιππικός 18. 20. 22.
74.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
Φωκία 20. 24. 74. 98.
110. 132.

Φωκία Φίλιππος 12. 18.
20. 22. 74. 118. 177. Φω-
κία 176.

Φωκία Φιλοστέφανος
177.

Φωκία 56.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
ἰδιωματικὴ 18. 28. 156.

Φωκία Χιμαίρα. Φωκία
104.

Φωκία Ξενοφών 24. 26.
144. 160. 177.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
177.

Φωκία ἰδιωματικὴ ἰδιωματικὴ
ἰδιωματικὴ κατὰ Κτεσιφών-
τος 184.

Φωκία Κτησίαις. Φω-
κία 116.

ՅԱՆԿ ԵՌՐ ԲԱՌԵՐԻ

(նշանակված այս բառերը չունեն նոր Հայկազյան և Առձեռն բառարանները).

Ազանցեալ, ἔξοχώτατος, «ընտիր, աղնիր». «Եւ երկրորդ յեղանակ է, յորժամ ոչ մի կամ երկուս դառաւել ազանցեալս ընդ առաւել ազանցեալս բաղդատիցիմք» 142.
ակնացաւութիւն, ὀφθαλμία, 86. նշբ. ունի «աչացաւ» և «աչացաւութիւն».
աղուն (կծու, դառն). «աղէաք աղունք» 98.
այսակի, οὕτω, «այսպէս» 8. 10. sb'u նաև աջողակի, լծորդակի.
այսքանարար 172.
անարբուն, ἄνγηρος, «անչափահաս» 168.
անինքնակամ, ἀπροαίρετος, 118.
անկամակ, ἀγῶγης, «անհաճո, դժկամակ» 154. նշբ. ունի «անկամակութիւն».
անկաշառարար, ἀδωροδοκίτης, 152.
անշողիապաձև, ἀσυνδέτως, 96.
աշխարակից, συνολοφυρόμενος, 126.
ապացուցորէն, ἀποδεικτικῶς, 40.
ապերեցուցանեմ, ἀποφάνω, 10. 112. 182. նշբ. ունի «ապերեութիւն».
աջմայա, μελανόχροος, «սեւազոյն». «բորբրակու-

թիւն զթիկամբք և աջմայա, գանգրահեր» 116.
աջողակի, δεξιῶς, 56.
առանդ, στίχος, «տաղի տող», 30. «քանդի ի վախճանին առանդն առաւելորդ առկայ՝ որսարով միայն զլրսողացն զգով» 96.
ասասպելարանականք 176.
առասպելագործ, μυθοποιός, 62. նշբ. ունի «առասպելագործեմ» և «առասպելագործութիւն».
առասպելասէր, φιλόμυθος, 72.
առասպելարար, μυθοποιός, 56.
աստուածադանութիւն, θεϊσος, 80. նշբ. ունի «աստուածադան».
արդարերգիութիւն, εὐορκία, 162.
արեկ, πλείων, «ավելի». ունին Պրա. և Երզն. քեր. նոր և նշանակութիւնը.
արտագործութիւն, ἐξεργασία, 14. 16. 28. 184.
արտախոսութիւն 180.
արտատուր, ἔκδοτος, 86. ունի նաև Տիմոթ. Կ. 333.
արտացեալ (°), ἐξήλλαγμενος, 104.
արտուսանել, ἐκμανθάνειν, 32.

Բազմայեղանակի, πολυτρόπως, 6. նշբ. ունի «բազմայեղանակ».
բազմապիտակ 58.
բազումօգտակ, πολυωφέλης, 6.
բաղբանարար, συλλογιστικῶς, 40. նշբ. ունի «բաղբանական» և «բաղբանութիւն».
բաղկել (°). «ոչ որպէս ումանք զպայծառուն և զմեծամեծն թուկիղիղեայն գանց առնեն, բաղկելով ի շամանգաղ քատակութիւնն» 177.
բառիկքն 8.
բարեգործուած 185.
բացահանութիւն, բացահանութիւն 181. նշբ. (յաւելուած) ունի «բացահանեմ».
բացայիշատականք, ἀπομνημονεύματα, 18. բացայիշատակ 34. նշբ. ունի «բացայիշատակ».
բացայիշեմ, ἀπομνημονεύω, 34. 46. նշբ. ունի «բացայիշեցեալ».
բացարատեմ, ἐξηγέομαι, 104.
բացվտանգելի 180.
բնատանիմ, μεταφέρω, 12.
Գեղեցկափայլել, εὐπρεπέης, 30. նշբ. ունի «գեղեցկափայլուչ».
գոհնար (°). «վասն որոյ որպէս գոհնար յաւէտ ընտրելի է զվարդապետն» 180.

գովեանն (°). «և եւս և գայն որ ի Մարաթն ի կոուին ոչ որպիսի ամենեքին զարմացեալ գովեանն եղեալ» 22.
Դանդիոն. «ն դանդիոն և մտախոսեւս բանին պարագետք» 177.
դասողական, δημηγορικῶς, 4.
դարձ, σκυτοτόμος, «գերձակ» 136. դարձ = գերձակ sb'u Hübschmann, Armenische Grammatik, Leipzig 1895, էջ 140.
դերագիր, ἀντιγραφή, 14.
դժարար, βαρβαρικῶς, 124.
դժարէն, βαρβαριστί, 104.
դժոխալիների 172.
դժոխալիղիղի, δυσμημόνευτος, 14.
Ենթագառել 176. նշբ. ունի «ենթադասութիւն».
եռանախ, πρῶην, «երեկ չե, առաջին որը» 96. յեռանդունն 180. նշբ. ունի «եռանդ».
երեսրացեայք, ἀνακαλυπτήρια 24.
երկակեմ, ἔπομαι. «նախակէ և բնութեամբ և վարարութեամբ ապացուցականն բանն և երկակէ աճեցակունն» 14.
Էքսուղէս, ἐξούλης, «գանգատ իրավախախտիչի գեմ կամ նրա գեմ, ով չե հպատակուեմ դատական վճարն» 24.

Զարեալ (°). ապա ի թիւ
 արհեստի և զարեալ՝ քա-
 նից աւուր է մարդկային
 կեանք» 96.
 Զոհիպահ (°). Πύθιος, 74.
 զաւարն (°), ξίφος, «սու-
 սեր» 114.
 զօրաժողովութիւն, στρατο-
 λογία, 118.
 Ըղծակահնարար, εὐκτικῶς,
 42.
 Ընդմիջարանութիւն, μετα-
 ξυλογία, 78.
 Ընդմտածարար, ἐνδυσημα-
 τικῶς, 40. ՆՋԲ. (յաւելի-
 ւում) ունի «ընդմտածու-
 թիւն».
 Ըստմասինքն, τὰ κατὰ μέ-
 ρος, 62. ՆՋԲ. ունի «ըստ-
 մասնեայքն».
 Թեամոտորն, θεσμοφορεϊον,
 սաճար Գեմետրի» 36.
 Լծորդակի, συνεζευγμένως,
 40. ՆՋԲ. ունի «լծորդօ-
 բէն».
 Խանչութիւն, ὄγκος, 108.
 ՆՋԲ. ունի «խանչումն».
 Խալտապարանոց, ποικιλό-
 δειρος, 58.
 Խորագօտի, βαθύζωνος, 10.
 Խստվիտք (°). «խստվիտք
 և մախիք և անհաւաս-
 տիք» 177.
 Խրատարանականարար,
 γνωμολογικῶς, 40.
 Խոսողադոյն, λαλίστατος,
 90. 98.

Ծառուա, δονδρόδης, «ծա-
 րուա» 70. ՆՋԲ. չունի.
 Կայտառումն, κίνημα. «որով
 զամենայն բնն գեոմետրի-
 ան և զխալտապարանոցն զուար-
 ճանայիս և հեշտայիս հա-
 մարել ի մանկութենէ»
 30. ՆՋԲ. ունի «կայտա-
 րումն».
 Կառաջնակապ (°) 74.
 Կերպարար 185.
 Կրկիտ, περισκελής, «պիւղ,
 կարծր, խիստ». «եթէ է
 իրն բնութեամբ կրկիտ՝
 ի հաւաստութիւն երթա-
 լի է և ի հաւանութիւն»
 70.
 Հակածանել 185.
 հական (°), τουναντίον, 78.
 հակաշրջեմ 185.
 հակապատմեմ 185.
 հակասեմ 185. ՆՋԲ. ունի
 «հակասացեալ».
 Հայկք, Γέγοντες, 106.
 հանգամանեմ, μεθ' ὁδού, 140.
 հարցականարար, ἐρωτημα-
 τικῶς, 88. ՆՋԲ. ունի
 «հարցականապէս».
 հարցուսումն, πύσμα, 36.
 հարցուսումնական 36.
 հնչաւորադոյն 184.
 հոգեմ, διαθρολέω, «լուր տա-
 րածել հոջակել, տարբո-
 ղել». «բայց յաղագս
 փրկութեանց գերերոցն,
 ս' ոչ գիտէ ի տարհերշ-
 տակութեան հոգեալ» 14.
 հոդ—արմատը պահպան-

վել և, բառ յերուցթին,
 համ-ողել բառի մեջ.
 հոմեմում, ὁμιλέω, «միտսին
 լինել, մեկի հետ հաղոր-
 դակցութիւնն ունենալ».
 «և յառ միմեանս հոմե-
 նալ բարութեամբ» 6.
 ՆՋԲ. ունի «հոմիլ».
 Չեռագործիկ, βέλαντος τέχ-
 νη, 134. ձեռագործական
 արուեստ 174. ձեռնար-
 հետականք էլիստ 20.
 ձեռնատեմ. «հայրատանջն
 ձեռնատեսիք» 170. ՆՋԲ.
 ունի «ձեռնատումն».
 Ճառեցմունք 54.
 ճարտասանեան, ῥητορικῶς,
 6. ՆՋԲ. ունի ճարտասա-
 նական.
 Մակ, βακτηρία, 38. 46.
 ՆՋԲ. ունի «մական».
 մականաչնութիւն, ἐπιφώγη-
 σις, 44. ՆՋԲ. ունի «մա-
 կանայնել».
 մակրան, ἐπιλογος, 62. 66.
 108.
 մակրերեմանական, ἐπιτά-
 φος, 130. դամբանական
 12.
 մականեմ, ἐπιλέγω, 56. Թը-
 րակացու քեր. (1915) 31.
 մասախուն 177.
 մերարի, ἡμεδαπός, 168.
 միտ, μάϊα, «մայրիկ» 134.
 Յանդեւորէն, θρασέως, 124.
 ՆՋԲ. ունի «յանդեւորար».
 յառաջեղեալ, προηγόμενος,
 118.
 յարագովութիւն, παραίνεσις,
 58.
 յեղանակորէն, τροπικῶς,
 40. ՆՋԲ. ունի «յեղանա-
 կարար».
 յիմամեակ, πέντηκονταετία,
 86.
 յիտորատաձե, σαιμνῶς, 124.
 յողայն (°), εἰς τὰ παρελ-
 κοντα, 80.
 նախակեմ, προτερέω, «առ-
 ջիւր լինել, նախորդել».
 «նախակէ և բնութեամբ
 և վարարկութեամբ ապա-
 ցուցականն բանն և եր-
 կակէ աճեցականն» 14.
 «սակայն ոչ որպէս բնու-
 թեամբ նախակել զապա-
 ցոյցն ասաց աճեցու-
 թեան» 14.
 նախանձադործադոյն, προῦρ-
 γαίτερος, 152.
 նախերև, προφανής, 6. ՆՋԲ.
 ունի «նախերևակ».
 նաւակառ, γαυπηγός, 162.
 ՆՋԲ. ունի «նաւակառոյց»
 և «նաւակառու».
 ներայակ 182.
 ներառանձին 182.
 ներբարգաւածեմ 180.
 ներգեղեցիկ 176.
 ներգեղեցիկութիւն 176.
 ներդրակել, ἐντυγχάνειν, 32.
 ներյայտնի 185.
 ներշնչականապէս ἐγκυκ-
 λῶς, 4. ՆՋԲ. ունի «ներ-
 շնչական» և «ներշնչակա-
 նական».

Շահատականք 70. ՆՀԲ. ունի «շահատակունք» և «շահատակութիւն».

շաղաղրեմ, συντίθημι 6.

շաղկահած, σύστημα, 6.

շարագասած 62.

շարագիր 180.

շինականաձևութիւն, ιδιωτισμός, «որպէս զի մի գուցէ ոչ գիտացէ ցանկութեամբ համառոտութեան ի շինականաձևութիւն և ի սփրտութիւն կամ յանհաւաստութիւն անկցի» 82. շինական, ιδιωτικός, 78.

շնորհէն, χαρίεντως, 42.

շուրջիմ, διατρίβω, 102. ՆՀԲ. ունի «շրջիմ».

շրջապարսպութիւն, περιτειχισμός, 116. պարսպարսպութիւն 22.

Ոգական. «մինչ զի և ասեն զնա ճշմարտապէս արտասուեալ են թագատելով գոգականսն» 176.

ողբերգուած 176.

ողջախոհական, σωφρονητικός, 136.

որցութիւն (ի ներքս), παρειαγωγγή, 122. ՆՀԲ. ունի «որցեմ».

Պատակ. «որքան փոխանակ ծառայն՝ պատակ կամ ստրուկ կամ ինչ ալ լոցն ի հաւասար նմանից» 181. ՆՀԲ. ունի «պատանի», «պատանեակ».

պարադրեմ, περιτίθημι, 6. ունեն Տիմ. 4. 98, 163 և Իրեն. 3. 9.

պարսպարսպութիւն, περιτειχισμός, 22. շրջապարսպութիւն 116.

պարարկութիւն 184. Առձեռն բառ. ունի «պարարկիմ».

պարորդեցեալ 130.

պելիդեայքն, πελειάδες, 104.

պիտանացուագոյն 182.

պոէա, ποιητής, 48.

պոպոթ, πυγαιον, «թռչուններ զավակիկը, պոչուկը». «քանզի պոպոթն բոլոր սպիտակ է» 120.

պոպութիւն. «զի Հերոդոտոս սուտ պատմեաց յաղագս տեսակի ցիծին, ասելով սպիտակ թևօք բաց ի գլխոյ և ի պարանոցէ և ի պոպութեան ի ծայրէ» 120.

պրիտանիք, πρυτάνεις, 26.

Սակաւիշխանութիւն, ὀλιγαρχία, 134. ՆՀԲ. ունի «սակաւիշխանական».

սգակից, συνολοφυρόμενος, 126.

սեղանակապտութիւն, ἱεροσυλία, 112. ՆՀԲ. ունի «սեղանակապտ».

սխուրան, սխուրանք, ἄποινα, «փրկանք, արնագին». «բայց ոչ սխուրան և ոչ ինչ պատիժս հասուցանել, քանզի զինչսն սխուրանս անուանեն հինքն»

74. ՆՀԲ. ունի «շանսխուր» և «անսխուր».

սպոնդիք, σπονδαί, «զինադար, դաշինք» 92.

ստորաբանագիր, καταλογόδογ, «խոսակցելու ձևով, արձակարար», 58.

Վայրազրել, συγκαταθέσθαι, 36.

Վայրակներ, καταγεύσαι, 36. տես նաև Պերիարմ. 513.

ՆՀԲ. ունի «վայրակնար», և «վայրակնար».

Վատախոհութիւն, ἀφροσύνη, 54.

Վարարկութիւն (°), χρισίς, 14.

Վիժութիւն, ἄμβλωσις, 24. ՆՀԲ. ունի «վիժունք».

Վիճաւոր, μαχώμενος, 64. 66.

Վերագապղծութիւն, ἄγος, 80.

Վերագարոնեայն (°) պիստ. 26.

Տարասանութիւն, տարասութիւն, παράφρασις, 8. 10. 181.

տարասանել, տարասել, παραφράζειν, 10. 12. 183.

տարասու 181.

տարարողութիւն, παρέκβασις, 54.

տարհերշտակութիւն, παρα-

πρεσβεία, 14. տարհերշտակութիւն 20. 26.

տեսողարան, θέατρον, 96. ՆՀԲ. ունի «տեսարան».

տրամագաղափարութիւն, διατύπωσις, 114.

տրամիմացութիւն, διανόγημα, 8.

Յամաքազին, ἀνχηηρός, 120.

Փաստաւոր, αἰτιώδης, 36. ՆՀԲ. ունի «փաստ».

փոխասութիւն 181.

փոխուսանիմ, μεταμανθάνω, 12.

փողահարիկ, ἀνλητρίς, 76.

Քանօրեակին, ποσταιος, 36.

քաջարոյծ, ἐκτεθραμμένος, 96.

քաջադասագոյն 184.

քաջաձեակի 182. ՆՀԲ. ունի «քաջաձե».

քաջհեշտ, ἡδύς, 76.

քողարար, περιεσταλμένος, 30.

քողայցունք, ἀμφισβήτημα, 16. քողախնդրեալ 14.

Օտարալար, ἔξενολόγος, «վարձկան զինփորներ հալքող», 96.

Прогимнасы Феона, армянский и греческий тексты,

издал проф. Я. А. МАНАНДЯН.

Краткое содержание предисловия.

Издаваемый мною древне-армянский текст риторического труда Элия Феона был найден в 1925 году венским мхитаристом Акиняном в Ереванском государственном музее Советской Армении. О новооткрытом тексте, сохранившемся в одной из рукописей музея (№ 870), был помещен им краткий осведомительный отчет в армянском журнале „Андес Амсоря“ (Н. Акинян, Прогимнасы Феона Александрийского в армянском переводе, Анд. Амс. 1934, май-июль, стр. 197-212).

Печатаемый риторический труд Феона, относящийся к начальной эпохе римской империи (1-ый век нашей эры), представляет значительный интерес, как одно из древнейших произведений по риторике, которая тогда понималась шире и включала в себе отчасти также стилистику и грамматику.

Характерной особенностью данного произведения считают, кроме того, философское его направление и встречающиеся в нем отдельные мысли и высказывания автора, явно обнаруживающие близость Феона к учению философской школы стоиков.

Как правильно отмечено Акиняном в вышеуказанной его статье, особенная ценность и значение ново найденного древнеармянского перевода заключаются, главным образом, в том, что текст этого перевода, близкий к прототипу греческого текста, значительно

пополняет и исправляет наличный греческий текст, дошедший до нас в искаженном виде. В последнем, как установлено немецким ученым Рейхелем (G. Reichel, Quaestiones progymnasticae, Diss. Leipzig 1909, стр. 37 и сл.), целиком выкинуты последние главы и, кроме того, имеются перемещения, и порядок глав не тождественен в нем с первоначальным текстом. Изменения эти объясняются влиянием господствовавшей в позднейшие века, сравнительно бездарной риторики Гермогена, с которой сочли нужным согласовать риторику Феона, распределив в ней главы по установленному Гермогеном шаблону.

Следующая сличительная таблица может дать наглядное представление о первоначальном порядке глав, сохраненном в армянском переводе, и перестановках в наличном греческом тексте,—

<i>по армянской версии:</i>	<i>по греческой версии:</i>
1. И. введение	= I, <i>προοίμιον</i> , изд. Шпенг., стр. 59—65.
2. В. <i>περὶ τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς</i>	= II, Шп., стр. 65—72.
3. Г. <i>περὶ χρείας</i>	= V, Шп., стр. 96—106.
4. Г. <i>περὶ μύθου</i>	= III, Шп., стр. 72—78.
5. В. <i>περὶ διηγήματος</i>	= IV, Шп., стр. 78—96.
6. З. <i>περὶ τόπου</i>	= VII, Шп., стр. 106—109.
7. Б. <i>περὶ ἐκφράσεως</i>	= XI, Шп., стр. 118—120.
8. Л. <i>περὶ προσοπωποιίας</i>	= X, Шп., стр. 115—118.
9. В. <i>περὶ ἐγκωμίου καὶ ψόγου</i>	= VIII, Шп., стр. 109—112.
10. Д. <i>περὶ συγκρίσεως</i>	= IX, Шп., стр. 112—115.
11. Д. <i>περὶ θέσεως</i>	= XII, Шп., стр. 120—128.
12. Д. <i>περὶ νόμου</i>	= XIII, Шп., стр. 128—130.
13. Д. <i>περὶ ἀναγνώσεως καὶ ἀναγνώσματος</i>	} в греческом опущены.
14. Д. <i>περὶ ἀκροάσεως</i>	
15. Д. <i>περὶ παραφράσεως</i>	
16. Д. <i>περὶ ἐξεργασίας</i>	

Из этой сличительной таблицы видно, что в наличном греческом тексте, как правильно было указано Рейхелем, опущены последние главы *ἀνάγνωσις*, *ἀκροάσις*, *παραφράσις* и *ἐξεργασία*. В этой своей части древнеармянский перевод представляет новый вклад в текст Феона труда и имеет, несомненно, самостоятельное значение.

Кроме указанных четырех глав первоначальный греческий текст содержал, как полагает Рейхель, также и пятую главу *ἀντιβόησις*, которой нет в найденном единственном списке армянского перевода. Крайне любопытно, однако, что в Эчмиадзинской рукописи 1223 года № 2093 (по каталогу Каринянца № 2050) имеется сжатый учебный конспект риторических упражнений, компилированный из Книги Хрий и риторического труда Феона, в котором упоминается и обсуждается, между прочим, также и *ἀντιβόησις*— „противоречие“.

Не исключена, мне кажется, возможность, что в первоначальном и полном армянском тексте перевода Феона, которым пользовался компилятор означенного конспекта, имелась, вероятно, кроме вышеприведенных шестнадцати глав также и семнадцатая глава „о противоречии“ (*περὶ ἀντιβόησεως*).

При сличении греческого текста с армянским обращает на себя внимание, прежде всего, различие в них самого заглавия риторической книги Феона. В наличном греческом тексте книга эта озаглавлена *Προγυμνάσματα*, т. е. „предварительные упражнения“, а в армянском переводном тексте—*Յարիցի ճարտասանական կրթութեանց*, т. е. „о риторических упражнениях“. Так как автор армянского перевода располагал древним текстом Феона, близким к архетипу, то можно предположить, что первоначальное общее заглавие книги было не *Προγυμνάσματα*, а *Περὶ ῥητορικῶν γυμνασμάτων*, т. е. „о риторических упражнениях“.

Армянский текст Феона представляет тип материального перевода, который характеризуется буквальной передачей словосложения и оборотов греческого подлинника в ущерб грамматическому строю древнеармянской лексики и синтаксиса. Эти языковые особенности, свойственные переводным произведениям грекофильской литературы шестого и седьмого столетий, дают возможность, как выяснено в подробном моем исследовании о грекофильской школе (см. мой труд „Грекофильская школа и эпохи ее развития“, Вена 1928), определить время возникновения грекофильских памятников и их соотношений.

Появляющийся ныне впервые перевод риторического труда Феона, как удастся выяснить путем тщательного анализа особенностей его языка, принадлежит ко второй группе произведений грекофильской школы, к которой отнесены мною (см. мой труд „Грекофильская школа“, стр. 124—142)—1) Опровержение Тимофея Александрийского (время перевода 552—564 г.), 2) *Εἰσαγωγή* Порфирия, 3) *Κατηγορίαι* и *περὶ ἐρμηνείας* Аристотеля (время перевода около 576—578 г.) и 4) Толкования Иамблиха к Категориям и к *Περὶ ἐρμηνείας* Аристотеля (время перевода 576—578 г.).

При дальнейшем исследовании выясняется, кроме того, что перевод Феона наиболее близок к переводу *Εἰσαγωγή* Порфирия и образует вместе с последним особую подгруппу, время возникновения которой может быть отнесено ко второй половине шестого столетия.

В древнеармянской письменности риторический труд Феона упоминается впервые у армянского писателя девятого века Амама в его Толковании грамматики (см. Н. Адонц, Дионисий Фракийский и армянские толкователи, Петроград 1915, стр. 269 и 280), а в одиннадцатом столетии упоминается и цитруется в

письмах Григория Магистра (см. К. Костанянц, Письма Григория Магистра, Александрополь 1910, стр. 5 и 97).

Не подлежит также сомнению, что риторическое произведение Феона было знакомо, как правильно указано немецким ученым Баумгартнером (см. его статью „Ueber das Buch „die Chrie“, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. 40, Leipzig 1886, стр. 513—514), армянскому историку Моисею Хоренскому. К этому источнику восходит, несомненно, ссылка Хоренского на четвертую книгу Геродота, в которой говорилось о разделении земли на три части (срв. История Армении II, 2, стр. 104 изд. 1913г. и «Յաղագս ճարտասանական կրթութեան», стр. 20). Оказывается, однако, что Хоренский пользовался не греческим подлинником, а древнеармянским переводом Феона.

Die Progymnasmen des Theon, armenisch und griechisch, hrsgg. von

Prof. Dr. Agop MANANDIAN.

Zusammenfassung der Einleitung.

P. N. Akinian hat vor kurzem eine sehr bedeutende Entdeckung gemacht. Er hat in Staatsmuseum zu Erivan eine bis jetzt unbekannte armenische Uebersetzung der Theonischen Progymnasmen aufgefunden, die in der Ueberschrift fälschlich einem gewissen Tonakan zugeschrieben war. Einen vorläufigen Bericht von seinem Funde gab er in der Zeitschrift „Handes Amsorya“ (Akinian P. N., Die Progymnasmen des Theon von Alexandrien in armenischer Uebersetzung. Vorläufiger Bericht zum neuentdeckten armenischen Text. Hand. Ams. 1934, Mai-Juli, Heft 5—7, Sp. 197—212).

Diese neu aufgefundene Uebersetzung ist jetzt von mir im Auftrage des Instituts der Geschichte und Literatur SSRA veröffentlicht.

Die unserer Ausgabe zugrunde liegende Handschrift trägt die Nummer 870.

Dieselbe besteht aus 321 Papierblättern, die Blattgrösse ist 16×11 cm. Die einzelne Seite enthält 25 Zeilen Text in Rundschrift oder Kursivschrift. Die Handschrift ist nicht datiert (nach Akinian ist geschrieben im 17. Jahrhundert, siehe Hand. Ams. 1934, Heft 5—7, Sp. 197). Der Einband besteht aus Holzdeckeln mit schwarzem, verziertem Lederüberzug.

Die Handschrift enthält: 1. auf Bl. 1a—95a Davids Prolegomena; 2. auf Bl. 95b—99a Loblied auf den Phi-

losophen David; 3. auf Bl. 100a—206b Kommentar des Arakhel zu Davids Prolegomena; 4. auf Bl. 207a—280a Theons Progymnasmen; 5. auf Bl. 280b—287a „Buch über die Chrie“ (die Definitionen); 6. auf Bl. 289a—321a eine anonyme Abhandlung theologischen Inhalts.

Es bestehen die Progymnasmen des Theon in der Handschrift № 870 aus sechzehn nicht numerirten Kapiteln. Ich habe unten diese Kapitel mit laufenden Zahlen versehen (**U—XII**).

Theons Progymnasmen im erhaltenen griechischen Texte, wie Hoppichler und Reichel richtig vermutet haben¹, liegen uns nicht in der ursprünglichen Gestalt vor. Es fehlen die Schlusskapitel und ausserdem sind die beibehaltenen umgestellt, um alles mit der hermogenischen Schablone in Einklang zu bringen.

Für den griechischen Text stellt die ganz wörtliche armenische Uebersetzung, welche die zugrundegelegte griechische Handschrift durchscheinen lässt, eine Uebersetzung dar, die viel älter ist als die in den erhaltenen Handschriften gebotene. Dieser Umstand wird es dem künftigen Herausgeber der *προγυμνάσματα* ermöglichen ein klares Urteil über Zusätze, Auslassungen und Verststellungen im griechischen Texte abzugeben und zugleich auch den Urtext zu rekonstruieren.

Die Anordnung und Kapitelfolge des griechischen Textes gibt die armenische Uebersetzung folgendermassen wieder:

1. Einleitung **U**=I, p. 59—65 Spengel.
2. **Β.** *Յողազս մանգանց վարժման* (*περι της των νέων άγωγής*)=II, p. 65—72 Sp.
3. **Γ.** *Յողազս պիտանիցն* (*περι χρείας*)=V, p. 96—106 Spengel.

¹ Siehe O. P. Hoppichler, De Theone Hermogene Aphthonio progymnasmatum scriptoribus, Diss. Würzburg 1888; G. Reichel, Quaestiones progymnasmaticae, Diss. Leipzig 1909, S. 37 ff.

4. Դ. *Յաղագս առասպելի* (περι μύθου)=III, p. 72—78 Sp.
5. Ե. *Յաղագս պատմութեան* (περι διηγήματος)=IV, p. 78—96 Sp.
6. Զ. *Յաղագս տեղոյ* (περι τόπου)=VII, p. 106—109 Sp.
7. Է. *Յաղագս արտասանութեան* (περι έκφράσεως)=XI, p. 118—120 Sp.
8. Ը. *Յաղագս դիմանութեան* (περι προσοπωποιίας)=X, p. 115—118 Sp.
9. Թ. *Յաղագս ներբողենի և պարսաւանացն* (περι έγκωμίου και φόγου)=VIII, p. 109—112 Sp.
10. Ժ. *Յաղագս բաղդատութեան* (περι συγκρίσεως)=IX, p. 112—115 Sp.
11. ԺԱ. *Յաղագս դրութեան* (περι θέσεως)=XII, p. 120—128 Sp.
12. ԺԲ. *Յաղագս օրինաց* (περι νόμου)=XIII, p. 128—130 Spengel.
13. ԺԳ. *Յաղագս վերձանութեան և վերձանման* (περι άναγνώσεως και άναγνώσματος)=fehlt.
14. ԺԴ. *Յաղագս լսելութեան* (περι άκροάσεως)=fehlt.
15. ԺԵ. *Յաղագս տարասութեան* (περι παραφράσεως)=fehlt.
16. ԺԶ. *Յաղագս արտագործութեան* (περι έξεργασίας)=fehlt.

Die im griechischen Text ausgelassenen Abschnitte waren, wie Reichel richtig erkannt hat, *անάγνωσις, άκρόασις, παράφρασις έξεργασία*, die alle die armenische Uebersetzung aufbewahrt hat. Die Voraussetzung Reichels, dass Theon auch *αντιβήσις* behandelt hatte, ist nach Akinian (Hand. Ams. 1934, Heft 5—7, Sp. 347) als hinfällig zu betrachten.

Es ist indessen sehr auffallend, dass in einer von mir aufgefundenen schulrhetorischen Schrift, die in dem Etschmiadsiner Sammelwerk № 2093 (=Մայր Յուլիակ № 2050, aus dem Jahre 1223) überliefert ist, Auszüge aus dem „Buch über die Chrie“ und den Progymnasmen des Theon sich finden, in welchen nebst anderen Pro-

gymnasmen auch *αντιβήσις* behandelt worden ist. Es scheint mir nicht undenkbar, dass der ursprüngliche und vollständigere armenische Text der Theonischen Progymnasmen, welchen der Kompilator der schulrhetorischen Schrift benützt hat, ausser den oben angeführten sechszehn Kapiteln (*Ա—ԺԶ*) auch das siebzehnte Schlusskapitel *περι αντιβήσεως* enthielt.

Theons *προγυμνάσματα* sind im Armenischen betitelt: *Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց* Ueber rhetorische Uebungen. Es scheint mir deshalb sehr wahrscheinlich, dass der ursprüngliche Gesamttitel des Theonischen Archetypus nicht *προγυμνάσματα*, sondern *περι ρητορικῶν γυμνασμάτων* gelautet habe.

Ueber das Alter der armenischen Uebersetzung wissen wir nichts. Nach Akinian (Hand. Ams. 1934, Heft 5—7, Sp. 347) stammt die Uebersetzung aus der um 572 von den armenischen Flüchtlingen in Konstantinopel gegründeten Schule und gehört zu der Uebersetzungsgruppe: Dionysii ars grammatica, Philos und Irenäus Werke.

In betreff dieser Ergebnisse ist es zu bemerken, dass die Ansicht Akinians über die chronologische Gruppierung der Uebersetzungen der hellenophilen Schule ebensowohl als seine Annahme, wonach die philonische Uebersetzungsgruppe „aus der um 572 von den armenischen Flüchtlingen in Konstantinopel gegründeten Schule“ stamme, beruht lediglich auf freier Vermutung. Nur soviel darf als sicher gelten, dass die armenische Uebersetzung der Progymnasmen aus der zweiten Hälfte des 6. Jahrhundertts herrührt.

Das Ergebnis unserer Untersuchung über die Entstehungszeit der armenischen Uebersetzung lässt sich in folgenden Sätzen zusammenfassen:

1. Die Uebersetzung gehört nicht zu der ersten, sondern zu der zweiten Gruppe der Schriften der graecophilen Schule, zu welchen zählen (siehe meine Arbeit „Die graecophile Schule und ihre Entwicklungsphasen“,

Wien 1928, p. 124—136),— a) Timotheus Aelurus' Widerlegung (ist übersetzt in der Zwischenzeit von 552 bis 564, siehe „Die graecophile Schule“, p. 95—102); b) *Εισαγωγή* des Porphyrios; c) Aristoteleschriften *κατηγορία* und *περί ἑρμηνείας* (sind übersetzt um die Jahre 576—578, siehe „Die graecophile Schule“, p. 136—142) und d) Kommentare des Jamblichos zu *κατηγορία* und *περί ἑρμηνείας* (sind übersetzt um 576—578, ebenda p. 142).

2. Aus einer eingehenden Betrachtung der charakteristischen sprachlichen und grammatischen Eigentümlichkeiten des armenischen Textes der Progymnasmen ergibt sich, dass diese Schrift der Uebersetzung der *Εισαγωγή* des Porphyrios am nächsten steht und mit ihr eine Untergruppe in der zweiten Gruppe bildet.

In der armenischen Literatur wird das Werk des Theon zum ersten Mal bei Hamam dem Orientalen im 9. Jahrhundert erwähnt (siehe N. Adonz, *Ars Dionysii grammatici et armeniaca in eam scholia*, Petrograd 1915, p. 269 und 280). Im elften Jahrhundert ist es von Gregor Magistros erwähnt und zugleich auch zitiert worden (siehe K. Kostanzianz, *Briefe des Gregor Magistros*, Alexandropol 1910, p. 5 und 97).

Dass auch der Historiker Moses Chorenathi das Buch des Theon gekannt habe, hat Baumgartner erwiesen (siehe „Ueber das Buch „die Chrie“, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Bd. 40, Leipzig 1886, p. 513—514). Moses benützte es sicher nicht im griechischen Originale, wie Baumgartner meinte, sondern thatsächlich in der armenischen Uebersetzung (vgl. Moses Choren. II, 2, Tiflis 1913, p. 104 die Stelle über die Einteilung der Erde in drei Weltteile = «*Յազարս ճարսասանական հրթույթեանց*», p. 20).

Պետականագրարնի Հրատարակչ. սպարան, Տեղյան 68.

Գրավիճի լիազար հ—3503. գասվեր—203. սիրած 1500
Արտագրության և հանձնված 1937 թ. նոյեմբերի 19-ին:
Ատրագրված և սպագրության 1938 թ. փետրվարի 19-ին:

195

ԳԻՆԸՆԻ Յ Ռ.

« Ազգային գրադարան

NL0166474

